

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2019

Нова редакція Українського правопису подає уточнені й доповнені правила написання загальних і власних назв українського та іншомовного походження, деталізовані правила вживання розділових знаків.

В усіх розділах оновлено ілюстративний матеріал.

Для всіх, хто прагне писати, дотримуючись норм сучасної літературної мови.

СХВАЛИВ

Кабінет Міністрів України

(Постанова № 437 від 22 травня 2019 р.)

СХВАЛИЛИ:

спільною постановою

Президія Національної академії наук України
(протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 р.)

та рішенням

Колегія Міністерства освіти і науки України
(протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.)

ЗАТВЕРДИЛА

Українська національна комісія з питань правопису
(протокол № 5 від 22 жовтня 2018 р.)

Українська національна комісія з питань правопису своїм рішенням від 12 липня 2019 р. визначила Видавництво «Наукова думка» НАН України установою, яка уповноважена випустити у світ авторизоване видання Українського правопису в редакції 2019 р.

Науково-видавничий відділ
філологічної, художньої та словникової літератури

Редактори *Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон,
С. В. Шарбанова, І. Л. Яловнича*

© Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
НАН України, 2019

© Інститут української мови НАН України, 2019

© Український мовно-інформаційний фонд
НАН України, 2019

© НВП «Видавництво “Наукова думка”
НАН України», дизайн, 2019

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 22 травня 2019 р. № 437

Київ

Питання українського правопису

З метою забезпечення конституційних положень про державний статус української мови та уніфікації вживання правописних норм Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

1. Погодитися з пропозицією Міністерства освіти і науки та Національної академії наук щодо схвалення Українського правопису в новій редакції, розробленій Українською національною комісією з питань правопису.

2. Визнати таким, що втратив чинність, пункт 1 постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1992 р. № 309 “Питання українського правопису” (ЗП України, 1992 р., № 6, ст. 145).

3. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським державним адміністраціям сприяти використанню в новій редакції Українського правопису в діловодстві, освіті, видавничій справі, сфері телебачення і радіомовлення, інших сферах суспільного життя.

Прем'єр-міністр
України

В. ГРОЙСМАН

ПОСТАНОВА № 293
Президії Національної
академії наук України

24 жовтня 2018 року
протокол № 22/10

РІШЕННЯ
Колегії Міністерства
освіти і науки України

24 жовтня 2018 року
протокол № 10/4-13

м. Київ

**Про нову редакцію
Українського правопису**

В и т я г:

Президія НАН України постановила та Колегія МОН України ухвалила:

1. Доповідь голови Робочої групи Української національної комісії з питань правопису з підготовки проекту Українського правопису члена-кореспондента НАН України Єрмоленко С.Я. взяти до відома.

2. Проект нової редакції Українського правопису, схвалений рішенням Комісії 22.10.2018, схвалити в цілому.

3. Робочій групі з підготовки проекту Українського правопису (член-кореспондент НАН України Єрмоленко С.Я.) невідкладно доопрацювати текст нової редакції Українського правопису згідно із зауваженнями, висловленими під час спільного обговорення проекту.

4. Міністерство освіти і науки України до 15 листопада 2018 року подати доопрацьований проект Українського правопису на розгляд Кабінету Міністрів України.

5. Контроль за виконанням цієї постанови/рішення покласти на Віце-президента НАН України Пирожкова С.І. та заступника Міністра освіти і науки України Стріху М.В.

Віце-президент Національної академії
наук України академік НАН України
С.І. Пирожков

Головний учений секретар Національної
академії наук України академік
НАН України

В.Л. Богданов

За голову колегії т.в.о. Міністра
освіти і науки України
В.В. Ковтунець

Секретар Колегії Міністерства
освіти і науки України

О.Б. Кононенко

ПЕРЕДМОВА

Мова — запорука тривкої ідентичності нації, основа її етнокультурної цілісності. Однією з найсуттєвіших ознак такої цілісності є функціонування в різних суспільних сферах літературної мови, що має кодифікований правопис. Правописна кодифікація мови завжди вписана в соціолінгвістичний контекст. Коли разом із тоталітарним періодом нашої історії відійшов у минуле адміністративний контроль за дотриманням правописних стандартів, ціла низка засобів масової інформації, видавництва, освітніх закладів і т. ін. почали користуватися орфографічними правилами, відмінними від офіційних. Це дезорієнтує широке коло користувачів української мови, спричиняє непевність у власній мовній компетенції, перешкоджає розширенню суспільних функцій української мови і, зрештою, розхитує мовну норму.

Завдяки сучасним ЗМІ сьогодні маємо змогу почути усне українське слово не тільки з різних куточків України, а й з усього світу. Чуємо розмаїття акцентів, вимов, інтонацій, бо це *усне українське мовлення* з його природними територіальними, соціальними, віковими особливостями. На противагу некодифікованому усному мовленню, правопис — це еталон *писемної літературної мови*, яка, за слушним спостереженням Юрія Шевельова, є штучним витвором високорозвиненого суспільства, а не відтворенням почутого «з уст народу».

Правопис складається з трьох підсистем: графіки (букв, якими позначають найтипівіші звуки), орфографії (закономірностей поєднання букв для передавання на письмі звукового образу української мови) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають змістове й інтонаційне членування висловленої думки). Кожна із цих підсистем, як і кожний із розділів правопису, має свою історію.

Українська графіка бере початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є буква, якої не було у традиційній кирилиці, — це **ґ**, що відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст. Букву **ї** в українських текстах спочатку вживали замість колишньої **ѣ** та на місці **е** в новозакритому складі, а згодом вона перебрала на себе функції позначення сполучення **ј + і**. Зазнала специфікації в українському правописі й буква **є**, що вживається на позначення йотованого **е (ј + е)** та **е з м'якістю попереднього приголосного (ь + е)**; її немає в інших сучасних кириличних правописах.

Після виходу у світ «Енеїди» Івана Котляревського письменники, які писали живою українською мовою, почали шукати засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за їхнім давнім традиційним написанням. Цей пошук був великою мірою стихійним: від 1798 до 1905 рр. нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених, іноді суто індивідуальних) правописних систем. Найпомітнішими серед них були правописні системи Олексія Павловського, «Русалки Дністрової», Пантелеймона Куліша, Євгена Желехівського, Михайла Драгоманова. У становленні українського правопису брали участь науковці й культурні діячі і східних, і західних українських земель: Володимир Антонович, Павло Житецький, Костянтин Михальчук, Павло Чубинський, Євген Желехівський, Степан Смаль-Стоцький, Василь Сімович та інші.

У 1876 р. російський імператор Олександр II ухвалив акт, згідно з яким українська графіка опинилася під заборонаю. Українські тексти, навіть дозволені урядовою цензурою, потрібно було друкувати, використовуючи російську абетку. Після скасування цієї заборони в 1907—1909 рр. вийшов друком знаменитий словник української мови за редакцією Бориса Грінченка, у якому застосовано принцип фонетичного українського правопису. У 1918 р. опубліковано проєкт офіційного українського правописного кодексу, запропонований професором Іваном Огієнком, у доопрацюванні якого згодом узяли участь академік Агатангел Кримський і професор Євген Тимченко. У 1919 р. цей проєкт був виданий під назвою «Головніші правила українського правопису». Цього ж року спільне зібрання Української академії

наук схвалило «Найголовніші правила українського правопису» — перший в історії України офіційний загальнодержавний правописний кодекс. В умовах складних геополітичних змін, війн і соціальних катаклізмів він справляв визначальний вплив на формування української мови як національного, а не етнологічного феномену. Його творці орієнтувалися, по-перше, на специфіку історичної та діалектної основи української мови, на її характерні ознаки порівняно з іншими слов'янськими мовами, і по-друге, на мовну практику визначних українських письменників і перекладачів.

У 1925 р. уряд УСРР створив при Народному комісаріаті освіти Державну комісію для впорядкування українського правопису, а в 1927 р. за наслідками роботи Всеукраїнської правописної конференції, що відбулася в Харкові, комісія підготувала проєкт всеукраїнського правопису, в опрацюванні якого взяли участь мовознавці з Наддніпрянщини й західноукраїнських земель. Від імені держави 6 вересня 1928 р. цей Український правопис, який отримав неофіційну назву «харківський», затвердив нарком освіти УСРР Микола Скрипник. Але за кілька років після згортання політики українізації та самогубства Миколи Скрипника за вказівкою влади до «харківського» правопису внесли суттєві зміни, скасувавши низку його норм як «націоналістичних» і таких, що «покликані штучно відірвати українську мову від великої братньої російської». У 1933 р. Народний комісаріат освіти УСРР схвалив інший правопис, який з незначними змінами й доповненнями (упродовж 30-х років ХХ ст., 1946, 1960 рр.) діяв до 1989 р. З алфавіту було свавільно вилучено букву *г*, що вплинуло на функціонування її графічної та фонетичної систем. Репресований «харківський» правопис із деякими змінами й доповненнями був чинним на західноукраїнських землях поза Українською РСР і в переважній частині української діаспори.

У 1989 р. затверджено і 1990 р. опубліковано нову редакцію Українського правопису, у якій поновлено букву *г*, уточнено й доповнено окремі правописні норми. У 2015 — 2018 рр. Українська національна комісія з питань правопису, до якої ввійшли фахівці мовознавчих установ Національної академії наук України та представники закладів вищої освіти з різних регіонів

України, розробила проєкт нової редакції Українського правопису. Після громадського обговорення його схвалено на спільному засіданні Президії Національної академії наук України та Колегії Міністерства освіти і науки України 24 жовтня 2018 р.

Сучасна редакція Українського правопису повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., що є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. Водночас правописна комісія керувалася тим, що й мовна практика українців другої половини ХХ — початку ХХІ ст. вже стала частиною української орфографічної традиції. Поділяючи думку про злочинний характер репресивних дій тоталітарного режиму щодо «харківського» правопису і його творців, кодифікатори мови не можуть знехтувати те, що мову народу творить його історія: мова змінюється, і правопис має відображати насамперед її сучасний стан. Нинішня українська мова — це багатофункціональна мова з розвинутою різноплановою стилістикою, сучасною науковою термінологією, це мова, яка взаємодіє з багатьма світовими мовами.

У сучасній редакції Українського правопису збережено підхід до мови як до знакової системи й суспільного явища. Правописна норма, з одного боку, ґрунтується на тісних зв'язках елементів сучасної мовної системи, що відображається на письмі, а з другого — на дотриманні мовної традиції та на залежності від неї. Здебільшого традиція відбиває вчорашні або позавчорашні параметри системи. Так само, як і система, традиція є закономірним регулятором мовної норми.

Сучасна українська мова — відкрита й динамічна. Змінюється словник, з'являються нові терміни в різних сферах суспільної комунікації, виникає потреба в адаптації загальних і власних назв до раніше сформульованих орфографічних правил. Для чого переглядати ці правила? Для того щоб відреагувати на зміни в сучасній мовно-писемній практиці, визначити правила правопису нових запозичених слів, нових власних назв, усунути застарілі формулювання та спростити й, де це можливо, уніфікувати орфографічні норми. Хоч уточнення й коригування орфографічних правил — це завдання насамперед професійних мовознавців, співтворцями Українського правопису є також широке коло

освічених українців, чия писемна практика узвичаює те чи те написання.

Кожна мова засвоює іншомовні елементи, і вони здебільшого відрізняються від питомих елементів за своїми системними ознаками. В історії правопису написання слів іншомовного походження було і досі є предметом гострих дискусій. Ці слова значною мірою зберігають свій іншомовний колорит. Намагання передати звукову форму запозичуваних слів або особливості їх оригінального відтворення призводило до проникнення в українську мову нових звуків і їхніх поєднань, екзотичних граматичних явищ. Водночас, стаючи частиною української мовної системи, ці слова поступово адаптуються до української фонетики, морфології, орфографії. Але вони не завжди вкладаються у традиційні українські парадигми й нерідко потрапляють до категорії невідмінюваних: *ательє, буржуа, какао, кафе, мадам, радіо, таксі, ханум* та ін.

Одні запозичення ввійшли в українську мову писемним, інші — усним шляхом. У мові-джерелі звучання слова часто не збігається з прочитанням сукупності букв, з яких воно складається (*Carlisle — Карлайл, Rambouillet — Рамбує, Worcester — Вустер, billet — білет, pioneer — піонер* і т. ін.). В українській, так само як і в багатьох інших мовах, і транскрибування, яке передає звукову форму іншомовного слова, і транслітерування, яке відтворює його графічну форму, і комбіноване застосування цих підходів, і орфографічна адаптація слова були і досі є природними й легітимними способами поповнення національного лексикону.

Реагуючи на виклики мовної практики, сучасна редакція правопису розширила межі використання орфографічних варіантів. Кожний історичний період розвитку мови має свою варіантну динаміку. Пропонуючи в новій редакції правопису низку орфографічних варіантів, кодифікатори зважали на те, що варіативність — це органічна частина правописного кодексу і тією чи тією мірою вона притаманна кожній мові на різних етапах її історичного розвитку. Відповідь на те, який з варіантів залишиться в минулому, зможе дати тільки майбутнє.

Якою має бути «правильна українська мова»? Чи загрожують їй іншомовні впливи, а якщо загрожують, то в якій частині мовної системи й наскільки? Яку мову ми передамо нащадкам? Ці й подібні питання, що десятиліттями не втрачають актуальності, спонукають до періодичного оновлення, перегляду та доопрацювання правописного кодексу, граматики й словників. Спадкоємність у мові — це зв'язок між поколіннями, які жили, живуть і житимуть в Україні. Пошук балансу між системними параметрами сучасної мови, з одного боку, і різночасовими прикметами української мовної традиції, з другого — найскладніше із завдань, що поставали перед творцями національного правопису на кожному з етапів його розвитку. Нова редакція правопису є кроком до розв'язання цього завдання з позицій історичної та етнографічної соборності української мови й української нації.

*Українська національна комісія
з питань правопису*

I. ПРАВОПИС ЧАСТИН ОСНОВИ СЛОВА

БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Е, И

§ 1. Наголошені голосні **е** та **и** у вимові виразні, тому їх передаємо відповідними буквами: *далéко, вíсоко*.

Ненаголошені **е** та **и**, невизначні у вимові, передаємо тими самими буквами, що й під наголосом: *вели́кий, величéзний*, бо *вéлич*; *держу́*, бо *одéржати*; *клекотіти*, бо *клé-кіт*; *кривé*, бо *крíво*; *несу́*, бо *принéсений*; *селó*, бо *сéла*; *тримáти*, бо *стрíмувати*; *широ́кий*, бо *ши́роко*; *шепотіти*, бо *ше́пит* та ін.

У словах із постійним наголосом невизначний звук перевіряємо за словником: *кише́ня, левáда, мину́лий*.

І, И

§ 2. 1. **І** пишемо на початку слова відповідно до вимови: *Іва́н, іграшка, ідол, ікати* (‘вимовляти *і* замість *и*’), *іко́на, іменува́ти, ім’я́, індік, іноді, іржа́, існува́ти, істина, іті*.

2. Деякі слова мають варіанти з голосним **и**: *ірій* і *і́рій*, *ірод* і *і́род* (‘дуже жорстока людина’).

3. **И** пишемо на початку окремих вигуків (*ич!*), часток (*ич який хитрий*), дієслова *ікати* (‘вимовляти *и* замість *і*’) та похідного від нього іменника *ікання*.

И на початку слова вживаємо в деяких загальних і власних назвах, що походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх вимови в цих мовах: *ийбе́н, ир, Ич-оба́, Кім Чен Ин*.

ї

§ 3. Букву **ї**, що позначає звуки **й + і**, пишемо:

1. На початку слова та після букви, що позначає голосний: *їжа, їжак, їздець, їздити, їсти, їх, їхати, героїзм, країна, мої, найвний, руїна, твої*.

2. Після м'якого знака: *Ананьїн, Віньї*.

3. Після апострофа: *в'їзд, Захар'їн, з'їзд, об'їхати, під'їзд*.

4. В іншомовних словах після букви на позначення голосного: *архаїчний, егоїзм, еліпсоїд, мозаїка, прозайк, целулоїд* (див. ще § 126).

я, ю, є

§ 4. Букви **я, ю, є** пишемо:

1. На початку слова, після голосного та після апострофа для позначення звукосполучень **й + а, й + у, й + е**: *якість, юродивий, єство; моя, знаю, твоє; н'ять, м'ята, в'юн, б'ють, н'ємó*.

2. Після букви на позначення приголосного звука для передавання його м'якості: *дядько, люди, остáнне, ряд, р'ясно, рюкза́к, рюш, сюді*.

БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

г

§ 5. Буква **г** передає на письмі глотковий

щілинний приголосний звук як в українських словах: *берегти, вогонь, гáдка, гукáти, дорогій, жагá, згин, крига, могутній, пагінéць*, так і в загальних та власних назвах іншомовного походження на місці **h, g**: *аборигén, агітація, агрéсія, бага́ж, болгарин, бригаáда, газéта, генерáл, геоло́гія, горизóнт, гра́мота, делегáт, кілогра́м, логопéд, магазín, педаго́г, фотогра́фія; А́нглія, Гаáга, Го́мер, Єва́нгеліє* (див. ще § 122).

г

§ 6. Буква **г** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний:

1. В українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж, га́нок, га́тунок, гвалт, гéгати*,

гедзь, гел'готати, гел'готіти, гергелі, гер'готати, гер'готіти, гін'нути, гирліга, глей, гніт (у лампі), *готель-мотель, гонт(а), грасувати, гра'ти* (іменник), *гр'єчний, гринджоли, грунт, гудзик, гуля, гура'льня, джигун, дзіга, дзіглік, дригати і дригати, ремигати* та ін., і в похідних від них: *аг'русовий, газдувати, гвалтувати, гер'гіт, гратчастий, грунтовий, грунтувати(ся), гудзиковий, гулька, прогавити* та ін.

2. У власних назвах — топонімах України: *Гор'гани* (гірський масив), *Горонда, Угля* (села на Закарпатті), прізвища українців: *Галаган, Галятовський, Г'єник, Герзанич, Гердан, Гжизький, Гіга, Гога, Гойдич, Гонта, Гріга, Гудзь, Гула, Ломіга*.

Апостроф

§ 7. Роздільність вимови попереднього твердого приголосного перед звуками, переданими буквами **я, ю, є, ї**, на письмі позначаємо апострофом.

Апостроф пишемо перед **я, ю, є, ї**:

1. Після букв на позначення губних приголосних **б, п, в, м, ф**: *б'ю, п'ять, п'є, в'язи, солов'ї, м'ясо, рум'яний*, (на) *тім'ї, жир'аф'ячий, мер'єф'янський; П'яста, В'ячеслав, Дем'ян, Максим'юк, Стеф'юк*.

Примітка. Апостроф не пишемо, коли перед буквою на позначення губного звука є інша буква (крім **р**), що належить до кореня (основи): *дзв'якнати, духм'яний, мавп'ячий, медв'яний, моркв'яний, різдв'яний, свято, т'ям'яний, цвях*, але: *арф'яр, в'єрб'я, торф'яний, черв'як*. Коли така буква належить до префікса, то апостроф пишемо, як і в спільнокореневих словах без префікса: *зв'язок, зв'яліти, підв'язати, розм'якнати, сп'яніти*.

2. Після **р**: *бур'ян, міжг'ір'я, пір'я, матір'ю, кур'єр*, (на) *подвір'ї; Валер'ян, Мар'яна, Мар'яненко*.

Примітка. Апостроф не пишемо, коли **ря, рю, ре** означають сполучення пом'якшеного **р** із наступними **а, у, е**: *бур'як, бур'яний, кр'якати, р'ябий, р'юм'сати, кр'юк; Р'єпнін*;

3. Після **к** у слові *Лук'ян* і похідних від нього: *Лук'яненко, Лук'янюк, Лук'янець*.

4. Після префіксів і першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'ядерний, без'язікий*,

від'їзд, з'їднаний, з'їхати, з'явїтися, нанів'європéйський, об'єм, пан'європéйський, під'їхати, під'їудити, роз'їушити; дит'ясла, камер'їункер, Мін'їуст.

Примітка 1. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 138; у прізвиськах і географічних назвах — § 144, 151.

ЙО, БО

§ 8. 1. Буквосполучення **йо** передає звукосполучення **й + о**:

1) на початку слова та після букви, що позначає голосний: *йогó, йому́; завойóваний, привілейóваний, райóн, чийóго;*

2) після букви на позначення приголосного, переважно на початку складу: *батальйóн, бульйóн, вйóкати, Воробйóв, курйóз, мільйóн, Соловйóв.*

2. Буквосполучення **ьо** пишемо після букви для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьогó, Ковальóв, Линьóв, льон, льох, сьогóдні, сьóбий, трьох, тьóхкати, цьогó.*

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ

Чергування
О—І, Е—І

§ 9. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е** у відкритих складах чергуються з **і** в закритих складах:

1) під час словозміни:

а) *водопій — водопóю, дохід — дохóду, кінь — коня́, ка́мнь — ка́меня, лід — льóду, мій — могó, сім — семі́, ұстро́й — ұстрою́, ніч — нóчі — нічю́, пéвність — пéвності (пéвности) — пéвністю́, радíсть — радóсті (радóсти) — радíстю́, віселок — вісілка́, óсінь — óсені (óсени) — óсінню́, (у) велі́кому — (у) велі́кім;*

б) *гíр — горá, нíг — ногá, осі́б — осóба, слів — слóво, сіл — селó;*

в) *ба́тьків — ба́тькового́, ба́тькова́; бра́тів — бра́тового́, бра́това́; Васи́лів — Васи́левого́, Васи́лева́; ковалі́в — ковалéвого́, ковалéва́; Петрів — Петрóвого́, Петрóва́; шевці́в — шевце́вого́, шевце́ва́;*

г) *Кáнів — Кáнева́, Кі́їв — Кі́єва́, Фáстів — Фáстова́, Хáрків — Хáркова́, Черні́гів — Черні́гова́;*

г) *вівса* — *овес*, *вівця* — *овець*, *вісь* — *бсі*;

д) *бійся* — *боюся*, *стій* — *стояти*;

е) *вів*, *вівши* — *велá* (*весті*); *замів*, *замівши* — *замелá* (*заместі*); *міг*, *мігши* — *можу* (*могла, могуті*); *ніс*, *нісши* — *несу* (*несла, несті*); *плів*, *плівши* — *плелá* (*плеті*), а також *ріс*, *рісши* — *росла* (*рості*);

2) під час словотворення: *будівнік* (пор. *будова*), *вільний* (пор. *воля*), *кїлля* (пор. *кола*), *підніжжя* (пор. *нога*), *подвір'я* (пор. *двора*), *робітнік* (пор. *робота*); *зїлля* (пор. *зелений*), *сїльський* (пор. *село*) та ін.

2. **О, е** не переходять в **і** в закритому складі за таких умов:

О, Е,
що не переходять
в І

1) коли ці звуки вставні або випадні: *вікно* — *вікон*, *земля* — *земель*, *казка* — *казок*, *сотня* — *сотень*, *вітер* — *вітру*, *вітер* — *вітру*, *вогнь* — *вогню*, *день* — *дня*, *роздёр* — *роздірати*, *смўток* — *смўтку*, *сон* — *сну*, *травень* — *травня*.

Примітка 1. У формах окремих слів **о, е** не випадають: *лоб* — *лба*, *мох* — *моху*, *рот* — *рота*, *лев* — *лева*.

Примітка 2. За аналогією до таких форм, як *книжók*, *казók*, маємо **о** між приголосними в родовому відмінку множини й у деяких іншомовних словах: *арка* — *áрок*, *марка* — *мáрок*, *пáпка* — *пáпок* та ін., але: *парт*, *сакль*, *форм* та ін.;

2) у групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг* — *тóргу*, *хорт* — *хортá*, *смерть* — *смёрті* (*смёрти*), *вовк* — *вóвка*, *шовк* — *шóвку*, але *погірдний* (пор. *погóрда*);

3) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-**, а також **-еле-**: *горбд*, *морбз*, *пóдорож*, *пóрах*, *стóрож*; *вóлос*, *сóлод*; *бéрег*, *пéред*, *сéред*, *чéрез*; *зéлень*, *пéлех*, *шéлест* та ін., але: *моріг*, *оборіг*, *поріг*, *смóрід*;

4) у родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-енн(-я)**: *знáчень* (*знáчення*), *полóжень* (*полóження*), *твёрджень* (*твёрдження*), *твóрень* (*твóрення*);

5) в абрєвіатурах і похідних від них словах: *соцтpáх* — *соцтpáхівський*, *спецвипуск*, *спецкóр*, *спецодяг*, *торгфлóт* та ін.;

б) у словах іншомовного походження: *агронóм, інженéр, студéнт, том* та ін.

Примітка. За аналогією до слів української мови, у яких **о**, **е** чергуються з **і**, таке саме чергування з'явилося й у деяких давно засвоєних словах іншомовного походження: *Антíн — Антóна, гніт — гнотá, кóлір — кóльору, Прóкíп — Прóкóпа; курíнь — ку-реня́, папі́р — папéру.*

**Відхилення
в чергуванні
О—І, Е—І**

3. Усупереч наведеним правилам **о**, **е** не чергуються з **і** відповідно у відкритих і закритих складах, а саме:

1) **і** наявне у відкритому складі:

а) у формах називного відмінка однини: *гребіне́ць (гре-бі́нця), дзвіно́к (дзві́нка), каміне́ць (камі́нця), кіготь (кі́гтя), кіло́к (кі́лка), кіне́ць (кі́нця), ніготь (ні́гтя), оліве́ць (олі́вця), реміне́ць (ремі́нця), ріве́нь (рів́ня), стіжо́к (сті́жка), торго-ві́ць (торгі́вця), фахіве́ць (фахі́вця)* та ін.;

б) у формах родового відмінка множини: *ві́кон (ві́кно), ві́чок (ві́чко), гі́лок (гі́лка), зі́рок (зі́рка), кіле́ць (кі́льце), лі́жок (лі́жка), ні́жок (ні́жка), плі́ток (плі́тка);*

в) у формах іменників зі значенням зменшеності за аналогією до таких форм, як *кіл — кі́лка, міст — мі́стка, гі́рка* (де **і** — у закритому складі): *кіло́чок, місто́чок, ні́женька, гі́ронька*, але *слі́вце — словéчко*;

2) у групах із повноголоссям **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** звуки **о**, **е** переходять в **і**:

а) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (із рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(-а)** зі значенням зменшеності: *борода́ — борі́д — борі́дка, борона́ — борі́н — борі́нка; голова́ — голі́в — голі́вка (го-лóвка — з іншим значенням); сторо́на — сторі́н — сторі́нка; череда́ — чері́д — чері́дка;*

б) у родовому відмінку множини іменників середнього роду і відповідних іменниках зі значенням зменшеності: *болóто — болі́т — болі́тце; ворóта — ворі́т — ворі́тця; доло-то́ — долі́т — долі́тце*, але: *де́рево — дерéв — деревце́; дже-релó — джерéл — джерéльце;*

в) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя, Запоріжжя, підборіддя, роздоріжжя* (але: *лівоберéжжя, узберéжжя*), а також без подовження: *безголів'я, поголів'я, хоч безгольбся, повногольбся*;

3) **і** в закритому складі в дієсловах минулого часу у формах чоловічого роду однини й дієприслівниках із повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого і середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волік, во́лікиши (волокті́), збері́г, збері́гиши (зберегті́), стері́г, стері́гиши (стерегті́)*, бо: *волоклá, зберегла́, стерегла́; волоклó, зберегло́, стерегло́* та ін., але: *борóв, колóв, молóв, полóв, порóв; боро́ла, колóла, молóла, полóла, порóла* та ін.;

4) **і** у віддієслівних іменниках середнього роду на **-нн(-я)** — лише під наголосом, а без наголосу — **є**: *носіння, ходіння; вра́ження, заве́ршення, збі́льшення, зна́чення, поя́снення*, але: *варéння (і варі́ння, ва́рення — 'процес'), вче́ння*; так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен-**: *іме́ння, найме́ння*;

5) **о, е** наявні в закритому складі:

а) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *борця́, борце́ві, борце́м* та ін. — *боре́ць; ви́борця — ви́борець; ловця́ — лове́ць; творця́ — творе́ць; мотка́ — мото́к; носка́ — носо́к; вóдню — вóдень; котла́ — котéл; орла́ — оре́л*;

б) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *колóд (колóдка), долóнь (долóнька), сорóк, огорóж, морóк, нагорóд* (від них немає зменшених форм з **і**), але: *дорі́г, дорі́жка, корі́в, корі́вка, бері́з, бері́зка* (проте *берéзка — 'виткий бур'ян'*);

в) у родовому відмінку множини деяких іменників переважно жіночого роду: *будóв, вод, істо́т, осно́в, підно́р, проб, субо́т, топо́ль, шкoд; лелéк, меж, озéр, потре́б*, але: *осі́б, підкі́в*;

г) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов (-ьов, -йов), -ев (-єв)**: *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський*, але у прикметниках, утворених від власних імен

на **-ів (-їв)**, зберігаємо **і (ї)**: *Андрі́їв* — *андрі́ївський*, *Гаврі́лів* — *гаврі́лівський*, *Демі́дів* — *демі́дівський* (див. ще § 153, п. 2);

г) у префіксальних безсуфіксних іменниках на зразок *зато́н*, *перебо́р*, *пото́н* (під впливом родового відмінка однини: *зато́ну*, *перебо́ру*, *пото́ну*), але: *поти́к*, *розгі́н*, *уді́й*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширене на решту форм: *о́нік* (родовий однини *о́ніку*);

д) під наголосом у словотворчих частинах **-вод**, **-воз**, **-нос**, **-роб** складних слів, що означають людей за професією, видом занять, і в похідних від них словах: *екскурсово́д*, *ляльково́д*; *водово́з*; *дровоно́с*; *хліборо́б*, *хліборо́бство*, *чорноро́б* та ін.

Проте у словах, що означають предмети, і в похідних від них утвореннях, незалежно від наголосу, **о** переходить в **і**: *водопрóвід*, *газопрóвід*, *газопрóвідний*, *електропрóвід*, *трубопрóвід*.

У словах із частиною **-воз** зберігаємо **о**: *електрово́з*, *лісово́з*, *теплово́з*.

Незалежно від значення слова у словотворчих частинах **-хід**, **-ріг** уживаємо тільки **і**: *всюдихі́д*, *місяцехі́д*, *пішохі́д*, *пішохі́дний*, *самохі́д*, *самохі́дний*, *стравохі́д*, *швидкохі́д*, *швидкохі́дний*; *козері́г* і *Козері́г* (сузір'я), *носорі́г* та ін.;

е) **о**, **е** пишемо в деяких словах книжного і церковного походження та в похідних від них: *Бо́г*, *верхо́вний*, *виробні́цтво*, *ві́рок*, *закóн*, *закóнний*, *наро́д*, *наро́дний*, *основні́й*, *пото́н*, *пра́пор*, *проро́к*, *словні́к*, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемóвський*, *Боровико́вський*, *Грабо́вський*, *Котляре́вський*, *Пісемський* та ін., але: *Верикі́вський*, *Желехі́вський*, *Минькі́вський*.

Чергування
Е—О після Ж, Ч,
Ш, ШЧ (букви Ш),
ДЖ, Й

§ 10. 1. Після **ж**, **ч**, **ш**, **шч** (букви **щ**), **дж**, **й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоукраїнського **и**) пишемо **е**: *вече́ря*, *ві́ше́нь*, *джерело́*, *жени́ти*, *ніженька*, *пи́шені́ця*, *ста́єнь*, *увече́рі*, *уче́нь*, *черне́тка*, *четве́ртий*, *шестиде́нка*, *щемі́ти*, *щети́на*.

Після **ж**, **ч**, **ш**, **шч** (букви **щ**), **дж**, **й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а**, **о**, **у**, **и** (яке походить від давньоукраїнського **ы**) пишемо **о**: *бджо́ла*, *будіно́чок*, *вечори́*

(пор. *вечэ́ря*), *жонáтий* (пор. *жені́ти*), *іграшо́к*, *копійо́к*, *пионо́* (пор. *пиені́ця*), *чолові́к*, *чому́сь*, *чо́рний* (пор. *черне́тка*), *чо́ти́ри* (пор. *четве́ртий*), *шо́бтий* (пор. *шесті́*), *щока́*.

Примітка. У словах *ло́жечка* — *ло́жечок*, *кни́жечка* — *кни́жечо́к*, *лі́чка* — *лі́чок* та ін. зберігаємо **е** (**є**).

2. **О** вживаємо замість **е** після шиплячих і **й** — перед м'яким приголосним:

1) в іменниках жіночого роду третьої відміни в суфіксі **-ост**-(**-і**)/(**-и**): *безкра́йості* (*безкра́йости*), *ме́ншості* (*ме́ншости*), *пеку́чості* (*пеку́чости*), *сві́жості* (*сві́жости*) та ін., відповідно до *ві́чності* (*ві́чности*), *ра́дості* (*ра́дости*) та ін., де **о** стоїть не після шиплячих;

2) у давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі́*, (на) *бджолі́*, *вечорі́*, *пионі́*, (у) *пионі́*, (у) *щоці́*, (на) *щоці́*, відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджола́*, *бджолу́*, *вечора́*, *вечорі́* та ін.;

3) у закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої*, *безкра́йою*, *гарячо́ї*, *гарячо́ю*, *нашо́ї*, *нашо́ю*, *пе́ршої*, *пе́ршою* та ін., відповідно до *безкра́його*, *безкра́йому*, *нашого́* та ін. або до *дру́гої*, *молодбо́ї* та ін., де **о** закономірне;

4) у похідних утвореннях *вечорі́ти*, *вечорі́с*, відповідно до *вечора́*, *вечорові́* та ін., *чорні́ти*, *чорні́с*, *чорні́ці*, *чорні́ти*, *чорні́ло* та ін., відповідно до *чо́рний*, *чо́рного*.

Примітка. У прислівниках *воро́же*, *га́ряче́* після шиплячих пишемо **е**, але: *законода́вчо*, *тво́рчо*, *хі́жо*.

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ У ДІЄСЛІВНИХ КОРЕНЯХ

Чергування О—А § 11. 1. Це чергування відбувається в коренях дієслів і змінює їхні значення. Дієслова з **о** позначають тривалу, нерозчленовану або одноразову, закінчену дію, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *допомогті́* — *допомага́ти*, *гоні́ти* — *ганя́ти*, *кrhóїти* — *кря́я-*

ти, ломіти — ламати, скóчити — скакати, схопіти — ханати; стояти — стáти.

Проте багато дієслів має кореневий **о**, який не чергується з **а**: *вімовити — вимовляти, віростити — вирóщувати, простіти — прощати, винóшувати, відгорóджувати, договóрювати, заспоко́ювати, переко́нувати, устанóвлювати* та ін., але *віпровадити — випроводжа́ти.*

Чергування не випадного Е з І 2. Це чергування відбувається в коренях дієслів і змінює їхні значення: **е** вживаємо у префіксальних дієсловах доконаного виду, **і** — в утворених від них дієсловах недоконаного виду: *вігребти — вигрѣ́бати, вікоренити — викорі́нювати, віпекти — ви́пика́ти, заместі́ — замі́тати, зберегти́ — збері́гати, наректи́ — нарі́кати, перелетіти — перелі́тати, причепіти — причі́пляти, спостерегти́ — спостері́гати*, так само *віволокти — виволі́кати*, де **о** чергуємо з **і**.

Е чергується з **і** в дієсловах із суфіксом **-ува(-юва-)**, коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ни(-я)**: *брехати — набрѣ́хувати, викоренити — викорі́нювати, завертіти — заві́рчувати, тесати — заті́сувати, чекати — очі́кувати; викоренення — викорі́нювання, чекання — очі́кування*, так само *віполоскати — виполі́скувати*, де **о** чергуємо з **і**, але: *вивѣ́ршувати, заvéршувати, переvéршувати, потребу́вати, прищѣ́плювати.*

Чергування випадного Е з І Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: *беру́ — бра́ти — виби́рати, вістелю́ — ві́слати — вистилáти, завме́р — замрѣ́ — завми́рати, запѣ́р — запрѣ́ — запирáти, стер — зі́трі — сти́рати* та ін.

ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ

У сучасній українській мові під час утворення форм слів і нових слів відбуваються чергування приголосних, спричинені різними історичними законами її фонетичної системи.

Чергування приголосних під час словозміни

До найпоширеніших чергувань приголосних звуків під час словозміни належать такі.

Чергування Г, К, Х із м'якими З, Ц, С § 12. Чергування **г, к, х** із м'якими **з, ц, с** відбувається:

1. У давальному і місцевому відмінках однини іменників жіночого роду першої відміни: *дугá* — *дузі*, (на) *дузі*; *перемóга* — *перемóзі*, (у) *перемóзі*; *квітка* — *квітці*, (на) *квітці*; *сва́ха* — *сва́сі*, (на) *сва́сі*.

2. У місцевому відмінку однини іменників чоловічого та середнього роду другої відміни: *терпу́г* — (на) *терпузі*, *байра́к* — (у) *байра́ці*, *дру́к* — (у) *дру́ці*, *кожу́х* — (у) *кожу́сі*, *вухо* — (у) *вусі*.

Чергування Г із м'яким З § 13. **Г** чергується з м'яким **з** у давальному і місцевому відмінках однини іменників жіночого роду першої відміни: *дзі́га* — *дзі́зі*, (на) *дзі́зі*; *пирлі́га* — *пирлі́зі*, (на) *пирлі́зі*; *Ломáга* (прізвище) — *Ломáзі*, (на) *Ломáзі*.

Чергування Г, К, Х із Ж, Ч, Ш § 14. **Г, к, х** чергуються із **ж, ч, ш**:

1. В іменниках перед суфіксами **-к-, -ок-, -ин-** зі значеннями зменшеності та пестливості: *нога́* — *ні́жка*, *плуг* — *плу́жок*, *рука́* — *ру́чка*, *крюк* — *крючо́к*, *му́ха* — *му́шка*, *горо́х* — *гороши́на*.

2. У кличному відмінку іменників чоловічого роду другої відміни перед закінченням **-е**: *друг* — *дру́же*, *луг* — *лу́же*; *коза́к* — *коза́че*, *юна́к* — *юна́че*, *пасту́х* — *пасту́ше*.

3. В усіх особових формах дієслів теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду, у формах наказового способу та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-**: *берегті́* — *бережу́*, *бережéши*, *бережé*, *бережемó*, *бережетé*, *бережуть*, *бережі́*, *бережі́мо*, *бережі́ть хай* (нехай) *бережуть*; *зберегті́* — *збережу́*, *збережéши*, *збережé*, *збережемó*, *збережетé*, *збережуть*, *збережі́*, *збережі́мо*, *збережі́ть хай*

(нехай) збережуть; зберéжений; пекті́ — печу́, печéши, печé, печемó, печетé, печу́ть, печі́, печі́мо, печі́ть, хай (нехай) печу́ть; пéчений; спекті́ — спечу́, спечéши, спечé, спечемó, спечетé, спечу́ть, спечі́, спечі́мо, спечі́ть, хай (нехай) спечу́ть, спéчений; колиха́ти — колиши́у, коли́шиеш, коли́шиє, коли́шиємо, коли́шите, коли́шуть, колиши́й, коли́ши́мо, коли́ши́ть, хай (нехай) коли́шуть, поколиха́ти — поколиши́у, поколі́шиєш, поколі́шиє, поколі́шиємо, поколі́шите, поколі́шуть, поколиши́й, поколі́ши́мо, поколі́ши́ть, хай (нехай) поколі́шуть.

Чергування
Д із ДЖ

§ 15. Д із дж чергуються в першій особі однини дієслів теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-**: саді́ти — саджу́; поса́дити — посаджу́, поса́джений; ра́дити — ра́джу; сходи́ти — сходжу́, схо́джений.

Чергування Т—Ч,
З—Ж, С—Ш,
ЗД—ЖДЖ,
СТ—ШЧ
(буква Ш)

§ 16. Чергуються т із ч; з із ж; с із ш; зд із ждж; ст із шч (буква ш) у першій особі однини дієслів теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-**: круті́ти — кручу́ — кру́чений, леті́ти — лечу́, ла́зити — ла́жу; косі́ти — кошу́ — ко́шений, покосі́ти — покошу́ — покóшений, і́здити — ї́жджу — ї́жджений, пусти́ти — пу́щу — пу́щений.

Чергування СТ—ШЧ
(буква Ш)

§ 17. У формі першої особи однини теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках ст чергується із шч (буква ш) перед суфіксом **-ен-**: запусти́ти — запу́щу — запу́щений; мості́ти — мо́щу — мо́щений; прости́ти — про́щу — про́щений.

Чергування Б—БЛ,
П—ПЛ, В—ВЛ,
М—МЛ, Ф—ФЛ

§ 18. У першій особі однини і третій особі множини теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-** відбувається чергування

б із **бл**; **п** із **пл**; **в** із **вл**; **м** із **мл**; **ф** із **фл**: *любіти* — *люблю* — *люблять*; *ліпити* — *ліплю* — *ліплять* — *ліплений*; *зловіти* — *зловлю* — *зловлять* — *зловлений*; *стоміти* — *стомлю* — *стóмлять*, *стóмлений*; *розграфіти* — *розграфлю* — *розграфлять* — *розграфлений*.

Зміни приголосних перед наступним приголосним під час словотворення

§ 19. Зміни приголосних перед **-СЬК-(-ИЙ)**, **-СТВ-(-О)**

1. Під час утворення нових слів деякі приголосні перед **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** зазнають звукових змін, що зафіксовані й на письмі:

1) **к**, м'який **ц**, **ч** + **-ськ-(-ий)**, **-ство-(-о)** → **-цьк-(-ий)**, **-цтв-(-о)**: *гірнік* — *гірніцький* — *гірніцтво*; *козак* — *козачий* — *козачтво*; *парубок* — *парубочий* — *парубоцтво*; *молодець* — *молодецький* — *молодецтво*; *стрілець* — *стрілецький*; *ткач* — *ткачий* — *ткацтво*;

2) **г**, **ж**, **з** + **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** → **-зьк-(-ий)**, **-зтв-(-о)**: *Прага* — *празький*, *убогий* — *убоцтво*, *Запоріжжя* — *запорізький*, *Збараж* — *збаразький*; *боягуз* — *боягузький* — *боягуцтво*, але *герцог* — *герцогський*;

3) **х**, **ш**, **с** + **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** → **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)**: *волох* — *волоський*, *чех* — *чеський*, *залісся* — *заліський*; *товариш* — *товариський* — *товариство*, але: *шах* — *шахський*, *Цюрих* — *цюрихський*.

2. Інші приголосні перед суфіксами **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** на письмі зберігаємо: *агент* — *агентство*, *багатий* — *багатство*, *брат* — *братський* — *братство*, *завод* — *заводський*, *інтелігент* — *інтелігентський*, *люд* — *людський* — *людство*, *сиротá* — *сирітський* — *сирітство*, *пропагандіст* — *пропагандістський*, *студент* — *студентський* — *студентство*.

Примітка. Про творення прикметників за допомогою суфікса **-ськ-(-ий)** від географічних назв і назв народів див. § 150.

§ 20. Зміни приголосних у прикметниках і прислівниках вищого ступеня порівняння

Під час творення прикметників і прислівників вищого ступеня порівняння **г, ж, з** змінюємо на **жч**, а **с** — на **шч** (буква **щ**): *дорогий* — *дорóжчий* (*дорóжче*); *дужий* — *дúжчий* (*дúжче*), *вузький* — *вúжчий* (*вúжче*), *низький* — *ніжчий* (*ніжче*), *висóкий* — *віщий* (*віще*), але *легкий* — *лéгший* (*лéгше*).

§ 21. Зміни приголосних перед суфіксом -Н-

1. Приголосні звуки **к**, м'який і твердий **ц** перед суфіксом **-н-** змінюємо на **ч**: *безпе́ка* — *безпе́чний*, *вік* — *ві́чний*, *рік* — *рі́чний*, *місяць* — *міся́чний*, *око́лиця* — *око́личний*, *пшени́ця* — *пшени́чний*, *со́нце* — *со́нячний*, *яйце́* — *яе́чня*.

2. Звуки **г, х** перед суфіксом **-н-** змінюємо на **ж, ш**: *до́рога* — *дорóжній*, *перемо́га* — *перемóжний*, *пиха́* — *пíшній*.

Приголосний твірної основи **ч** зберігаємо в похідних словах перед суфіксом **-н-**: *помі́чний* (від *по́міч*), *ні́чний* (від *ніч*).

Виняток становлять слова *двору́шник*, *мірóшник*, *рушні́к*, *рушні́ця*, *со́няшник*, *торі́шний*.

§ 22. Зміни приголосних перед суфіксальним голосним під час словотворення

Під час словотворення зазнають змін такі буквосполучення та окремі приголосні перед суфіксальним голосним:

1) буквосполучення **-цьк-** змінюємо на **-чч-**, а **-ськ-** — на **-ч-** в іменниках перед суфіксом **-ин-**: *воя́цький* — *воя́ччина*, *коза́цький* — *Коза́ччина*, *німе́цький* — *Німе́ччина*, *туре́цький* — *Туре́ччина* (але *га́лицький* — *Галичина́*); *ре́крутський* — *ре́кру́тчина*, *солда́тський* — *солда́тчина*;

2) буквосполучення **-ськ-**, **-ск-** змінюємо на **щ** в іменниках перед суфіксом **-ин-**: *полта́вський* — *Полта́вщина*, *віск* — *во́щина*; *пісо́к* (*піску́*) — *піщи́на*;

3) буквосполучення **-ск, -шк-** змінюємо на **щ** у прикметниках перед суфіксом **-ан-**: *віск* — *вощаний*; *дóшка* — *дощаний*, *пісо́к (піску́)* — *пищаний*;

4) буквосполучення **-ськ-, -зьк-** змінюємо на **щ, жч** у прізвищах перед суфіксами **-енк-, -ук**: *Васько́* — *Ва́щенко* — *Ващук*, *Ісько́* — *Іщенко* — *Ищук*, *Онисько́* — *Оніщенко* — *Онищук*, *Водолазький* — *Водолажченко*, *Кузько́* — *Кужченко*.

Примітка. У присвійних прикметниках від особових імен із буквосполученнями **-ск-, -ськ-** букву **с** на письмі зберігаємо, а буква **к** змінюємо на **ч**: *Пара́ска* — *Пара́счин*; *Ониська́* — *Онисьч́ин*, **-шк-** змінюємо на **щ**: *Мелашка́* — *Мелаш́чин*;

5) приголосні **г, к, х** змінюємо на **ж, ч, ш** у присвійних прикметниках перед суфіксом **-ин**: *О́льга* — *Ольж́ин*; *Ната́лка* — *Ната́лчин*, *Ода́рка* — *Ода́рчин*, *дочка́* — *дочч́ин*; *Дома́ха* — *Дома́шин*, *сва́ха* — *сва́шин*, та у відіменних дієсловах перед суфіксами **-и-, -а-**: *бати́г* — *бато́жити*, *друг* — *друж́ити*, *крик* — *крича́ти*, *сухий* — *суши́ти*.

§ 23. Уживання прийменників **У, В** і початкових **У-, В-**

1. Щоб уникнути збігу букв на позначення приголосних звуків, що є важкими для вимови, та щоб досягти милозвучності, в українській мові вживають на письмі прийменник **у** і початковий **у-**:

1) між буквами, що позначають приголосні: *Де́сь у жи́ти* кричав перепел; *На́ш учи́тель*;

2) на початку речення або слова перед буквою на позначення приголосного: *У пи́нному саду загалнолю́дської культу́ри кві́тне дере́во украї́нської духо́вності* (М. Степаненко); *У лі́сі пахло кві́тами*; *Уго́рі яскра́во ся́ло со́нце*; *Уна́слідок зливи пошко́джено доро́ги*.

Примітка 1. На початку речення і слова можна вживати **В** та **В-**: *В лі́сі пахло кві́тами*; *Вго́рі яскра́во ся́ло со́нце*; *Вна́слідок зливи пошко́джено доро́ги*.

Примітка 2. Перед двома і більше буквами на позначення приголосних можливі варіанти прийменників **уві, вві** та початкових **уві-, вві-**: ...**уві** сні бачив [Артем] батька (А. Головка); *Згасала зірка **уві** млі* (П. Воронько); *Юрій **уві**мкнув світло* (В. Собко); *Чемні гості спершу прохають дозволу **ввійти** в кімнату* (Василь Барка); ...*обидва довго і пильно вдивлялися в ту сонячну панораму, ніби хотіли **вві**-брати її у свої серця...* (О. Гончар).

У художніх творах трапляється варіант **ув** переважно перед голосним: *Петриків батько був **ув** економії за корівника, а мама за доярку* (Остап Вишня); *Це наш, — дівча ступа охоче і сміло дивиться **ув** очі, щоб не хитнувся, не поблід* (А. Малишко);

3) на початку речення перед буквою, що позначає звуки **йа, йе, йу, йі**: **У Японії випускник коледжу не вступить до університету, якщо не знатиме 100 народних пісень** (Л. Маменько); **У Європі нечувані повені** (Л. Костенко); **У Юрія тьохнуло серце** (В. Винниченко); **У їхньому товаристві** [Василь] *почувався вільно — як рідний серед рідних* (Р. Коваль);

4) на початку речення або слова перед двома чи трьома буквами, що позначають приголосні: **У присмерку літають ластівки низько** (Д. Павличко); **У структурі слова таких морфем немає; Утроє склали папір; Упритул підійшли до юрби**;

5) незалежно від кінця попереднього слова перед **в, ф**, а також перед буквосполученнями **льв-, зв-, св-, дв-, тв-, гв-, хв-** та ін.: *Сидимо **у** вагоні; Не спитавши броду, не лізь **у** воду* (Укр. прислів'я); *Хлопчик **у**волю награвся; Велике значення **у** формуванні характеру має самовиховання; Забіг **у** фое; Діти побували **у** Львові; Він жив **у** Львові; Поринути **у** звучання пісні; Лікар глянув **у** звужені очі хворого; Прожили рік (роки) **у** своїй хаті; Постукали **у** двері; Юнак переміг **у** двоборстві; Коріння вросло **у** тверду землю; Чужинці живуть **у** твоєму будинку; Хлопці служили **у** гвардії; Лікар побував **у** Гвінеї; Схили гори одягнені **у** хвою; Промінчик заграє **у** хвилях.*

Примітка. Після слова, що закінчується на голосний, у деяких дієсловах, прикметниках (дієприкметниках), прийменниках і прислівниках перед **в** пишемо префікс **в-**: *Невипадково поезію, насамперед ліричну, справедливо вважають станом душі* (В. Калашник); *Гості **ввійшли** до зали; Діти **ввічливі**; Вони **вві**сьмох вийшли на Говерлу; Дитина **вві** сні посміхається;*

б) після паузи, що на письмі позначена комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед буквою, що передає приголосний, зокрема і **й**: *До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села; Справжньою долею є не час, у якому живемо, а місце* (Т. Прохасько); *Стоїть на відноколі мати — у неї вчись* (Б. Олійник); *Це було... у Києві*.

2. Щоб уникнути збігу букв, що передають голосні, та щоб досягти милозвучності, в українській мові на письмі вживають прийменник **в** між словами і **в-** на початку слів:

1) між буквами на позначення голосних: *У нього в очах засвітилась вірада* (Панас Мирний); *Вона побувала в Одесі*;

2) на початку речення перед буквою, що позначає голосний: *В очах дівчини бриніла сльоза; В Антарктиді працюють наукові експедиції*;

3) після слова, яке завершує буква на позначення приголосного, перед словом, яке починає буква, що передає голосний: *Вартовий поглянув в отвір*;

4) перед абрєвіатурою, у назві першої букви якої вимовляють голосний: *в НБУ [в ен бе у], в МВФ [в ем ве еф]*;

5) після скороченого слова на приголосний, яке вимовляють повністю з кінцевим голосним: *1990 р. в місті сталася незвичайна подія*;

б) після букви на позначення голосного перед більшістю букв, що передають приголосні (крім **в**, **ф** і буквосполучень **льв-**, **зв-**, **св-**, **дв-**, **тв-**, **гв-**, **хв-** та ін.): *Пішла в садок вишневий* (Т. Шевченко); *З гір приходять дівчатка в коротких спідничках і приносять перші білі і сині проліски* (У. Самчук); *Пора втішатися врожаєм* (В. Калашник); *Вона прожила в Японії десять років; Вантажівка повернула вбїк*.

Примітка 1. У деяких церковнослов'янських висловах перед кількома буквами, а також перед іменником *ім'я* можливий варіант **во**: *Во здоровіє, во спасеніє, многая літа* (здравиця); *Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь* (молитва).

Примітка 2. У художньому тексті трапляються відхилення від правил уживання прийменників **у**, **в** і початкових **у-**, **в-**, що спричинено вимогами ритмомелодики або мовними вподобаннями автора.

3. Деякі слова української мови — загальні та власні назви вживаємо або тільки з **у-**: *ува́га, уверту́ра, уда́рник, узберéж-жя, ука́з, ультимáтум, умо́ва, устáлення, устанóва, уто́пія, уя́ва; Уго́рщина, Удовиче́нко, Ура́л*, або тільки з **в-**: *взае́мини, вла́да, власний, властíвість, вплив, впливо́вий; Владивосто́к, Вру́бель* та ін.

У кількох словах уживання початкових **у-**, **в-** залежить від їхнього значення: *уда́ча і вда́ча, укла́д і вкла́д, упра́ва і впра́ва, усту́п і вступ*.

Примітка. У поезії, крім узвичаєної назви *Украї́на*, уживали і вживають *Вкраї́на*: *Тихо та любо... чи се Вкраї́на? Так, се Вкраї́на... Он і садок, батьківська хата і луки зелені, темні вільхи, ставочок із ряскою... Так, се Вкраї́на...* (Леся Українка).

§ 24. Уживання сполучників, часток **І, Ї** та початкових **І-, Ї-**

1. Щоб уникнути збігу букв, що позначають важкі для мови приголосні звуки, та досягти милозвучності, на письмі вживаємо **і**:

1) між буквами на позначення приголосних: *Вірю в па-м'ять і серце людське* (Б. Олійник); *Він іде; Тут ідеться про народні звичаї*;

2) після паузи, що на письмі позначена крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словом або складом, які починає буква, що передає приголосний звук: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Д. Павличко); *Він, імовірно, нічого не зробить*;

3) на початку речення та слова: *І долом геть собі село по-над водою простяглось* (Т. Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і ваблять у свою далечінь імлисту* (М. Коцюбинський); *Імовірно водопілля цього року*.

2. Щоб уникнути збігу букв, що передають голосні, уживаємо **ї**:

1) між буквами на позначення голосних: *У садку співали Ольга ї Андрій; Оце ї уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишині ї одцвітали* (Ф. Малицький);

2) між буквами, що передають голосний і приголосний: *Навчає баєчка великого й малого* (Л. Глібов); *На траві й квітках* росинки, *шелестіння й гомін гілки, щebetання й пісня* пташки (Я. Щоголів); *Про все це йдется у пропонуваному читачеві довідникові* (М. Степаненко); *Висока ймовірність захворіти; Вона йде; Високе ймення — патріот.*

Примітка. Трапляються відхилення від правил уживання сполучників, часток **і, й** та **і-, й-** на початку слів, що зумовлено вимогами ритму або мовними вподобаннями автора.

3. Тільки **і** вживаємо:

1) якщо зіставляємо поняття: *Дні і ночі; Батьки і діти; Правда і кривда; Просте і складне речення;*

2) перед словом, на початку якого стоять букви **й, є, ї, ю, я**: *Ольга і Йосип — друзі; Світлана і Єва навчаються в коледжі; Василь і Юрій повернулися додому; Куди, для чого, хто і як?* (М. Рильський).

4. Після букв **й, я, ю, є, ї** вживаємо єднальні сполучники **і** або **та**: *Неподалік вони побачили зелений гай і (та) широку долину; Нехай збудеться моя і твоя мрія; Юнак грає і (та) співає; Випускники висловили свої найпотамніші мрії і (та) обережні прогнози.*

§ 25. Уживання прийменника **з** і його варіантів **Із, Зі (Зо)**

1. Прийменник **з** уживаємо:

1) на початку речення перед буквою, що позначає голосний: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Л. Глібов); усередині речення перед такою самою буквою незалежно від закінчення попереднього слова чи паузи: *Диктант з української мови; Контрольна робота з української мови; На додаткових заняттях учитель працює по-різному: з усіма учнями або з одним-двома;*

2) на початку речення перед буквою, що позначає приголосний (крім свистячих **з, с, ц** і шиплячих **ж, ч, ш**): *З лісу потягло*

прохолодою; З її приїздом якість повеселіла хата (Леся Українка); рідше — перед початковим буквосполученням: *З другого боку простягалися поля*, чи буквосполученням наступного слова, якщо попереднє слово закінчує буква, що передає голосний: *Вона відвідала з друзями Київ; Плугатарі з плугами йдуть* (Т. Шевченко);

3) між двома буквами, перша з яких позначає голосний, а друга — приголосний: *Як сонях той до сонця, до України свій погляд я з любов'ю повертав* (Ф. Малицький).

2. **Із, зі (зо)** як варіанти прийменника з уживаємо перед буквами, що передають важкі для вимови збіги приголосних звуків та для досягнення милозвучності.

Із уживаємо перед одиничними буквами, що позначають свистячі **з, с, ц** та шиплячі **ж, ч, ш**, незалежно від закінчення попереднього слова та на початку речення: *Перстень виготовлено із золота; Гнат... запряг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (М. Стельмах); *Родина із семи душ; Циліндр зроблено із цупкого паперу; Павук скотивсь із жовтого листка і завис у повітрі...* (Вал. Шевчук); *Рибалка вискочив із човна; Із шовку виготовили вітрила*, між буквами, які позначають один або два приголосних, що не належать до свистячих чи шиплячих: *Біг із бар'єрами спортсмени здолали успішно; Лист із Бразилії* (І. Франко); *Вони сплели вінок із хвої*, або попередня буква є назвою свистячого чи шиплячого звука: *І місив новий заміс із тіста старого* (І. Драч); *Бабуся вийшла босоніж із хати*.

Зі уживаємо, якщо буквосполучення наступного слова має переважно початкові **з, с, ш**, а також деякі інші букви, незалежно від закінчення попереднього слова чи паузи: *Ви зустріли ворога... зі зброєю в руках* (Ю. Яновський); *Балада зі знаком запитання* (І. Драч); *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Зі школи на майдан вивалила дітвору* (А. Головка); *Прибув зі Львова*.

У позиції перед деякими буквосполученнями варіанти **із** та **зі** можуть бути взаємозамінними: *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (М. Коцюбинський) і *Він устав*

разом **зі** сходом сонця; *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (народна пісня) і *Хат зі стріхами мало в українських селах*.

Примітка. Трапляються відхилення від правил уживання прийменника **з** і його варіантів **із, зі**, що спричинено вимогами ритмомелодики або мовними вподобаннями автора.

3. **Зо** як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди вживаємо із числівниками **два, три** (*Позичив зо дві сотні; Проснав зо три години*) та із займенником **мною** (*Він був зі (зо) мною*).

УЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА (Ь)

§ 26. Буквою **ь** позначаємо на письмі м'якість приголосних звуків.

Пишемо Ь 1. **Ь** пишемо:

1) після букв **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *мідь, суть, наморозь, вісь, тедзь, палець, крохмаль, кінь; дядько, молотьба, близько, восьмий, Грицько, кільце, ганьба;*

2) після **д, т, з, с, дз, ц, л, н і р** у середині слова перед **о**: *дьоготь, тьохкати, сьомий, дзьоб, цього, льон, сінього, ларьок, трьох, царьок;*

3) після **л** перед наступною буквою на позначення приголосного: *Гальченко, Гуцільщина, ідальня, кільце, ковальський, пальці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не пишемо **ь** після **л** у буквосполученнях **-лц-, -лч-**, коли вони походять із **-лк-**: *балка — бальці, галка — гальці, галченя, монголка — монгольці, Наталка — Натальці, Наталчин, рибалка — рибальці, рибалчин, спілка — спільці, спілчанський*, але: *гулька — гільці, кулька — кульці, шпілька — шпільці*.

2. Також пишемо **ь**:

1) у словах, що закінчуються на:

а) **-зьк(-ий), -ськ(-ий), -цьк(-ий); -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -ськ(-о), -цько; -зькому, -ському, -цькому;**

-ЗЬКИ, -СЬКИ, -ЦЬКИ: *близький, вузький, волінський, донецький; близькість; людськість; близько; військо; багачко; по-французькому, по-французьки; по-українському, по-українськи; по-німецькому, по-німецьки.*

Примітка. **Ь** не пишемо у словах *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (плоский), порський, різкий* і в похідних від них утвореннях *боязкість, в'язкість, баско, різко* та ін.;

б) -еньк(-а), -еньк(-о), -оньк(-а), -оньк(-о); -еньк(-ий), -есеньк(-ий), -ісіньк(-ий), -юсіньк(-ий): *рученька, батенько; голівонька, соколонько; гарненький, малесенький; свіжисінький; тонюсінький* (див. ще § 32);

2) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи першої відміни на **-я:** *грівень, друкáрень, іда́лень, пісе́нь, ста́єнь; крамні́ць, ма́триць, робітні́ць* та середнього роду другої відміни на **-нн(-я), -ц(-е):** *бажа́нь, зна́нь, кіле́ць, міс́ць, серде́ць і серце́ь*, але: *бур, зір, Мотр* (після **р**);

3) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: *буди́ть, будя́ть, ко́сять, ко́сять, ро́бять, ро́блять, ходи́ть, ходо́ять; будь, будьте, будьмо; лізь, лізьте, лізьмо; кинь, киньте, киньмо; тра́ть, тра́тьте, тра́тьмо* (див. ще § 118, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 139; у прізвищах — § 144, у географічних назвах — § 151.

Не пишемо Ь § 27. Ь не пишемо:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *ві́р, ві́рте, гі́рка, гі́ркий, кобза́р, ларка́, ліка́р, монасти́р, переві́р, секретáр, тепе́р, тюрма́, школя́р, Ха́рків, царка́* (від *царьо́к*).

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** і перед суфіксом **-ськ(-ий):** *кінчик, промінчик, менший, то́ниший, Умани́чина; волінський, громадя́нський, освітя́нський, селя́нський*, але: *бри́ньча́ти, до́ньчин, ня́ньчин, ня́ньчити* та ін., бо є **ь** у їхніх твірних основах між буквами на позначення приголосних: *бри́нькати, до́нька, ня́нька*.

3. Після всіх букв на позначення приголосних, крім **л**, якщо за ними стоять інші букви, що передають м'які або напівпом'якшені приголосні: *Бéршадь* — *бéршадський*, *ві́нця*, *дзв'якнути*, *кі́нці́вка*, *ко́ристю*, *ла́нцюжо́к*, *Прі́п'ять* — *прі́п'ятський*, *ра́дість*, *рі́здвя́ний*, *сві́т*, *св'я́то*, *слі́д*, *смі́х*, *сні́г*, *сні́п*, *сього́дні*, *та́нцюва́ти*, *цв'я́х*, *ца́стя*, але: *рі́зьба́р* (і *рі́зьба́р*), *тьма́ний* і похідні від них: *рі́зьба́рство*, *тьма́ність*.

Примітка. Коли **ь** наявний у формі називного відмінка іменника, то його зберігаємо в усіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку **ь** немає, то й в інших відмінках його не пишемо: *ку́лька* — *ку́льці*, *ді́вчино́нка* — *ді́вчино́нці*, *тисьмо́* — (на) *тисьмі*, *ре́дька* — *ре́дьці*, але: *га́лка* — *га́лці*, *гі́лка* — *гі́лці*, *сто́рінка* — *сто́рінці*, *па́смо* — (у) *па́смі*.

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-лн-(-о)**, **-илн-(-о)**: *де́ржално*, *пу́жално*, *ці́пільно* та ін., але в іменниках зі значенням зменшеності **ь** пишемо *де́ржальце*, *пу́жальце* та ін.

5. Між двома однаковими буквами, що позначають м'які приголосні: *бу́тт'я*, *воло́сся*, *галу́ззя*, *гі́лля́стий*, *жи́ття*, *ка́міння*, *лле́т'ся*, *прила́ддя*, *сі́ллю*.

6. Після букв **д**, **н**, **т** перед суфіксами **-ченк-(-о)**, **-чук**, **-чишин**: *безха́тченко*, *Па́нченко*, *Фе́дченко*; *Ра́дчу́к*, *Степанчу́к*; *Гринчі́шин*, *Федчі́шин*, але після **л** пишемо **ь**: *Га́льченко*, *Га́льчу́к*; *Миха́льченко*, *Миха́льчу́к*, *Миха́льчі́шин*.

7. Після букви **ц** у деяких вигуках (звуконаслідувальних словах): *ба́ц*, *бу́ц*, *го́ц*, *кла́ц*, а також у кінці іменників чоловічого роду іншомовного походження: *кварці*, *пала́ц*, *пая́ц*, *Суе́ц*, *шпри́ц* (див. ще § 139).

СПРОЩЕННЯ В БУКВОСПОЛУЧЕННЯХ

-ЖДН-, **-ЗДН-**, **§ 28.** У буквосполученнях **-ждн-**, **-здн-**, **-стн-**, **-стл-** випадають **д** і **т** на письмі: *ті́ж* — *ті́ждень* — *ті́жня* — *ти́жня* — *ти́жневий*, *ви́їзд* — *ви́їзний*, *про́їзд* — *про́їзний*, *ві́сть* — *ві́сник*, *ко́ристь* — *ко́рисний*, *пе́рстень* — *пе́рсня*, *че́сть* — *че́сний*, *які́сть* — *які́сний*, *ле́стоці* — *уле́сливий*, *стелі́ти* — *сла́ти*, *ца́стя* — *ца́сливий*, але букву **т** зберігаємо у словах *де́в'яно́стники*,

зап'ястний, кістлявий, пестлівий, хвастлівий, хвастнути, шістна́дцять.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження, що закінчуються на **-ст**, букву **т** зберігаємо в буквосполученні **-стн-**: *аванпóст* — *аванпóстний*, *балáст* — *балáстний*, *компóст* — *компóстний*, *контрáст* — *контрáстний*, *форпóст* — *форпóстний*.

-ЗКН-, -СКН- У буквосполученнях **-зкн-**, **-скн-** перед дієслівним суфіксом **-ну-** випадає **к**: *брíзки* — *брíзнути*, *брязк* — *брязнути*, *блиск* — *бліснути*, *писк* — *піснути*, *плюск* — *пліснути*, *тріск* — *тріснути*, але: *ві́пуск* — *ви́пускний*, *виск* — *ві́скнути*.

-СЛН- У буквосполученні **-слн-** випадає **л**: *ма́сло* — *масні́й*, *ми́сль* — *умі́сний*, *навмі́сне*, *ремесло́* — *ремі́сник*.

ПОДВОЄННЯ БУКВ

§ 29. Подвоєння букв як наслідок їх збігу

1. Подвоєння букв на позначення приголосних звуків маємо, якщо збігаються однакові приголосні:

1) префікса й кореня: *беззвучний, відда́ти, відді́л, вві́чливий, вві́ч, завви́шки, зза́ду, оббі́ти, роззбрóйти, роззя́ва*.

Примітка. Немає подвоєння букв у таких словах, як *ото́й, оту́т, ота́к, ота́м, отенéр, ото́ді*, а також у слові *оце́й*;

2) кінця першої та початку другої частини складноскорочених слів: *військкомáт* (військовий комісаріат), *міськком* (міський комітет);

3) кореня або основи і суфіксів прикметників чи іменників: *день* — *де́нний*, *зако́н* — *закóнний*, *кінь* — *кі́нний*, *осінь* — *осі́нний*, *тумán* — *тумáнний*; *баи́танний*, *віко́нниця*, *Ві́нниця*, *годі́нник*, *письме́нник*; **-нн-** зберігаємо також перед суфіксом **-ість** в іменниках і прислівниках, утворених від прикмет-

ників із **-нн-**: *зако́нний* — *зако́нність* — *зако́нно*, *тума́нний* — *тума́нність* — *тума́нно*.

2. Якщо збігається буква **с** основи дієслова минулого часу і постфікса **-ся**: *ві́нісся*, *па́сся*, *розрі́сся*, *тря́сся*.

3. Подвоєння букв на позначення приголосних маємо також:

1) у наголошених суфіксах **-анн(-ий)** [**-янн(-ий)**], **-енн(-ий)** прикметників, що вказують на вищу за звичайну міру якості або можливість чи неможливість дії: *неблагáнний*, *недоторка́нний*, *нездола́нний*, *несказа́нний*, *незрівня́нний*, *височéнний*, *здоровéнний*, *нездійснённий*, *незлічéнний*, *непримирéнний*, *нескінчéнний*, *силéнний*, *страшéнний*, *числéнний*, та в суфіксах похідних від них іменників і прислівників: *неблагáнно*, *недоторка́нність*, *нездола́нність*, *нездола́нно*, *незрівня́нно*, *височéнно*, *незлічéнність*, *непримирéнно*, *нескінчéнно*, *страшéнно*, *числéнність*, *числéнно* та ін.;

2) у суфіксах **-енн(-ий)**, **-янн(-ий)** прикметників старослов'янського походження: *благословéнний*, *блажéнний*, *огне́нний*, *ока́янний*, *свящéнний*, *спасéнний* і в суфіксі прикметника *боже́ственный*, а також у суфіксах похідних від них іменників і прислівників: *блажéнно*, *свящéнник* та ін., *боже́ственно*;

Примітка. Немає подвоєння **н** у дієприкметниках: *ві́вершений*, *ві́хований*, *зрóблений*, *побра́ний*, *ска́заний*, *спéчений*; у прикметниках на **-ен(-ий)**, співвідносних із відповідними дієприкметниками (що мають інший наголос): *варéний* (пор. дієприкметник *ва́рений*), *печéний* (пор. дієприкметник *пéчений*), а також у прикметниках віддієприкметникового походження: *довгождáний*, *жада́ний*, *навіже́ний*, *скаже́ний*, *шалéний*.

Треба розрізняти такі слова, як *здійснённий* (який може здійснюватися — прикметник) і *здійснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездола́нний* ('непереможний') і *нездо́ланий* ('якого не подолали'), *незлічéнний* ('представлений у дуже великій кількості') і *незлі́чений* ('не порахований') та ін.

4. Маємо подвоєння букв у словах *бовва́н*, *Га́нна*, *лля́ний*, *овва́*, *сса́ти*, а також у похідних від них словах: *боввані́ти*, *Га́ннин*, *віссати*, *ссавці́* та ін.

§ 30. Подвоєння букв як наслідок подовження приголосних

1. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (на письмі їх позначаємо двома буквами), коли вжиті після голосного:

1) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінкових формах іменників середнього роду другої відміни (крім форми родового відмінка множини): *знаряддя, знаряддю*, (на) *знарядді* та ін.; *життя, життю*, (у) *житті*; *мотуззя, (у) мотуззи*; *колосся, колоссю*, (у) *колоссі*; *гілля, гіллю*, (на) *гіллі*; *знання, знанняю*, (у) *знанні*; *збіжжя, збіжжю*, (у) *збіжжі*; *сторіччя, сторіччю*, (у) *сторіччі*; *піддашшя, піддашшю*, (на) *піддашші*, а також у похідних від них словах: *гілля* — *гіллястий, гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життьовий*), *життєпис* та ін., але: *знань, знарядь, піддаш, сторіч, угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів**, тоді зберігаємо: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*;

2) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінкових формах деяких іменників чоловічого, жіночого та спільного роду першої відміни (за винятком родового відмінка множини на **-ей**): *суддя, судді, суддю, суддів* та ін.; *стаття, статті, статтею* (але в родовому відмінку множини — *статей*); *рілля, ріллі, ріллю, ріллею* та ін.; *Ілля, Іллі, Іллю, Іллею, Ілле* та ін.;

3) перед **ю** в орудному відмінку однини іменників жіночого роду третьої відміни, якщо в називному відмінку їхня основа має один м'який або шиплячий приголосний: *молодь* — *молоддю*, *мить* — *міттяю*, *мазь* — *маззю*, *вісь* — *віссю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сіллю*, *тіль* — *тіттяю*, *підорож* — *підорожжю*, *ніч* — *ніччю*, *розкіш* — *розкішшю*.

Примітка. Якщо основа закінчується на два приголосні, губний або **р**, їх подовження немає: *молодість* — *молодістю*, *пріязнь* — *пріязню*, *повість* — *повістю*, *кров* — *крів'ю*, *матір* — *матір'ю*, *нехворощ* — *нехворощю*;

4) перед **я, ю** у прислівниках *зрання, навмання, спросоння, попідвіконню, попідтілляню*;

5) перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслів *літи, літися*: *лю, лєш, лємó, лстé, лютъ; лтётся, лютётся*, а також у похідних від них: *віллю, віділлю, наллю, розіллю; розіллється, розіллються* та ін.

Примітка. Немає подвоєння приголосних в іменниках *кутя, папдя, свиня* і в порядкових числівниках *трéтя, трéте* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

з-, із-, зі, зо- § 31. 1. Префікс **з-** перед буквами на позначення глухих приголосних **к, п, т, ф, х** переходить у **с-**: *сказáти, спалахну́ти, стовкту́, сфотографува́ти, схилі́ти*. Перед усіма іншими буквами пишемо **з-** (зрідка **із-**): *збáвити, звесті́, зжítися, ззирну́тися, зсадíти, зці́пити, зчепíти, зши́ток; ізжóвкнути, ізно́в, ізсерéдини*.

Префікс **з-** (**с-**) уживаємо переважно перед коренем, що починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконóмити, зігнорувáти, зорієнтува́тися, зумóвити; здрібні́ти, зскріба́ти; скла́сти, скріпі́ти* та ін.

Коли ж корінь слова починають дві букви на позначення приголосних, пишемо префікс **зі-**: *зібга́ти, зігну́ти, зігра́ти, зідра́ти, зізна́тися, зіпсува́ти, зіста́вити, зіткнення, зіцу́литися* та ін.

Префікс **зі-** вживаємо також у словах із коренем, перший склад якого становить звукосполучення **губний + й**: *зів'я́лий, зім'я́ти, зіп'я́тися* (і *сп'я́тися*) та ін.

У деяких словах можна паралельно вживати префікси **зі-, зо-**: *зігрівáти* і *зогрівáти, зімлівáти* і *зомлівáти, зіпрівáти* і *зопрівáти, зітлі́ти* і *зотлі́ти*.

**БЕЗ-, ВІД-,
МІЖ-, НАД-,
ОБ-, ПЕРЕД-,
ПІД-, ПОНАД-,
РОЗ-, ЧЕРЕЗ-**

2. У префіксах **без-, від- між-, над-, об-, перед-, під-, понад-, роз-, через-** кінцевий дзвінкий приголосний перед наступним глухим приголосним не змінюємо: *безкорісливий, безкра́йї; відкриття́, відстань; міжконтинентáльний, міжпланéтний; надпоту́жний; обпалі́ти,*

*обтрусіти; передплатіти, передчасний; підтрімка; понад-
п'яновий; розтягнути, р'зчин, розхитати; черезплічник.*

**ПРЕ-, ПРИ-,
ПРІ-**

3. Префікс **пре-** вживаємо в якісних прикметниках і похідних від них прислівниках для вираження найвищого ступеня вияву ознаки: *прегáрний, презавзятий, преkráсний, премудрий, препогáно, пречудóво*, а також у словах *презірливий, презі́рство* та словах старослов'янського походження *преосвяще́нний, преподóбний, престóл.*

Префікс **при-** пишемо:

а) у дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, та в похідних від них словах: *прибі́гти, прибо́ркати, прибудува́ти, прива́бити, прикру́тити, пришиві́дити, прибо́рканий, прибудóваний, прива́бливий, прикру́чений, пришиві́диення;*

б) в іменниках і прикметниках, що вказують на просторове прилягання: *пригі́рок, прия́рок, прибере́жний, прикордо́нний;*

в) у прикметниках на означення неповноти ознаки: *приста́ркуватий.*

Префікс **прі-** зберігся тільки у словах *прі́звисько, прі́звище, прі́рва.*

АРХІ-

4. В іменниках і прикметниках уживаємо префікс **архі-**: *архіважлі́вий, архімі́льйо-
не́р, архіскла́дний.*

Примітка. У назвах церковних звань, титулів і чинів можна вживати префікси **архи-** та **архі-**: *архимандрі́т і архімандрі́т, архиєре́й і архієре́й, архистраті́г і архістраті́г* та ін.

АНТИ-, КВАЗІ-

5. Голосний **и** у префіксі **анти-** та голосний **і** префіксі **квазі-** не зазнають змін: *антиалкого́льний, антиарома́тичний, антиаргуме́нт антиестеті́чний, антиєвропе́йський, антиінфляці́йний, антинауко́вий, антиурадо́вий, антия́дерний; квазіглоба́льний, квазіоберта́ння, квазіоптика, квазіплóський, квазіпру́жність, квазірі́нок, квазісті́йкість, квазіча́стинка.*

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

§ 32. Іменникові суфікси

-ИК, -НИК / -ІВНИК, -ЛЬНИК 1. В українських суфіксах **-ик, -ник / -івник, -льник** пишемо **и**: *братик, вузлик; колядник, лірник, мрійник, наставник; газівнік, працівнік, верстальник, регулювальник, уболівальник*.

Примітка. Від українського суфікса **-ик** потрібно відрізнати іншомовні суфікси **-ик, -ік (-їк)**, у яких пишемо **и** або **і (ї)** відповідно до правил уживання **и** та **і (ї)** в загальних назвах іншомовного походження: *історик, медик, романтик, фізик*, але: *академік, механік, прозаїк, хімік*.

У суфіксі **-льник** після **л** перед **н** завжди пишемо **ь**: *волочільник, мастільник, полільник, постачальник, уболівальник*.

-ИВ-(-О) 2. У суфіксі **-ив-(-о)**, що називає збірні поняття, які означають матеріал або продукт праці, пишемо тільки **и**: *вариво, добриво, куриво, меливо, мерезиво, місиво, морозиво, паливо, печиво, прядиво*.

-АЛЬ, -ЕНЬ, -ЕЦЬ (-ЄЦЬ), -ІСТЬ, -ТЕЛЬ 3. В усіх словах із суфіксами **-аль, -ень, -ець (-єць), -ість, -тель** пишемо **ь**: *коваль, скрипаль; велетень, учень; борець, італієць, мовознавець, переможець; здатність, свіжість; вихователь, любитель*.

-К-(-А), -ИЦ-(-Я), -ИН-(-Я), -ЕС-(-А) 4. За допомогою суфіксів **-к-(-а), -иц-(-я), -ин-(-я), -ес-(-а)** та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс **-к-(-а)**, бо він поєднуваний із різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка* та ін.

Суфікс **-иц-(-я)** приєднуємо до основ на **-ник**: *верстальниця, набірниця, порадиниця* та **-ень**: *учениця*.

Суфікс **-ин-(-я)** сполучаємо з основами на **-ець**: *кравчїня, плавчїня, продавчїня* і приголосний: *бойкїня, майстрїня, лемкїня*.

Суфікс **-ес(-а)** рідковживаний в українській мові: *дияко-не́са, патронéса, поетéса*.

**-НН(-Я),
-ІНН(-Я),
-ЕНН(-Я)**

5. Суфікси **-нн(-я), -інн(-я), -енн(-я)** пишемо з буквами **-нн-**.

Суфікс **-нн(-я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *зукáти — зукáння, гуля́ти — гу-ля́ння, зроста́ти — зроста́ння, сприя́ти — сприя́ння*.

Суфікс **-інн(-я)** вживаємо в іменниках середнього роду, утворених від дієслів із голосними основи **и, і**: *бурі́ти — бурі́ння, горі́ти — горі́ння, носі́ти — носі́ння, ході́ти — хо-ді́ння, шаруді́ти — шаруді́ння*.

Суфікс **-енн(-я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, у яких наголос падає на корінь: *звэ́рнення, напру́ження, підне́сення, удоскона́лення*.

-ИНН(-Я)

6. Суфікс **-инн(-я)** вживаємо в іменниках середнього роду, що називають збірні поняття: *бобові́ння, гарбузі́ння, картоплі́ння, паву́тіння*.

**-ЕН(-Я)
[-ЄН(-Я)]**

7. Суфікс **-єн(-я) [-єн(-я)]** вживаємо в іменниках середнього роду, що називають малих істот: *вовченя́, гусеня́, совеня́, чаєня́*.

**-ЕЧОК (-ЄЧОК),
-ЕЧК(-А)
[-ЄЧК(-А)],
-ЕЧК(-О)
[-ЄЧК(-О)]**

8. У суфіксах зі зменшено-пестливим значенням **-ечок (-єчок), -ечк(-а) [-счк(-а)], -ечк(-о) [-счк(-о)]** пишемо **е (є)**: *верше́чок, міше́чок, крає́чок, діже́чка, копі́чка, Ма-рі́єчка, рі́чечка; віко́нечко, словéчко, яéчко*.

Ці суфікси потрібно відрізнити від суфіксів **-ичок, -ичк(-а)** у словах на зразок *но́жчик, траві́чка*.

**-ЕНК(-О)
[-ЄНК(-О)],
-ЕНЬК(-О, -А)
[ЄНЬК(-О)]**

9. Правопис цих суфіксів залежить від значень іменників, які вони утворюють: суфікс **-єнк(-о) [-єнк(-о)]** вживаємо здебільшого в іменниках, що означають прізвиська:

Ада́менко, Кра́вченко, Мусі́єнко, Олексі́єнко, зрідка — у загальних назвах: *безба́тченко, ковалéнко*; суфікс **-єньк(-о, -а) [-єньк(-о)]** — для утворення пестливих назв: *ба́тенько, ко-ничéнько, сэ́рдéнько, ніже́нька, топо́ленька, за́єнько*.

-ИСЬК(-О)
[-ЇСЬК(-О)],
-ИЩ(-Е)
[-ЇЩ(-Е)]

10. За допомогою суфіксів **-иськ(-о)** [**-їськ(-о)**], **-ищ(-е)** [**-їщ(-е)**] утворені слова з емоційно-негативним забарвленням від іменників усіх родів, причому після букви на позначення приголосного пишемо **и**, а на позначення голосного — **ї**: *дівч^ісько, хлопч^ісько; гно^ісько; во^гнище, поб^ійще*.

-ОВИЧ,
-ІВН(-А)
[ЇВН(-А)]

11. Суфікс **-ович** уживаємо для утворення чоловічих імен по батькові: *Віктор^{ович}, Василь^{ович}, Іван^{ович}, Микітович, Олексій^{ович}, Петр^{ович}, Юрій^{ович}*.

Примітка. Від особових імен *Ігор, Лазар*, які належать до іменників м'якої групи на **-р**, утворюємо чоловічі імена по батькові *Ігор^{ьович}, Лазар^{ьович}*.

Суфікс **-івн(-а)** [**-ївн(-а)**] вживаємо для утворення жіночих імен по батькові від особових імен на приголосний **і** на **-й**: *Боріс^{івна}, Васілівна, Ігорівна; Валерійівна, Гордійівна, Сергійівна, Юрійівна*.

Від таких імен, як *Григорій, Ілля, Кузьма, Лука, Микола, Сава, Хомá, Яків*, відповідні імена по батькові будуть: *Григор^{ович}, Григорівна; Ілліч, Іллівна; Кузьм^{ович} (і Кузьміч), Кузьмівна; Лукіч, Луківна; Миколаї^{ович} (і Миколович), Миколаївна (і Миколівна); Сав^{ович} (і Савич), Савівна; Хом^{ович} (і Хоміч), Хомівна; Якович, Яківна*.

Примітка. В основі особового імені чергується **і** з **о** в імені по батькові: *Антін — Ант^інович, Ант^інівна; Федір — Фед^ірович, Фед^ірівна*.

-ІВК(-А),
-ОВК(-А)

12. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, уживаємо суфікс **-івк(-а)**: *гол^{івка}, дол^{івка}, нож^{івка}, пол^{івка}, спирт^{івка}, част^{івка}, шал^{івка}, шихт^{івка}*.

У деяких іменниках маємо суфікс **-овк(-а)**: *гол^{івка}* (капусти), *дух^{івка}*.

-ОК

13. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживаємо суфікс **-ок**, голосний **о** якого в непрямих відмінках випадає: *верш^іок, гай^іок, кий^іок, кіл^іок, луж^іок, струч^іок*.

Після букв на позначення м'яких приголосних перед суфіксом **-ок-** пишемо **ь**: *деньо́к, пеньо́к*.

-ИР, -ИСТ, -ИЗМ-, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ 14. **И** пишемо в іншомовних суфіксах **-ир, -ист, -изм**, ужитих після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, каси́р, команди́р; бандури́ст, пейза́жист, хори́ст; класици́зм, романти́зм, педанти́зм, терористиче́ський*.

І пишемо після інших приголосних у суфіксах **-ір, -іст, -ізм**: *банки́р, пломби́р; ідеали́ст, піані́ст, романі́ст; модерні́зм, реалі́зм*, а також у словах, утворених від українських коренів: *боротьби́ст, побутові́зм, речові́зм* та ін.

Після голосних у суфіксах **-ір, -іст, -ізм** пишемо **ї**: *конвої́р, ліцеї́ст, герої́зм*.

§ 33. Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(-ИЙ), -Н(-ІЙ) 1. За допомогою суфікса **-н(-ий)** від іменникових і дієслівних основ утворено основний склад якісних і відносних прикметників: *влучни́й, друзни́й* (спів), *західни́й, згубни́й, мільйонни́й, напускни́й, народни́й, принадни́й, природни́й, холодни́й*.

Суфікс **-н(-ий)** — один з основних прикметникових суфіксів, приєднаний до основ іншомовних іменників на **-ія**: *гармоні́йний, емоці́йний, категорі́йний, коаліці́йний, традиці́йний, пропорці́йний* та ін.

Суфікс **-н(-ий)** уживаємо в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *брати́йний, всесві́тний, городо́бний, да́вний, жи́тний, за́дний, краї́нний, лі́тний, майбу́тний, ма́терний, незабу́тний, осві́тний, пі́зний, ра́нний, самобу́тний, субо́тний, ха́тний* та ін.

Суфікс **-н(-ий)** — типовий для всіх прикметників відприслівникового і відіменникового походження, що мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *блі́жний, вчора́шній, да́внішній, дома́шній, доробо́жний, друзни́й* ('потиск руки'), *зо́внішній, коли́шній, му́жний, поздобо́жний, поробо́жний, прийдеш́ній, ра́нішній, сине́шній, спра́вжний, сього́днішній, тутеш́ній, худо́бжний*, але *поту́жжний*.

**-ИЧН-(-ИЙ),
-ІЧН-(-ИЙ)
[-ІЧН-(-ИЙ)]**

2. Після букв **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** у прикметниках, утворених від основ іншомовного походження, пишемо похідний суфікс **-ичн-(-ий)**: *ортопеді**ч**ний, демократі**ч**ний, синтаксі**ч**ний, історі**ч**ний*, після інших приголосних — **-ічн-(-ий)**: *академі**ч**ний, анархі**ч**ний, археологі**ч**ний, географі**ч**ний, ідилі**ч**ний, симфоні**ч**ний*, після голосних — **-їчн-(-ий)**: *проза**ї**чний*.

-ИН, -ІН

3. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після букв на позначення приголосних (крім **й**) пишемо суфікс **-ин**: *баба — ба**б**ин, мама — ма**м**ин, Ганна — Ган**н**ин, Катря — Кат**р**ин, Маруся — Мару**с**ин, свекруха — свекру**ш**ин, тітка — тіт**ч**ин*, після голосних — **-ін**: *Зоя — Зо**й**н, Марія — Марі**й**н, Соломія — Соломі**й**н, Софія — Софі**й**н*.

**-ИН-(-ИЙ),
-ІН-(-ИЙ)**

4. У прикметниках зі значенням присвійності, утворених від назв тварин, після букв на позначення приголосних (крім **й**) пишемо суфікс **-ин-(-ий)**: *бджолі**н**ий, голубі**н**ий, горобі**н**ий, качі**н**ий, орлі**н**ий*; після букв, що передають голосний, та апострофа — **-ін-(-ий)**: *змій**ї**ний, солов'ї**й**ний*.

**-ИСТ-(-ИЙ),
-ІСТ-(-ИЙ)**

5. Ці прикметникові суфікси вказують на інтенсивний вияв ознаки. Суфікс **-ист-(-ий)** пишемо після букв, що позначають приголосні: *барв**і**стий, голос**і**стий, іскр**і**стий, пер**і**стий* (але *пер**і**стий* — рябий), *промен**і**стий*; суфікс **-їст-(-ий)** — після букв на позначення голосних: *вибó**й**стий, гно**й**стий, олі**й**стий, тро**й**стий*.

**-ЕВ-(-ИЙ),
-ЄВ-(-ИЙ),
-ОВ-(-ИЙ)**

6. Суфікс **-ев-(-ий)** уживаємо у прикметниках, що мають перед цим суфіксом букву на позначення м'якого або шиплячого приголосного **і** в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне**в**ий, груше**в**ий, овоче**в**ий, ситце**в**ий*.

Якщо перед суфіксом **-ев-(-ий)** стоять букви на позначення приголосних **н, т** та **й**, тоді пишемо **-єв-(-ий)**: *значен**н**євий, мислен**н**євий, житт**т**євий, понят**т**євий, сutt**т**євий; алюміні**є**вий, ді**є**вий, калі**є**вий*.

Суфікс **-ов(-ий)**, незалежно від наголосу, уживаємо у прикметниках, що мають перед цим суфіксом букву, що передає твердий приголосний: *вітровий, казківий, кварцовий, наляцнівий, святківий, службівий*.

Суфікс **-ов(-ий)** пишемо у прикметниках, що мають перед ним букви на позначення шиплячих (**ж, ч, ш**), м'яких приголосних або **й**, причому в них наголос падає на закінчення: *біржовий, речовий, грошовий, дощовий; нульовий, стильовий; бойовий, гайовий, крайовий*.

За цими правилами пишемо суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жіночого і середнього роду:

а) суфікс **-ов-** уживаємо у присвійних прикметниках, утворених від іменників другої відміни чоловічого роду твердої групи: *батько — батькова, батькове; майстер — майстрова, майстрове; Петро — Петрова, Петрове; сусід — сусідова, сусідове; Шевченко — Шевченкова, Шевченкове;*

б) суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживаємо у присвійних прикметниках, утворених від іменників другої відміни чоловічого роду м'якої та мішаної груп: *Андрій — Андрієва, Андрієве; Ігор — Ігорєва, Ігорєве; кобзар — кобзарєва, кобзарєве; пісняр — піснярєва, піснярєве; скрипаль — скрипалєва, скрипалєве; стóрож — стóрожєва, стóрожєве; товариш — товаришева, товаришеве.*

Голосні **о, е** суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **і** в закритому складі: *Василєва — Василів, майстрова — майстрів, Олексєва — Олексїв.*

**-УВАТ(-ИЙ),
-ЮВАТ(-ИЙ),
-ОВАТ(-ИЙ),
-ОВИТ(-ИЙ)** 7. Суфікс **-уват(-ий)**, а після букв на позначення м'яких приголосних звуків — **-юват(-ий)**, уживаємо у прикметниках для вираження неповного ступеня вияву ознаки: *білуватий, горбуватий, круглуватий, темнуватий; синюватий*, а також властивості, подібності, схильності до чогось: *дуплуватий, злодійкуватий, остюкуватий, піскуватий*.

Суфікс **-оват(-ий)** із наголошеним **о** маємо в небагатьох прикметниках: *плисківатий, стовбіватий*.

Суфікс **-овит(-ий)** уживаємо у прикметниках для передавання високого ступеня вияву ознаки: *гордові́тий, грошові́тий, таланові́тий*.

§ 34. Дієслівні суфікси

**-УВА-(-ЮВА-),
-ОВА- (-ЬОВА-)**

1. У багатьох дієсловах української мови пишемо суфікс **-ува-(-юва-)**: *будува́ти, керува́ти, міркува́ти, гостюва́ти, лікарюва́ти, учителюва́ти*.

У віддієслівних іменниках і дієприкметниках пишемо **-ува-(-юва-)** тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вигру́чувати — вигру́чування, вигру́чуваний; очікува́ти — очікува́ння, очікува́ний; підси́нювати — підси́нювання, підси́нюваний*.

Якщо в дієприкметникові і зрідка у віддієслівному іменникові наголос падає на перший голосний дієслівного суфікса, то пишемо **-ова- (-ьова-)**: *друко́ваний, ма́льований, підпо́рядко́ваний, ри́што́ваний, ри́што́вання* (предметне значення), *упако́ваний, упако́вання* (предметне значення).

**-ОВУВА-
(-ЬОВУВА-)**

2. Суфікс **-овува-(-ьовува-)** вживаємо в дієсловах і похідних від них іменниках та дієприкметниках, якщо перший голосний його наголошений: *завойо́бувати — завойо́бування, завойо́буваний; перемальо́бувати — перемальо́бування, перемальо́буваний; скупобо́бувати — скупобо́бування, скупобо́буваний*.

-ІР-, -ІР-

3. В українській мові дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі буквосполучення **-ір-**, утрачають його в похідних від них формах: *дотува́ти — дото́ваний, дотува́ння; загітува́ти — загіто́ваний; закомпостува́ти — закомпосто́ваний; зареєструва́ти — зареєстро́ваний; конструюва́ти — конструйо́ваний, конструюва́ння; лобіюва́ти — лобіюо́ваний, лобіюва́ння; поінформува́ти — поінформо́ваний*.

Лише в деяких дієсловах для усунення небажаної омонімії зберігаємо **-ір-**; після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ір-**, що поєд-

нуються з дієслівним суфіксом **-ува-**: *буксірувати* (бо є *буксувати*), *парірувати* (бо є *парувати*), *рететірувати* (бо є *рететувати*).

Суфікси **-ірува-**, **-ирува-** пишемо в поодиноких дієсловах: *драгірувати*, *котірувати*, *лавірувати*, *марширувати*, *пкірувати*, *третірувати*, *солірувати*.

ПРАВОПИС СЛІВ РАЗОМ, ІЗ ДЕФІСОМ, ОКРЕМО

§ 35. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПISУ СКЛАДНИХ СЛІВ

Складні слова можна утворювати з двох і більше основ (слів) за допомогою сполучних голосних і без них.

Складні слова зі сполучними голосними О, Е (графічно — Е та Є)

1. Коли перша частина складного слова — прикметник твердої групи, тоді вживаємо сполучний звук **о**: *важкоатлét*, *гірничопромисловий*, *чорно́зем*, *яснозо́рій*.

Якщо перша частина складного слова — прикметник м'якої групи, тоді перед **о** пишемо **ь**: *верхньо́лу́жицький*, *давньо́ру́ський*, *задньо́язиковий*, *нижньо́гірський*, *передньо́боковий*, *ранньо́стіглий*, *середньо́віччя*, *середньо́додобовий*, *синьо́окий*.

2. Коли перша частина складного слова — основа іменника, числівника або займенника, тоді сполучним звуком буває:

1) **о** після твердого приголосного, зокрема й шиплячого: *водоза́бір*, *Водохре́стя*, *грушоподі́бний*, *дощомі́р*, *душогу́б*, *кашовáр*, *країнозна́вство*, *одноде́нний*, *рибокомбіна́т*, *самовихова́ння*, *самовчи́тель*, *сировáр*, *торфорі́з*, *цементово́з*;

2) **о** в числівниковій основі **дво-** перед наступним приголосним, голосним і **й** у прикметниках та іменниках: *дво́вімірний*, *двоелектро́дний*, *двоєді́ний*, *двоосьо́вий*, *дво́ярусний*, *дво́бій*, *двого́лосся*, *двоєбо́рство*;

3) **е** після м'якого приголосного (неповодженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи: *бурело́м*, *земле-*

мір, землетрус, киснетерапія, краплеподібний, працездатний, скелелаз, а в деяких словах — і після шиплячого: *дружелюбний, ножетримач, овочесховище*, але традиційно: *конів'язь, коногін, костогриз, костоправ, повітродув, повітрозабірник, свиноматка, свинопас*;

4) **е** після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, та після м'якого подовженого приголосного першої частини графічно передаємо буквою **є**: *боєздатність, життєздатний, життєпис, краєзнавство, націєтворення, сміттєзбіральний, хімієтерапія*.

3. Роль сполучного звука у складних словах виконують також:

1) останній голосний першого невідмінюваного іменника чи першої незмінної основи іншомовного походження, переважно **о**, **а**: *автовокзал, відеозапис, дискотеклуб, Європарламент, Євросоюз, кінофільм, наночастинки, радіокомітет, стереоапаратура; медіалінгвістика, медіастилістика*;

2) голосний, яким закінчується перше слово:

а) **и**: *всюдихід, двадцятирічний, триатомний, трикілометровий, триніжок, триоксид, чотирибальний, чотирикутник, чотириосьовий, семиденний*;

б) **е**: *морепродукти, сонцестояння*;

в) **а** (графічно **а** і **я**): *кількаповерховий, кількаразовий, півтораметровий, сорокарічний; сім'ядоля, сім'япровід*;

г) **о**: *дев'яносторічний, стометровий, сторіччя*;

г) **у** (графічно **ю**): *двоюрідний, троюрідний*.

Складні слова без сполучного голосного

4. Складні слова утворюємо без сполучного голосного звука, якщо:

1) перша основа закінчується на приголосний: *Болград, Вішгород, Міргород, Новгород, крайнебо, південь, хлорбензол, хлорвініл; -ох*, що є закінченням родового відмінка числівників **два**, **три**, **чотири** в порядкових числівниках і співвідносних із ними іменниках: *двохсотий, трьохтисячний, чоти-*

р'юхмільйонний, чотирьохмільярдний; двохсотріччя, трьохсотріччя, чотирьохсотріччя;

2) першу основу скорочено до приголосного: *артпóлк, будмайдáнчик, драмтеáтр, завкáфедри, літстудія, медзáклад, міськрада, педуніверситét.*

Правопис слів разом і з дефісом

5. **Р а з о м** пишемо:

1) складноскорочені слова (мішані та складові аббревіатури) й похідні від них: *адмінресурс, адмінреформа, академвідпустка, багатвечір, бухоблік, власкор, виконрób, держміто, держустанóва, елітжитлó, епідемситуація, інвалюта, інофірма, інвестпроєкт, інтербригада, інформповідомлення, інформцéнтр, Кабмін, Київзеленбóд, комбáт (комбáтівський), лісгóсп, медперсонал, мультфільм, нардéп, Нацбáнк, оццáдкніжка, профспілка (профспілковий), Святвечір, соцзабезпечення, соцстрах (соцстрахівський), спецвипуск, спецзавдáння, спортмайдáнчик, фармпрепарат, штрихкод;*

2) слова з першими часто вживаними іншомовними частинами на голосний і приголосний: *абро-, авіа-, авто-* ('само', 'автоматичний'), *агро-, аеро-, аква-, алко-, арт-, астро-, аудіо-, біо-, боди-, боді-* (перед голосним), *веб-, геліо-, гео-, гідро-, дендро-, екзо-, еко-, економ-, етно-, євро-, зоо-, ізо-, кібер-, мета-, метео-, моно-, мото-, нарко-, нео-, онко-, палео-, пан-, пара-, поп-, прес-, псевдо-, смарт-, соціо-, теле-, фіто-, фолк-* (фольк-), *фоно-* та ін.: *аброморфéма; авіарейс; автовідповідач; агробізнес; аерометод; акватехніка; алкотест; артрінок; астрокорекція; аудіоальбóм; біоцикл; бодіарт, бодибілдінг; вебсторінка; геліоцéнтр; геополітика; гідропáрк; дендропáрк; екопродукти; економклáс; етногурт; євробóна; євроремóнт; зоосáд; кібермашина; метамóва; метеостáнція; моновистáва; мотокрós; наркобізнес; неомодерніст; онколікáрня; панамерикáнський; паранаука, паранормáльний; попгурт, попмузика; пресконференція; псевдогромадýнський, псевдонаука; смартгодінник, смарткарта; соціосфéра;*

телехроніка; фітотерапія; фолкгурт, фолькмузика; фонозапис, так само пишемо слова з питомими українськими частинами **іно-** (**іншо-**, **інако-**), **лже-**: *іновірець, іншовірець, іншодумець, інакодумець; лжеспророк, лжесвідок*.

Примітка. Якщо іншомовні частини приєднані до власної назви або аббревіатури, то між ними ставимо дефіс: *пан-Європа, псевдо-Фаст; веб-API, псевдо-ФОП*;

3) слова з першою іншомовною частиною, що визначає кількісний вияв чого-небудь (вищий від звичайного, дуже високий, слабкий, швидкий та ін.): **архі-**, **архи-**, **бліц-**, **гіпер-**, **екстра-**, **макро-**, **максі-**, **міді-**, **мікро-**, **міні-**, **мульти-**, **нано-**, **полі-**, **преміум-**, **супер-**, **топ-**, **ультра-**, **флеш-**: *архіскладний, архішахрэй; архидиякон; блицновіни, блицопитування; гіперзвук, гіпермаркет; екстраклас; макроекономіка, макромолекула; максіодяг; мідіодяг; мікроорганізми, мікрохвильі, мікрочастінка; мініблók, мінідиск, мінікомп'ютер; мультимільйонер; нанокomp'ютер, наночастінки; полімотивація, поліцикріди; преміумклас; супермаркет, супермодель, супермодний; топменеджер, топмодель; ультразвук, ультрамодний; флешінтерв'ю*.

Примітка 1. У частинах **максі-**, **міді-** кінцевий **і** перед приголосним наступного слова не переходить в **и**: *максімода, максісукня, мідімода, мідіспідниця*.

Примітка 2. Частина **топ-** із числівниками не поєднувана.

Примітка 3. Якщо такі іншомовні частини приєднані до власної назви або аббревіатури, то їх пишемо з дефісом: *Супер-Шмідт, мікро-ЕОМ, міні-ПК, флеш-BIOS*;

4) слова з першою іншомовною частиною **анти-**, **віце-**, **екс-**, **контр-**, **лейб-**, **обер-**, **штабс-**, **унтер-**: *антивірус; віце-консул, віцепрем'єр; ексміністр, експрезидент, експрем'єр-міністр, ексчемпіонка; контрадмірал, контрудар; лейбгвардієць, лейбмедик; оберлейтенант, обермайстер, оберофіцер, оберпрокурор; штабскапітан; унтерофіцер*.

Примітка 1. Із власними назвами та аббревіатурами частини **анти-**, **екс-** пишемо з дефісом: *«Анти-Дюринг»; екс-Югославія; анти-АВН, екс-НДР*.

Примітка 2. У компонента **анти-** кінцевий **и** перед голосним наступного слова не переходить в **і**: **антиелектрон**, **антиімперіалістичний**, **антиінфекційний**, **антиінфляційний**, **антиісторичний**, **антиокислювач**, **антиурядовий** (див. § 31);

5) слова, першою частиною яких є кількісний числівник, записаний словом: **двадцятип'ятиповерховий**, **двобічний**, **двообкий**, **півтораметровий**, **п'ятсотдвадцятип'ятиріччя**, **сімдесятиріччя**, **сімсотсорокаріччя**, **сорокарічний**, **сторіччя**, **тривідсотковий**, **трикутник**, **триярусний**, **чотириактний**, **чотиримісячний**.

6. З дефісом пишемо:

1) слова, утворені повторенням того самого дієслова, що виражають інтенсивну дію: **писав-писав**, **робів-робів**, **ходів-ходів**, або прикметника чи прислівника, що передають високий ступінь вияву ознаки: **білий-білий**, **багато-багато**, **далеко-далеко**, **легенький-легенький**, **лёдвє-лёдвє**, **сінью-сінью**, **тіхо-тіхо**;

2) слова, утворені внаслідок поєднання:

а) слів-синонімів: **гідко-бридко**, **зроду-віку**, **тішком-нішком**, **часто-густо**;

б) слів-антонімів: **більш-мєни**, **видимо-невидимо**, **купівля-продаж**;

в) близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: **батько-мати** ('батьки'), **хліб-сіль** ('їжа');

г) слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами чи суфіксами: **великий-превеликий**, **з давніх-давєн**, **з діда-прадіда**, **мало-помалу**, **повік-віки**, **радий-радісінський**, **сила-силєнна**, **тіхий-тихєсєнький**.

Примітка. Два однакові іменники або числівники, один з яких має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишемо окремо: **кінєць кінцєм**, **однім одна**, **чєсть чєстю**, **чин чїном**;

3) слова, що означають приблизність: **день-другий**, **годїна-дві**, **не сьогодні-завтра**, **три-чотїри**.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися також і з двох числівників, позначених цифрами, між якими ставимо тире: **3 — 4 дні**, **учні 8 — 10 класів**;

4) складні вигуки і звуконаслідування, утворені повторенням того самого звукосполучення: *йй-бóгу, йй-пράво; гей-гéй, ге-ге-гé, дзень-дзелéнь, кру-кру́, ку-ку́, курлі-курлі, ого-го-гó, ой-ой-óй, ох-хо-хó, тук-тук, тьох-тьóх;*

5) скорочення з належними до них цифрами: *Ан-124, Ан-225, БУ-1, ДС-3, ЖЕК-9, Зеленбóд-4, Су-53, Ту-154, Як-42;*

6) числівниково-буквені найменування класів, будинків, корпусів, поштових відділень та ін.: *7-А клас, 10-В клас, будинок № 28-Г, кóрпус 3-А; Кíїв-1;*

7) буквені нарощення на цифри: *90-ті роки ХХ ст., 40-ві роки ХХ ст.; 2-й ряд, 2-га програма, 2-ге повідомлення; 7-й ряд, 7-ма вистáва, 7-ме завдáння; 3-й рядóк, 3-тя осóба, 3-тє завдáння; 1-й абзáц, 1-ша осóба, 1-ше звéрнення; 1,5%-й прибуток, 1,5%-ва компенсація, 1,5%-ве пiдвiщення;*

8) ініціальну аббревіатуру, написану великими або малими буквами кирилиці чи латиниці, з будь-яким словом: *ВЛ-інфéкція, ВП-зáла, ДНК-анáліз, ДНК-експертiза, е-декларувáння, е-декларáція; пiн-код, PIN-код, смс-повідóмлення, sms-повідóмлення;*

9) дві ініціальні аббревіатури, написані великими буквами: *ВЛ-СНiД;*

10) слова-терміни, до складу яких входить буква алфавіту: *П-подiбний, Т-подiбний;*

11) деякі слова за традицією: *карт-блáни, стáтус-кво* та ін.

§ 36. Складні іменники

1. **Р а з о м** пишемо:

1) складні іменники, у яких поєднані за допомогою сполучного голосного звука дві основи, друга з яких — віддієслівного походження: *водопiй, водолáз, газогiн, глибиномiр, глинокóп, дроворуб, лiсосплáв, ляльковóд, металорiз, м'ясоiд, самохiд, сiнокiс, солевáр, стрiчкорiз, тепловóз, трубоклáд, хлiбодáр, хлiборiз;*

2) складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного голосного: *бiлокрiвцi, високогiр'я, густолiсся, дрiбнолiс, жовтоцвiт, синьоцвiт, червононiжка, червонопiрка, чорнобзем, чорнолiс, чорнослив;*

3) складні іменники, утворені за допомогою сполучного голосного з двох іменникових основ: *верболіз, газобалон, глинописок, лісостеп, людинодень, льонолаван, металопласт, носоріг, сталобетон, тоннокілометр, торфогній, шлакоблок;*

4) іменники, першою частиною яких є незмінна основа іншомовного походження на **о**, **а**, що виконують роль сполучних голосних: *автомагістраль, агрокультура, відеофільм, велопробіг, дискомузика, єврорінок, кінозал, нанодіагностика, радіокомітет, стереоекран, фотосправа; медіахолдинг;*

5) складні іменники, утворені з дієслова у формі другої особи однини наказового способу, закінчення якого є сполучним голосним, та іменника: *горіцвіт, зірвіголова, перекотиполе, пройди́світ; Колі́вушко, Непі́йпиво, Непі́йвода, Тягну́бік; Перебій́ніс, Убій́вовк* (прізвища);

6) складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівників **дев'яносто**, **сто** — називного), іменникової основи та суфікса: *дванадцятитонка, двохсотріччя, дев'яностоп'ятиріччя, дев'яносторіччя, стоп'ятдесятиріччя, сторіччя, трьохсотп'ятдесятиріччя, шестидієнка.*

Примітка. Якщо кількісний числівник записаний цифрами, то його приєднуємо до другої частини за допомогою дефіса: *750-річчя, 1030-ліття;*

7) складні іменники з першою частиною **напів-**, **полу-**: *напівавтомат, напівімля, напівкуці, напівлюдина, напівмавна, напівпітьма, напівпра́вда, напівфабрикат; полудрабок, полукіпок, полумисок.*

Примітка. Невідмінюваний числівник **пів** зі значенням 'половина' з наступним іменником — загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини пишемо окремо: *пів аркуша, пів відрá, пів години, пів літра, пів міста, пів огірка, пів острова, пів яблука, пів ями, пів ящика; пів Європи, пів Києва, пів України.*

Якщо **пів** із наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: *піваркуш, південь, півзахист, півколо, півкуля, півлітра* (розм. 'пляшка з горілкою або іншою випивкою ємністю 0,5 літра'), *півмісяць, півоберт, півовал, півострів;*

8) складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртoк, радіоспектрогеліографія, світловолодікування, термогідродинаміка.*

2. З дефісом пишемо:

1) складні іменники, утворені з двох самостійних іменників без сполучного голосного звука. У них відмінюємо або обидва іменники, або тільки другий.

А. Обидва іменники відмінюємо, якщо вони означають:

а) спеціальність, професію, наукові звання: *гінеко́лог-ендокрино́лог, ліка́р-еко́лог, магніто́лог-астроно́м, худо́жниця-кариката́ристка, член-кореспонде́нт;*

б) протилежні за змістом поняття: *купі́вля-про́даж, ро́зтяг-сти́ск;*

в) казкових персонажів: *За́йчик-Побіга́йчик, Лисі́чка-Сестри́чка, Цап-Відбува́йло;*

г) рослини: *брат-і-сестра́.*

Б. Другий іменник складного слова відмінюємо, якщо перший іменник:

а) визначає певну прикмету, особливість предмета, особи, явища, названих другим іменником: *бі́знес-план, бі́знес-проє́кт, бло́к-систе́ма, буй-ту́р, ді́зель-мото́р, до́пінг-контро́ль, дур-зі́лля, жар-пти́ця, інте́рнет-вида́ння, інте́рнет-послу́га, ко́зир-ді́вка, компа́кт-дис́к, кре́кінг-проце́с, піа́р-а́кція, піа́р-кампанія́, розрив-трава́, фан-клуб, фі́тнес-клуб, чар-зі́лля;*

б) є назвою букви грецького алфавіту: *а́льфа-про́мені, а́льфа-ро́зпад, а́льфа-часті́нка, бе́та-про́мені, бе́та-ро́зпад, бе́та-часті́нка, де́льта-промі́ння, де́льта-фу́нкція, де́льта-часті́нка;*

в) разом із другим іменником становить єдине найменування військового звання, державної посади: *гене́ра́л-лейте́нант, гене́ра́л-майо́р, прем'є́р-міні́стр;* складної одиниці вимірювання: *кілова́т-годи́на, мегава́т-годи́на;* узвичасних музичних понять: *до-ді́ез, мі-бемо́ль, сі-бемо́ль, соль-ді́ез* та ін.;

проміжних сторін світу: *норд-вєст, норд-óst*; деяких рослин: *сон-травá, máти-й-мáчуха*;

г) є невідмінюваним іменником іншомовного походження: *караóке-бар, сýші-бар*;

2) складні іменники, утворені з двох самостійних слів за допомогою сполучного голосного **о**: *Áвстро-Угóрицина, мон-гóло-татáри, ўгро-фіни*;

3) першу частину складного слова (яку пишемо разом або з дефісом), за якою вжите слово з такою самою, як і в першій, другою частиною: *áудіо- та відеопроду́кція, ку́лько- й ро́лико-підші́тники, на́ціє- і державотві́рні процéси, ра́діо- й теле-апарату́ра, тéпло- й гідроелектростáнції*.

§ 37. Прикладка

Між прикладкою та означуванним іменником ставимо дефіс або пишемо їх окремо, що залежить від їхнього значення і послідовності розташування.

1. **Дефіс** ставимо:

1) якщо означальний (прикладковий) іменник ужито після означуваного іменника: *вовк-жа́днію́га, дівчина-розу́мниця, земля-ма́ти, коза́к-характе́рник, краї́на-інвє́стор, краї́на-кре-дито́р, мо́ва-дже́релó, мо́ва-посере́дниця, о́чі-намисті́нки, боєць-патріо́т, хлопчик-мізі́нчик, Украї́на-не́нька*;

2) якщо означальним іменником є родова назва, ужита після іменника — видової назви: *Дніпро́-ріка́, звіробі́й-травá, Йо́рдáн-річка́, Сапу́н-гора́*;

3) якщо означуваний і означальний іменники можуть мінятися місцями, але означальну роль виконує другий іменник: *дівчина-грузи́нка і грузи́нка-дівчина, учи́тель-фізик і фізик-учи́тель, худо́жник-пейзажист і пейзажист-худо́жник*;

4) якщо означальний іменник уходить до складу терміна, де він утратив своє значення, унаслідок чого утворився складний іменник без сполучного звука: *гриб-парази́т, жук-корої́д, за́сць-біля́к, за́сць-русáк, льон-довгунéць, льон-кучеря́вець, льон-сирéць*.

2. **Дефіс не** ставимо:

1) якщо означальний іменник ужито перед означуваним іменником: *не́нька Украї́на*;

2) якщо означальний іменник є видовою назвою до першого іменника — родової назви: *гора́ Сапу́н, держа́ва Украї́на, місто́ Кі́їв, ріка́ Дніпро́, село́ Мо́ринці, трава́ звіро́бій*.

Примітка. Про вживання розділових знаків із поширеними прикладами див. § 161, п. 6б.

§ 38. Складні числівники

1. **Разом** пишемо:

1) складні кількісні числівники: *одина́дцять, півтора́, п'ятдеся́т, триста́ (трьохсо́т, трьомста́м, трьомаста́ми, (на) трьохста́х)*;

2) складні порядкові числівники, останнім компонентом яких є **-сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний**: *дев'ятисо́тий, трьохсо́тий; двохті́сячний, десяти́тисячний, п'ятсоттри́дцяти́тисячний; чотирьохмі́льйо́нний, п'ятдесятимі́льйо́нний, шістдесятип'ятимі́льйо́нний; семимі́лья́рдний, трьохмі́лья́рдний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишемо окремо: *ті́сяча п'ятсо́т, три́дцять ві́сім; мі́льйо́н трьохті́сячний, мі́лья́рд чотирьохмі́льйо́нний, ті́сяча дев'ятсо́т ві́сімдеся́т восьми́й*.

Примітка 2. Кількісні та порядкові числівники, до складу яких уходить форма з **половиною**, пишемо окремо: *дві́ з полови́ною ті́сячі, три́ з полови́ною ті́сячний за́гін*.

2. **З дефісом** пишемо порядкові числівники, першу частину яких передано цифрами: *3-ті́сячний, 35-мі́льйо́нний, 4-мі́лья́рдний*.

§ 39. Складні займенники

1. **Разом** пишемо складні неозначені займенники, утворені від займенників інших семантичних груп за допомогою часток **аби-, ані-, де-, -сь**: *аби́хто (аби́кого, аби́кому та ін.), аби́який (аби́якого, аби́якому та ін.), аби́чий (аби́чийого, аби́-*

чийому та ін.); *аніхто* (анікого, анікому та ін.), *аніщо* (анічого, анічому та ін.), *аніякий* (аніякого, аніякому та ін.), *анічий* (анічийого, анічийому та ін.); *дехто* (декого, декому та ін.), *дещо* (дечого, дечому та ін.), *деякі* (деяких, деяким та ін.); *хтось* (когось, комусь та ін.), *щось* (чогось, чомусь та ін.), *якийсь* (якогось, якомусь та ін.), *котрійсь* (котрогось, котро-мусь та ін.).

2. **З дефісом** пишемо складні неозначені займенники, що мають у своїй будові частки **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-, бозна-**: *будь-хто* (будь-кого та ін.), *будь-що* (будь-чогó та ін.), *будь-чий*, *будь-який*; *котрій-будь*, *хто-будь*, *чий-будь*, *що-будь*, *який-будь*; *котрій-небудь*, *хто-небудь*, *чий-небудь*, *що-небудь*, *який-небудь*; *казна-хто*, *казна-чий*, *казна-що*, *казна-який*; *хтозна-який*; *бозна-що*, але: *будь у ко́го*, *будь на чо́му*, *казна з ким*, *хтозна при ко́му*, *бозна в ко́го*, бо між часткою і займенником ужито прийменник.

§ 40. Складні прикметники

1. **Разом** пишемо:

1) прикметники, утворені від складних іменників, які пишуть разом: *агрокультурний* (агрокультура), *електросиловий* (електросила), *лісостеповий* (лісостеп), *монокультурний* (монокультура), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *сірководневий* (сірководень), *теплообмінний* (теплообмін), *хлібозаготівельний* (хлібозаготівля), *цементобетонний* (цементобетон), *чорнозёмний* (чорнозем);

2) складні прикметники зі сполучними голосними **о, е** (**є** після м'якого приголосного та графічно **є** після **й**) з першою іменниковою основою на приголосний; з першою числівниковою основою на **-и, -о, -а**, що виконують роль сполучного голосного; з першою основою невідмінюваного числівника на приголосний. Вони охоплюють:

а) складні прикметники, утворені з іменника та узгодженого з ним прикметника: *високоврожа́йний* (високий урожай),

внутрішньообчнний (внутрішнє око), *довгохвильовий* (довгі хвили), *загальнодоступний* (загальний доступ), *загальноосвітний* (загальна освіта), *західноукраїнський* (Західна Україна), *зовнішньополітичний* (зовнішня політика), *короткостебловий* (коротке стебло), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовностильовий* (мовний стиль), *молочнопромислобий* (молочна промисловість), *м'якопіднебінний* (м'яке піднебіння), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *низькопродуктивний* (низька продуктивність), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни);

б) складні прикметники, утворені з основи дієслова і залежного від нього безсуфіксного іменника: *волелюбний*, *дервообробний*, *машинобудівний*, *світлопоглинальний*, *сміттєочисний*, *соломоподрібноувальний*, *сталерозливний*, *струмовимірювальний*.

Примітка. Якщо друга частина походить від префіксального дієслова, то складний прикметник пишемо з дефісом: *вантажно-розвантажувальний*, *контрольно-вимірювальний*;

в) складні прикметники, перша частина яких утворена від прислівника, а друга — від прикметника: *багатопрогінний*, *важкорозчінний*, *круглообертальний*, *легкозаймістий*, *малочутливий*, *сильнодійний*, *тонкомірний*, *тугоплавкий* чи від дієприкметника: *багатоспрямований*, *важкопрогнозований*, *високооплачуваний*, *густозаселений*, *довгоочікуваний*, *маловжіваний*, *низькооплачуваний*, *новоутворений*, *новозаснований*, *різноспрямований*, *свіжозрубаний*, *свіжоскопаний*, *слабконтягнутий*, *тонкомелений*, *тонкорозпорощений*.

Примітка 1. Прислівники, утворені з відносних (зрідка — якісних) прикметників, здебільшого зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий*, *валянтно пов'язаний*, *вільно конвертований*, *діаметрально протилежний*, *компетентісно орієнтований*, *науково обгрунтований*, *послідовно миролюбний*, *професійно орієнтований*, *соціально активний*, *соціально свідомий*, *со-*

ціально небезпечний, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно стійкий, чітко окреслений.

Примітка 2. Складні терміни, перша прислівникова частина яких уточнює значення другої прикметникової частини, переважно складної за будовою, пишемо разом: *видовженотупоконічний, короткогрушоподібний, округляюцеподібний;*

г) складні прикметники (з двох або кількох частин), у яких основний, переважно термінологічний зміст передає останній прикметник, а попередні лише звужують, уточнюють його: *вузькодіалéктне* (мовне явище), *глибокозадньоязикóвий* (звук), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекіслий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості), *середньоверхньонімецька* (мова), *середньонижньонімецька* (мова), також — *глухонімі́й, сліпоглухонімі́й;*

г) складні прикметники зі сполучним голосним **е** (**е** після м'якого приголосного та графічно **є** після **й**), першою частиною яких є іменник з основою на м'який приголосний: *вуглецевмі́сний, кальцієвмі́сний, натрієвмі́сний;*

д) складні прикметники з першою іменниковою основою на приголосний: *натрі́йоргані́чний, хлорфенóльний;*

е) складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний словом, що має форму на:

— **и**: *двадцятиповерхóвий, десятиметрóвий, п'ятдесяти-тóнний, семиразóвий, стодвадцятип'ятирі́чний, трипудóвий, чотириколі́сний;*

— **о**: *двометрóвий, двоосьові́й, столітрóвий;*

— **а**: *півторавідéрний, сорокагоді́нний, сорокадéнний;*

— приголосний: *піввідéрний, півкілограмóвий, півкілометрóвий, півлітрóвий.*

2. З дефісом пишемо:

1) прикметники, утворені від складних іменників, що їх пишуть із дефісом: *дízель-мотóрний* (дизель-мотор), *монгóло-татáрський* (монголо-татари), *націoна́л-патріoті́чний* (націонал-патріот), *но́рд-oстóвий* (норд-ост), *сі-бемoльний* (сі-бемоль), *соціaл-демократі́чний* (соціал-демократ), *соціaл-патріoті́ч-*

ний (соціал-патріот), *соціал-пацифістський* (соціал-пацифіст), *угро-фінський* (угро-фіни); *івано-франківський* (Івано-Франківськ), *пуща-водицький* (Пуща-Водиця);

2) складні прикметники, утворені за допомогою сполучного голосного **о** або **е** із двох прикметникових основ. Вони охоплюють:

а) складні прикметники, основи яких називають незалежні поняття: *аграрно-промисловий*, *архітектурно-будівельний*, *військово-морський*, *військово-польовий*, *військово-спортивний*, *воєнно-промисловий*, *воєнно-стратегічний*, *електронно-обчислювальний*, *киснево-водневий*, *крапково-штриховий*, *культурно-технічний*, *лінійно-стрічковий*, *лісопільно-стругальний*, *мовно-літературний*, *молочно-м'ясний*, *музично-танцювальний*, *м'яльно-тіпальний*, *навчально-виховний*, *навчально-науковий*, *науково-експериментальний*, *науково-прикладний*, *постачально-збутовий*, *свердлільно-довбальний*, *свердлільно-шліфувальний*, *свинцево-мідний*, *спінно-черевний*, *столярно-теслярський*, *судійно-капілярний*, *сушійно-сортувальний*, *суспільно-політичний*, *художньо-реставраційний*, між компонентами таких складних прикметників можна вставити сполучник **і**, пор.: *аграрний і промисловий*, *навчальний і виховний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний*, *військовополонений* пишемо разом;

б) складні прикметники, перша основа яких закінчується на **-ико** (**-іко**): *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *лірико-епічний*, *логіко-граматичний*, *медико-генетичний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*, *хіміко-бактеріологічний*;

в) складні прикметники, перша основа яких не має прикметникового суфікса, але за змістом вона однорідна з другою основою *золото-валютний*, *крохмале-потоковий*, *м'ясо-вівняний*, *м'ясо-молочний*, *м'ясо-сільний*, *м'ясо-яєчний*, *овоче-картопляний*, *овоче-молочний*, *сіро-ковбасний*, *цукро-протеїновий*.

Примітка. Складні прикметники такого зразка, уживані як наукові терміни, пишемо разом: *головонігі*;

г) складні прикметники, основи яких означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакíтно-сі́ній, гіркува́то-солóний, жóвто-блакíтний, жовтува́то-роже́вий, кісло-солóдкий, молóчно-бі́лий, сі́ро-голубі́й, сліпучо-бі́лий, те́мно-зе́лений, черво́но-зе́лено-сі́ній*, але: *жовтогаря́чий, червонога-ря́чий* (окремі кольори);

г) складні прикметники, основи яких називають проміжні сторони світу: *півде́нно-за́хідний, півде́нно-схі́дний, півні́чно-за́хідний, півні́чно-схі́дний*;

д) складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, що називають поняття з уточнювальним змістом: *все-сві́тньо-історі́чний, лі́терату́рно-худóбжній, наро́дно-візво́льний, підзо́лист-болóтний*;

3) складні прикметники, першою основою яких є числівник, записаний цифрою, яку вимовляють із відповідним відмінковим закінченням, що водночас слугує сполучним голосним. Це закінчення:

- а) **-и**: *20-поверхóвий, 7-разóвий, 125-рі́чний, 30-кілограмóвий*;
- б) **-о**: *90-метрóвий, 90-рі́чний, 100-годі́нний*;
- в) **-а**: *40-градусний, 40-де́нний, 1,5-відсо́тковий*.

§ 41. Прислівники

1. Р а з о м пишемо:

1) прислівники, утворені сполученням префікса з прислівником: *відні́ні, відтепе́р, доні́ні, дотепе́р, забага́то, задóвго, занáдто, набага́то, наві́чно, надалі́, надóвго, назáвжди́, назо́всім, на́скрізь, наспра́вді, на́сторч, отáк, отáм, оту́т, повсю́ди, поде́куди, позавчо́ра, позáторік, потро́ху, утри́чі*.

Примітка. Від таких прислівників потрібно відрізнити сполучення прийменників із незмінюваними словами, уживаними зі значенням іменника. Ці сполучення **пишемо о к р е м о**: *від сьо́годні, до за́втра, на за́втра, на по́тім (Не відклада́йте цього́ до за́втра (на за́втра, на по́тім); за бага́то (За бага́то ро́ків син упе́рше при́їхав); на бага́то (Поді́лити на бага́то груп); на добра́ніч, на ура́;*

2) прислівники, утворені історично з прийменника та іменника: *бэзвiсти, вбiк (убiк), ввечерi (увечерi), ввoлю (увoлю), вгoлос (угoлос), вгорi (угорi), вгору (угору), вдень (удень), взiмку (узiмку), взнакi (узнакi), вниз (унiз), вiдрáзу, вкрай (украiй), вкyпi (укyпi), влад (улáд), влiтку (улiтку), внизу (унизу), вночi (уночi), восенi, впень (упень), вперёд (уперёд), впоперек (упоперек), впору (упору), враз (урáз), вранцi (уранцi), врештi (урештi), врiвень (урiвень), врiвнi (урiвнi), вряд (уря́д), всерединi (усерединi), вслiд (услiд), всмак (усма́к), вицерть (ущерть), доверху, довику, довкола, доволi, догорi, додолу, додому, докyпи, донiзу, дотлá, доцэнтy, зáмiж, зáочi, запiвнiч, зáраз, заразóм, збóку, зверху, звiку, згорi, ззáду, зiспóду, знизу, зóзла, зóкола, зрáзу, зранку, зрештою, зрóду, зсередини, нáбiк, навёрх, наверхy, навеснi, навiворiт, навiк, навiки, навiч, нагору (але на-горá), надвечiр, надворi, на́дголодь, на́дзелень, надми́р, надми́ру, наза́д, нанiз, нанизу́, наостáнок, наостáнку, напáм'ять, наперед, наполовiну, напочáтку, напри́клад, напровеснi, нараз, нарештi, на́рiвнi, насiлу, наспiд, наспóди, насторóжi, наявy, обiк, обiч, одвику, оплiч, пiдря́д, пóбiч, повёрх, повiк, повóли, поза́ду, поночi, поплiч, поруч, поря́д, посерединi, почáсти, скраю, спéреду, спочáтку;*

3) прислівники, утворені історично з прийменника і віддієслівного кореня: *впáм'ятку (упáм'ятку), вперéмиш (уперéмиш), вплав (уплáв), вплач (уплáч), врóзкид (урóзкид), врóзлит (урóзлит), врóзсит (урóзсит), врóзтич (урóзтич), навiлит, навiдлiг, навiдрiз, наза́хват, наздогáд, назу́стріч, наперебiй, наперéваги, наперевáги, наперекiр, наперерiз, напiдпiткy, напокáз, напóхвати, напролóм, напропáле, нарóзхват, наскоком, наспiх;*

4) прислівники, утворені історично з прийменника і короткого (нечленного) прикметника: *вiддáвна, востáннє, вручнy (уручнy), дóгола, допiзна, завiдна, замолоду, зáново, затёмна, звiсока, згáрячу, злэгка, злiва, зно́ву, зрiдка, напéвне, на́рiзно, нашивидкy, поблизу́, помáлу, спóвна, спрóста, сп'яну;*

5) прислівники, утворені історично з прийменника та числівника: *удво́є, утрóє, учётверо, удёсятеро; уперше, удру́ге, утрéтє, учётвёрте та iн.; на́дво́є, на́трóє, начётверо та iн.;*

удво́х, утрьо́х, учотирьо́х та ін.; водно́, заодно́, пооди́нці, спéршу;

6) прислівники, утворені історично з прийменника і займенника: *внічию́* (унічию́), *вті́м* (уті́м), *навіщо́*, *на́що*, *педусі́м*, *почі́м*, *почо́му*, але: *до чо́го*, *за віщо́*, *за що́* в ролі додатків;

7) прислівники, утворені історично сполученням кількох прийменників з основою слова будь-якої частини мови: *вдо́-світа* (удо́світа), *вподо́вж* (уподо́вж), *завбо́льше*, *завгли́бше*, *завдо́вжши*, *завто́вши*, *завча́су*, *завши́рши*, *знадо́ру*, *навздо-гін*, *на́взнак*, *навкі́дьки*, *навко́ло*, *навкру́гі*, *навкула́чки*, *навмі́с-не*, *нава́кі*, *навапе́рїми*, *навапрі́ядки*, *навапросте́ць*, *наваря́д*, *наваскáч*, *наваскі́с*, *наваско́сі*, *наваспра́вжши*, *навасті́ж*, *наваті́кача́*, *наздогін*, *нао́сліп*, *напогото́ві*, *позавчо́ра*, *попідті́нню*, *спід-ло́ба*;

8) складні прислівники, утворені історично з кількох основ і прийменника чи без нього: *босо́ніж*, *водно́сталь*, *ліво́руч*, *ми-мово́лі*, *мимої́здом*, *мимохі́дь*, *мимохі́ть*, *наса́мперед*, *натице́-серце*, *нашвидку́руч*, *оба́біч*, *обі́руч*, *очеві́дно*, *повсякча́с*, *пра-во́руч*, *привселю́дно*, *самохі́ть*, *стрі́мголо́в*, *тимчасо́во*, *чим-ду́ж*, *чимра́з*;

9) прислівники, утворені поєднанням часток **аби-**, **ані-**, **де-**, **чи-**, **що-**, **як-** зі словом будь-якої частини мови: *аби́куди*, *аби́як*; *ані́скільки*, *ані́телень*, *ані́трохи*, *ані́чичі́рк*, *ані́як*; *деда́лі*, *деі́нде*, *де́коли*, *де́куди*; *чимáло*; *щове́чора*, *щогоді́ни*, *щода́лі*, *щодо́нно*, *щодня́*, *щодо́уху*, *щомі́сяця*, *щомо́га*, *щонайбо́льше*, *щонайдо́вше*, *щонайдо́ужче*, *щонайкра́ще*, *щонаймéнше*, *щонайши́рше*, *щонóчі*, *щопра́вда*, *щора́з*, *щора́зу*, *щоро́ку*, *щосі́ли*, *щохвилі́ни* та ін.; *якомо́га*, *яко́сь* і *яко́сь* (із різними значеннями), *якра́з*, *якнайбо́льше*, *якнайдо́ужче*, *якнайдо́вше* та ін.

Примітка. Потрібно відрізнити прислівники, утворені з прийменників або часток і слів різних частин мови (їх **пишемо разом**), від прийменників або часток та іменників, прикметників, займенників, прислівників, що зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови (їх **пишемо окремо**). Наприклад: *Він поверну́в*

убік і Хтось ударив спортсмена у бік. Спочатку було слово і З початку розмови вони зрозуміли вашу думку. Прочитай вірш напам'ять і На пам'ять він подарував мені книжку. Усередині щось дуже заболіло і Це правило шукай у середині розділу. Хлопці домовилися йти вкупі до міста і У купі піску гралися діти. Зауважую вам востаннє і Вони постукали в останнє вікно. Ми чуємо це вперше і Зайдемо в перше село. Утім, я не заперечую і У тім спектаклі виступав і я. Ми зробили чимало і Чи мало вам допомагали в житті? Нащо було починати справу? і На що ви натякаєте? Ми теж виступали на зборах і Він говорив те ж, що і я. Якось уже воно буде і Як ось і батько на поріг.

2. Окремо пишемо:

1) прислівникові сполуки, що складаються із прийменника та іменника (непохідного або похідного), у яких іменник зберігає конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і поєднаним із ним іменником можливе означення, виражене прикметником, займенником, числівником: *без відома, без жалью, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без чэрги; в (у) затишку, в (у) нагороду, в (у) ногу, в обмін, в обріз, в (у) позику, в (у) цілості; до біса, до впадоби, до гурту, до діла, до загину, до запитання, до краю, до кріхти, до ладу, до ліха, до лиця, до міри, до ногі, до обіду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до порі, до пуття, до речі, до решти, до смаку, до смерті, до снаги, до сьогодні; за години, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла; з болу, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону; на бігу, на біс, на вагу, на весну (але навесні), на вибір, на видноті, на відмінно, на відчай, на віку, на гамуз, на голову, на диво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на радощах, на руку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя; над силу; не з руки; ні на гріш; під боком, під гору, під силу; по закону, по змозі, по знаку, по правді, по силі,*

по совісті, по сусідству, по сүті, по чэрзі, по щірості; уві сні; у поміч, у стокрiт; чéрез сілу, як трéба;

2) словосполучення, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — займенників, числівників) та одного або двох прийменників: *від рiнку до вéчора, день у дéнь, з бóку на бiк, з дня на дéнь, одiн в одiн, раз у рiз, рiк у рiк, сам на сiм, час від часу;*

3) словосполучення, що виконують у реченні функцію прислівника і утворені з узгоджуваного прикметника (числівника, займенника) та іменника: *дрúгого дня, тёмної нóчі, тим рiзом, тим часом;*

4) прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: *по двóе, по трóе, по чéтверо.*

3. З дефісом пишемо:

1) прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника-префікса **по-** і суфіксів **-ому** або **-и**: *по-бiтiвському, по-бóйовóму, по-брiтньому, по-господiрському, по-iншому, по-козiцькому, по-нашому, по-сво́ему, по-сусiдському, по-украiнському, по-християнському; по-бiтiвськи, по-брiтерськи, по-господiрськи, по-лю́дськи, по-сусiдськи, по-украiнськи; по-зiячи, по-ведмéжи; також по-латiнi.*

Примітка 1. У прислівниках такого зразка, утворених від складних прикметників, що їх пишемо з дефісом, дефіс ставимо тільки після **по**: *по-соцiалдемократiчному, по-генералгубернiторському.*

Примітка 2. Прийменник **по** пишемо окремо від форми місцевого відмінка іменника **батько**: *по бiтiвськи;*

2) прислівники, утворені за допомогою прийменника-префікса **по-** від порядкових числівників: *по-пéрше, по-дрúге, по-трéтє* та ін.;

3) неозначені прислівники, що мають у своєму складі частки **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **-то**, **хтозна-**: *будь-дé, будь-коли, будь-куди; коли-будь, куди-будь; де-небудь, коли-небудь, куди-небудь, як-небудь; казна-де, казна-коли; абi-то, десь-то, так-то; хтозна-де, хтозна-як;*

4) складні прислівники, утворені з двох прислівників: *врядi-годи, десь-iнде, десь-iнколи, сiяк-тiк* та ін.;

5) складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів чи зі службовими словами між ними: *далеко-далеко, ледве-ледве, ось-ось, тихо-тихо; будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, де-не-де, коли-не-коли, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як;*

6) прислівники термінологічного характеру за традицією: *де-факто, де-юре.*

§ 42. Прийменники

1. **Разом** пишемо:

1) складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді трьох) прийменників зі словом будь-якої частини мови: *внаслідок (унаслідок), вподовж (уподовж), впродовж (упродовж), замість, навздогін, навколо, навперейми, назустріч, напередодні, наприкінці, повздовж;*

2) складні прийменники, утворені з двох і більше простих прийменників: *задля, заради, окрім, поза, поміж, понад, поперед, попри, посеред, проміж.*

2. **З дефісом** пишемо складні прийменники, утворені з простих прийменників **з, із** та інших прийменників: *з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-під, з-посеред, з-проміж.*

3. **Окремо** пишемо складені прийменники **у (в) різі, під кінцеь, під час.**

§ 43. Сполучники

1. **Разом** пишемо складні сполучники, утворені внаслідок поєднання повнозначних чи службових слів із частками або прийменниками: *аніж, зате, мовби, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отож, причому, протє, себто, тобто, цебто, щоб, якби, якщо.*

Примітка. Складні сполучники **зате, протє, щоб, якби, якщо** треба відрізняти від спільнозвучних займенників (**те, що**) та прислів-

ника (**як**), що їх пишуть із простими прийменниками **за, про** та часткою **би (б)** окремо. Сполучники **зате, проте** можна замінити одним із протиставних сполучників (**а, але, однак**), тоді як прийменники **за, про** та вказівний займенник **те** — не можна. Наприклад: *Хоч не застав Івана вдома, **зате** пройшовся і **За те** оповідання його похвалили.* Сполучник **щоб** відрізняється від займенника **що** із часткою **б** тим, що на займенник **що** виразно падає логічний наголос. Наприклад: *Він сказав, **щоб** усі прийшли і **Що б** ви сказали, коли б я не приїхав?* Сполучники **якби, якщо** відрізняються від спільнозвучного з ними прислівника **як** із часткою **би** та займенником **що** тим, що вони поєднують частини у складному реченні, а на прислівник **як** завжди падає логічний наголос. Наприклад: ***Якби** тут був мій товариш, я був би щасливий і **Як би** краще виконати це завдання! **Якщо** хочеш, допоможу тобі і **Як що** трапиться, нарікай на себе.*

2. **Окремо** пишемо:

1) сполучники із частками **би (б), же (ж)**: *колі́ б, коли́ б то, хоч б*и*, хоча́ б; або́ ж*с*, адже́ ж*с*, але́ ж*с*, бо ж*с*, óтже ж*с*;*

2) складені сполучники: *дарма́ що, для́ того́ щоб, заті́м що, заті́м щоб, зважа́ючи на те що, з о́гляду на те що, не-зважа́ючи (невважа́ючи) на те що, по́при те що, до́ того́ як, після́ того́ як, та й, так що, тимча́сом як, тоді́ як, тому́ що, че́рез те що* та ін.

3. **З дефісом** пишемо сполучники **отóж-то, тім-то, тільки-но, тому́-то.**

§ 44. Частки

Частки пишемо окремо, а ті, що стали частиною іншого слова, — разом і з дефісом.

1. **Окремо** пишемо:

1) частку **не** з дієсловами: *не їсти, не може, не бачити, не піти;*

2) частку **не** з дієприкметниками, що виконують функцію присудка, з дієслівними формами на **-но, -то** в ролі головного члена односкладного речення та з дієприслівниками: *Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлогу не вимито; Дивитися, не підходячи близько; Робити не поспішаючи;*

3) частку **не** з дієприкметниками, якщо вони мають пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, **не** засаджена квітами; Я відклав ще **не** дописаний лист;*

4) частку **не** зі словом, з яким вона не становить єдиного поняття, а є лише запереченням: ***Не** доля вирішує — людина творить свою долю; То **не** глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує **не** вміння виконати цю роботу, а бажання;*

5) частку **не** з прикметниками у функції присудка, якщо вона заперечує ознаку, виражену ними: *Ця річка **не** широка (заперечення), але Ця **неширока** річка впадає в Дніпро (єдине поняття).*

Примітка. Якщо між **не** і прикметниковим присудком за змістом речення можливе є (**був, була** та ін.), частку **не** потрібно писати окремо. Якщо зв'язка на цьому місці порушує зміст, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок **не** старий (не є старий), але Цей будинок (є) **нестарий** ('відносно недавно збудований');*

6) частку **не** з прикметником, що має пояснювальний займенник або прислівник із часткою **ні**, а також із прикметником, перед яким стоять слова *аж ніяк, зовсім, нітрохи*: ***Ні до чого не** здатна людина; **Аж ніяк не** приємні спогади; **Зовсім не** великі обов'язки; **Нітрохи не** цікава лекція;*

7) частку **не** з підсилювальними прислівниками та незмінованими присудковими словами, а також зі словами, що їх пишемо з дефісом: ***не дуже, не зовсім, не цілком, не від того, не дόсить, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому;***

8) частку **ні**, переважно повторювану, уживану для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова: ***ні живий ні мертвий, ні кроку дόлі, ні на макове зерно, ні пава ні тава, ні риба ні м'ясо, ні сє ні тє, ні сюді ні туді, ні так ні сяк;***

9) частку **ні** з формами непрямих відмінків займенників, якщо між ними є прийменник: ***ні в ко́го, ні в я́кому, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що́ і ні за що́** (з різними значеннями), **ні на що́ і ні на що́** (з різними значеннями), **ні на я́кому;***

10) частку **що**, яка входить до складених сполучників, прислівників та інших часток: *дарма́ що, заті́м що, ті́льки що, по́ки що, хіба́ що, що́ ж до;*

11) частку **то** в експресивних сполученнях *що то* за, *що то, чи то*, які виконують функцію підсилювальних часток;

12) частку **би (б)**, за допомогою якої утворено форму умовного способу дієслова: *зайшо́в би, пішла́ б, ході́ло б, співа́ли б;*

13) частку **же (ж)**, що виконує видільну роль у реченні: *Він же видатний письменник; Ходи же зі мною;*

14) частку **то**, що має у складі речення значення вказівності або визначальності: *Нащо то одній людині стільки грошей?*

2. Р а з о м пишемо:

1) частки **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі слів, належних до будь-якої частини мови: *аби́що, аби́як; ані́скільки, ані́трохи, ані́як; деда́лі, де́коли, де́котрий, де́що; чимале́нький, чима́ло; щове́чора, щогоді́ни, щодéнник, щодня́, щодобі́, щоду́ху, щонайкра́щій, щопра́вда, щора́зу, щосі́ли; якнайшви́дше, якомо́га* та ін.;

2) частки **би (б), то, що** у складі сполучників **немовби, ніби, щоб, якби; немовбито, нібито; абощо, якщо́** (див. ще § 43) і частку **же (ж)** у складі стверджувальних часток **авже́ж, аякже, ато́ж;**

3) **-ся (-сь)** (із походження — відзайменникова частка) у зворотних дієсловах: *вми́вся (вмивсь), одягну́вся (одягну́всь), наї́вся (наї́всь);*

4) **-сь** (із походження — відзайменникова частка) у складі займенників і прислівників: *котра́сь, котри́йсь, котре́сь, хтось, щось, яка́сь, який́сь, яке́сь; де́сь, звідки́сь, коли́сь, куди́сь, яко́сь;*

5) частку **не**, коли вона вжита на початку слова будь-якої частини мови як префікс, тобто якщо слово без цієї частки не вживане: *неві́льник, него́да, неду́га, не́жить, немовля́, ненáвисть, не́ук; незліче́нний, невпíнний, невсипу́щий, нега́йний, нена́висний, ненаста́нний, непохі́тний, нестя́мний; нево́лти, незду́жати* (‘хворіти’), *незчу́тися, нена́видіти, непоко́їтися* (‘хвилюватися’), *несла́вити* (‘ганьбити’), *нестя́митися,*

не́хтувати; невдо́взі, неві́нно, невпíнно, незаба́ром, непору́шно, непохі́тно, несамові́то. Лише деякі з названих дієслів залежно від їхнього значення із часткою **не** пишемо окремо: **не** *здужати* ('не змогти'), **не** *славити* ('не прославляти');

б) частку **не** у складі префікса **недо-**, що вказує на неповний вияв дії, стану або якості: *недобача́ти, недоіда́ти, недолю́блювати, недочува́ти; недові́конаний, недодéржаний, недозрі́лий, недокáзаний, недооці́нений, недопи́саний, недочу́тий; недоббі́ток, недбідок, недокрі́в'я, недблі́ток, недорі́д, недбук.*

Якщо частку **не** вжито для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, то її пишемо з таким дієсловом окремо, наприклад: *Він недочува́є* і *Він не дочу́в моїх слів*;

г) частку **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони разом означають єдине поняття: *невмі́ння, невбо́ля, неврожáй, недбо́ля, непра́вда, несподі́ванка; небалаку́чий, невда́лий, невесéлий, невче́ний, недбобри́й, незбагнен́ний, немалі́й, неписьме́нний, несмі́ливий; неабі́хто, неабі́який; невдога́д, невже́, невпа́м'ятку, невтя́мкі, нега́дано, недалéко, недарма́, неду́рно, не́хотя*; а також із прийменниками (*незважа́ючи на...*, *невважа́ючи на...*) та сполучниками (*немо́в, ненáче, ненáчебто*);

д) частку **не** з дієприкметником, якщо він є означенням до іменника і не має своїх пояснювальних слів: *незакін́чена пра́ця, нез'ясовáні пита́ння, непрочі́таний текст, неспросто́вані факти, незабу́ті імена*;

е) частку **ні** із займенниками та прислівниками: *ні́хто* (ніко́го), *ні́чий* (нічи́їм), *ні́що* (нічо́го), *ні́який* (нія́кому); *ніде* і *ніде́*, *ніза́що*, *нізві́дки*, *нізві́дкіля*, *ні́коли* і *ніко́ли*, *нікуди* і *нікуди́*, *ніна́що*, *ніскі́льки*, *нітро́хи*, *ні́як* і *нія́к*.

3. З дефісом пишемо:

1) частки **-бо**, **-но**, **-от**, **-то**, **-таки**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іди́-бо; дава́й-но; тільки-но; так-о́т, як-о́т; отакі́й-то, сті́льки-то, тім-то, я́кось-то; важкі́й-такі́, усé-такі́, діста́в-такі́, так-такі́.*

Примітка 1. Якщо між цими частками та словом, до якого їх приєднують, стоїть інша частка, усі трое слів пишемо окремо: *іди ж бо*; *тільки ж но* (повідомили); *скільки ж то* (написано); *чим би то* (втішити); *усе ж таки* (домовилися).

Примітка 2. Частку **таки** пишемо окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*;

2) частки **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-**, **бозна-** із займенниками і прислівниками: *будь-хто*, *будь-який*, *будь-де*, *будь-коли*; *коли-будь*, *що-будь*; *хто-небудь*, *чий-небудь*, *куди-небудь*; *казна-кому*, *казна-де*; *хтозна-який*; *хтозна-коли*, *бозна-чий*, *бозна-як*;

3) частку **не** з власними назвами: *не-Європа*, але із загальними назвами — разом: *неістота*, *нелюдина*, *неособа*.

УЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ БУКВИ

§ 45. Велика буква на початку речення

З великої букви пишемо:

1. Перше слово, яким починається текст:

Мліє степ у малинових променях передвечірнього сонця
(Григір Тютюнник).

2. Перше слово в реченні:

1) після крапки:

Бухта звалася Соколиною, виселок теж звався Соколиним.
Хто від кого назву перейняв, ніхто не знав (М. Грубляїні);

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли вони закінчують попереднє речення:

Х-ху, натомився! Аж рука заніміла. Ніколи не думав, що так важко їх писати, оці щоденники (А. Дімаров).

3. Переважно перше слово у віршованих строфах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка:

*Грім жив у хмарі, і згори
Він бачив, хто що хоче:
Налив грозою грім яри,
Умив озерам очі* (М. Вінграновський).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови, перше слово пишемо з малої букви:

— *Дивіться... он там... встас... він ще живий... Семен... Семен...*
(М. Коцюбинський);

Тихо в хаті стало;

Тільки наймичка шептала:

«Мати... мати... мати...» (Т. Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то наступне речення (слова автора) пишемо з малої букви:

— *Так тому й быть!* — *усі гукнули* (Л. Глібов);

— *Що з тобою?* — *допитувалась Маланка* (М. Коцюбинський);

Я не Ганна, не наймичка,

Я... — та й оніміла (Т. Шевченко).

Примітка 3. Іноді після знака питання (знака оклику), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації, пишемо малу букву:

Раптом він чує над собою: Остане! Остане! це ти? живий?
(М. Коцюбинський);

Сонце! сонце! — на гори й долини, —

Сонце! сонце! — на води й поля.

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (П. Тичина).

§ 46. Велика буква у звертаннях і ремарках

З великої букви пишемо:

1. Перше слово після знака оклику, яким відокремлене звертання: *Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш* (Т. Шевченко).

2. Перше слово після знака оклику, що стоїть після вигуку або окличного слова, ужитих на початку речення:

— *Агов! Де ти?* (В. Нестайко).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишемо з малої букви: *Ждемо день і другий — гай-гай! — немає Тетяни* (С. Васильченко).

3. Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

— *Ну, ось ви бачили в цій, по-моєму, талановитій, блискучій доповіді, що він справді дійшов висновків — глибоких, оригінальних, талановитих і, безперечно, високоцінних для нас. (У залі гучні, захоплені оплески.)* (М. Івченко).

З великої букви пишемо й інші ремарки та посилання, узяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

[Павлина:] *Прощайте!* (Вийшла.) (І. Карпенко-Карий).

§ 47. Велика та мала букви в рубриках

1. З великої букви пишемо перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Стаття 1. Поняття громадського об'єднання

1. Громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб і/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних інтересів.

2. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка (з документа).

2. З малої букви пишемо перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою або комою:

Основні засоби — це ресурс підприємства, і завдання менеджерів — досягти найбільшої ефективності його використання. На шляху вирішення цієї проблеми вони мають здійснити такі заходи:

— *оцінити ефективність використання основних засобів у звітному періоді;*

— *провести порівняльний аналіз показників ефективності звітного періоду з попередніми показниками;*

— *виявити проблемні питання, резерви підвищення використання основних засобів на підприємстві (з навчальної літератури).*

3. З малої букви пишемо перше слово рубрик, поданих після арабських цифр або після букв із круглими дужками (див. § 168, п. 1):

Тактичними завданнями державної політики розвитку фінансового ринку України є:

1) *розробка єдиних функцій управління для багатьох державних органів, що регулюють фінансовий ринок;*

2) *створення жорсткої регулятивної інфраструктури ринку та її правової бази як способу обмеження ризиків інвесторів;*

3) *закріплення в правовій базі фінансового ринку заходів щодо відповідальності за невиконання встановлених правил (з наукової літератури).*

§ 48. Велика буква після двокрапки, на початку прямої мови, цитати

1. З великої букви пишемо перше слово після двокрапки:

а) коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Л. Глібов); *Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!»* (Д. Павличко);

б) коли цитату подано після слів автора як пряму мову, що пов'язана зі словами автора без сполучника й наведена на початку речення:

— *Прочитаю вам слова видатного польського письменника Жеромського: «Добути з голої землі щось, таке таємниче, таке чудесне своєю будовою, своїм життям і смертю, як колос пшениці, хіба це не означає бути співтворцем дива?»* (М. Стельмах).

Примітка. Коли ж цитата входить до складу речення як його частина або наведена із середини речення, то вона переважно починається з малої букви: *Як писала автор цих рядків ще двадцятилітнім дівчиськом, «за століттям засунуться ковані брами і брязнуть у воду ключі»* (О. Забужко).

2. З великої букви пишемо початкове слово постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Кабінет Міністрів України постановляє:

Внести до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2014 р. № 117 «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» зміни, що додаються (з документа).

§ 49. Власні імена людей, міфологічних осіб, клички тварин

1. З великої букви пишемо власні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, прізвиська: *Володі́мир Іва́нович Верна́дський, Дніпро́ва Ча́йка (Людмі́ла Васи́лівська-Бере́зіна), Ю́рій Клен (О́свальд Бу́ргардт), Іва́н Петро́вич Котляре́вський, Ле́ся Украї́нка (Лари́са Петро́вна Ко́сач), Марко́ Вовчо́к (Марі́я Олекса́ндрівна Вілі́нська); Клі́рик Остро́зький, Не́стор Літопи́сець, також: Каменя́р (про Івана Франка), Кобза́р (про Тараса Шевченка) та ін.*

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуть із дефісом, кожен частину починаємо з великої букви: *Кві́тка-Осно́в'я́ненко, Нечу́й-Леві́цький, Жан-Жа́к, Зино́вій-Богода́н.*

2. Службові слова (артиклі, прийменники та ін.) у складі прізвищ та імен іншомовного походження пишемо з малої букви: *Абд ель Ке́рім, Брето́н де лос Ерре́рос, Варнго́ген фон Е́нзе, Жа́нна д'Арк, Леона́рдо да Вінчі, Лю́двіг ван Бетхо́вен, Нур ад Ді́н, але за традицією Ван Го́г, Д'Ала́мбер, Ель Гре́ко.*

Про правопис службових слів, ужитих перед прізвищем, див. § 146, п. 1.4.

3. Китайські й корейські прізвища та імена пишемо з великої букви: *Сі Цзі́ньпі́н, Ван Мен, Лі Чжаода́о, Пак Вансо́, Чхе Чхвіво́н, Пан Гіму́н.*

4. У в'єтнамських, м'янмських, індонезійських, тайських і японських прізвищах та іменах усі складники пишемо з вели-

кої букви: *То Хоаї, Нгуєн Зу, Він М'їн, Джóко Відóдо, Акáт Дамкéнг, Сіндо Абе.*

Примітка. Про правопис арабських, перських, тюрських імен з компонентами **бей, заде, огли, паша** див. § 146, п. 3. 4.

5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами, пишемо з малої букви: *донжуáн, ловелáс, мэнтор, меценáт, робінзóн, бра́унінг* (пістолет), *галіфé* (штани), *дízель* (двигун), *макінтош* (плащ), *максíм* (кулемет), *рентгéн* (апарат). Так само пишемо загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *франкознáвець, шевченкіáна, бонапартíзм.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, які не втратили свого індивідуального характеру (не стали загальними назвами), пишемо з великої букви: *Ці хлопці в команді — нові Блохіни і Шевченки* (з газети).

Якщо ж прізвища (імена) вжито зневажливо, їх пишемо з малої букви: *азéфи, квіслінги.*

6. Назви народів, племен, а також людей за національною ознакою або за місцем проживання пишемо з малої букви: *ара́би, африка́нці, латиноамерика́нці; ацте́ки, ірокéзи, поля́ни; білору́ска, запорі́жці, лати́ш, украї́нка, францу́з; кия́ни, львів'я́ни.*

7. З великої букви пишемо власні назви, які стосуються:

1) релігії: *Ису́с Христóс, Бра́хма, Будда, Магомéт.*

Примітка. Про інші назви, пов'язані з релігією, див. § 53;

2) міфологічних істот і божеств: *Антéй, Аполло́н, Афíна, Ахіллéс, Венéра, Мо́лох.*

Примітка 1. Родові назви, які стосуються міфології та релігії, пишемо з малої букви: *áнгел, архáнгел, дéмон, лісові́к, му́за, німфа, русáлка, тита́н, фавн, фéя.*

Примітка 2. Власні міфологічні назви, що перетворилися на загальні або вживаються в переносному значенні, пишемо з малої букви: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси;*

3) дійових осіб у байках, казках, драматичних творах тощо: *Во́рон, За́сць, Лиси́ця, Осéл, Щу́ка; Лісові́к, Ма́вка, Перелéс-*

ник; Дід Мороз, Котигорішко, Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб.

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей та ін. вжиті як загальні, їх пишемо з малої букви: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван.*

8. З великої букви пишемо клички свійських тварин, а також приручених або дресированих звірів і птахів: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторогий, Сивий* (воли); *Зірка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Власні назви, вжиті як назви видів тварин, пишемо з малої букви: *На подвір'ї гралися мурчики.*

9. З великої букви пишемо:

1) прикметники, утворені від власних назв за допомогою суфіксів **-ів, -ов(-а), -ов(-е), -єв(-е), -їв, -єв(-а), -єв(-е), -ин, -ин(-а), -ин(-е), -їн, -їн(-а), -їн(-е)**, якщо вони означають належність чогось певній особі: *Андрієві книжки, Грінченків словник, Зєвсова колісниця, Марійн лист, Малішкова метафора, Рафаєлева «Мадонна», Тичініне слово, Шевченкові поєзії;*

2) прикметники, що входять до складених власних назв людей як імена-характеристики: *Володимир Великий, Всеволод Велике Гніздо, Данило Галицький, Карл Сміливий, Костянтин Багрянорідний, Костянтин Острозький, Річард Лєвовє Сєрце, Ярослав Мудрий;*

3) прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до словосполучення зі значенням «імені когось», «пам'яті когось»: *Нобелівська прємія, Франківська кімната, Шевченківська прємія, Потебнянські читання, Королівський Шекспірівський театр* (в Англії).

Примітка. З малої букви пишемо присвійні прикметники, утворені від власних особових назв:

1) за допомогою суфіксів **-івськ- (-ївськ-), -інськ- (-їнськ-)**: *бальзаківські традиції, галаганівська садїба, довжєнківські фільми, франківські сонєти, шевченківський стиль, прїшвінська прєза;*

2) якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: *авгієві стаїні, ахіллєсова п'ята, гордіїв вузол, дамóклів меч, прокру́стове ло́же, ю́дині срібня́кі; архіме́дова спіра́ль, базе́дова хворóба, бертоле́това сіль, віттова хворóба, гáйморова поро́жніна, піфаго́рова теоре́ма.*

§ 50. Географічні та адміністративно-територіальні назви

1. З великої букви пишемо географічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників), крім службових слів і родових назв (*зато́ка, мис, мо́ре, о́стрів, пік, хребéт* тощо): *Азія, Азо́вське мо́ре, Антаркти́да, Балка́нський піво́стрів, Володи́мир-Воли́нський, гора́ Гове́рла, Євразі́йський степ, Кавка́зький хребéт, прото́ка Лапе́руза, Малоазі́йське нагі́р'я, Но́ва Зеланді́я, Пана́мський переши́йок, Пе́рська зато́ка, Півні́чний по́люс, о́зеро Сві́тязь, пік Шевче́нка.*

Примітка. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не є родовим найменуванням, то його пишемо з великої букви: *Бі́ла Це́рква* (місто), *Бі́ловезька Пу́ща* (заповідник), *Було́нський Ліс* (парк), *Вогня́на Земля́* (архіпелаг), *Золо́тий Піг* (затока), *Єлїсе́йські По́ля* (вулиця в Парижі).

2. Так само з великої букви пишемо складники географічних назв, що називають титули, посади, фах тощо: *мис Капіта́на Дзе́ральда, острові́ Короле́ви Шарло́тти, ву́лиця Акаде́міка Заболóтного.* З великої букви пишемо також назви зі словом *святий*: *зато́ка Свято́го Лавре́нтія, острові́ Свято́ї Трійці.*

Примітка. Службові слова (артиклі, прийменники та ін.) у складі географічних назв пишемо з малої букви й відокремлюємо дефісом: *Було́нь-сюр-Ме́р, Па-де-Кале́, Порт-о-Пре́нс, Ріо-де-Жане́йро, Фонте́н-сюр-Ро́н, Фра́нкфурт-на-Ма́йні.*

3. Службові слова, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишемо з великої букви і відокремлюємо дефісом: *Де-Бре́йне́, Ла-Ма́ни* (протоки), *Ле-Крезó, Лос-А́нджелес* (міста), *Лос-Фра́йлес* (острови).

4. З великої букви пишемо початкові частини *Сан-*, *Санкт-*, *Санта-*, *Сен-*, *Сент-* (що означають ‘святий’): *Сан-Франціско*, *Санкт-Петербурґ*, *Санта-Барбара*, *Сен-Ло*, *Сент-Джонс* (міста).

Примітка. В іншомовних складних географічних назвах, у яких використано дефіс, з великої букви пишемо й родові позначення: *Іссік-Куль* (куль — ‘озеро’), *Муґон-Кум* (кум — ‘пісок’), *Ріо-Негро* (ріо — ‘річка’), *Хара-Нур* (нур — ‘озеро’), але: *Алату*, *Дихтау*, *Амудар’я*, *Сирдар’я*.

5. Якщо ж складник такої назви увійшов в українську мову як загальна родова назва, то її пишемо з малої букви: *Берклісквер*, *Варанґер-фіорд*. Так само з малої букви пишемо й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Мічиган-авеню* (авеню — ‘вулиця’), *Ўнтер-ден-Лінден-штрассе* (штрассе — ‘вулиця’), *Якоб-Кайзер-плац* (плац — ‘площа’).

Примітка. Географічні назви, ужиті в переносному значенні, зберігають написання з великої букви: *Версаль* (у значенні ‘Версальський мир’), *Канни* (у значенні ‘оточення та розгром’), *Мюнхен* (у значенні ‘Мюнхенська угода 1938 р.’), *Парнас* (у значенні ‘світ поезії’), *Седан* (у значенні ‘воєнний розгром’).

6. Назви держав пишемо з великої букви. Якщо назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишемо з великої букви: *Автономна Республіка Крим*, *Арабська Республіка Єгипет*, *Китайська Народна Республіка*, *Князівство Монако*, *Королівство Бахрейн*, *Республіка Болгарія*, *Республіка Корія*, *Румунія*, *Соціалістична Республіка В’єтнам*, *Сполучені Штати Америки*, *Угорщина*, *Україна*, *Французька Республіка*.

Примітка. У неофіційних і образних назвах держав, територій, областей, місцевостей, міст, рік тощо з великої букви пишемо перше (або єдине) слово, а також власні назви: *Піднебесна імперія*, або *Піднебесна* (імператорський Китай), *Туманний Альбіон* (Англія), *Вічне місто* (Рим), *Золотоверхий* (Київ), *Славутич* (Дніпро), *Закавказзя*, *Буковина*, *Вінниччина*, *Наддніпрянина*, *Покуття*, *Полісся*, *Приазов’я*, *Слобожанщина*.

7. У назвах груп або союзів держав усі слова, крім родових назв, пишемо з великої букви: *Антанта, Балканські країни, Скандинавські країни, Троїстий союз*.

8. У назвах адміністративно-територіальних одиниць (автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад тощо) з великої букви пишемо перше слово (або частини складного слова): *Гірсько-Бадахшанська автономна область, Баянгол-Монгольський автономний округ, Кобицький край, Волинська область, Рожіщенський район, Новомлинівська сільрада*.

Це правило поширене й на старі назви країн та одиниць старого адміністративно-територіального поділу: *Бірма, Персія, Пруссія; Бєрегівський округ, Вітебське воєводство, Лохвицький повіт, Черкаське староство*.

9. У назвах адміністративно-територіальних одиниць зарубіжних держав з великої букви пишемо всі слова, крім тих, що позначають родові поняття: *департамент Аверон* (Франція), *земля Ніжня Саксонія* (Німеччина), *область П'ємонт* (Італія), *префектура Тояма* (Японія), *штат Техас* (США).

10. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-öst, південний захід* — звичайно пишемо з малої букви. Якщо ці назви вжито на означення країн, народів, регіонів, тоді їх пишемо з великої букви: *Далєкий Схід, Західна Україна, країни Заходу, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина*.

11. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), майданів (площ), парків, шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських) тощо пишемо з великої букви, а їхні родові найменування — з малої: *Андріївський узвіз, бульвар Тараса Шевченка, вулиця 295-ї Херсонської Дивізії, Музейний провулок, Львівська площа, майдан Незалежності, Стрийський парк, Житомирська автострада, Придніпровська залізниця, Північний морський шлях, течія Куросіо*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів тощо слова *брі́д, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. уже не сприймаються як родові позначення і вони стали частиною власної назви, то їх пишемо

з великої букви: *Бóричів Тік, Дóбрий Шлях, Козі́ний Брід, Я́росла́вів Вал.*

12. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин тощо пишемо з малої букви: *бостóн* (тканина), *йоркши́р* (порода свиней), *маде́ра* (сорт вина), *сая́ни* (напій), *сенберна́р* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

13. У назвах вокзалів, залізничних станцій, портів, пристаней тощо всі слова, крім родових назв, пишемо з великої букви: *Примі́ський вокза́л, ста́нція Усти́нівка, порт О́львія, прі́стань Ржи́щів* (на Дніпрі).

Примітка. Якщо найменування підрозділів залізниць складаються з двох слів, їх пишемо з великої букви: *Півде́нно-Кавка́зька залі́зниця.*

14. Назви аеропортів, станцій метро, зупинок наземного міського транспорту беремо в лапки. З великої букви пишемо перше (або єдине) слово таких назв, а також ті слова, які пишуть з великої букви у складі цих топонімів: аеропорти *«Борі́спіль», «Кі́їв»*; станції метро *«Акаде́ммісте́чко», «Поштова́ пло́ща», «Сире́ць», «Університе́т», «Черво́ний Ху́тір»*; зупинки *«Ву́лиця Обсервато́рна», «Карава́єві Да́чі», «Львівська пло́ща», «Мотоциклéтний заво́д», «Шко́ла».*

§ 51. Астрономічні назви

У назвах небесних тіл, сузір'їв, галактик усі слова, крім родових найменувань (*зоря́, сузі́р'я, планéта, гала́ктика*) і порядкових позначень яскравості світил (*а́льфа, бе́та, га́мма* тощо), пишемо з великої букви: *зоря́ Альта́їр, сузі́р'я Вели́кого Пса, Марс, Сату́рн, Юпі́тер, гала́ктика Вели́ка Магелла́нова Хма́ра, а́льфа Мало́ї Ведме́диці, бе́та Терезі́в.* Так само пишемо народні назви зоряних скупчень, сузір'їв і галактик: *Кво́чка, Вели́кий Віз, Па́сіка, Чума́цький Шлях* та ін.

Примітка. Слова *земля́, місяць, со́нце* пишемо з великої букви, коли вони вжиті як астрономічні назви: *Навколо Со́нця обертається Земля́ зі своїм супутником Міся́цем.* Але: *обробі́ток землі́, схід со́нця.*

§ 52. Назви історичних подій, епох, календарних періодів і свят, суспільних заходів

1. У назвах історичних подій, епох, календарних періодів і свят з великої букви пишемо перше (або єдине) слово і власні назви: *Велика французька революція, Версальський мирний договір, Коліївщина, Львівське збройне повстання 1848 р., Паризька комунa, Семирічна війна; епоха Бароко (але стиль бароко), епоха Відродження, Ренесанс; День учителя, День пам'яті та примирення, Новий рік, 1 Травня.*

2. Так само пишемо назви політичних, культурних, спортивних та інших заходів міжнародного або загальнодержавного значення: *Мари миру, Міжнародний рік дитини; Світовий конгрес українців, Всеукраїнська педагогічна конференція, Біла олімпіада, Кубок УЄФА (футбол), Олімпійські ігри.* Назви інших регулярних заходів, що не мають офіційного характеру, пишемо з малої букви: *день інформації, санітарний день, суботник, недільник.*

Примітка 1. У назвах державних свят України з великої букви пишемо всі слова: *День Конституції України, День Незалежності України, День Соборності України.*

Примітка 2. У назвах історичних подій із другим прикметником, що походить від географічної назви, де використано дефіс, або від двох географічних назв, велику букву пишемо в обох частинах: *Брест-Литовський мирний договір (від Брест-Литовськ), Брёттон-Вудська конференція (від Брёттон-Вудс), Ясьсько-Кишинівська операція (від Ясси і Кишинів).*

Примітка 3. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишемо з малої букви: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, античний світ, доба феодалізму, неоліт, палеоліт, палеозойська ера, середні вікі, середньовіччя, трипільська культура.*

§ 53. Назви, пов'язані з релігією

1. З великої букви пишемо слова *Бог, Аллах*, а також імена Бога: *Адоній, Елохім, Єгова, Саваоф*; імена богів і богинь у різних народів: *Брахма, Вішну, Г'єба, Даждьб'ог, Дем'єтра, Марс,*

Перу́н. Так само пишемо імена засновників релігій: *Будда*, *Заратустра*, *Магомét*; апостолів, пророків, святих у християнстві: *Андрій Первозв́аний*, *Іва́н Богосло́в*, *Іва́н Хрестітель*, *Мико́ла Чудотво́рець*.

Примітка. Слово *бог* як найменування богів і богинь політеїстичних релігій пишемо з малої букви: *богі Стародавнього Єгипту*, *бог Посейдо́н*, *бог торгівлі*, *богіня Ге́ра*.

2. З великої букви пишемо слова: *Трійця*, *Свята́ Трійця*, найменування осіб Святої Трійці (*Бог Оте́ць*, *Бог Син*, *Бог Дух Святий*) і слово *Богороди́ця*; інші найменування Бога (*Всеві́шний*, *Госпо́дь*, *Спасітель*, *Творе́ць*) і Богородиці (*Ма́ти Бо́жа*, *Пречи́ста Ді́ва*, *Цари́ця Небе́сна*); прикметники, утворені від слів *Бог*, *Госпо́дь* (*сла́ва Бо́жа*, *во́ля Госпо́дня*, *Бо́жий про́мисел*).

Примітка 1. Слова *апосто́л*, *блаже́нний*, *му́ченик*, *преподо́бний*, *святий* та ін. пишемо з малої букви: *апосто́л Матві́й*, *блаже́нна Феодо́ра*, *преподо́бний Серафі́м Саро́вський*, *свята́ великому́чениця Варва́ра*, *святий Пантеле́ймо́н*, але: *Пресвята́ Богороди́ця*, *Свята́ Трійця*, *собо́р Свято́го Петро́в*.

Примітка 2. У церковних і релігійних текстах з великої букви пишемо займенники, вжиті замість слів *Бог*, *Бо́жий*: *Блажен муж, що бої́ться Господа, що запові́ді Його́ любить!* (Біблія); *Нехай свя́титься ім'я́ Твоє́* (Біблія).

Примітка 3. В усталених словосполученнях, які передають емоційну оцінку розмовного спілкування на зразок: *бог зна́ коли́* (невідомо коли), *госпо́дь з тобо́ю (ва́ми)* (здивування, заперечення, докір), *бог з ним (з тобо́ю)* (знак згоди, примирення, прощення та ін.), або є емоційними вигуками: *бо́же*, *бо́же збав, го́споди, го́споди бо́же мій, їй-бо́гу*, слова *бог*, *госпо́дь* пишемо з малої букви, крім випадків, коли слова *Бо́же*, *Го́споди* є звертанням до Бога.

3. З великої букви пишемо назви релігійних свят і постів, а також окремих днів, що стосуються цих періодів: *Благові́щення*, *Вели́кдень*, *Петра́ й Павла́*, *Покро́ва*, *Різдво́*; *Вели́кий піст*, *Петрі́вка*, *Пилі́півка*, *Різдвя́ний піст*, *Спа́сівка*; *Стра́сний ти́ждень*, *Стра́сна п'ятни́ця*.

4. З великої букви і без лапок пишемо назви культових книг: *Бі́блія*, *Єва́нгеліє́*, *Нови́й За́віт (Запові́т)*, *Псалти́р*, *Святе́ Письмо́*, *Стари́й За́віт (Запові́т)*, *Кора́н*, *То́ра*.

5. З великої букви пишемо перше слово назв церков: *Вірменська апостольська церква, Римсько-католицька церква, Українська греко-католицька церква, Українська лютеранська церква, Українська православна церква.*

6. Великі букви вживаємо в повних офіційних найменуваннях найвищих церковних посадових осіб: *Верховний Архiepіскоп, Вселенський Патріарх, Католикос-Патріарх усієї Грузії, Папа Римський, Святійший Патріарх Київський і всієї Русі-України.*

Примітка. Найменування інших церковних звань і посад пишемо з малої букви: *митрополіт Вінницький і Барський, архимандрит (архімандрит), архіepіскоп (архіepіскоп), пастор, мулла, імám, ксьондз.*

7. З великої букви пишемо всі слова, крім родових найменувань, у назвах монастирів, церков, ікон: *Києво-Печерська лавра, Михайлівський Золотівський монастир, Володимирський собор, Кирилівська церква, храм Христа Спасителя, ікона Матері Божої Теребовлянської.*

8. З малої букви пишемо назви церковних служб та їхніх частин: *вечірня, літургія, повечір'я, поліелей, проскомидія, утрєня, хрєсний хід.*

§ 54. Назви органів влади, установ, організацій, товариств, партій, об'єднань, підприємств, фірм, агентств

1. В офіційних складених назвах органів влади, установ і організацій, товариств і об'єднань з великої букви пишемо перше слово і всі власні назви, що входять до складу цих назв: *Міністерство освіти і науки України, Рада Європи, Рада національної безпеки та оборони України, Управління освіти Шевичєнківської в місті Києві державної адміністрації, Прокуратура міста Києва, Апеляційний суд Закарпатської області, Федерація незалежних профспілок України, Збройні сили України, Міжнародна асоціація українців, Національний банк України, Меджліс кримськотатарського народу, Товариство винахідників та раціоналізаторів України, Організація еко-*

номічного співробітництва і розвитку, Міжнародний валютний фонд.

Це стосується також і назв державних установ минулого: *Державна дума, Директорія Української Народної Республіки, Земський собор, Тимчасовий уряд.*

У назвах найвищих органів влади і державних установ України з великої букви пишемо всі слова: *Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд.*

2. У назвах політичних партій і рухів з великої букви пишемо перше слово (і всі власні назви): *Республіканська партія США, Соціал-демократична партія України, Християнсько-демократичний союз Німеччини.*

Назви, що не є офіційними найменуваннями, пишемо з малої букви: *ліберальна партія, партія консерваторів, партія міру, партія війни.*

3. У назвах наукових і навчальних закладів, театрів, музеїв, колективів тощо перше слово (і всі власні назви) пишемо з великої букви: *Національна академія наук України, Національний університет «Острозька академія», Гарвардський університет, Львівська середня загальноосвітня школа № 51 імені Івана Франка, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський академічний театр ляльок, Музей мадам Тюссо, Меморіальний будинок-музей Дмитра Яворницького, Державний ансамбль народного танцю Грузії.* З великої букви пишемо перше (або єдине) слово скороченої назви: *Будинок учителя (Київський міський будинок учителя), Літературний музей (Одеський державний літературний музей), Український музей (Національний художній музей України).*

4. У назвах промислових і торгових підприємств, фінансових організацій, товариств, фірм, організаційно-правових форм тощо початкове слово, що є складником цих назв, пишемо з великої букви. Так само пишемо перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви та власні назви: *Київська фабрика іграшок, Харківський тракторний завод, Виробниче акціо-*

нерне товариство «Поліграфкніга», Публічне акціонерне товариство «Вінницький універмаг», банк «Південний», Центральний автовокзал, Комунальне підприємство «Київблагоустрій», Садове товариство «Лісова поляна», Об'єднання співмешканців багатоквартирних будинків «Наш дім».

5. У назвах, що складаються із родового найменування і найменування в лапках, родове найменування пишемо з малої букви, у найменуванні в лапках з великої букви пишемо перше (або єдине слово) і власні назви: *видавництво «Ранок», готель «Дніпро», завод «Фармак», кінотеатр «Київська Русь», магазин «Ярослав», оркестр «Віртуози Києва», ресторан «Лібідь», спортивний клуб «Сокіл», фірма «Імідж».*

Примітка 1. Назви іноземних компаній, фірм тощо звичайно подаємо кирилицею: *концёрн «Фольксваген», компанія «Данон».* Проте на практиці використовують написання латиницею: *компанія «Microsoft», транснаціональна корпорація «Jysk».*

Примітка 2. За традицією з великої букви пишемо всі слова в назвах: *Європейський Союз, Ліга Націй, Організація Об'єднаних Націй* та ін.

Примітка 3. У назвах інформаційних агентств усі слова, крім родового найменування, пишемо з великої букви й без лапок: *агентство Інтерфакс-Азербайджан, агентство Сінхуа, агентство Українські Національні Новини, агентство Франс Пресс.*

Примітка 4. З малої букви пишемо традиційні, неофіційні назви законодавчих, державних, представницьких органів, органів міжнародних організацій, які періодично скликаються: *бундесрат, джирга, меджліс, конгрес, ландтаг, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

Примітка 5. З малої букви пишемо назви закладів, організацій, органів влади і т. ін., ужиті у множині: *інститути Національної академії наук України, комітети Верховної Ради України, міністерства України.*

6. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, рада* (інституту тощо), *сесія, симпозіум* пишемо з малої букви: *відділ загального мовознавства Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, кафедра*

історії України Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, вчена рада філологічного факультету, конгрес Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради.

7. Назви сайтів, мереж, пошукових систем тощо без родового слова пишемо з малої букви (*твіттер, гугл*); назви з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках (*пошукова система «Гугл», енциклопедія «Вікіпедія», мережа «Фейсбук», системи обміну повідомленнями «Вайбер», «Телеграм»*); найменування сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок (*РНБО ввела санкції проти Яндексу*).

§ 55. Назви документів, пам'яток історії та культури, творів літератури та мистецтва, друкованих органів

1. У складених назвах найважливіших документів, нормативно-правових актів, законів із великої букви пишемо перше слово, власні назви, перше слово після лапок: *Статут ООН, Потсдамська угода, Акт проголошення незалежності України, Версальський мир, Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про пенсійне забезпечення»*.

2. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів, предметів і творів мистецтва тощо пишемо з великої букви: *Ейфелева вежа, Колізей, Хотинський замок, Андріївська церква, Ісаакіївський собор, Почаївська лавра, Сикстинська капела, Аполлон Бельведерський, Венера Мілоська, Дев'ята симфонія Бетховена, Камерна симфонія № 1 Євгена Станковича*.

Примітка. Родові найменування в таких назвах пишемо з малої букви: *замок Іф, палац Потопцьких, пам'ятник Володимиру Великому, портрет Мусоргського роботи Рєпіна, реквієм Моцарта, собор Сан-Марко, собор Святого Петра, храм Василя Блаженного*.

3. Назви художніх, наукових праць, творів мистецтва, документів, газет, журналів тощо беремо в лапки, і в них перше (або єдине) слово пишемо з великої букви: *поема «Енеїда»,*

роман «Сто років самотності», підручник «Історія України», балет «Лебедіне озеро», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові», кінофільм «Бен Гур», опера «Травіата», пісня «Стоїть гора високая», скульптура «Мислитель», програма «Партнерство заради миру», газета «Літературна Україна», журнал «Всесвіт».

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет тощо з великої букви пишемо також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. У назвах писемних історичних пам'яток з великої букви пишемо перше слово і власні назви: *Реймське Євангеліє, Лаврентіївський літопис, Літопис Самійла Величка, «Слово о полку Ігоревім», «Руська правда».*

§ 56. Назви посад, звань, титулів

З великої букви пишемо перше слово офіційних назв найвищих державних посад та посад керівників міжнародних організацій: *Генеральний прокурор України, Генеральний секретар ООН, Голова Верховної Ради України, Президент Сполучених Штатів Америки, Президент України, Прем'єр-міністр Канади.*

Примітка 1. Назви посад, звань, наукових ступенів тощо пишемо з малої букви: *голова, декан, директор, канцлер, мер, міністр, президент, прем'єр-міністр, ректор, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, лауреат Державної премії України в галузі архітектури, народний артист України, член-кореспондент; доктор наук.*

Примітка 2. З малої букви пишемо також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, королева, імператор, князь, колізький асесор, король, принцеса, цар, шах.*

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можна писати з великої букви: *Міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща, Президент Національної академії наук України.*

Примітка 4. Про написання назв церковних посад див. § 53, п. 6.

§ 57. Назви орденів, медалей, відзнак, премій

1. У назвах орденів, медалей, відзнак з великої букви (крім родових найменувань на зразок *орден, медаль, відзнака* тощо) пишемо перше слово і власні назви: *орден Держави, орден Князя Ярослава Мудрого, орден Княгині Ольги I, II, III ступенів, орден Свободи, відзнака Міністерства внутрішніх справ України — нагрудний знак «За безпеку народу», відзнака Президента України — Хрест Івана Мазепи.*

Якщо таку назву взято в лапки, то з великої букви пишемо:

1) перше слово та власну назву: *орден «За доблесну шахтарську працю», орден «Мати-героїня», медаль «За військову службу Україні», медаль «За врятоване життя»;*

2) усі слова власної назви: *орден «Золота Зірка».*

2. Назви спортивних нагород пишемо з малої букви: *золота (срібна, бронзова) медаль, олімпійська медаль.* Так само: *закінчити школу із золотою (срібною) медаллю.*

3. У назвах премій перше слово і власні назви в них пишемо з великої букви: *Державна премія України в галузі науки і техніки, Державна премія України імені Олександра Довженка, Національна премія України імені Тараса Шевченка, Нобелівська премія.*

§ 58. Назви товарних знаків, марок виробів

1. Торгові назви продуктових, парфумерних товарів, тютюнових виробів, вин, мінеральних вод та інших напоїв беремо в лапки і пишемо з великої букви: *ковбаса «Краківська», сир «Королівський», цукерки «Асорті», шоколад «Світоч»; духи «Лілея», взуття «Крокс», кросівки «Пума», шампунь «Олівковий»; вино «Перліна степу», коньяк «Таврія», мінеральна вода «Моршинська», напій «Живчик».*

2. Назви виробничих марок технічних виробів (машин, приладів і т. ін.) беремо в лапки і пишемо з великої букви: *автомобілі «Вольво», «Ніссан», «Фольксваген», літак «Бойнг 777», трактор «Слобожанець».*

Але назви самих виробів беремо в лапки і пишемо з малої букви: «*вóльво*», «*ніссáн*», «*фóльксвáген*» (автомобілі), «*бóїнг*» (літак), «*слобожáнець*» (трактор).

3. Власні назви кораблів, поїздів, літаків тощо беремо в лапки і перше слово в них (і всі власні назви) пишемо з великої букви: *круї́зний лай́нер «Гармо́нія морі́в», пої́зд «Чорномо́рець», літа́к «Мрія́».*

4. Аббревіатурні назви виробничих марок і виробів пишемо без лапок: *Ан-225, А-340, В-47, КрАЗ.*

§ 59. Назви порід тварин, видів і сортів рослин

1. Назви порід тварин пишемо з малої букви: *вівча́рка, доберма́н, спаніе́ль* (собаки), *го́нтер, муста́нг* (коні), *кохінхі́н, пліму́трок* (кури), *лако́н, мерино́с* (вівці).

2. У неспеціальних текстах назви сортів рослин беремо в лапки і пишемо з малої букви (зокрема й власні назви): *гру́ша «парижа́нка», мали́на «гера́кл», пишені́ця «золотоколо́са», троя́нда «гло́рія-дей».*

3. У спеціальній літературі в назвах сортів рослин перше слово (і всі власні назви) пишемо з великої букви: *карто́пля Серпа́нок, огіро́к Королю́к, сли́ва За́річна ра́ння, сморо́дина Софі́ївська, тюльпа́н Ре́мбрандта.*

§ 60. Велика буква в особливому стилістичному вживанні

1. З великої букви пишемо такі найменування: *Висо́кі Догові́рні Сто́рони, Надзвича́йний і Повнова́жний Посо́л* (в актах міжнародного значення, у дипломатичних документах), *А́втор, Видавни́цтво* (в авторському договорі), *Викона́вець, Замо́вник* (в угодах) і т. ін.

2. З великої букви пишемо займенники *Ви, Ваш* як форму ввічливості у звертанні до однієї конкретної особи в листах, офіційних документах тощо: *Пові́домляємо Вам..., Вітаємо Вас..., у відпові́дь на Ваш запит...*

3. З великої букви пишемо деякі загальні назви в контекстах, де наголошено на особливому змісті цих назв: *Батьківщина, Вітчизна, Людина, Мати, Честь*.

§ 61. Велика буква у складноскорочених назвах

1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, мають подвійне написання:

1) з великої букви, якщо ці слова вжито на позначення установ, які є власними назвами: *Держтелерадіо, Київенерго, Укрпрофрада, Укрзалізниця*;

2) з малої букви, якщо такі слова є родовими назвами: *медуніверситет, міськдержадміністрація, сільрада*.

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв, пишемо великими буквами: *ООН, ГЕС, ЮНЕСКО, АРК, МАГАТЕ, АТС, КНР*.

У відмінюваних звукових абревіатурах на зразок *ЦУМ* закінчення пишемо малими буквами і приєднуємо до останньої букви абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): *у ЦУМі, з ЦУМу, до ТЮГу, перед ТЮГом*.

Суфіксальні утворення від звукових абревіатур пишемо малими буквами: *обнівський, тюгівець*.

3. У складних словах, які пишемо з дефісом, буквені та звукові абревіатури зберігають великі букви: *НВЧ-випромінювання, UVЧ-терапія*.

Примітка 1. Абревіатури, які складаються із двох самостійно вживаних ініціальних абревіатур, що є назвами різних організацій, пишемо окремо: *ДА МВСУ (Державний архів Міністерства внутрішніх справ України); ІФ НАНУ (Інститут фізики Національної академії наук України)*.

Примітка 2. У складноскорочених словах мішаного типу, утворених з ініціальних абревіатур та усічених основ, ініціальну частину звичайно пишемо великими буквами, а усічену — малими: *БілаЗ (Білоруський автомобільний завод); КУнАП (Кодекс України про адміністративні правопорушення), НДІхіміахі (Науково-дослідний інститут хімічного машинобудування)*. Складені назви, у яких поєднані ініціальна частина і нескорочене слово (слова) в непрямому

відмінку, пишемо окремо: *НДІ електромеханічних приладів, НДІ транспорту газу.*

Примітка 3. Сполучник **і** у звукових абревіатурах передаємо малою буквою: «*КіЖ*» («*Культура і Життя*»), «*СіЧ*» («*Слово і Час*»).

Примітка 4. У назвах літаків, що складаються з двох перших букв прізвища конструктора і приєднаного до нього дефісом цифрового позначення, пишемо першу велику букву, другу — малу: *Ан-22, Іл-62, Ту-154.*

§ 62. Графічні скорочення

Від абревіатур потрібно відрізнити умовні графічні скорочення, які вимовляємо повністю і скорочуємо лише на письмі.

1. Після скорочення звичайно ставимо крапку. Слова скорочуємо переважно після приголосного, але зрідка й після голосного. Слова не скорочуємо на голосний, якщо він не початковий у слові, і на **ь**. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* Якщо маємо збіг двох однакових приголосних, скорочення треба робити після першого приголосного: *ден. норма, настін. календар.* У разі збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн.* (*власноручний*), але тільки *вlast.* (*вlastівий*).

Поширені графічні скорочення:

<i>авт.</i>	— автор; авторський	<i>вул.</i>	— вулиця
<i>акад.</i>	— академік	<i>газ.</i>	— газета
<i>арк.</i>	— аркуш	<i>гр.</i>	— громадянин
<i>бібл.</i>	— біблійний; бібліо- графічний; біб- ліотечний	<i>д.</i>	— доктор (наук)
<i>буд.</i>	— будинок	<i>див.</i>	— дивись
<i>бульв.</i>	— бульвар	<i>дияк.</i>	— диякон
<i>вид.</i>	— видання	<i>дол.</i>	— долар
<i>вип.</i>	— випуск	<i>до н. е.</i>	— до нашої ери
		<i>доц.</i>	— доцент

І. Правопис частин основи слова

<i>енцикл.</i>	— енциклопедія; енциклопедичний	<i>пор.</i>	— порівняй, порів- няйте
<i>єп.</i>	— єпископ	<i>поч.</i>	— початок
<i>журн.</i>	— журнал	<i>пп.</i>	— пани, панове; па- раграфи; пункти
<i>зб.</i>	— збірник	<i>пресвіт.</i>	— пресвітер
<i>знач.</i>	— значення	<i>пров.</i>	— провулок
<i>ігум.</i>	— ігумен	<i>прор.</i>	— пророк
<i>іл.</i>	— ілюстрація; ілюс- тративний	<i>проф.</i>	— професор
<i>ім.</i>	— імені	<i>р.</i>	— рік; річка
<i>ін.</i>	— інші	<i>ред.</i>	— редактор; редак- ція
<i>і под.</i>	— і подібне	<i>р. н.</i>	— рік народження
<i>і т. д.</i>	— і так далі	<i>рр.</i>	— роки
<i>і т. ін.</i>	— і таке інше	<i>Р. Х.</i>	— Різдво Христове
<i>кв.</i>	— квартира	<i>с.</i>	— село; сторінка
<i>кн.</i>	— книга; княгиня; князь	<i>св.</i>	— святий
<i>коп.</i>	— копійка	<i>спец.</i>	— спеціальний
<i>м.</i>	— місто	<i>співавт.</i>	— співавтор
<i>мист.</i>	— мистецтво; мис- тецький	<i>ст.</i>	— станція; стаття; століття
<i>митр.</i>	— митрополит	<i>т.</i>	— том
<i>напр.</i>	— наприклад	<i>та ін.</i>	— та інше (інші)
<i>нар.</i>	— народний	<i>т-во</i>	— товариство
<i>наук.</i>	— науковий	<i>тис.</i>	— тисяча; тисячо- ліття
<i>нац.</i>	— національний	<i>т. д.</i>	— так далі
<i>н. е.</i>	— нашої ери	<i>т. зв.</i>	— так званий
<i>о.</i>	— острів; отець	<i>т. ін.</i>	— таке інше
<i>обл.</i>	— область; обласний	<i>укр.</i>	— український
<i>оз.</i>	— озеро	<i>худ.</i>	— художній
<i>п.</i>	— пан; параграф; пункт	<i>церк.</i>	— церковний
<i>патр.</i>	— патріарх	<i>чв.</i>	— чверть
<i>перев.</i>	— переважно	<i>чл.-кор.</i>	— член-кореспон- дент
<i>пл.</i>	— площа		

Скорочені назви одиниць вимірювання пишемо без крапок:

Б	—	байт	км	—	кілометр
Вт	—	ват	л	—	літр
г	—	грам	м	—	метр
га	—	гектар	мм	—	міліметр
год	—	година	с	—	секунда
дм	—	дециметр	см	—	сантиметр
кБ	—	кілобайт	т	—	тонна
кВт	—	кіловат	хв	—	хвилина
кг	—	кілограм	ц	—	центнер

Так само пишемо скорочення *грн* (гривня), *млн* (мільйон), *млрд* (мільярд), *трлн* (трильйон), *сmt* (селище міського типу).

2. У графічних скороченнях пропущену середню частину слова позначаємо дефісом: *вид-во* (видавництво), *гр-н* (громадянин), *ін-т* (інститут), *р-н* (район), *ун-т* (університет), *ф-ка* (фабрика). У таких скороченнях після першої частини слова крапки не ставимо.

3. Дефісом також приєднуємо перші букви частин складного слова: *півд.-зах.* (південно-західний), *півн.-сх.* (північно-східний), *с.-г.* (сільськогосподарський), *с.-д.* (соціал-демократ, соціал-демократичний), *ст.-сл.* (старослов'янський). У таких випадках після скорочених частин слів ставимо крапку.

4. Скіншу риску використовуємо у скорочених словосполученнях, рідше — складних словах: *а/с* (абонентська скринька), *км/год* (кілометрів за годину), *м/с* (метрів за секунду), *п/в* (поштове відділення), *р/р* (розрахунковий рахунок), *т/к* (телеканал). У таких випадках після скорочених частин слів крапки не ставимо.

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

§ 63. Орфографічні правила переносу

Частини слів з одного рядка в другий переносимо за складами: *га́й-ка*, *зо́шит*, *кни́ж-ка*, *ко-ло́-дязь*, *па́ль-ці*, *са-ди́в-нік*, *Ха́р-ків*.

Під час перенесення:

1. Одну літеру не залишаємо в попередньому рядку, не переносимо в наступний: *ака-де́-мія* (не *а-каде́мія*), *Ма-рі́я* (не *Ма́рі-я*),

олі-в'єць (не *о-лів'єць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́*, *мо́я*, *о́ко*, *ши́я* тощо.

2. Не можна розривати сполучення букв **дж**, **дз**, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу́-дзик*, *хо-джу́*. Якщо **дж**, **дз** не становлять одного звука (це буває, коли **д** належить до префікса, а **ж** або **з** — до кореня), то їх треба розривати: *над-звичáй-ний* (не *на-дзвичáйний*), *під-жив-ля́ти* (не *під-дживля́ти*).

3. Не можна розривати сполучення букв **йо**, **ьо**. Наприклад: *па-йо́к* (не *пай-о́к*), *сльо-за́* (не *сль-оза́*).

4. Апостроф, м'який знак, **й** у переносах не відокремлюємо від попередньої літери: *бур'-я́н* (не *бур- 'я́н*), *Лук'-я́н* (не *Лук- 'я́н*), *кіль-це́* (не *кіл-ьце́*), *нізь-ко* (не *ніз-ько*), *ба́й-ка* (не *ба́-йка*), *сті́й-кі́й* (не *сті-йкі́й*).

5. Коли корінь починається на голосний, то переносимо довільно: *ро-зора́ти*, *роз-ора́ти*, *розо-ра́ти*; *бе-зупі́нно*, *без-упі́нно*, *безу-пі́нно*, але коли на приголосний, то від кореня його не відриваємо: *до-зріва́ти* (не *доз-ріва́ти*), *ві-правдан́ня* (не *віп-равдан́ня*).

6. При збігу однакових приголосних одну букву залишаємо, а другу переносимо в наступний рядок: *закóн-ний*, *розріс-ся*. В іменниках з подовженим приголосним можливий подвійний перенос: *зна́н-ня́* і *зна-ння́*; *жит-тя́* і *жи-ття́*.

7. Не розриваємо у переносах односкладові префікси перед приголосними: *над-мі́рний*, *най-бі́льший* (не *на-дмі́рний*, *на-йбі́льший*). Кількаскладові префікси можна розривати: *пе-ре-працюва́ти*, *пе-ред-гро́ззя*.

8. У переносах складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступі́нчастий* (не *багатос-тупі́нчастий*), *восьми-гра́нний* (не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (не *далекос-хі́дний*).

9. Не можна розривати ініціальні абрєвіатури, а також комбіновані абрєвіатури, які складаються з ініціальних скорочень і цифр: *АЕС*, *ЛАЗ-105*, *МАГАТЕ*, *МАУ*, *НТШ*, *УАПЦ*.

10. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-*

прó і *Дніп-рó*, *Оле-ксáндра* і *Олек-сáндра*, *се-стрá* і *сест-рá*. Це правило поширюється і на суфікси: *бли-зькíий* і *близь-кíий*, *видавнiй-цтво*, *видавнiцтво* і *видавнiцт-во*, *гáли-цькiий* і *гáлиць-кiий*, *росiй-ськiий* і *росiйсь-кiий*, *убó-зтво*, *убóз-тво* і *убóзт-во*, *суснiльс-тво* і *суснiльст-во*.

§ 64. Технічні правила переносу

1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що належать до них: *Т. Г. Шевчénко* (не *Т. Г. // Шевчénко*), *гр. Іванénко* (не *гр. // Іванénко*), *акад. (доц., проф.) Гончарénко* (не *акад. (доц., проф.) // Гончарénко*), *п. Гнатiюк* (не *п. // Гнатiюк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаємо повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тарáс Григóрович Шевчénко* і *Тарáс // Григóрович Шевчénко*, *акадémик // Агатáнгел Крiмськiий* та ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *2008 р.* (не *2008 // р.*), *150 га* (не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (не *5 // г*).

3. Граматичні закінчення, поєднані із цифрами дефісом, не можна відривати й переносити: *2-й* (не *2- // й*), *4-го* (не *4- // го*), *10-му* (не *10- // му*) тощо.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення на зразок *вид-во*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 65. Знак наголосу ставимо на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи своє значення, пор.: *Ми схóдили на гору* і *Ми схóдили на гору та повернулися додому ще завидна*; *Обрáзи* (від дієслова *ображáти*), *óбрази* (художні, літературні), *обрáзи* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 66. Поділ на відміни

За належністю до роду та за відмінковими закінченнями іменники поділено на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жініч. і деякі іменники чоловічого, а також спільного роду із закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага́, до́нька, дочка́, маши́на, гі́р'я, грі́в'ня, організа́ція, пра́ця; воєво́да; база́ка, зна́йда, листонóша, невда́ха, пла́кса, сиротá*; жіночі особові імена з відповідними закінченнями: *Богда́на, Катері́на, Валері́я, Зо́я*; чоловічі особові імена на **-а, -я**: *Мико́ла, Са́ва*.

II відміна: а) іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та із закінченням **-о** в називному відмінку (переважно назви осіб): *бік, вéлетень, заво́д, край, ма́йстер, това́риш; Андрі́й, Віта́лій, Заха́р, Яросла́в; ба́тько, тату́ньо; Дніпрó; Ма́рко, Петрó;*

б) іменники середнього роду із закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат-, -ят-, -ен-** у непрямих відмінках): *крило́, місто́; мо́ре, по́ле, прізви́ще; весі́лля, житт́я, умі́ння*; також іменники із суфіксами збільшувально-згрубілого значення **-ищ-, -иськ-**, утворювані від іменників усіх родів, які можуть зберігати й рід твірного, і набувати середнього роду: *вітри́ще* (від *вітер*), *діди́ще* (від *дід*), *коропи́ще* (від *ко́рон*), *морози́ще* (від *морóз*), *паруби́ще* (від *па́рубок*) — чоловічого роду, *ножи́ще* (від *нога́*) — середнього роду, *ведмеді́ще* (від *ведмі́дь*) — чоловічого і середнього роду; *вовчи́сько* (від *вовк*), *дуби́сько* (від *дуб*), *їжачи́сько* (від *їжа́к*), *леви́сько* (від *лев*), *соми́сько* (від *сом*) — чоловічого роду, *зайчи́сько* (від *за́ець*) — чоловічого і середнього роду, *свекру́шисько* (від *свекру́ха*) — жіночого і середнього роду, *хлопчи́сько* (від *хло́пець*) — чоловічого і середнього роду.

III відміна: іменники жіночого роду з кінцевим приголосним основи: *вагомість, вість, гідність, кров, любов, міць, незалежність, ніч, піч, річ, розкіш, самотійність, сіль, соборність, тінь*, слово *мати* у відмінкових формах якого з'являється суфікс **-ер-**; а також деякі жіночі особові імена: *Адель, Любов, Ніколь*.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) із закінченнями **-а, -я**, що у формах родового, давального та місцевого відмінків мають суфікси **-ат-, -ят-** перед закінченням: *гуся* — *гусяти, гусяті*, (на) *гусяті*; *дівчя* — *дівчаті, дівчаті*, (на) *дівчаті*; *лошя* — *лошати, лошати*, (на) *лошати*; *теля* — *теляти, теляті*, (на) *теляті*;

б) із закінченням **-я**, що мають два зразки відмінювання: із суфіксом **-ен-** у формах родового, давального, орудного та місцевого відмінків і без такого суфікса: *вім'я* — *вім'я / вімені, вім'ю / вімені, вім'ям / віменем*, (на) *вім'ї / вімені*; *ім'я* — *ім'я / імені, ім'ю / імені, ім'ям / іменем*, (на) *ім'ї / імені*; *плем'я* — *плем'я / племіні, плем'ю / племіні, плем'ям / племінем*, (на) *плем'ї / племіні*; *тім'я* — *тім'я / тімені, тім'ю / тімені, тім'ям / тіменем*, (на) *тім'ї / тімені*.

§ 67. Поділ на групи

Іменники I та II відміни поділено на три групи: тверду, м'яку та мішану.

І в і д м і н а

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жіночого роду із закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемога, сівба, фабрика, фірма*, а також іменники спільного роду (чол. і жіноч.) із таким самим закінченням: *базика, бідаха, витріщачка, заводіяка, недоріка, сиротя* та чол. роду (назви осіб): *джура, Микіта, Сява* та ін.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-я**: *бу́ря, відмінниця, друкáрня, земля́, надія́, пісня́, сім'я́* та чол. роду — назви осіб: *судд́я, тесля́*; іменники спільного роду із цим самим закінченням: *кровопі́вця, убі́вця* та ін., а також іменник чол. роду *Ілля́*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *вѐжа, гу́ца, їжа́, ка́ша, кру́ча, межá, плóща, тѐца* і чол. роду — назви осіб: *вельмóжа, пашá*, а також іменники спільного роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ли́ст-тонóша, міхонóша*.

II в і д м і н а

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, óдуд, пала́ц, темп, ужіно́к, усні́х; ба́тько, Петро́*; більшість іменників на **-р**: *вир, ві́хор, відва́р, двір, жир, сир, стóвбу́р, стóля́р, щур, яві́р*; сюди ж належать іменники звір, *кома́р, снігу́р*, які, проте, у називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *зві́рі, кома́рі, снігу́рі* (іменник *щур* може мати і варіантне закінчення **-і**: *щурі́*), а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ор, -ур (-юр)**: *ін-жене́р, колекціо́нер, ма́йстер, парфуме́р, фѐрмер, ші́ффер, шо-фѐр; актóр, дире́ктор, інспе́ктор, профе́сор, сві́тлофо́р, сема-фо́р; абажу́р, каламбу́р, гіпю́р*; іменники з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир (-ір, -ір)**: *базáр, гекта́р, куліна́р, мон-танья́р, му́ля́р, футля́р, ювіля́р; касі́р, команді́р, пасажи́р, папі́р, сувени́р, конвоі́р*; окремі іменники іншомовного походження на **-ар, -ир** із постійним наголосом на корені в однині та множині: *до́лар — до́лари, па́нцир — па́нцири* та ін.

Примітка. Іменник *ма́ляр* залежно від наголосу належить або до твердої групи *ма́ляр* (наголос падає на корінь в усіх відмінках однини й множини: *ма́ляр* — *ма́ляра*, *ма́лярові*, *ма́ляра*, *ма́ляром*, (на) *ма́лярові* — *ма́ляри*, *ма́лярів*, *ма́лярам*, *ма́лярів*, *ма́лярами*, (на) *ма́лярах*), або до мішаної (наголос переходить на закінчення: *ма́ляр* — *маляра́*, *маляре́ві*, *маляра́*, *маляре́м*, (на) *маляра́* — *маляра́*, *маляра́*, *маляра́ми*, (на) *маляра́х*).

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-о**: *болото*, *віяло*, *во́ло*, *залізо*, *зерно́*, *зло*, *коло*, *крило́*, *люсте́рко*, *мавпеня́тко*, *ма́йво*, *місто*, *молоде́цтво*, *се́ло*, *христія́нство* та ін.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць*, *веле́ть*, *зві́чай*, *краді́й*, *край*, *мите́ць*, *уді́й*, *учи́тель*; *діду́ньо*, *тату́ньо*; *Анто́сьо*, *Бене́дьо*, *Іва́ньо*; сюди належить частина іменників на **-ар**, **-ир**, які в однині мають наголос на корені: *бо́ндар* — *бо́ндаря*, *ко́зир* — *ко́зиря*, *ку́хар* — *ку́харя*, *ліка́р* — *ліка́ря*, *пи́сар* — *пи́саря*, а також іменники, у яких у похідних відмінкових формах наголос переходить з **-ар**, **-ир** на закінчення: *буква́р* — *букваря́*, *вівча́р* — *вівчаря́*, *ворота́р* — *воротаря́*, *друка́р* — *друкаря́*, *інвента́р* — *інвентарю́* (збірне), *календа́р* — *календаря́*, *кобза́р* — *кобзаря́*, *секрета́р* — *секретаря́*, *суха́р* — *сухаря́*, *хаба́р* — *хабаря́*, *шахта́р* — *шахтаря́*; *гузи́р* — *гузиря́*, *проводі́р* — *проводиря́*, *пухи́р* — *пухиря́* та ін. До м'якої групи належать також і деякі чоловічі особові імена: *Ігор* — *Ігоря*, *Лазар* — *Лазаря* та ін.

Примітка. У складних словах із *хаба́р* сполучним голосним є лише **о**: *хабарода́вець*, *хабаро́місткість*, *хабарооде́ржувач*.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-**, **-ят-** у формах непрямих

відмінків і переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *гóre, місце, мо́ре, по́ле; житт́я, завда́ння, збіжж́я, здо́ров'я, змага́ння, знаря́ддя, лі́стя, облі́ччя, пі́р'я, по́лум'я* та ін.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, дощ, слуха́ч, сто́рож, ткач, това́риш*, а також іменники із суфіксом згрубілості **-иш-** чол. роду: *вітри́ще, діди́ще, дуби́ще*; іменники на **-яр** (назви людей за видом їхньої діяльності), у відмінкових формах яких наголос переходить із суфікса на закінчення: *бджоля́р — бджоляра́, весля́р — весляра́, вугля́р — вугляра́, газетя́р — газетяра́, зброя́р — зброяра́, каменя́р — каменяра́, пісня́р — пісняра́, скля́р — скляра́, смоля́р — смоляра́, школя́р — школяра́* та ін.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та основою на шиплячий приголосний: *ло́же, плече́, прізвище́, явище́* та ін.

§ 68. Зразки відмінювання іменників

І в і д м і н а

Іменники жіночого роду — загальні назви

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	маші́н-а	відмінниц-я	наді́-я
Р.	маші́н-и	відмінниц-і	наді́-ї
Д.	маші́н-і	відмінниц-і	наді́-ї
Зн.	маші́н-у	відмінниц-ю	наді́-ю
Ор.	маші́н-ою	відмінниц-єю	наді́-єю
М.	...маші́н-і	...відмінниц-і	...наді́-ї
Кл.	маші́н-о	відмінниц-е	наді́-є

Множина

Н.	маші́н-и	відмінниц-і	наді-ї
Р.	маші́н	відмінниць	надій
Д.	маші́н-ам	відмінниц-ям	наді-ям
Зн.	маші́н-и	відмінниць	наді-ї
Ор.	маші́н-ами	відмінниц-ями	наді-ями
М.	...маші́н-ах	...відмінниц-ях	...наді-ях
Кл.	маші́н-и	відмінниц-і	наді-ї

Мішана група

Однина

Н.	плóщ-а	душ-á
Р.	плóщ-і	душ-і
Д.	плóщ-і	душ-і
Зн.	плóщ-у	ду́ш-у
Ор.	плóщ-ею	душ-éю
М.	...плóщ-і	...душ-і
Кл.	плóщ-е	ду́ш-е, душ-é

Множина

Н.	плóщ-і	ду́ш-і
Р.	плóщ	душ
Д.	плóщ-ам	ду́ш-ам
Зн.	плóщ-і	ду́ш-і
Ор.	плóщ-ами	ду́ш-ами
М.	...плóщ-ах	...ду́ш-ах
Кл.	плóщ-і	ду́ш-і

Іменники жіночого роду — власні назви

Тверда група

М'яка група

Однина

Н.	Оксáн-а	Марі-я	Лес-я
Р.	Оксáн-и	Марі-ї	Лес-і
Д.	Оксáн-і	Марі-ї	Лес-і
Зн.	Оксáн-у	Марі-ю	Лес-ю
Ор.	Оксáн-ою	Марі-єю	Лес-ею

II. Правопис закінчень відмінюваних слів

М.	...Оксáн- і	...Марі- ї	...Лес- і
Кл.	Оксáн- о	Марі- є	Лес- ю

Множина

Н.	Оксáн- и	Марі- ї	Лес- і
Р.	Оксáн	Марій	Лесь
Д.	Оксáн- ам	Марі- ям	Лес- ям
Зн.	Оксáн	Марій	Лесь
Ор.	Оксáн- ами	Марі- ями	Лес- ями
М.	...Оксáн- ах	...Марі- ях	...Лес- ях
Кл.	Оксáн- и	Марі- ї	Лес- і

Тверда група

М'яка група

Однина

Н.	Полта́в- а	Вінниц- я	Терéбл- я
Р.	Полта́в- и	Вінниц- і	Терéбл- і
Д.	Полта́в- і	Вінниц- і	Терéбл- і
Зн.	Полта́в- у	Вінниц- ю	Терéбл- ю
Ор.	Полта́в- ою	Вінниц- ею	Терéбл- ею
М.	...Полта́в- і	...Вінниц- і	...Терéбл- і
Кл.	Полта́в- о	Вінниц- е	Терéбл- е

II в і д м і н а

Іменники чоловічого роду — загальні назви

Тверда група

М'яка група

Однина

Н.	коза́к	тигр	мудре́ць	о́брій
Р.	козак- а́	ти́гр- а	мудрец- я́	о́бри- ю
Д.	козак- о́ві (-у)	ти́гр- ові (-у)	мудрец- е́ві (-ю)	о́бри- е́ві (-ю)
Зн.	козак- а́	ти́гр- а	мудрец- я́	о́брій
Ор.	козак- о́м	ти́гр- ом	мудрец- е́м	о́бри- єм
М.	...козак- о́ві (-у)	...ти́гр- ові (-у, -і)	...мудрец- е́ві (-ю, -і)	...о́бри- ї (-ю)
Кл.	коза́ч- е	ти́гр- е	мудрец- ю́	о́бри- ю

Множина

Н.	козак- ї	тігр- и	мудрець- ї
Р.	козак- їв	тігр- їв	мудрець- їв
Д.	козак- ам	тігр- ам	мудрець- ям
Зн.	козак- їв	тігр- їв	мудрець- їв
Ор.	козак- ами	тігр- ами	мудрець- ями
М.	...козак- ах	...тігр- ах	...мудрець- ях
Кл.	козак- ї	тігр- и	мудрець- ї

Мішана група

	Однина	Множина
Н.	меч	меч- ї
Р.	меч- а	меч- їв
Д.	меч- у(-éві)	меч- ам
Зн.	меч	меч- ї
Ор.	меч- ем	меч- ами
М.	...меч- ї(-éві)	...меч- ах
Кл.	меч- у	меч- ї

Іменники середнього роду — загальні назви

Тверда група *М'яка група* *Мішана група*

Однина

Н.	крил- о́	пóл- е	умінн- я	плеч- е́
Р.	крил- а́	пóл- я	умінн- я	плеч- а́
Д.	крил- у́	пóл- ю	умінн- ю	плеч- у́
Зн.	крил- о́	пóл- е	умінн- я	плеч- е́
Ор.	крил- о́м	пóл- ем	умінн- ям	плеч- е́м
М.	...крил- і́	...пóл- і (-ю)	...умінн- і́	...плеч- і́ (-у́, -éві)
Кл.	крил- о́	пóл- е	умінн- я	плеч- е́

Множина

Н.	крил- а	пол- я́	умінн- я	плéч- і́
Р.	крил	пол- ів	умінь	плеч- éй, пліч
Д.	крил- ам	пол- я́м	умінн- ям	плеч- а́м і плéч-ам
Зн.	крил- а	пол- я́	умінн- я	плéч- і́

Ор. кри́л-ами (кри́ль-мі́)	пол-я́ми	умі́нн-я́ми	плеч-я́ма
М. ...кри́л-ах	...пол-я́х	...умі́нн-я́х	...плеч-я́х
Кл. кри́л-а	пол-я́	умі́нн-я	плéч-і

Іменники чоловічого роду — власні назви

Тверда група

О д н и н а

Н. Євге́н	Дністе́р
Р. Євге́н-а	Дністр-а́
Д. Євге́н-ові́ (-у)	Дністр-у́ (-о́ві)
Зн. Євге́н-а	Дністе́р
Ор. Євге́н-ом	Дністр-о́м
М. ...Євге́н-ові́ (-у, -і)	...Дністр-у́ (-о́ві, -і́)
Кл. Євге́н-е	Дністр-е

М'яка група

Мішана група

О д н и н а

Н. Олесе́ь	Їгор	Тимі́ш
Р. Олесе́-я	Їгор-я	Тимо́ш-а́
Д. Олесе́-еві́ (-ю)	Їгор-еві́ (-ю)	Тимо́ш-е́ві (-у)
Зн. Олесе́-я	Їгор-я	Тимо́ша́
Ор. Олесе́-ем	Їгор-ем	Тимо́ш-е́м
М. ...Олесе́-еві́ (-ю, -і)	...Їгор-еві́ (-ю, -і)	Тимо́ш-е́ві (-у, -і)
Кл. Олесе́-ю	Їгор-ю	Тимо́ш-е

Тверда група *М'яка група*

Мішана група

М н о ж и н а

Н. Євге́н-и	Олесе́-і	Їгор-і	Тимо́ш-і́
Р. Євге́н-і́в	Олесе́-і́в	Їгор-і́в	Тимо́ш-і́в
Д. Євге́н-ам	Олесе́-я́м	Їгор-я́м	Тимо́ш-а́м
Зн. Євге́н-і́в	Олесе́-і́в	Їгор-і́в	Тимо́ш-і́в
Ор. Євге́н-ами	Олесе́-я́ми	Їгор-я́ми	Тимо́ш-а́ми
М. ...Євге́н-ах	...Олесе́-я́х	...Їгор-я́х	...Тимо́ш-а́х
Кл. Євге́н-и	Олесе́-і	Їгор-і	Тимо́ш-і́

**Зразки відмінювання іменників чоловічого роду
з основою на -р**

	<i>Тверда група</i>		<i>М'яка група</i>		<i>Мішана група</i>
		О д н и н а			
Н.	пасажір	бульва́р	байка́р	ко́зир	ковзана́р
Р.	пасажір-а	бульва́р-у	байкар-я́	ко́зир-я	ковзана́р-а́
Д.	пасажір	бульва́р	байкар	ко́зир	ковзана́р
	-ові (-у)	-у (-ові)	-е́ві (-ю)	-ю (-еві)	-е́ві (-у́)
Зн.	пасажір-а	бульва́р	байкар-я́	ко́зир-я	ковзана́р-а́
Ор.	пасажір	бульва́р	байкар	ко́зир	ковзана́р
	-ом	-ом	-е́м	-ем	-е́м
М.	...пасажір	...бульва́р	...байкар-	...ко́зир-і	...ковзана́р
	-ові (-у, -і)	-і (-ові, -у)	е́ві (-ю, -і)	(-еві, -ю)	-е́ві (-у́, -і)
Кл.	пасажір-е	бульва́р-е	байка́р-ю	ко́зир-ю	ковзана́р-е

	М н о ж и н а				
Н.	пасажір-и	бульва́р-и	байкар-і́	ко́зир-і́	ковзана́р-і́
Р.	пасажір-ів	бульва́р-ів	байкар-і́в	ко́зир-і́в	ковзана́р-і́в
Д.	пасажір-ам	бульва́р-ам	байкар-я́м	ко́зир-я́м	ковзана́р-а́м
Зн.	пасажір-ів	бульва́р-и	байкар-і́в	ко́зир-і́	ковзана́р-і́в
Ор.	пасажір	бульва́р	байкар	ко́зир	ковзана́р
	-ами	-ами	-я́ми	-я́ми	-а́ми
М.	...пасажір	...бульва́р	...байкар	...ко́зир	...ковзана́р
	-ах	-ах	-я́х	-я́х	-а́х
Кл.	пасажір-и	бульва́р-и	байкар-і́	ко́зир-і́	ковзана́р-і́

Зразок відмінювання іменника ГОСПО́ДЬ

Н.	Госпо́дь
Р.	Го́спод-а
Д.	Го́спод-ові́ (-у) і Господ-е́ві
Зн.	Го́спод-а
Ор.	Го́спод-ом
М.	...Го́спод-ові́ (-у, -і)
Кл.	Го́спод-и

**Відмінювання іменників на -ище
(жін. і середн. рід)**

	О д н и н а	М н о ж и н а
Н.	бабіщ-е	бабіщ-а
Р.	бабіщ-і (-а)	бабіщ
Д.	бабіщ-і (-у)	бабіщ-ам
Зн.	бабіщ-е (-у)	бабіщ
Ор.	бабіщ-ею (-ем)	бабіщ-ами
М.	...бабіщ-і	бабіщ-ах
Кл.	бабіщ-е	бабіщ-а

Примітка. Тип відмінювання іменників на **-ище** (*бабіще* — жін. і середн. рід, *свекрущище* — жін. і середн. рід і под.) у хитанні морфологічного роду залежить від значення роду: якщо іменник має дві форми роду (*бабіще* — жін. і середн. рід), то для форми жін. роду лише в називному, знахідному та кличному відмінках однини власне закінчення **-е**, типове для іменників другої відміни середн. роду, а в інших відмінках їхні закінчення збігаються із закінченнями іменників першої відміни (обидва варіанти наявні в знахідному відмінку), а для середн. роду послідовність відмінювання — за зразками відмінювання іменників другої відміни середн. роду.

III в і д м і н а

О д н и н а

Н.	тінь	пóдорож	гідність
Р.	тін-і	пóдорож-і	гідност-і, гідност-и
Д.	тін-і	пóдорож-і	гідност-і
Зн.	тінь	пóдорож	гідність
Ор.	ті́нн-ю	пóдорожж-ю	гідніст-ю
М.	...ті́н-і	...пóдорож-і	...гідност-і
Кл.	ті́н-е	пóдорож-е	гідност-е

М н о ж и н а

Н.	ті́н-і	пóдорож-і
Р.	ті́н-ей	пóдорож-ей
Д.	ті́н-ям	пóдорож-ам

Зн.	тін-і	пóдорож-і
Ор.	тін-ями	пóдорож-ами
М.	...тін-ях	...пóдорож-ах
Кл.	тін-і	пóдорож-і

IV в і д м і н а

О д н и н а

Н.	курч-á	ім'-я́	ті́м'-я́
Р.	курч-áт-и	ім-ен-і́, ім'-я́	ті́м-ен-і́, ті́м'-я́
Д.	курч-áт-і	ім-ен-і́	ті́м-ен-і́, ті́м'-ю́
Зн.	курч-á	ім'-я́	ті́м'-я́
Ор.	курч-áм	ім-ен-ем, ім'-я́м	ті́м-ен-ем, ті́м'-я́м
М.	...курч-áт-і	...ім-ен-і́	...ті́м-ен-і́, ті́м'-і́, але по ті́м'-ю́
Кл.	курч-á	ім'-я́, ім-ен-е	ті́м'-я́

М н о ж и н а

Н.	курч-áт-а	ім-ен-á	ті́м'-я́
Р.	курч-áт	ім-éн	ті́м'-і́в
Д.	курч-áт-ам	ім-ен-áм	ті́м'-я́м
Зн.	курч-áт(а)	ім-ен-á	ті́м'-я́
Ор.	курч-áт-ами	ім-ен-áми	ті́м'-я́ми
М.	...курч-áт-ах	...ім-ен-áх	ті́м'-я́х
Кл.	курч-áт-а	ім-ен-á	ті́м'-я́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ВІДМІНКОВИХ ФОРМ

I в і д м і н а

А. Однина

§ 69. Родовий відмінок

У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**:

1) **-и** мають іменники твердої групи: *до́ньки, дочкі́, кні́ж-ки, ма́ми, маші́ни, перемо́ги, роді́ни, фа́брики*;

2) **-і** (після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бурі, відмінниці, гривні* (від *гривня* — грошова одиниця), *дуэньї, мрії, надії, праці, сім'ї*; *кручі, межі, площі, тійші*.

Примітка. Однакові за написанням форми родового відмінка однини та називного множини окремих іменників нерідко мають різні наголоси, пор.: *дочки* — *дóчки*, *землі* — *зéмлі*, *книжки* — *книжкí*, *межі* — *межі́*, *сестри* — *сéстри*, *сім'я* — *сі́м'я*.

§ 70. Давальний відмінок

У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї**: *до́ньці, дочці, кни́жці, маши́ні, перемо́зі, фа́бриці; бу́рі, відмінниці, грíвні, дуéньї, наді́ї, сі́м'я́, статті́; кру́чі, межі́, пло́ці, тійші́*.

§ 71. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у**, м'якої — **-ю**: *до́ньку, дочку́, кни́жку, маши́ну, перемо́гу, фа́брику; бу́рю, відмінницю́, грíвню, дуéнью, наді́ю, сі́м'ю́, статтю́; кру́чу, межю́, пло́чу, тійшу́*.

§ 72. Орудний відмінок

В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-ею**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-єю**: *до́нькою, дочко́ю, кни́жкою, маши́ною, перемо́гою, фа́брикою; бу́рею, відмінницею́, грíвнею, дуéньєю, наді́єю, сі́м'єю́, статте́ю; кру́чею, меже́ю, пло́щею, тійшею́*.

§ 73. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї**: *на до́ньці, на дочці́, на кни́жці, на маши́ні, на*

фа́бриці, по дорóзі, по стéжці, по руці, у перемóзі; на відмінниці, на грівні, на дуéньї, у б́урі, у наді́ї, у сім'ї́, у статті́; на кру́чі, на межі́, по плóці, у межі́, у тії́.

Примітка. Перед закінченням *-і* в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *нога́ — нозі́, рука́ — руці́, му́ха — му́сі.*

§ 74. Кличний відмінок

У кличному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-о, -е, -с, -ю**:

1) **-о** властиве іменникам твердої групи: *Га́нно Миха́йлівно, до́нько, до́чко, дружи́но, кни́жко, перемо́го, се́стро*;

2) **-е** набувають іменники м'якої та мішаної груп, **-с** — іменники м'якої групи після голосного, м'якого знака та апострофа: *во́ле, відмінни́це, грівне́, ду́ше, зе́мле, Ка́тре, кру́че, магарáдже, ра́дже*; а також *Ї́лле; дуéньє, Мари́є, мрі́є, Соломі́є*;

3) **-ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабу́сю, Га́лю, до́ню, Катру́сю, Ле́сю, Мару́сю, мату́сю, титу́сю.*

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох особових імен — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Мари́є Васи́лівно, Окса́но Іва́нівно.*

Примітка 2. У звертаннях до жінок, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка мають обидва іменники: *добрóдійко Варіводо́, па́ні Гарку́ше, поéтко Заба́што.*

Б. Множина

§ 75. Називний відмінок

1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и**, м'якої та мішаної груп — **-і́**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї́**: *книжкі́, маши́ни, перемо́ги, фа́брики; б́урі, відмінниці́, дуéньї́, наді́ї, статті́, сім'ї́; кру́чі, ме́жі, мії́, плóці; також іменники чол. роду: джу́ри, ра́джі, су́дді.*

§ 76. Родовий відмінок

У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів**:

1) нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *верст* (від *верста́* — давня одиниця вимірювання відстані), *верств* (від *верствá* — ‘шар’) і *версто́в* (від *верствá* — давня одиниця вимірювання відстані), *вігід* (від *вігода*) і *вигід* (від *віго́да*), *губ* (і *губі́в*), *дорі́г*, *маши́н*, *назв*, *свободо́в*, *фа́брик*, *шкіл*; *бур*, *доло́нь*, *леге́нь* (і *леге́нів*), *наді́й*, *робітні́ць*; *круч*, *меж*, *площ*; в іменниках іншомовного походження здебільшого наявне нульове закінчення: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*;

2) невелика група іменників жіночого роду мають закінчення **-ей**: *мише́й*, *свине́й* або нульову основу на **-ей**: *баде́й* (від *бадді́*), *сіме́й* (від *сім’ї́*), *стате́й* (від *статті́*) та ін.;

3) закінчення **-ів** має невелика група іменників чоловічого роду: *гайдама́ків*, *старосто́в* (від *старості́* — у весільному обряді) і *ста́рост* (від *ста́рости́* — ‘керівні особи’), *судді́в*, *те́слів*, окремі іменники жіночого роду (див. вище п. 1), а також прізвища: *Журбі́в*, *Чупрінкі́в* і т. ін.; для окремих іменників можливі варіанти із закінченням **-ів** і нульовим закінченням: *маму́* — *мамі́в* і *ма́ми* — *мам*, *бабу́* — *бабі́в* (і рідко *баб*); у прізвищах: *Майборо́дів* (і *Майборо́д*), *Ста́росто́в* (і *Ста́рост*).

Примітка 1. В іменниках, що мають у називному відмінку однини сполучення двох різних приголосних, у родовому відмінку множини між такими приголосними з’являються **о** або **е**.

О з’являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *до́чок* (*до́чки*), *книжо́к* (*книжкі́*), *ку́льо́к* (*ку́льки*), *мисо́к* (*мискі́*) і т. ін., в іменниках між двома приголосними: *гра* (мн. *і́гри*), *ку́хня*, *пове́рхня*, *со́сна́*, *су́кня*, *це́рква* — *і́гор*, *ку́хонь*, *пове́рхонь*, *со́сон* (і *со́сен*), *су́конь*, *це́ркво́в*. У низці іменників з’являється відповідно **е** (**є**): *бо́єнь*, *во́єн* (і *ві́йн*), *грі́вень*, *до́мен*, *ду́єней*, *ескадри́лей*, *копа́лень*, *ла́зень*, *мі́тел*, *шабе́ль*, але: *букв* (одн. *бу́ква*), *мавп* (одн. *ма́впа*), *шахт* (одн. *ша́хта*).

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння збережено: *бонн* (від *бо́нна*), *булл* (від *бу́лла*), *ванн* (від *ва́нна*), *вілл* (від *ві́лла*), *мадо́нн* (від *мадо́нна*), *панн* (від *па́нна*).

§ 77. Давальний відмінок

У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам, -ям**:

1) закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжк**а**м, машин**а**м, фабрик**а**м; круч**а**м, ме**ж**а**м**, площ**а**м;*

2) закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бур**я**м, відмінниц**я**м, грівн**я**м, ду**е**нь**я**м, ескадріл**ь**я**м**, над**і**я**м**, сі**м**'я**м**, статт**я**м.*

§ 78. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

1) іменники — назви істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведмед**і**ць, відмінниц**ь**, вовч**і**ць, листон**о**ш, міхон**о**ш, молод**і**ць, украї**н**ок; ду**е**ней, свин**е**й.*

Примітка. Іменники — назви окремих свійських тварин, комах мають також менш поширену форму, однакову з формою називного відмінка: *гнати ов**е**ць (і ві**в**ці), пасти кор**і**в (і кор**о**ви), годувати свин**е**й (і св**і**ні), ловити му**х** (і му**х**и);*

2) іменники — назви неістот уживані у формі, однаковій із формою називного відмінка: *книжк**і**, машин**и**, фабрик**и**; вулиц**і**, гр**і**вн**і**, друк**а**рн**і**, ескадріл**ь**и, мр**і**ї, сі**м**'ї; круч**і**, ме**ж**и, площ**і**.*

§ 79. Орудний відмінок

В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**:

1) закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжк**а**ми, машин**а**ми, фабрик**а**ми; круч**а**ми, ме**ж**ами, площ**а**ми;*

2) закінчення **-ями** властиве іменникам м'якої групи: *відмінниц**я**ми, вулиц**я**ми, гр**і**вн**я**ми, друк**а**рн**я**ми, ду**е**нь**я**ми, ескадріл**ь**я**ми**, мр**і**я**ми**, сі**м**'я**ми**, статт**я**ми;*

3) варіантні закінчення **-ми** (поряд із формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *слізьмі* (і *сльозами*), *свиньмі* (і *свінями*).

§ 80. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *на машинах, по доробах, по руках, по стежках, у книжках; на кручах, на межах, на гривнях, на дуеньях, на ескадрільях, у статтях, у сім'ях*.

§ 81. Кличний відмінок

У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабі, дочки, жінкі, відмінниці, гривні, дуєні*.

II в і д м і н а

A. Однаина

§ 82. Родовий відмінок

У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їхнього значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

I. Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються лише на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій, зрідка — у мішаній групі): *міста, селá, плечá, прізвища; знаряддя, моря, обліччя, поля, узбіччя, уміння*.

II. Іменники чол. роду із закінченням **-о** в родовому відмінку однини набувають закінчення лише **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *батька, Дмитра́, Дороше́нка, Тесле́нка, Франка́, Шевче́нка; Анто́ся, Бене́дя, Олексі́я*.

III. Іменники чол. роду з основою на приголосний у родовому відмінку однини набувають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю** залежно від значення істоти або неістоти, конкретного чи абстрактного значення та інших чинників.

1. Закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають іменники чол. роду:

1) назви істот у звичайній та зменшено-пестливій формі: *академіка, воїна, делегата, священника, співака, тесляра, феномена* (людина); *митця, незнайомця, промовця, татуся, учителя, учня, фахівця; Богдана, Бориса, Олександра, Тараса; Андрія, Василя, Віталія, Сергія, Юрія; козаченька, хлопчика; вовчика, зайчика, сокола*, а також персоніфіковані предмети і явища: *Вітра, Мороза* та ін.;

2) назви неістот у звичайній та зменшено-пестливій формі, що позначають конкретні предмети, зокрема:

а) назви дерев: *бєрєста, дуба, клєна, явора, ясеня; дубка, яворонька, ясеночка;*

б) назви технічних реалій, машин та їх деталей: *вагона, електрокара, ескалатора, комп'ютера, літака, монітора, мотора, поїзда, трактора; автомобіля, дизеля, поршня; вагончика, літачка;*

в) терміни іншомовного походження, які позначають предмети, структурні елементи, геометричні тіла та їхні частини, математичні, лінгвістичні поняття: *атома, вектора, елемента, еліпсоїда, інтеграла, катода, квадрата, кварка, коефіцієнта, конуса, косинуса, циліндра; афікса, інтерфікса, локатива, префікса, суфікса* та ін., але: *синтаксису, фразеологізму* (про інші категорії термінів див. п. 2.1г);

г) українські за походженням безафіксні та суфіксальні іменники-терміни: *відмінка, восьмикутника, додатка, займенника, знаменника, іменника, прикметника, прислівника, трикутника, чисельника, числівника, шківя; променя*, але: *віду, рόδу, складу, способу* (див. п. 2.1г);

г) назви одиниць вимірювання довжини: *дюйма, кілометра, метра* або маси: *грама, кілограма, фунта, фунтика;*

д) назви відрізків часу, днів тижня і місяців: *дня; вівторка, понеділка; тижня; листопада, місяця, січня*, але: *віку, листопаду* (явище природи), *року* (сукупність місяців, тижнів і днів), *поясу* (смуга фізичних об'єктів, частина поверхні земної кулі) (див. п. 2.2), а також числові назви: *десятка, мільйона, мільярда;*

е) назви грошових знаків: *гроші́, до́лара, карбо́ванця, санті́ма, фра́нка, це́нта, черві́нця, черві́нчика*;

є) назви органів і частин тіла: *животá, кишківника́, м'я́за, но́са, па́льця, ро́та, скеле́та, сугло́ба, хребта́, шлу́нка; живо́тика, па́льчика*, але *стравохо́ду* та ін.;

ж) назви житлових приміщень, сільськогосподарських і технічних будівель та їхніх частин, архітектурних деталей: *барáка, димаря́, ко́мина, одві́рка, підда́шка, причі́лка, сві́лока, флі́геля; ві́тряка́, ву́лика, голу́бника́; акведу́ка, баге́та, балко́на, е́ркера, карні́за, па́ндуса, та́мбура; балко́нчика*, але: *підму́рку, покóю*;

з) назви предметів побуту: *ножа́, ча́йника, черпакá; дивáна, місника, серва́нта, сті́льца; сті́льчика*;

и) назви одягу і взуття: *дже́мпера, жу́пана́, кобеняка́, ко́стюма, ку́нту́ша, піджака́, плаща́, по́яса* (елемент одягу), *све́тра; ке́да, череви́ка, чо́бота; ко́стюмчика, пла́щика; череви́чка*;

і) назви виробів із борошна: *батóна, бу́блика, калачá, ро́гáлика; бу́бличка, калáчика*;

ї) назви церковних реалій: *амво́на, іконоста́са, ві́ттаря́; іконоста́сика*;

к) назви населених пунктів із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-**, **-ець-**, формантами **-бург-**, **-град-** (**-город-**), **-піль-** (**-поль-**), **-мир-**, **-слав-**, **-фурт-**: *Бердя́нська, Лу́цька, Бо́бринця, Кре́мєнця, Тру́скавця́; Пі́ттсбурга, Ві́шигоро́да, Мі́рггоро́да, Ша́ргоро́да, Бори́споля, Терно́поля, Я́мполя, Жи́томира, Яро́слава, Франкфу́рта*, а також назви річок, населених пунктів і різних географічних назв із наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійності **-ів-** (**-їв-**), **-ев-** (**-єв-**), **-ов-**, **-ин-** (**-ін-**), **-ач-**, **-ич-**: *Бика́, Дні́пра, Дні́стра, Збру́ча, Псла; Вільхі́вця, Ді́нця, Інгу́льця, То́рця, Ху́стця; Те́терева, Ки́єва, Колгу́єва, Льво́ва, Олесько́ва, Ха́ркова, Хо́дорова; Бату́рина, Пиря́тина, Свято́шина, Сня́тина; Ба́хмача, Га́дяча, Га́лича*, лише в окремих іменниках з наголосом на корені: *Бре́ча, Во́вка, До́вжика, Мало́го Куя́льника, Салгі́ра, Сві́жа, Смо́трича*.

Примітка. Закінчення *-у, -ю* наявне у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Кривого Рогу, Часового Яру, Широкого Лану* та ін.

2. Закінчення *-у* (у твердій і мішаній групах), *-ю* (у м'якій групі) мають:

1) абстрактні іменники чоловічого роду:

а) назви якостей і властивостей: *героїзму, ліризму, націоналізму, патріотизму*;

б) назви почуттів, хвороб: *болію, гніву, жалію, жаху, розпачу, сну, сорому, стиду* (і *стидá*), *страху; авітамінозу, арт-розу, бронхіту, гаймориту, грипу, діабету, кашлю, коліту, кору, набряку, опіку, опуху, отіту, правцю, тифу, ящуру*;

в) назви процесів, станів, властивостей, явищ суспільного життя, загальних понять: *аналізу, бігу, відгуку, задуму, запису, заробітку, затору, звуку* (але як термін *звука*), *ідеалу, імпульсу, клопоту, коліквіуму, конфлікту, кроку, лету* (*льоту*), *пошитовху, прибутку, приїзду, прогресу, регресу, ремонту, руху, синтезу, смутку, стогону, спокоею, сумніву, успіху, ходоу, шуму*, але: *ривка́, стрибка́, стусанá*;

г) назви філософських, літературознавчих та інших наукових понять: *абсолюту, абсурду, агностицизму, антропоцентризму, дисонансу, догматизму, догмату; авралу, акту, достатку, екскурсу, експорту, ідеалу, сорту, способу, феномену* (явище), *фрейдизму, хісту* та ін., але як конкретні іменники-терміни: *ду́ха* і *Ду́ха* (у значенні *Святого́ Ду́ха* (третя іпостась єдиного Бога));

г) назви явищ природи: *віхору, вітру, вогню, граду, грому, дощу́, землетрусу, морозу, смерчу, туману, урагану, холоду, цикло́ну*, але *Вітра, Мороза* як персоніфікованих явищ (див. п. 1.1);

д) назви віртуальних (соціальних та ін.) мереж: *інстаграму, телеграму, фейсбўку, ютўбу* і под.

2) іменники на позначення сукупності істот: *батальйону, взводу, дивізіону, електорату, корпусу* (військове з'єднання), *ордену* (чернеча громада), *оркестру, полку, рою, хору* (але з наголосом на останньому складі *табуна́*) або неістот:

а) дерев, кущів: *гаю, лісу, саду* (але *садкі*), *чагарнику*;

б) трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, гороху, звіробію, кропу, молочаю, очерету, щавлю, ячменю* (але *вівса*);

в) предметів побуту: *одягу, реманенту, сувоя, товару*;

г) сортів плодових дерев: *кальвілю, ранету, ренклоду* та ін.;

3) іменники на позначення установ, закладів, організацій, об'єднань держав та ін.: *інституту, коледжу, ліцею, маркету, музею, університету*; *клубу, комітету, уряду; союзу, блоку*, але *блока* (механізм або камінь);

4) назви спортивних ігор і танців: *альпінізму, бадмінтону, баскетболу, бейсболу, біатлону, боксу, буюлінгу, волейболу, гандболу, гольфу, дайвінгу, серфінгу, футболу; бобслею, хокєю; вальсу, краков'яку, танку* (але переважно з наголосом на закінченні *танкі*), *танцю*, але: *гопакі, козакі* (танець), *серфінга* (спортивне знаряддя);

5) іменники — назви просторових понять та їхніх різновидів: *байраку, валу, лиману, лу́гу, майдану, то́ку; всесвіту, рінгу, рову, світу, степу, уривку, яру; країю, небокраю, ручаю*, але: *горбі́, ху́тора*. До цієї групи належать також назви різних споруд і будинків, зокрема й військових, приміщень та їхніх частин, різних просторових комунікацій: *бастіону, будінку, вігв́аму, вокза́лу, гурто́житку, та́нку, да́ху, заво́ду, за́лу, за́мку, інте́рнату, кана́лу, коридо́ру, метрополіте́ну, мо́лу, му́ру, пала́цу, парapéту, підва́лу, плóту, по́верху, порта́лу, приту́лку, сара́ю, ти́ну, універма́гу, фаса́ду, фільва́рку, чу́му, ши́нку, шта́бу*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндаж́а, гараж́а, куреня́, млина́, саж́а, хліва́*; обидва закінчення — **-а** (**-я**) та **-у** (**-ю**) — мають іменники: *моста́* (конкретний предмет) і *мо́сту* (цілісність), подібно: *парканá* і *паркáну*, *плотá* і *плóту*, *столá* і *сто́лу*.

До просторових реалій належать і назви річок (крім зазначених у п. 1.2к), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Ні́лу, Ре́йну, Се́йму, Сті́ру, Стрі́ю; Байка́лу, Сві́тязю; Алта́ю, Ельбру́су, Памі́ру, Ура́лу; Кі́пру, Крі́ту, Ро́досу; Алжі́ру, Афганіста́ну, Вати́-*

ка́ну, Єгíпту, Іра́ку, Іра́ну, Кита́ю, Тайва́ню; Гонко́нгу, Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Караба́ху, Мікелóну, Сен-Пе́ру, Сибіру.

Примітка. Закінчення **-а (-я)** та **-у (-ю)** має розрізнявальну функцію в деяких іменниках: *Алжі́ра, Рі́ма, Туні́са* (місто) і *Алжі́ру, Рі́му, Туні́су* (країна), *Нью-Йо́рка* (місто) і *Нью-Йо́рку* (штат);

6) речовинні іменники: *азо́ту, асфа́льту, бальза́му, бо́ру, бори́зу, бро́му, во́ску, га́су, гі́псу, грати́ту, йо́ду, ква́су, льо́ду, ме́ду, піску́, плазміноге́ну, поро́ху, спі́рту, фібриноге́ну; алюміні́ю, во́дню, вуглеці́ю, кі́сню, ма́гнію, ра́дію, та́лію, ту́лію*, але: *білка́, хліба́* (конкретний іменник);

7) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водога́ну, вододі́лу, газоба́ну, живо́пису, живо́плоту, манускри́пту, родова́ду, руко́пису, суходо́лу*, але: *електрово́за, паропла́ва*;

8) назви населених пунктів (крім зазначених у п. 1.2к): *Амстерда́му, Го́мелю, Ліверпу́лю, Лондо́ну, Мадри́ду, Пари́жу, Чорно́білю*.

Примітка. Ці іменники можуть мати і варіантне закінчення — **-а(-я)**: *Амстерда́ма, Го́меля, Ліверпу́ля, Лондо́на, Мадри́да, Пари́жа, Чорно́біля*;

9) більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, відгу́ку, заробі́тку, за́пису, за́бору, по́буту, по́шитовху, прибу́тку, прикла́ду, про́воду (дріт), суво́ю, у́сміху, у́спіху*.

Примітка. У низці іменників зміна закінчення, що ґрунтована на протиставленні конкретних та абстрактних іменників, а також іменників зі значенням сукупності, передає значення слова: *акта́* (документ) — *акту́* (дія), *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *апарата́* (прилад) — *апарату́* (установа), *ба́ла* (одиниця вимірювання) — *ба́лу* (святковий вечір), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *бо́ра* (свердло) — *бо́ру* (хімічний елемент), *бо́рта* (край одягу, посуду) — *бо́рту* (судно), *була́та* (зброя) — *була́ту* (сталь), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *дзвóна* (інструмент) — *дзвóну* (звук), *Ду́ха/ду́ха* (безплотна надприродна істота; безсмертна, нематеріальна основа істоти) — *ду́ху* (здібність, властивість, стан, зміст і напрям; процес), *елеме́нта*

(конкретне) — *елемѐнту* (абстрактне), *звѹка* (термін) — *звѹку* (процес), *імѐйла* (поштова електронна скринька) — *імѐйлу* (система електронної пошти), *інструмѐнта* (одиничне) — *інструмѐнту* (збірне), *каменѹ* (одиничне) — *каменю* (збірне), *кліна* (предмет) — *кліну* (просторове поняття), *кѹрпуса* (тулуб) — *кѹрпусу* (сукупне), *листа́* (одиничне) — *листу́* (збірне), *листопа́да* (місяць) — *листопа́ду* (процес), *ѹргана* (частина тіла) — *ѹргану* (установа), *оригіна́ла* (особа) — *оригіна́лу* (документ), *папѐра* (документ) — *папѐру* (матеріал), *пѹтяга* (поїзд) — *пѹтягу* (почуття), *пѹяса* (предмет) — *пѹясу* (просторове поняття), *прида́тка* (відросток) — *прида́тку* (додаток), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *сирка́* (сиркова маса) — *сирку́* (зменшене до *сир*), *сѹняшника* (рослина) — *сѹняшнику* (насіння), *ста́на* (технічний термін) — *ста́ну* (музичний термін), *телефо́на* (апарат) — *телефо́ну* (вид зв'язку), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктора* (маклер) — *фа́ктору* (чинник), *фено́мена* (особа) — *фено́мену* (явище), *шабло́на* (пристрій; кресленик) — *шабло́ну* (зразок), *шлѹнка* (орган травлення) — *шлѹнку* (страва; фізіологічна потреба в їжі) і т. ін.

§ 83. Давальний відмінок

У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -єві (-єві), -у (-ю)**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-єві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2.2): *ба́тькові, буди́нкові, бу́кові, дире́кторові, ді́дові, дро́тові, запáсові, кі́лимові, ма́йстрові, набѹрові, пала́цові, Петрѹві, побраті́мові, праці́вникѹві, сѹнові, та́тові; вѐлетневі, доцѐві, журавлѐві, ка́меневі, пла́чєві, плацѐві, пнѐві, секрета́рєві, товáришеві, шахтарѐві; га́єві, добрѹдієві, кра́єві, Сергіє́ві, солов'є́ві* та ін. Ці ж іменники набувають і закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі): *буди́нку, бу́ку, дире́ктору, дро́ту, запáсу, кі́лиму, ма́йстру, пала́цу, Петрѹ; вѐлетню, Віта́лію, га́ю, журавлѹ, ка́меню, кра́ю, солов'ю́*.

Примітка. Коли в тексті вжито поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень потрібно спочатку використовувати закін-

чення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Леонідо́ві Микола́йовичу Куце́нку, Симо́нєнко́ві Оле́сю Андрі́йовичу, до́бродіє́ві бригади́ру, па́нові капіта́ну.*

Варіантні закінчення **-ові** та **-у** мають іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають недорослих істот: *дитя́т-ко́ві — дитя́тку, лоша́тко́ві — лоша́тку, немовля́тко́ві — немовля́тку, порося́тко́ві — порося́тку, теля́тко́ві — теля́тку, ягня́тко́ві — ягня́тку* і под.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

1) іменники середн. роду: *мі́сту, свя́ту, селу́; прізвищу; знарядд́ю, облі́ччю, підда́шию, роздо́рїжжю́, се́рцю, со́нцю, умі́нню.*

У деяких іменниках середн. роду можливі варіантні закінчення **-у, -ю** та **-ові, -еві**: *лі́ху — лі́хові, мі́сту — мі́стові, о́зеру — о́зерові, се́рцю — се́рцеві;*

2) іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -єв (-єв), -ин**: *Льві́в — Льво́ву, о́стрів — о́строву, рі́в — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову, Ки́їв — Киє́ву; Ма́монтов — Ма́монтову; Колгу́єв — Колгу́єву; Бату́рин — Бату́рину, Лебе́дін — Лебе́дину.*

Примітка. У прізвищах на зразок *Васи́лішин, Во́лошин, Семені́шин, Якові́шин, Ільї́н* можливі варіантні закінчення **-у** та **-ові**: *Васи́лішину — Васи́лішино́ві, Во́лошину — Во́лошино́ві, Михаї́лішину — Михаї́лішино́ві, Семені́шину — Семені́шино́ві, Степані́шину — Степані́шино́ві, Якові́шину — Якові́шино́ві, Ільї́ну — Ільї́нові* та ін.

§ 84. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Омонімічну з формою родового відмінка мають усі іменники чол. роду — назви істот, а також найменування персоніфікованих явищ: *будівни́ка, доповідача́, коня́, хло́пця; Ві́тра, Моро́за.*

2. Усі іменники — назви неістот чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрét, інститут, колектів, міст, нарód, полк, сон, стиль, стіл, ячмінь; коріння, місто, місце, море, селó.*

Примітка. Деякі конкретні іменники чол. роду, переважно назви побутових предметів, дерев, документів та ін., можуть мати варіантні форми, спільні з формами або називного, або родового відмінків: (уклав) *акт* і *áкта*, (вивчив) *віри* і *віриша*, (розгорнув) *довідник* і *довідника*, (зрізав) *дуб* і *дуба*, (написав) *лист* і *листа*, (узяв) *ніж* і *ножі*, (поклав) *олівець* і *олівця*, (подарував) *пéрстень* і *пéрсня*, (поставив) *плуг* і *плуга*.

§ 85. Орудний відмінок

В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа — **-єм**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду з кінцевим **-я**): *ма́йстром, місто́м, працівникóм, селóм; бійце́м, кобзарéм, конéм, куще́м, місце́м, мо́рем, ножéм, плече́м, прізвище́м, секретарéм, слухачéм; пиріéм, рóем, солов'е́м, урожа́ем; Багри́ем, Кублі́ем, Червоні́ем.*

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *ворожіння́м, життя́м, змага́нням, знаряддя́м, кілля́м, листя́м, луб'я́м, обліччя́м, підда́шшям, пір'я́м, роздоріжжя́м, уміння́м, щастя́м.*

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

1) іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**: *Виногра́довим, Звє́гінцевим, Ковале́вим* (від *Ковалів*), *Лє́синим, Льї́нім*. Неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бю́ловом, Да́рвіном, Кельві́ном, Ча́пліном.*

Примітка. Прізвища на **-ин (-анин, -янин)**, які походять від назв осіб за етнічною належністю або місцем проживання, в орудному відмінку однини набувають закінчення **-ом**: *Воло́шином, Лучка́ніном, Руси́ном, Ту́рчином, Ту́р'яніном* та ін.;

2) Іменники — географічні назви середн. роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-єв-), -ин- (-їн-)**, що відмінюються як прикметники: *Барвінкове — Барвінковим, Свátове — Свátовим, Котелéве — Котелéвим, Горóшине — Горóшиним.*

Іменники — географічні назви чол. та середн. роду із суфіксами **-ов-, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин-, -ін (-їн)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Хáрковом, Кі́євом, Козя́тином, Лебе́дином, Пиря́тином, Свято́шином, Яготинóм.*

§ 86. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-і (-ї), -ові, -єві (-єві), -у (-ю)**.

1. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа — **-ї**) мають:

1) іменники чол. роду (переважно безсуфіксні) — назви неістот: *на дубі́, на місяці́, на по́версі, на порóзі, на столі́, на язиці́; по асфáльті, по фунда́менті; при дні́, при столі́, при харáктері; в áкті, в дусі́; у байра́ці, у бéрезі, у гру́нті, у декре́ті, у комп'ю́тері, у телефо́ні.*

Примітка 1. Деякі іменники цього зразка можуть мати варіантні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в них: *на льо́ді — на льодо́у, на ро́ді — на родо́у, на ста́ві — на ставо́у, на то́рзі — на торго́у; у га́ї — у гаю́, у краї́ — у краю́, у лісі́ — у лісу́.*

2) іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *на облі́ччі, на письмі́, на підда́шші, на плечі́, на роздорі́жжі; по заве́ршенні; при зга́рищі, при мо́рі, при узбі́ччі; в о́зері; у го́рі, у місті́, у навча́нні, у прізви́щі, у селі́, у сло́ві.*

2. Закінчення **-у** (після голосного — **-ю**) мають:

1) іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(-о), -еньк-, -ечк-(-ечок-), -ищ-** — назви неістот: *на держаку́, на літаку́; на до́щику; на мішку́, при підраху́нку, у буди́нку, у гурткóу, у ставкóу; на ліжку, на я́чку, у військóу; при ба́теньку; у містéчку, у горичéчку; по горі́щу.*

Наявні також і варіантні форми з **-ові**: *на/по/при/у держак**ові**, на/по/при/у літак**ові**, на/по/при/у будінок**ові**, на/по/при/у ліжк**ові*** та ін.;

2) іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *на льод**у**, на сніг**у**, на шлях**у**; по дах**у**; у соку**у**, у степ**у**, у яр**у**, у бо**ю**, у га**ю**.*

Примітка 1. Із прийменником **по** деякі іменники набувають варіантних закінчень **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дніпр**у** і по Дніпр**і**, по дуб**у** і по дуб**і**, по міст**у** і по міст**і**, по навчання**ю** і по навчання**ні**, по обличч**ю** і по обличч**і**, по озер**у** і по озер**і**, по полі**ю** і по полі**і**, по сел**у** і по сел**і**; на позначення часу вживається переважно закінчення **-і (-ї)**: *по закінчен**ні**, по обід**і**; зрідка — -у(-ю): по в**ечор**і і по в**ечор**у, по досягнен**ні** і по досягнен**ню**, по за**верш**ен**ні** і по за**верш**ен**ню**, по закінчен**ні** і по закінчен**ню**, по здійснен**ні** і по здійснен**ню**.**

Примітка 2. Із прийменниками **в (у)** деякі іменники також набувають варіантних закінчень **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *у потяг**у** і у потяг**і**.*

3. Закінчення **-ові** у твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:

1) іменники чол. роду — переважно назви істот: *на/при батьк**ові**, на/при лісник**ові**; на/при в**ч**ител**еві**, на/при кон**еві**, на/при тов**ар**и**ш**ев**і**; на/при вод**і**є**ві**;*

2) іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви недорослих істот): *на дит**я**тк**ові**, на левен**я**тк**ові**, на немов**л**ятк**ові**, на тел**я**тк**ові**, на хлоп**'я**тк**ові**, на ястр**уб**'ятк**ові**.*

Примітка 1. Іменники чол. роду твердої групи з основою на **-г, -к, -х**, безсуфіксні та із закінченням **-о** — назви осіб, а також іменники середн. роду із суфіксами зі значенням пестливості — назви істот, ужиті з прийменниками **на, у (в), по, при**, поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** мають і варіантні закінчення **-у (-ю)**: *на батьк**ові** і на батьк**у**, при співроб**і**тник**ові** і на співроб**і**тник**у**, на чумак**ові** і на чумак**у**, на дит**я**тк**ові** і на дит**я**тк**у**, на тел**я**тк**ові** і по тел**я**тк**у**.*

Іменники чол. роду — назви істот (не осіб) мають поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на звір**ові** і на звір**і**; на кит**ові** і на кит**і**, на осл**ові** і на осл**і**, на тигр**ові** і на тигр**і**; на вуж**еві** і на вуж**і**, на кон**еві** і на кон**і**, на лос**еві** і на лос**і**; на буга**еві** і на буга**і**; **-ові** та **-у** — переважно в іменниках з основою на **к**: на*

борсукóві і *на борсукóу*; *на віслюкóві* і *на віслюкóу*; *на вóвкові* і *на вóвку*; *на воякóві* і *на воякóу*.

Примітка 2. Із прийменником **по** іменники набувають варіантних закінчень **-ові, -еві (-сві)** та **-у (-ю)**: *по вóвкові* і *по вóвку*, *по лéвові* і *по лéву*; *по бугаéві* і *по бугаéу*, *по зайце́ві* і *по зайце́у*; *по ву́жéві* і *по ву́жéу*.

Примітка 3. Окремі іменники — назви осіб чол. роду, вжиті з прийменниками **на, у (в), по, при**, мають три варіанти закінчень: **-ові / -у (-ю) / -і (-ї)** — у твердій групі, а в м'якій і мішаній групах — **-еві (-сві), -ю, -і (-ї)**: *на/у (в)/по/при капіта́нові, капіта́ну, капіта́ні*; *на/у (в)/по/при прем'є́р-міні́строві, прем'є́р-міні́стру, прем'є́р-міні́стрі*; *на/у (в)/по/при профе́сорові, профе́сору, профе́сорі*; *на/у (в)/по/при студéнттові, студéнту, студéнтті*; *на/у (в)/по/при учі́телеві, учі́телю, учі́телі*; *на/у (в)/по/при носі́єві, носі́ю, носі́ї*; *на/у (в)/по/при не́божеві, не́божу, не́божі*; *на/у (в)/по/при това́ришеві, това́рищу, това́риші*; *на/у (в)/по/при чита́чєві, чита́чу, чита́чі*.

§ 87. Кличний відмінок

Іменники другої відміни у кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е**.

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи, зокрема із суфіксами **-ик, -ок, -к(-о)**, іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *Пе́трику, робі́тнику* (і *робі́тні́че*), *сі́нку, ба́тьку, Іва́нку; погóничу, слухáчу, това́рищу; Лю́двігу, Дже́ку, Жа́ку, Фрі́дріху*, а також іменники *ді́ду, сі́ну, та́ту*.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віта́лію, вчі́телю, Грі́цію, кра́ю, лі́карю, мі́сяцю, розма́ю, я́сеню*.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** і деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богда́не, Бо́же, го́лубе, дру́же, коза́че, мо́сте, о́рле, па́не, Оле́же* (й *Оле́гу*), *Пе́тре, по́сле, со́коле, Степа́не, чума́че; же́нче* (від *жнець*), *кра́вче, мо́лодче, хло́пче, ше́вче* (але переважно: *бійці́ю, украї́нцю, умі́льцю* та ін.); *До́вбуше; гу́сляре, ма́ляре, тесля́ре, шко́ляре; сто́роже*. В окремих іменниках можливі варіанти: *повста́нцю* і *повста́нче, умі́льцю* і *умі́льче*.

4. Закінчення **-е** мають прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, такі як *Королéве, Ромáнове, Щóголеве, Глібове, Гуля́єве, Чугу́єве, Романі́шине, Степані́шине* та ін. і варіантні форми, спільні з називним відмінком: *Ромáнів, Чугу́їв, Королів, Щóголів, Глібов, Гуля́єв, Романі́шин, Степані́шин*.

Географічні назви, до складу яких уходять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Льво́ве, Кі́сьве, Лебеді́не*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка мають обидва слова: *добро́дію бригаді́ре, па́не лейтенáнте*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються із загальної назви та імені, форму кличного відмінка набувають і загальна назва, і власне ім'я: *бра́те Пётре, дру́же Грі́цію, коле́го Степа́не, ліка́рю Ї́горю, па́не Віта́лію, побраті́ме Іва́не*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка набувають і загальна назва, і власне ім'я: *дру́же Макси́менку; коле́го Євге́не Оницю́ку; па́не Кова́лю*; можливі також поєднання форми кличного відмінка іменника загальної назви та форми кличного відмінка прізвища, однакової з формою називного відмінка: *дру́же Макси́менко; коле́го Євге́не Оницю́к, па́не Кова́ль*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володі́мире Хомичу́, Пётре Кузьмичу́, Яросла́ве Андрі́йовичу*.

Примітка 5. Іменники *гер, сер, сір* мають форму, омонімічну з називним відмінком: *гер, сер, сір*.

Примітка 6. Іменник *Госпо́дь* у кличному відмінку має форму *Господи́*; іменник *Христóс* може мати варіантні форми кличного відмінка: *Хрі́сте, Христé, рідко Христóсе*.

Б. Множина

§ 88. Називний відмінок

У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі́, береги́, горóди, директорі́, заводи́, клáси, лісі́, працівникі́, футля́ри*, але *дру́зі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-ін)**: *громадяни, кияни, львів'яни, селяни; болгари, татари; хазяї (хазяїни)*, але: *грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа — **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *в'єлетні, герої, ковалі, купці, лікарі, обрїї, пазурі (і пазури), секретарі, солов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі* (зрідка *вічі*), *плечі*.

Примітка 1. Іменники чол. роду із числівниками **два, три, чотири** мають закінчення **-и, -і (-ї)**: *два хлопці, три робітники, чотири слухачі*.

Примітка 2. В урочистому мовленні замість форми множини слова *брат* — *браті* вживають форму збірності *браття* (зрідка — *братове*).

3. Закінчення **-а** (у твердїй і мішанїй групах), **-я** (у м'якій, зрідка мішанїй групах) мають усі іменники середн. роду: *д'єна* (від *дно*), *міста, п'єра, стрем'єна; прїзвища, урвища; моря, обліччя, піддашшя, поля, прислів'я, роздоріжжя, уміння*.

Де кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини варіантні закінчення **-и** та **-а**: *в'уси* — *в'уса, ґрунту* — заст. *ґрунта* (збірне), *рукаві* — *рукава, хлібі* — *хліба* (збірне), але тільки *вівса*.

Примітка. Іменник *Господь* форм множини не має.

§ 89. Родовий відмінок

У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа — **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я**: *батьків, берегів, ватів, вольтів, героїв, ґрамів, друзів, дощів, захисників, м'єтрів, обрїїв, омів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, татів* (множина *татів*) і *татів* (множина *татів*), *школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгїр'їв, морів, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв*.

Примітка. Невелика група іменників чол. роду має і нульове закінчення (основу): *ватів* (*ват*), *кіловатів* (*кіловат*), *чоботів* (*чобіт*), а

також у сполученні із числівниками: *сто раз* (і *разів*), але: *днів сім, разів сто*; *чоловік сім і сім чоловік*, тобто ‘сім осіб’, але: *сім чоловіків* — ‘сім осіб чоловічої статі’, *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин**, **-ін**: *болгар, громадян, селян, татар*, але: *вірменів, грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о**, **-е** та більшість іменників на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажань, боліт, вагань, верхівть, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, обліч, пальт, питань, піддаш, покликань, полóтен, прізвиц, роздоріж, сердець (і серць), сіл, слів, сприйнять, умінь, ху́тер, я́ць*, але: *морів, полів* (рідко *піль*) та ін.

Примітка. У разі збігу двох приголосних у кінці основи з нульовим закінченням між ними часто з'являються голосні **о** або **е**: *вікон, пасом, суконь; болітець, відер, віко́нець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець (озерéць), ре́бер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *го́стéй, ко́ней* і середн. роду: *очéй* (і *віч*), *плечéй* (і *пліч*), заст. *уше́й (уші́)*, переважно *вух*.

§ 90. Давальний відмінок

У давальному відмінку множини іменники чол. та середн. роду другої відміни мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батька́м, працівникáм, слухачáм, тракторáм; коліна́м, міста́м, прізвищам, сéлам; лікаря́м, моря́м, о́брія́м, поля́м, шахтаря́м*; а також *бажання́м, друзя́м, місця́м, обліччя́м, пита́ння́м, підда́шиям, роздо́ріжжя́м, узві́шиям*.

§ 91. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають омонімічну форму або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники — назви істот мають закінчення, омонімічне з родовим відмінком множини: *вчителів, героїв, кравців, лікарів, оленів, працівників, хрущів*, але: *піти у гвардійці, перейти в робітники*.

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *волів*), *коне́й* (і *коне́й*), *поросяток* (і *поросятка*).

2. Усі іменники — назви неістот мають форму, омонімічну з називним відмінком множини: *берегі́, трактори́; вантажі́, олівці́; міста́, селища́; моря́, обличчя́, поля́, узвішшя́*.

§ 92. Орудний відмінок

В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій, зрідка в мішаній групах) мають іменники чол. і середн. роду: *берега́ми, працівника́ми, товариша́ми, трактора́ми; вуха́ми, міста́ми, прізвища́ми, села́ми, явища́ми; коваля́ми, лікаря́ми, шахтаря́ми; знаряддя́ми, місця́ми, обличчя́ми, поля́ми, роздоріжжя́ми, узвішшя́ми*.

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. і середн. роду: *гістьми́* (і *гостя́ми*), *кіньми́* (і *коне́ями*), *чобітьми́* (і *чоботя́ми, чоботами́*); *коліньми́* (і *коліна́ми*), *колісьми́* (і *колеса́ми*), *крильми́* (і *крила́ми*).

Примітка. Іменники середн. роду *о́ко, плече́* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *очі́ма, плечі́ма*.

§ 93. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на дуба́х, на працівника́х, у горизонта́х, в озера́х, у календаря́х; по ліса́х, при берега́х, при стола́х, у*

сéлищах; на учителя́х, на шахтаря́х, на чо́ботах (чобо́тях); на місця́х, на обліччя́х, на роздорі́жжя́х, на узві́шшя́х; по буди́нках, по міста́х, по сéлах, по га́ях, по о́брях.

§ 94. Кличний відмінок

У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, омонімічну з називним: *брати́, праці́вники́; ді-ячі́, товари́ші; о́брїї, учите́лі, ліка́рі; моря́, поля́, сéла*; у поетичному та урочистому мовленні використовують форми на зразок *брато́ве, пано́ве, свато́ве*.

III в і д м і н а

§ 95. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *Бéршаді́, вані́лі, га́лузі́, герані́, гідності́, кро́ві, любо́ві, мо́ці, незале́жності́, нéхворо-ци́, но́чі, Оболо́ні, о́сені, о́сі, по́дорожі́, прія́зні, ре́чі, Ру́сі, со́лі, ста́лі, су́міші́, тіні́, У́мані́, фа́льші́, фла́нелі́, хоро́брості́.*

Примітка 1. Іменники на **-ть** після приголосного, а також слова *кров, любо́в, о́сінь, сіль, Білору́сь, Русь* у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**: *гідности́, незале́жності́, радості́, смéрти, че́сти, хоро́брости́; кро́ви, любо́ви, о́сени, со́ли, Білору́си, Ру́сі.*

Примітка 2. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височі́нь, глибочі́нь, далечі́нь, широчі́нь*, крім знахідного та орудного, уживають зрідка; їх замінюють відповідні словоформи із суфіксом **-ин(-а)**: *височина́, глибочина́, широчина́.*

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

1) якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням цей

приголосний подовжується (на письмі відповідна буква подвоюється): *Бéршаддю, ваніллю, височінню, віссю, гáлуззю, герáнню, міддю, міццю, ніччю, Оболóнню, пóдорожжю, Рúс-сю, сіллю, сúмішию, тінню, Ўманню*;

2) якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, шч** (буква **щ**), то подовження не відбувається: *вéрф'ю, гідністю, жóвчю, кіновар'ю, крów'ю, любóв'ю, мáтiр'ю, незалéжністю, нéхвороцю, Óб'ю, прiязню, рáдістю, якістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживаємо закінчення **-і**: *в Ўмані, у Бéршаді, у гáлузі, у дóповіді, у пóдорожі, у рáдості, у сóлі, у тiні; на óсі, на Оболóні, на Рúсі; при свідóмості*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *любóве, нóче, рáдосте, смéрте, Ўмане*.

§ 96. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *вiдповіді, вiсті, нóчі, óсі, пóдорожі, сúміші, тiні*.

2. У родовому відмінку множини вживаємо закінчення **-ей**: *вiдбóмостей, вiдповiдей, вiстéй, гáлузей, герáней, дóповiдей, ночéй, областéй, осéй, пóдорожсей, сúмишей, тiней*.

3. У давальному відмінку множини вживаємо закінчення **-ям** (після шиплячого — **-ам**): *вiдповiдiям, вiстiям, герáням, óсям, тiням; ночáм, пóдорожам, сúмишам*.

4. В орудному відмінку множини вживаємо закінчення **-ями** (після шиплячого — **-ами**): *вiдповiдiями, вiстiями, герáнями, костiями (рiдко кiстьми), óсями; ночáми, пóдорожам-ми, сúмишам-ми*.

5. У місцевому відмінку множини вживаємо закінчення **-ях** (після шиплячого — **-ах**): *на герáнях, на óсях, у вiдповiдях, у вiстiях, у тiнях; по ночáх, у пóдорожах, у сúмишах*.

§ 97. Відмінювання слова МА́ТИ

	Однина	Множина
Н.	ма́т-и (<i>рідко</i> — ма́т-ір)	ма́т-ер-і́
Р.	ма́т-ер-і́	ма́т-ер-і́в
Д.	ма́т-ер-і́	ма́т-ер-я́м
Зн.	ма́т-і́р	ма́т-ер-і́в
Ор.	ма́т-і́р'-ю	ма́т-ер-я́ми
М.	...ма́т-ер-і́	...ма́т-ер-я́х
Кл.	ма́т-и	ма́т-ер-і́

IV в і д м і н а

§ 98. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого — **-а**): *ві́м'я, галченя́, голуб'я́, гуся́, дитя́, ім'я́, козеня́, плем'я, сі́м'я, ті́м'я*; *колиця́, курча́, лошя́*.

2. У родовому відмінку однини вживаємо форми на **-ят-и** (після шиплячого — **-ат-и**) та **-ен-і**: *галченя́ти, голуб'я́ти, гуся́ти, дитя́ти, козеня́ти; колиця́ти; курча́ти, лошя́ти; ві́мені (ві́м'я), і́мені (ім'я́), племе́ні (плем'я), сі́мені (сі́м'я), ті́мені (ті́м'я)*.

3. У давальному відмінку однини вживаємо форми на **-ят-і** (після шиплячого — **-ат-і**) та **-ен-і**: *галченя́ті, гуся́ті, дитя́ті, козеня́ті; курча́ті, лошя́ті; ві́мені (ві́м'ю), і́мені, племе́ні, сі́мені (сі́м'ю), ті́мені (ті́м'ю)*.

4. В орудному відмінку однини вживаємо форму (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого — **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають варіантні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галченя́м, гуся́м; дитя́м, козеня́м; курча́м, лошя́м; ві́менем (ві́м'ям), і́менем (ім'я́м), племе́нем (плем'ям), сі́менем (сі́м'ям), ті́менем (ті́м'ям)*.

5. У місцевому відмінку однини вживаємо форми на **-ят-і** (після шиплячого — **-ат-і**) та **-ен-і**: *на галченя́ті; на курча́ті; в і́мені, у племе́ні*; іменники *ві́м'я, сі́м'я, ті́м'я* ма-

ють варіантні форми: *на вімені (вім'ї), на сімені (сім'ї), на тімені (тім'ї); по вімені (вім'ю), по сімені (сім'ю), по тімені (тім'ю).*

6. У кличному відмінку деякі іменники мають закінчення **-е**: *імене, плéмене.*

§ 99. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форми на **-ят-а** (після шиплячого — **-ат-а**) та **-ен-а**: *гуся́та, теля́та; курча́та, лоша́та; іменá, племенá*, але: *вім'я, сім'я, тім'я* (ці іменники у множині відмінюємо як іменники другої відміни).

2. У родовому відмінку множини іменники четвертої відміни мають нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого — **-ат**) і **-ен**: *гуся́т, теля́т; курча́т, лоша́т; іме́н, племе́н*, але: *вім'їв, сім'їв, тім'їв.*

3. У давальному відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ам** (після шиплячого — **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гуся́там, теля́там; курча́там, лоша́там; іменáм, племенáм*, але: *вім'ям, сім'ям, тім'ям.*

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *колиця́та; іменá, племенá; вім'я, сім'я, тім'я*, з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т* або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т і гуся́та; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та.*

5. В орудному відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ами** (після шиплячого — **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; іменáми, племенáми*, але: *вім'ями, сім'ями, тім'ями.*

6. У місцевому відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ах** (після шиплячого — **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в іменáх, у племенáх*, але: *на тім'ях, у вім'ях, у сім'ях.*

**§ 100. Відмінювання іменників,
що мають тільки форму множини**

1. У називному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-и**: в *'язи* ('тильна частина шії'), *діти*, *джінси*, *збійни*, *канікули*, *люди*, *ночви*, *окуляри*, *сани*, *сіни*, *Суми*, *сходи*, *фінанси*, *штані*.

Примітка. Деякі іменники, зокрема *гуси*, *діти*, *кури*, *люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска*, *дитина*, *курка*, *людина*;

2) закінчення **-і** (після голосного — **-ї**): *гордоці*, *граблі*, *двері*, *дріжджі*, *коноплі*, *ножиці*, *радоці*, *хітроці*, *Чернівці*, *помії*;

3) закінчення **-а** (зрідка — **-я**): *віла*, *ворота*, *дрова*, *ясла*, *ясна*, *вінця*.

2. У родовому відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ей**: *гробей*, *дверей*, *людей*, *саней*, *сіней*;

2) закінчення **-ів**: в *'язів*, *граблів* (і *грабелів*), *джінсів*, *дріжджів*, *клиців*, *окулярів*, *сходів*, *фінансів*, *хітроців*, *Чернівців*;

3) нульове закінчення: *вил*, *воріт*, *дров*, *збійн*, *канікул*, *конопель*, *лещат*, *ножиць*, *ночів* (*ночв*), *Сум*, *ясел*, *ясен*.

3. У давальному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и**, **-а** або **-і** (після шиплячого): *веселоцям*, *вілам*, *воротам* (і *воротям*), *в'язам*, *ночвам*, *радоцям*, *Сумам*, *сходам*, *фінансам*, *штанам* (і *штаням*), *яслам*.

Винятки: *гусям*, *дітям*, *курям*, *людям*, *саням*, *сіням*;

2) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і**, **-ї**, **-я**: *граблям*, *дверям*, *ножицям*, *Чернівцям*, *поміям*, *вінцям*.

4. У знахідному відмінку вживаємо форми:

1) однакові з називним відмінком: *віла*, *вінця*, *граблі*, *коноплі*, *окуляри*, *сани*, *фінанси*, *ясла*;

2) однакові з родовим відмінком (для назв людей): *дітей*, *людей*;

3) однакові з родовим і називним відмінками (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й* і *гу́си*, *куре́й* і *ку́ри*.

5. В орудному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и**, **-а** або **-і** (після шиплячого): *ві́лами*, *но́ч-вами*, *Су́мами*, *схо́дами*, *фіна́нсами*; *весело́цями*, *радо́цями*;

2) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і**, **-ї**, **-я**: *ві́нцями*, *грабля́ми*, *коно́плями*, *но́жи-цями*, *Чернівця́ми*, *помі́ями*;

3) закінчення **-ми**: *ворітьмі́* (і *ворота́ми*), *грішми* (і *гро-ші́ма*), *гусьмі́*, *двермі́* (і *двері́ма*), *дітьми*, *курмі́*, *людьмі́*, *саньмі́* (і *саня́ми*), *сіньми*, *штаньмі́* (і *штана́ми*, рідше — *штаня́ми*).

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приго-лосного вживаємо закінчення **-ах**, **-ях**: *на ві́лах*, *на воро́тах* (рідше — *воро́тях*), *на кані́кулах*, *на но́жицях*, *на фіна́сах*, *на штана́х* (рідше — *штаня́х*), *у джінсах*, *у но́чвах*, *у Су́мах*, *у яслах*; *на грабля́х*, *у двéрях*, *у помі́ях*, *у Чернівця́х*.

ПРИКМЕТНИК

За характером кінцевого приголосного основи та відмін-кових закінчень прикметники поділено на дві групи — твер-ду та м'яку.

§ 101. Тверда група прикметників

До твердої групи належать:

1) якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *бо́сий*, *бу́рхли́вий*, *вельчи́ний*, *весели́й*, *вес-ня́ний*, *відва́жний*, *відповідний*, *гіркий*, *глухий*, *дові́чний*, *жи-то́мирський*, *замо́жний*, *за́хідний*, *кни́жний*, *майсте́рний*, *мо́д-ний*, *молоді́й*, *навча́льний*, *нагі́рний*, *наро́дний*, *незале́жний*, *но́вий*, *пито́мий*, *попере́чний*, *постмоде́рний*, *пото́чний*, *пра-цьові́тий*, *прода́жний*, *рідний*, *сві́жий*, *семирі́чний*, *сі́зий*, *сі-*

рий, сліпий, старший, східний, творчий, телячий, тогобічний, тотожний, тугий, тямуючий, хоробрий, чистий, чотирикутний, чудовий, шляхетний, щасливий;

2) присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа — **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа — **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *батьків, дідів, Ігорів, шевців, Андріїв, Галин, доччін, ненин, няньчин, Марійн;*

3) усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, гóден, го-тóв, жив, згóден, здорóв, зéлен, ла́ден, пéвен, пóвен, пові́нен, прав, рад, ясен.*

§ 102. М'яка група прикметників

До м'якої групи належать:

1) відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного — **-їй**): *бúдній, вéрхній, вечíрній, всесвітній (кругосвітній), горóдній, да́вній (неда́вній), до-рóжній (подорóжній), досвітній, достáтній, дру́жній (але дру́жний — з іншим значенням), житній, за́дній, кра́йній, ку́тній, літній (повнолітній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, не-забу́тній, нові́тній, обі́дній (пообі́дній), осві́тній, осі́нній, оста́нній, перéдній, пі́зній, порóжній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), пу́тній, ра́нній, самобу́тній, само́тній (але самі́тний), серéдній (посерéдній), спі́дній, сторóнній, сусі́дній, ха́тній, худо́жній тощо, а також замі́жня;*

2) усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *блі́жній, вну́трішній, вчора́шній, да́внішній, дома́шній, за́втрашній, зóвнішній, коли́шній, ніні́шній, поздо́вжній, ра́нішній, спра́вжній, сього́днішній, тепéрішній, торі́шній (але цьогорі́чний), тутéшній та ін.; також прийдéшній, сінéшній тощо;*

3) відносні прикметники з основою на **-й**: *безкра́йї, дов-гові́йї, короткош́йїї*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, о́рлий*, а також якісний прикметник *сі́ній*.

§ 103. Зразки відмінювання прикметників

О д н и н а

Тверда група

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому(-ім)	...га́рн-ому(-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому(-ім)	...бра́тов-ому(-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н.	сі́н-ий	сі́н-є	сі́н-я
Р.	сі́нь-ого	сі́нь-ого	сі́нь-ої
Д.	сі́нь-ому	сі́нь-ому	сі́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	сі́н-є	сі́н-ю
Ор.	сі́н-ім	сі́н-ім	сі́нь-ою
М.	...сі́нь-ому (сі́н-ім)	...сі́нь-ому (сі́н-ім)	...сі́н-ій
Н.	безкра́-йй	безкра́-є	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́-йй
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-є	безкра́-ю
Ор.	безкра́-їм	безкра́-їм	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-йй

М н о ж и н а

	<i>Тверда група</i>		<i>М'яка група</i>	
Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́їх

Примітка 1. Іменники прикметникового походження *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* і подібні відмінюємо як прикметники: *до будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, у лютому*. Пор.: *сьогодні п'яте лютого і п'ятого лютого 2018 року*.

Примітка 2. Прикметники, складені з **-лиций**: *білолиций, блідоліций, круглолиций, повнолиций* і под., відмінюємо так:

О д н и н а

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиц-ій

М н о ж и н а

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 104. Ступенювання прикметників

Вищий ступінь порівняння прикметників

1. Вищий ступінь порівняння прикметників утворюємо додаванням:

1) суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий; дешів-ш-ий, солод-ш-ий*. Додавання суфікса **-ш-** може зумо-

вити появу звукосполучень, які на письмі позначаємо буквами **щ** і **жсч**: *віщий, то́вщий* (поряд із *товстіший*); *блі́жчий, ва́жчий, ву́жчий, дорóжчий, ду́жчий, ні́жчий, тя́жчий* тощо.

2) слів **більш**, **менш** до звичайної форми якісного прикметника (рідше): *більш вдалий, більш глибокий; менш вередливий*;

3) деякі прикметники вищого ступеня порівняння утворюються від інших основ: *вели́кий — більший, мали́й — менший, гáрний — кращий, погáний — гірший*.

Найвищий ступінь порівняння прикметників

2. Найвищий ступінь порівняння прикметників утворюємо додаванням:

1) префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*;

2) слів **найбільш**, **найменш** до звичайної форми якісного прикметника (рідше): *найбільш зручний, найбільш стійка; найменш приємне*.

Для посилення ознаки додаємо до форм найвищого ступеня порівняння прикметників частки **що** і **як**; пишемо їх із прикметниками разом: *щонайсильніший; якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 105. Відмінювання кількісних числівників

1. Числівник *о́дін, одне́ (одно́), одна́* відмінюємо так:

	О д н и н а		М н о ж и н а	
	Чол. і середн. рід		Жін. рід	
Н.	о́дін	о́дне́ (<i>рідше — одно́</i>)	о́дна́	о́дні
Р.	о́дногó		о́дніє́ї (<i>рідше — одно́ї</i>)	о́дні́х
Д.	о́дному́		о́дній	о́днім
Зн. = Н. або Р.		о́дне́ (о́дно́)	о́дну́	= Н. або Р.

II. Правопис закінчень відмінюваних слів

Ор. одним	однією (<i>pid-</i> одніми <i>she</i> — одною)	
М. ...одному (однім)	...одній	...одних

Примітка. У займенниках *одін до одного, одін одному, одін з одним* і под. наголос у словах *одного, одному, одній* і т. ін. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюємо так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома́		трьома́	чотирма́
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість	сім	вісім
Р.	п'яти́, п'ятьо́х	шесті́, шістьо́х	семі́, сімо́х	восьмі́, вісьмо́х
Д.	п'яти́, п'ятьо́м	шесті́, шістьо́м	семі́, сімо́м	восьмі́, вісьмо́м
Зн.	п'ять <i>або</i> п'ятьо́х	шість <i>або</i> шістьо́х	сім <i>або</i> сімо́х	вісім <i>або</i> вісьмо́х
Ор.	п'ятьма́, п'ятьома́	шістьма́, шістьома́	сьома́, сімома́	вісьма́, вісьмома́
М.	...п'яти́, п'ятьо́х	...шесті́, шістьо́х	...семі́, сімо́х	...восьмі́, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюємо числівники *дев'ять, десять, одина́дцять, двана́дцять, трина́дцять, чотирна́дцять, п'ятна́дцять, шістна́дцять, сімна́дцять, вісімна́дцять, дев'ятна́дцять, два́дцять, три́дцять*.

4. Складні числівники *п'ятдеся́т, шістдеся́т, сімдеся́т, вісімдеся́т* відмінюємо за таким зразком:

Н.	п'ятдеся́т
Р.	п'ятдеся́ти, п'ятдесятьо́х
Д.	п'ятдеся́ти, п'ятдесятьо́м
Зн.	п'ятдеся́т <i>або</i> п'ятдесятьо́х
Ор.	п'ятдесятьма́, п'ятдесятьома́
М.	...п'ятдеся́ти, ...п'ятдесятьо́х

5. Складні числівники *двісті, триста, чотіриста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюємо за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюємо всі частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шістсот п'ятдесяти дев'яти* (гривень).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках мають закінчення **-а**: *сорока, дев'яноста, ста*.

8. Збірні числівники *двоє, об'є, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об'а* (давня форма), *три*: *двох, двом..., об'ох, об'ом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *об'ох, об'ом, об'ом'а, на об'ох*.

10. Збірні числівники *ч'єтверо, п'ятеро, ш'єстеро, с'ємеро, в'осьмеро, д'єв'ятеро, д'єсятеро, оди'надц'ятеро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирь'ох, чотирь'ом..., п'ять'ох, п'ять'ом..., шість'ох, шість'ом...* і т. д.

11. Числові назви *т'єсяча, м'ільй'он, м'ільярд* відмінюємо як іменники відповідних відмін.

12. Неозначено-кількісні числівники *к'єльк'анадц'ять, к'єльк'адес'ят* відмінюємо як числівник *п'ять*: *к'єльк'анадц'ят'и і к'єльк'анадц'ять'ох, к'єльк'адес'ять'ма і к'єльк'адес'ять'ом'а*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 106. Відмінювання порядкових числівників

1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюємо як прикметники твердої групи: *п'єрший (п'єрша, п'єрше), д'р'угий, ч'єтв'єртий, п'ят'ий, ш'юстий, с'юб'ий, в'осьмий, д'єв'ят'ий, д'є-*

сятий, одина́дцятий, двана́дцятий., два́дцятий, три́дцятий, сороко́вий, п'ятдеся́тий, ші́стдеся́тий, сі́мдеся́тий, ві́сімдеся́тий, дев'яно́стий, со́тий, дво́хсо́тий, трьохсо́тий, чоти́р-р'юхсо́тий, п'ятисо́тий., тис́ячний, дво́хтис́ячний, трьохтис́ячний, чоти́р'юхтис́ячний, п'ятитис́ячний., мі́льйо́нний, дво́х-мі́льйо́нний, трьохмі́льйо́нний, чоти́р'юхмі́льйо́нний, п'ятимі́ль-йо́нний.; числі́вник *трéтий* (*трéтя*, *трéте*) відмінюємо як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінювана остання частина: *ві́сімдеся́т во́сьмий*, *ві́сімдеся́т во́сьмого*, *тис́яча дев'ятсо́т дев'яно́сто пéршого* (року), *у тис́яча сі́мсо́т ві́сімдеся́т дев'ятому* (році), *у дві тис́ячі ві́сімна́дцято-му* (році).

Порядкові числівники на письмі передаємо переважно словами: *пéрше бéрезня*, *шо́стий по́верх*. Якщо порядковий числівник передано цифрою, то після неї кінцеву частину порядкового слова пишемо з дефісом, напр.: *5-й по́верх*, *на 36-му кіломе́трі*, *після 7-ї годі́ни* (але у позначеннях дат, сторінок видання, а також після римських цифр закінчення не пишемо: *1 січня 2000 року*, *120 сторінка*, *1 тисячоліття*, *XXI століття*).

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 107. Відмінювання дробових числівників

1. Дробові числівники читаємо так: $\frac{1}{2}$ — *одна́ дру́га*, $\frac{1}{3}$ — *одна́ трéтя*, $\frac{1}{4}$ — *одна́ четвéрta*, $\frac{2}{3}$ — *дві трéтix*, $\frac{2}{7}$ — *дві сьо́мих*, $\frac{3}{4}$ — *три четвéртих*, $\frac{3}{5}$ — *три п'ятих*, $\frac{4}{3}$ — *чоти́ри трéтix*, $\frac{5}{2}$ — *п'ять дру́гих*, $\frac{9}{10}$ — *де́в'ять деся́тих*.

Відмінюємо їх як звичайні числівники: *дво́м трéтим*, *трьо́ма п'ятими*; *ді́лити на одну́ два́дцяту*.

Полові́на ($\frac{1}{2}$), *треті́на* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) відмінюємо як іменники.

2. Числівники *півтора́* (*ві́дрá*, *кілогра́ма*, *кіломе́тра*), *півторі́* (*добі́*, *грівні*, *тис́ячі*), *півтора́ста* невідмінювані.

ЗАЙМЕННИК

§ 108. Особові займенники

Відмінювання особових займенників

	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	менé (до мéне)	тебé (до тéбе)	нас	вас
Д.	мені	тобі	нам	вам
Зн.	менé (на мéне)	тебé (на тéбе)	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені	...тобі	...нас	...вас
	О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	він	вонó	вона́	вони́
Р.	йогó (до ньóго)	ї́ї (до неї́)	їх (до них)	
Д.	йому́	їй	їм	
Зн.	йогó (на ньóго)	ї́ї (на неї́)	їх (на них)	
Ор.	ним	не́ю	ні́ми	
М.	...ньóму (ні́м)	...ні́й	...них	

Форми займенника третьої особи (*він, вона́, вонó, вони́*) після прийменників уживаємо з приставним **н**: *до ньóго, на неї́, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, не́ю, ні́ми*.

§ 109. Зворотний займенник

Відмінювання зворотного займенника

Н.	—
Р.	себе́ (до себе́)
Д.	собі́
Зн.	себе́ (на себе́)
Ор.	собо́ю
М.	...собі́

§ 110. Присвійні займенники

Відмінювання присвійних займенників

	О д н и н а		М н о ж и н а	
	Чол. і середн. рід		Жін. рід	
Н.	мій	моє	моя́	мої́
Р.	мого́		моєї́	мої́х
Д.	моєму́		мої́й	мої́м
Зн.	= Н. або Р.	моє	мою́	мої́х
Ор.	мої́м		моєю́	мої́ми
М.	...моєму́ (мої́м)		...мої́й	...мої́х

Так само відмінюємо займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюємо як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюємо як прикметник м'якої групи.

§ 111. Вказівні займенники

Відмінювання вказівних займенників

	О д н и н а		М н о ж и н а	
	Чол. і середн. рід		Жін. рід	
Н.	той	те	та	ті
Р.	того́		тієї́ (<i>рідко</i> — тої́)	тих
Д.	тому́		тій	тим
Зн.	= Н. або Р.	те	ту	= Н. або Р.
Ор.	тим		тією́ (<i>рідко</i> — тою́)	тіми
М.	...тому́ (тім)		...тій	...тих

Так само відмінюємо займенник *той*.

Н.	цей	це	ця	ці
Р.	цього́ (у цьо́го)		цієї́	цих
Д.	цьому́		цій	цим
Зн.	= Н. або Р.	це	цю	= Н. або Р.
Ор.	цим		цією́	цими
М.	...цьому́ (цім)		...цій	...цих

Так само відмінюємо *оцей* та рідковживаний варіант *сей*.

§ 112. Питальні займенники

Відмінювання питальних займенників

Н.	хто	що
Р.	кого́ (до ко́го)	чо́го (до чо́го)
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́ (на ко́го)	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

О д н и н а

М н о ж и н а

Чол. і середн. рід

Жін. рід

Н.	чий	чи́є	чийя́	чи́ї
Р.	чийо́го		чи́єї	чи́їх
Д.	чийо́му (чи́єму)		чи́їй	чи́їм
Зн.	= Н. <i>або</i> Р.	чи́є	чи́ю	= Н. <i>або</i> Р.
Ор.	чи́їм		чи́єю	чи́їми
М.	...чийо́му (чи́єму, чи́їм)		...чи́їй	...чи́їх

Займенники *який, котрий* відмінюємо як прикметники твердої групи.

§ 113. Означальні займенники

Відмінювання означальних займенників

О д н и н а

М н о ж и н а

Чол. і середн. рід

Жін. рід

Н.	весь (увесь, ввесь)	все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всьо́го (узьо́го) [до всьо́го (узьо́го)]		всі́єї (усі́єї)	всі́х (усі́х)
Д.	всьо́му (узьо́му)		всі́й (усі́й)	всі́м (усі́м)
Зн.	= Н. <i>або</i> Р.	все (усе́)	всю́ (усі́ю)	= Н. <i>або</i> Р.
Ор.	всі́м (усі́м)		всі́єю (усі́єю)	всі́ма (усі́ма)
М.	...всьо́му (узьо́му), ...всі́м (усі́м)		...всі́й (усі́й)	...всі́х (усі́х)

Примітка 1. У всіх відмінках у чергується з **в** за загальним правилом (див. § 23).

Займенники *ко́жен (ко́жний), вся́кий, всіля́кий, са́мий і са́мий* (напр.: *са́мий хлі́б*, але *той са́мий*), *сам (сама́, самі́)* відмінюємо як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не, до те́бе, на се́бе, з ньо́го, у не́ї, бі́ля ко́го (ко́гось), від то́го, від чо́го (чо́гось), у цьо́го, з усьо́го, на то́му, при цьо́му, у чо́му (чо́мусь), в усьо́му.*

Але коли прийменник поєднується не із займенником, а з іншою частиною мови, від якої цей займенник залежить, то наголос не змінюється: *до йо́го ха́ти, до її́ до́му.*

§ 114. Складні займенники (неозначені й заперечні)

Відмінювання складних займенників

Займенники, до складу яких уходять частки **аби-, де-, ні-, -небудь, -сь**, відмінюємо так:

Аби́хто, аби́кого, аби́ в ко́го, аби́кому, аби́ким, аби́ з ким, аби́ на ко́му (і аби́ на кім).

Аби́який, аби́якого, аби́якому, аби́яким, аби́ з яки́м, аби́ на яко́му (і аби́ на яки́м).

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (і де́ на кім), на де́кому.

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і де́ на яких).

Котри́йсь, котро́гось, котро́мусь, котри́мсь, на котро́мусь.

Ни́хто́, ніко́го, ніко́му, ніки́м, ні з ки́м, ні на ко́му (і ні на кім).

Нія́кий, нія́кого, нія́кому, нія́ким, ні на я́кому (і ні на яки́м).

Хто-не́будь, ко́го-не́будь, ко́му-не́будь, ким-не́будь, на ко́му-не́будь.

Хто́сь, ко́гось, ко́му́сь, кимсь (і кі́мось), у ко́мусь.

Чи́йсь, чи́його́сь, чи́йо́мусь (і чи́ємусь), чи́їмсь (і чи́їмось), на чи́йо́мусь (і на чи́ємусь, чи́їмсь, чи́їмось).

Що-бу́дь, чо́го-бу́дь, чо́му-бу́дь, чим-бу́дь, на чо́му-бу́дь (і на чім-бу́дь).

Що-небудь, чого-небудь, чому-небудь, чим-небудь, на чому-небудь (і на чім-небудь).

Щось, чогось, чомусь, чимсь (і чімось), на чомусь (і на чімсь, чімось).

Примітка. Займенникові числівники *декілька, кілька, скільки, стільки* відмінюємо як числівник *два*: *декількох, декільком, декількома*; *багато* відмінюємо так: *багато́х, багато́м, багатьма́ і багатьома́*.

ДІЄСЛОВО

§ 115. Дійсний спосіб

Теперішній час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	ід- у́	кол- ю́	чу- ю	ід- емо́	кол- емо	чу- ємо
2 ос.	ід- еш	кол- еш	чу- еш	ід- ете́	кол- ете	чу- ете
3 ос.	ід- е́	кол- е	чу- є	ід- уть	кол- ють	чу- ють

II дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	робл- ю́	бач- у	го- ю	рób- имо	бáч- имо	го- їмо
2 ос.	рób- иш	бáч- иш	го- їш	рób- ите	бáч- ите	го- їте
3 ос.	рób- ить	бáч- ить	го- їть	рóbл- ять	бáч- ать	го- ять

За такими зразками відмінюємо й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідмини

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду) дієслова поділено на дві дієвідмини: *п е р ш у і д р у г у*. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -еш (-єш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-єте), -уть (-ють).**

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).**

3. Визначаючи особові закінчення дієслів, потрібно врахувати те, що:

1) дієслова, які мають в інфінітиві основу на **-и, -і (-ї)** або на **-а** (після **ж, ч, ш**) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бáчи-ти	бáч-у	бáч-ать
варí-ти	вар-ю	вáр-ять
дої-ти	до-ю	дó-ять
летí-ти	леч-у́	лет-я́ть
сидí-ти	сидж-у́	сид-я́ть
кричá-ти	крич-у́	крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти**: *бульк-отіти, бурм-отіти, мурк-отіти, цок-отіти*, а також дієслова *боя-тися, стоя-ти* (з основою на **-я**), *спá-ти* (з основою на **-а** не після шиплячого), *біг-ти* (з основою на приголосний);

2) усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

а) дієслова з односкладовою інфінітивною основою на голосні **-и-, -у-**, які зберігаються в дієвідмінюваних формах, а також похідні від них:

ві́-ти (док. заві́ти)	ві́-ю	ві́-ють
жи́-ти	жив-у́	жив-у́ть
кри́-ти	кри́-ю	кри́-ють
мі́-ти	мі́-ю	мі́-ють
ні́-ти	ні́-ю	ні́-ють
ши́-ти	ши́-ю	ши́-ють
чу́-ти	чу́-ю	чу́-ють

В особових формах дієслів *біти*, *віти* (док. *звіти*), *літи*, *піти* кореневий голосний **и** не зберігається: *б'ю* — *б'ють*, *в'ю* — *в'ють*, *лю* — *лють*, *п'ю* — *п'ють*;

б) дієслова з основою інфінітива на **-і-**, що зберігається у формах дієвідмінювання:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

в) дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного, а також після шиплячого, коли це **-а-** в дієвідмінюваних формах зберігається, та дієслова з основою інфінітива на **-я-**:

гна́-ти	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	піш-у́ть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

г) дієслова з основою інфінітива на **-ува-** (**-юва-**), які у формах теперішнього часу та майбутнього часу дієслів доданого виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-ува́-ти	буд-у́-ю	буд-у́-ють
гор-юва́-ти	гор-ю́-ю	гор-ю́-ють
намал-юва́-ти	намал-ю́-ю	намал-ю́-ють

Примітка. Від суфікса **-ува-** (**-юва-**) потрібно відрізнити суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти* — *бу-ва́-ю*, *бу-ва́-ють*; *відчу-ва́-ти* — *відчу-ва́-ю*, *відчу-ва́-ють*. Але: *ку-ва́-ти* — *ку-ю*, *пізна-ва́-ти* — *пізна-ю*, *ста-ва́-ти* — *ста-ю*;

г) дієслова з основою інфінітива на **-оло-**, **-оро-**:

полó-ти	пол-ю́	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю́	побóр-ють

д) дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

гля́ну-ти	гля́н-у	гля́н-уТЬ
кі́ну-ти	кі́н-у	кі́н-уТЬ

е) дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті́	нес-у́	нес-у́ТЬ
па́с-ти	пас-у́	пас-у́ТЬ
те́р-ти	тр-у	тр-уТЬ

є) дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-о́та-ти	булькоч-у́	булькоч-уТЬ
мурк-о́та-ти	муркоч-у́	муркоч-уТЬ

ж) окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-уТЬ
і́ржа-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ТЬ
реві́-ти (і реві́ти)	рев-у́	рев-у́ТЬ
сла́-ти (= поси́лати)	шл-ю	шл-юТЬ
сла́-ти (= стелі́ти)	стел-ю́	стел-ю́ТЬ
хоті́-ти	хоч-у	хоч-уТЬ

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи наявний **е**, втрачають його і в особових формах, і у формах наказового способу: *завме́р-ти* — *замр-у́, замру́ть, замр-і́; те́р-ти* — *тр-у, тр-уТЬ, тр-и; упе́р-ти* — *упр-у́, упр-у́ТЬ, упр-і́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́, дер-у́ТЬ, дер-і́; же́р-ти* — *жер-у́, жер-у́ТЬ, жер-і́*.

ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ У ДІЄСЛОВАХ, ДІЄПРИКМЕТНИКАХ І ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКАХ

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г** → **ж**, **к** → **ч**, **х** → **ш**, **з** → **ж**, **с** → **ш**, **т** → **ч**, **ст** → **шч** (буква **щ**), **ск** → **шч** (буква **щ**) у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо

така зміна є в першій особі однини: *могти* — *можу, можеш*; *пекти* — *печу, печеш*; *колихати* — *колишу, колишеш*; *в'язати* — *в'язу, в'язеш*; *чесати* — *чешу, чешеш*; *хотіти* — *хочу, хочеш*; *свистати* — *свищу, свищеш*; *полоскати* — *полощу, полощеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д, т, з, с** змінюються на **дж, ч, ж, ш**, а **зд, ст** → **ждж, шч** (буква **щ**): *водити* — *воджу, вертіти* — *верчу, возіти* — *вожу, носіти* — *ношу*; *їздити* — *їжджу, вімостити* — *вімощу*.

Примітка. У дієслові *бігти* й похідних від нього *забігти, прибігти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бігти* — *біжу, біжиш*.

6. Приголосні **г, з** змінюються на **ж; к, т** → **ч; с** → **ш; дз** → **дж; ст, ск** → **шч** (буква **щ**):

1) у дієприкметниках перед суфіксом **-ен(-ий)**: *переможений, вожений, печений, кручений, ношений, збуджений, віжджений, вімощений, нущений*;

2) у похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *заморювати, викочувати, винюшувати, розкушувати, принаджувати, віжджувати, вимощувати; походжати, саджати*, але: *заважати, хоч завадити, заваджу*;

3) у віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(-я)**: *відношення, розходження, розгнідження, спрощення*, але перед **-інн(-я)** ці приголосні зберігаються: *водіння, возіння, гніздіння, крутіння, носіння*.

Примітка 1. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я, ю** з'являється **л**: *куплять, ловлять, ломлять, люблять*; *куплю, ловлю, ломлю, люблю*. **Л** з'являється також після губних:

1) у дієприкметниках на **-ен(-ий)**: *зроблений, куплений, розграфлений*;

2) у дієприслівниках на **-ячи**: *зублячи, люблячи, роблячи*;

3) у віддієслівних іменниках перед **-енн(-я)**: *здешівлення, поглиблення*.

Примітка 2. Постфікс **-ся (-сь)** із дієсловами пишемо разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'ється, лється, сміється*.

**Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ,
ВІДПОВІСТІ (та інших з компонентом
-ВІСТИ), БУТИ**

7. Дієслова *дати, їсти, відповіді, розповіді* та інші на **-вісти**, а також *бути* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень дієслів теперішнього часу (або майбутнього часу доконаного виду) окрему групу.

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	дам	їм	відповім	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дасі	їсі	відповісі	дастé	їстé	відповістé
3 ос.	дасть	їсть	відповість	дадуть	їдять	<i>але:</i> дадуть відповідь

Від дієслова *бути* вживаємо тільки форму *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживані ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єси́*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8. Майбутній час дієслів:

1) **не до ко на но го ви ду** вживаємо в таких формах:

а) особових формах допоміжного дієслова *бути* — *бúду, бúдеш, бúде, бúдемо* (зрідка *бúдем*), *бúдете, бúдуть* + інфінітив: *бúду писáти, бúдете ходíти*;

б) особових формах, утворених з інфінітива та скорочених особових форм колишнього дієслова *йти* (*имú...*) — **-му, -меш, -ме, -memo** (зрідка **-мем**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями: *пектіму, пектімеш, пектіме, пектіmemo* (зрідка *пектімем*), *пектімете, пектімуть*.

2) **до ко на но го ви ду** вживаємо в таких формах:

а) префікс + теперішній час: *зроблю́, напишу́*;

б) деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду із закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грíмну, ляжу́, пуцú, стúкну*.

Минулий і давноминулий час

9. Дієслова м и н у л о г о ч а с у особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — у жін. роді, **-ло** — у середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, несла, пекла; брало, несло, пекло; брали, несли, пекли*.

Д а в н о м и н у л и й ч а с дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходила була, ходили були*.

Примітка 1. Про чергування **о, е з і** в дієсловах *вів, ніс, ріс* та ін. див. § 9, п. 1е. За аналогією до форм *вів, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягті*), *ліг* (від *лягті*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу із суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути* — *зблід, зблідла; посóхнути* — *посóхти* — *посóхнув, посóх, посóхнула, посóхла; слабнути* — *зслабти* — *зслаб, зслабла; тягнути* — *тягті* — *тягнув, тягнула* — *потяг, тягла*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфікса інфінітива, закінчень усіх форм минулого часу та закінчень 1 особи однини, множини й 2 особи множини майбутнього часу доконаного й недоконаного (синтетична форма) виду може змінюватися на **-сь** в усному мовленні та художньому стилі: *узятись, узяєсь, узялась, узялось, узялись; візьмутьсь, візьмемось, візьметесь; братимутьсь, братимемось, братиметесь*. У формі чол. роду минулого часу це буває тільки після приголосного **в**: *знайшовсь, одягнувсь, усміхнувсь* (але: *стерігся, обнікся* тощо).

§ 116. Наказовий спосіб

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос. однини	-и	-Ø (нульове закінчення)
1 ос. множини	-імо (-ім),	-мо
2 ос. множини	-іть,	-те

1. Закінчення **-и, -імо (-ім), -іть** звичайно бувають:

1) під наголосом: *бері́, бері́мо (бері́м), бері́ть; живі́, живі́мо (живі́м), живі́ть; іді́, іді́мо (іді́м), іді́ть; печі́, печі́мо (печі́м), печі́ть; припусті́, припусті́мо (припусті́м), припусті́ть;*

2) у дієсловах із наголошеним префіксом **ви-**: *ві́бери, ві́берімо (ві́бері́м), ві́беріть; ві́жени, ві́женімо (ві́жені́м), ві́женіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері́, бері́мо (бері́м), бері́ть; жені́, жені́мо (жені́м), жені́ть;*

3) у дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивну́ти — кивні́, кивні́мо (кивні́м), кивні́ть; кри́кнути — кри́кни, кри́кні́мо (кри́кні́м), кри́кні́ть; моргну́ти — моргні́, моргні́мо (моргні́м), моргні́ть; сту́кнути — сту́кни, сту́кні́мо (сту́кні́м), сту́кні́ть;*

4) у дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкрэ́сли, підкрэ́слімо (підкрэ́слі́м), підкрэ́сліть; прові́три, прові́трімо (прові́трі́м), прові́тріть.*

2. В інших дієсловах ненаголошеного голосного в закінченнях наказового способу немає:

1) після голосних: *гра́й, гра́ймо, гра́йте; купу́й, купу́ймо, купу́йте; стій, стіймо, стійте; ший, шіймо, шійте;*

2) після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, шч** (буква **щ**), **р**: *не го́рб(ся), не го́рбте(сь); сип, сипмо, сипте; став, ста́вмо, ста́вте; ознайо́м, ознайо́мте; ріж, рі́жмо, рі́жете; поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте; руш, ру́шмо, ру́ште; мори́, мо́ри́мо, мо́ри́ште; пові́р, пові́рмо, пові́рте;*

3) після приголосних **д, т, з, с, л, н** ненаголошений голосний у закінченнях також зникає, причому ці приголосні стають м'якими: *сядь, ся́дьмо, ся́дьте; трать, тра́тьмо, тра́тьте; чисть, чи́стьмо, чи́стьте; злязь, зля́зьмо, зля́зьте; повісь, пові́сьмо, пові́сьте; візволь, візво́льмо, візво́льте; стань, ста́ньмо, ста́ньте.*

Примітка 1. Від дієслова *їсти* утворюються такі форми наказового способу: *їж, ї́жмо, ї́жете*; від дієслів *доповісти*, *розповісти* звичайно вживаємо форми: *доповіді́й* (від *доповідати*), *розповіді́й* (від *розповідати*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бігти — бі́жй, бі́жімо (бі́жі́м), бі́жіть; лягти — ля́ж, ля́жмо,*

ляжте; пекті — *печі, печімо (печім), печіть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжу, ляжу, печу*).

Приголосні **з, с, х** у словах на зразок *казати, писати, брехати* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *казати* — *кажі, кажімо (кажім), кажіть*; *писати* — *пиші, пишімо (пишім), пишіть*; *брехати* — *(не) бреші, (не) брешіть*; пор. теперішній час: *кажу, пишу, (не) брешу*.

Примітка 3. Усі дієслова із суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу голосний **у (ю)**: *вимірюй, просмóлюй, розка́зуй*.

§ 117. Умовний спосіб

Частки **б, би** в умовному способі пишемо окремо; **б** пишемо після слів, що закінчуються на голосний: *я хотіла б; вона б сказала; рада б узяти; я б про це розповів; би* — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотів би; він би сказав; я міг би взяти; він би це давно був зробив*.

§ 118. Неозначена форма дієслова (інфінітив)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *гли́бшати, годувáти, думáти, жити, кіннути, лізти, мандрувáти, несті, пекті, пектіся (пектісь), ревіти, розуміти, стояти, ходіти, хотіти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а часом і в художньому стилі вживають також і форму інфінітива на **-ть**, коли основа дієслова закінчується на голосний: *брать, казáть, кіннуть, терніть, ходіть*.

Примітка 2. Про форми із суфіксом **-ну-** й без нього див. § 115, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся (-сь)**.

§ 119. Дієприкметник

В українській мові розмежовують:

1. Дієприкметники активного стану:

1) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** (уживані переважно як прикметники та іменники): *живу́чий, квітучий, лежáчий, стоя́чий*;

2) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зж́овклий, навислий, осілий, почорнілий*.

2. Дієприкметники пасивного стану минулого часу:

1) на **-ний (-аний, -яний, -ений, -сний), -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний (-а, -е)**: *(зі)знаний, (по)сіяний, (с)тв́орений, окрілений, (за)ѓоєний, (з)буд́ований, скопій́ований, сформуль́ований, знéхтуваний, очóлюваний*;

2) на **-тий (-а, -е)**: *бі́тий, взу́тий, ж́а́тий, закρί́тий, мі́тий, почáтий, т́ертий, уж́і́тий, уз́я́тий*.

Примітка. 1. Варіантні форми на **-тий, -ний** утворюємо від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *верну́ти — вéрнутий і вéрнений; замкну́ти — за́мкнутий і за́мкнений; кину́ти — кину́тий і кінений; усуну́ти — усуну́тий і усунений; розвіну́ти — розвіну́тий і розвінений*.

2. Варіантні форми на **-тий, -ний** утворюємо й від дієслів з основою інфінітива на **-оло-, -оро-**: *ко́лоти — ко́лотий і ко́лений; по́роти — по́ротий і по́рений*.

Від дієслова *мо́лоти* маємо варіантні форми *мо́лотий* і рідше *ме́лений*.

§ 120. Дієприслівник

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюємо від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** вживаємо в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — у дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *бе́руть — беру́чі, виробля́ють — виробля́ючи, іду́ть — іду́чі, ка́жуть — ка́жучи; ба́чать — ба́чачи, летя́ть — летя́чі, сидя́ть — сидя́чі, спля́ть — спля́чі*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюємо від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бра́вши, купува́в — купува́вши, купі́в — купі́вши, налеті́в — налеті́вши; прині́с — прині́сши, спі́к — спі́кши, став — ста́вши*.

Примітка. Дієприслівники, утворені від зворотних дієслів, мають постфікс **-сь**: *смію́чись, узя́вшись*; рідше — **-ся**: *смію́чися, узя́вшисья*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ¹

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ

Л § 121. 1. Звук [l] у словах іншомовного походження передаємо твердим або м'яким

л — залежно від того, як узвичаєне те чи те слово в українській мові:

1) твердим **л** (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантний, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Ламарк, Флобер* та ін. У новітніх запозиченнях з англійської мови звук [l] передаємо твердим **л** (*ланч, сейл, таблоїд, файл* та ін.);

2) м'яким **л** (**ль, льо, лю, ля**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульдог, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; туберкульоз; алюміній, блімінг, революція; вакуоля, пілюля, пляж, полярний, регулятор; Базель, Ольстер, Любек, Аляска, Фінляндія; Вільсон, Кромвель, Лінкольн, Мішель, Рафаель, Лютер, Золя* та ін.

2. Звукосполучення [le] передаємо через **ле**: *електрика, желе, кілер, легенда, лекція, плер, пленум, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Леннон, Лессінг, Пелé* та ін.

Г, Н § 122. 1. Звук [g] та близькі до нього звуки,

що позначаються на письмі буквою **g**, звичайно передаємо буквою **г**: *авангард, агітація, агресор, блогер, гвардія, генерал, гламур, графік, грог, ембарго, лінгвістика, маркетинг, міграція, негативний, серфінг, синагога; Гвінея, Гольфстрім, Гренландія, Грузія, Люксембург, Чикаго; Вахтанг,*

¹ Правопис іншомовних власних назв, що походять зі слов'янських мов, подано в IV розділі «Правопис власних назв» (§ 141—154).

Гайнетдін, Гарсія, Георг, Гете, Гурамішвілі, Ердоган, Магомét; «Фольксваген».

2. Буквою **г** передаємо звук [g] у давнозапозичених загальних назвах, таких як *гáнок, гатунок, гвалт, гра́ти, гру́нт* і под. (див. § 6) та в похідних від них: *га́нковий, гратча́стий, грунто́вний* і т. ін.

3. У прізвищах та іменах людей можна передавати звук [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови — буквою **г** (*Вергі́лій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуа́р, Гулліве́р*) і шляхом імітації іншомовного [g] — буквою **г** (*Вергі́лій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуа́р, Гулліве́р* і т. ін.).

4. Звук [h] передаємо переважно буквою **г**: *гандбо́л, герба́рій, гінді, гіпо́теза, горизóнт, го́спіс, го́спіталь, гу́мус; Га́рвард, Гельсінкі, Гіндустáн; Ганніба́л, Гейне, Го́рацій; Люфтга́нза.* За традицією в окремих словах, запозичених з європейських та деяких східних мов, [h] і фонетично близькі до нього звуки передаємо буквою **х**: *брахма́н, джиха́д, моджахе́д, хану́м, харакі́рі, хіджа́б, хо́бі, хокéй, хол, хо́лдинг, ша́хід; Алла́х, Ахма́д, Муха́ммед, Сухро́б, Хакі́м, Хаммура́ні* та ін.

ТН у словах грецького походження

§ 123. Буквосполучення **th** у словах грецького походження передаємо звичайно буквою **т**: *антоло́гія, антрополо́гія, апте́ка, а́стма, бібліоте́ка, католицький, ортодо́кс, ортопéдія, теа́тр, теорі́я; Амальте́я, Прометéй, Та́їсія, Те́кля, Теодо́р.* У словах, узвичаєних в українській мові з **ф**, можлива орфографічна варіантність на зразок: *ана́фема* і *ана́тема*, *дифіра́мб* і *дитира́мб*, *ефі́р* і *етéр*, *кафе́дра* і *кате́дра*, *логарі́фм* і *логарі́тм*, *міф*, *міфоло́гія* і *міт*, *мітоло́гія*; *Агафа́нгел* і *Агата́нгел*, *Афі́ни* і *Ате́ни*, *Борисфе́н* і *Бористéн*, *Демосфе́н* і *Демостéн*, *Ма́рфа* і *Ма́рта*, *Фесса́лія* і *Тесса́лія* та ін.

W та ТН у словах англійського походження

§ 124. 1. Англійську букву **w** на позначення звука [w] передаємо звичайно через **в**: *віке́нд; Ва́шингто́н, Ве́бстер, Веллі́нгтон, Вільсон, Вінніпéг* та ін.; у деяких словах за традицією через **у**: *уайт-спі́рит; Уельс* та ін.

2. Англійське буквособолучення **th** на позначення звука [θ] передаємо звичайно через **т**: *трілер*; *Агата*, *Артур*, *Блєксмїт*, *Вордсворт*, *Мєредїт*; на позначення звука [ð] — звичайно через **з**: *Вєзербі*, *Рєзерфорд*, *Сазерленд*; рідше через **т**: *Сауті*, *Сотбі*, або **с**: *Голсуорсі*.

LL та ILL у словах французького походження

§ 125. Французькі буквособолучення **ll** та **ill** після голосних, у кінці слів та перед голосними відповідно до французької вимови передаємо через **й**: *макіяж*; *Війон*, *Шантії*.

У деяких загальних і власних назвах буквособолучення **-aille**, **-eille**, **-ille** за традицією передаємо як **-аль**, **-іль**: *ваніль*; *Версаль*, *Марсєль*.

J

§ 126. Звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою **й**, а у звукособолученнях [je], [ji], [ju], [ja] буквами **є**, **ї**, **ю**, **я**: *буєр*, *єті*, *ін'єкція*, *конвєєр*, *плєєр*, *проєкт*, *проєкція*, *суб'єкт*, *траєкторія*, *фєєрвєрк*, *флєєр*, *фоє*; *круїз*, *мозаїка*; *лояльний*, *параноя*, *плєяда*, *рояль*, *саквояж*, *секвоя*, *фаянс*; *Йоганн*; *Єйтс*, *Каєнна*, *Мєєр*, *Рамбує*, *Сєєр*, *Фєєрбєх*, *Хєєрдєл*; *Гаїті*; *Юнона*; *Гоя*, *Ісєя*, *Савоя*, *Хаям*.

Кінцеві -TR, -DR

§ 127. Кінцеве **-tr** передаємо через **-тр**, **-dr** — через **-др**: *баромєтр*, *діамєтр*, *сємєстр*, *теєтр*, *термомєтр*, *цєнтр*; *олеєндр*, *циліндр*.

§ 128. Неподвоєні й подвоєні букви на позначення приголосних

1. У загальних назвах іншомовного походження букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо: *абєт*, *акумулятор*, *бароко*, *бєладона*, *бєлетрієстика*, *бравєєємо*, *ват*, *група*, *гун* (*гуні*), *їдїлїчний*, *їнтєлєктуальний*, *їнтермєцо*, *колєктив*, *комїєєя*, *лїбрєто*, *пїанїєємо*, *пїцїкєто*, *стакєто*, *сума*, *фїн* (*фїні*), *шасї* та їн.

За традицією з подвоєнням пишємо загальні назви: *аннєли*, *бїлль*, *бонна*, *брутто*, *булла*, *ванна*, *вілла*, *донна*, *дурра*, *мадонна*, *манна*, *мірра*, *мулла*, *нєтто*, *панно*, *пєнні*, *тонна* та слово *Алєєх*.

2. У разі збігу в загальних назвах однакових приголосних префікса й кореня подвоєння звичайно зберігаємо, зокрема тоді, коли в українській мові вживається непрефіксальне слово з тим самим коренем: *імміграція* (пор. *міграція*), *інновація* (пор. *новація*), *іраціональний* (пор. *раціональний*), *ірреальний* (пор. *реальний*), *контрреволюція* (пор. *революція*), *контрреформація* (пор. *реформація*), *сюрреалізм* (пор. *реалізм*).

Примітка. Букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо, коли семантичний зв'язок між префіксальним словом і словом без префікса втрачений або суттєво послаблений: *анотація*, *конотація* (пор. *нотація*), *кореляція* (пор. *реляція*), *кореспондент* (пор. *респондент*) і т. ін.

3. Подвоєння букв на позначення приголосних переважно зберігаємо у власних назвах: *Андорра*, *Бессемёр*, *Гаронна*, *Голландія*, *Марокко*, *Міссурі*, *Ніцца*, *Теннессі*, *Яффа*; *Бетті*, *Білл*, *Боттічеллі*, *Джонні*, *Кіркконнелл*, *Ллойд*, *Мюллер*, *Руссо*, *Смоллетт* та в загальних назвах, які від них утворені за допомогою афіксів: *андоррець*, *бессемєрівський*, *голландський*, *марокканець* і т. ін. У загальних назвах, утворених від власних назв без додавання афіксів, букви на позначення приголосних не подвоюємо: *ват* (пор. *Ватт*), *бекерель* (пор. *Беккерель*), *гаус* (пор. *Гаусс*).

Примітка. За усталеною традицією в деяких власних назвах подвоєння не зберігаємо (*Пенсільванія*) або зберігаємо частково (*Міссісіпі*).

СК

4. Буквосполучення **ск**, що в англійській, німецькій, шведській та деяких інших мовах передає звук [к], відтворюємо українською буквою **к**: *Стокгольм*; *Бекі*, *Бісмарк*, *Брокес*, *Брюкнер*, *Букінгем*, *Джékсон*, *Дікенс*, *Дікінсон*, *Ламáрк*, *Рудбек*, *Тéкерей*, *Шёрлок*, *Штóкманн*.

Примітка. Подвоєння **кк** зберігаємо у власних назвах кельтського походження, де формант **Мас**, **Мс** поєднується з основою, що починається на [к], коли це одне слово: *Маккартні*, *Маккэнзі*, *Маккэнна*, *Маккінлі*, а також у загальних назвах, утворених від таких власних назв: *маккартізм* і т. ін.

ГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОСНИХ

І § 129. Залежно від позиції у слові, особливостей вимови та мовної традиції букви на позначення звука [i], зокрема **i**, **y** (ігрек), **e**, буквосполучення **ea**, **ee**, **ie** та ін., передаємо українськими буквами **i**, **ï** та **и**.

І. І пишемо:

1. На початку слова: *ідея, інструкція, інтернаціональний; Іліада, Індія, Ітон; Їбсен, Їден, Ізабелла.*

2. Після приголосного перед голосним та буквами **є**, **ї**, **й**: *аксіома, артеріальний, геніальний, діагноз, діалектика, індустріалізація, матеріал, радіус, раціон, революціонер, соціалізм, соціологія, тріумф, фіалка, фіолетовий, ціанід, чабата; аудієнція, гієна, клієнт, пієтєт, рієлтор, тамплієр; копійст; партійний, радії; Біарріц; Віардо, Іглєсіас, Марціал, Оссіан, Сіам; Лієна, Шантії; Фіюме.*

У кінці слова іншомовне **-ia** передаємо звичайно через **-ія**: *артєрія, індустрія, матєрія; Галлія, Гарсія, Італія.*

3. В іменах і прізвищах після приголосного перед наступним приголосним і в кінці слова: *Беатріче, Грімм, Дідро, Дізель, Овідій, Річард; Анрі, Медічі, Россіні.*

Власні назви, що перейшли в категорію загальних назв, пишемо за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дїзель* (від прізвища *Рудольфа Дізеля*), *силуєт* (від прізвища *Етьєна де Сілуєтта*).

4. У географічних назвах після приголосних, крім **дж**, **ж**, **ч**, **ш**, **щ**, **ц** і **р**, перед наступним приголосним, крім **[j]**, і в кінці слова, а також у похідних прикметниках: *Лісабон, Монте-відео, Ніл, Севілья, Сідней; Замбєзі, Канзас-Сіті, Кáпрі, Міссісіпі, Сомалі; лісабонський, сомалійський.*

5. Після приголосних у кінці слова: *візаві, віскі, жури, колібрі, мерсі, парі, попурі, сүші, таксі, харакірі, шасі.*

6. У всіх інших словах після **б**, **п**, **в**, **м**, **ф**, **г**, **к**, **х**, **л**, **н** перед наступним приголосним: *бізнес, пілòт, вібрація, ака-*

демік, фінанси, графік, гіпопотам, логічний, гімн, кібуц, кілограм, кінó, архів, хімія, хірург, література, республіка, ніша, піанісимо.

За усталеною традицією в ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишемо **и**: *баши́р, ві́мпел, ехíдна, імбі́р, калмі́к, кипарі́с, кисéт, лимáн, мі́ля, мирт, ні́рка, спирт, хи-ме́ра* та ін.

За традицією з **и** пишемо також слова грецького походження, що усталилися в церковному вжитку: *дия́кон, єпі́скоп, єпіті́мія, єпітрахі́ль, мі́ро, мі́тра, митрополі́т, христія́нство* тощо.

II. **ї** пишемо після голосного: *альтру́їст, егої́ст, кофе́їн, ма́їс, моза́їка, наї́вний, ру́їна, сто́їк, те́їн; Аделаї́да, Аї́да, Каї́р, Саї́д, Таї́р, Хаї́м, Хусаї́нов.*

Примітка. У складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишемо **і**: *неоімперіа́лізм, псевдоісто-ри́чний*, так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний: *воі́стину, доі́сторичний, поінформувáти; неіндукті́вний* і т. ін.

III. **и** пишемо:

1. У загальних назвах після приголосних **д, т, з (дз), с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним (крім **й**): *ді́зель, динáмо, диплóм, дирéктор, метóдика; інститут, матема́тика, сті́мул, тип; позі́ція, фізі́чний; таксі́ст, родзі́нка, си-луéт, систéма; цистéрна, ці́фра; режі́м, джигі́т, джінси, джип; чичерóне; ши́рма, шифр; брига́да, риф, фа́брика.*

2. У географічних назвах із кінцевими **-ида, -ика**: *Антарк-ти́да, Атланті́да, Флорі́да; Адриáтика, Аме́рика, Анта́ркти-ка, А́рктика, Атла́нтика, А́фрика, Ба́лтика, Ко́рсика, Ме́ксика.*

3. У географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Вірджі́нія, Алжі́р, Жирóнда, Чика́го, Чілі, Ва́шингтон, Гемпшир, Йо́ркшир, Лейпци́г, Цинда́о* та в похідних від них: *алжі́рець, йо́ркши́рський, чилі́йський* та ін. Перед голосним **і** в кінці слова пишемо **і**: *Ві́ні, Шіо́фок.*

4. У географічних назвах після **р** перед приголосним, крім **[j]**: *Британія, Крит, Мавританія, Магриб, Мадрид, Рив'єра, Ріга* та ін. і в похідних від них: *британський, мавританський, ризький* та ін.

Примітка 1. У компоненті власних назв **-стріт** пишемо **і**: *Бейкер-стріт, Волл-стріт, Ріджент-стріт, Фліт-стріт*.

Примітка 2. У географічних назвах після **р** перед **[j]** та в похідних від них пишемо **і**: *Брієнн, Ер-Ріяд, Трієст; ер-ріядський, трієстський*.

5. За традицією в деяких географічних назвах після приголосних **д, т** перед наступним приголосним, крім **[j]**: *Ватикан, Единбург, Кордильєри, Медіна, Палестіна, Сардинія, Скандинавія, Тибет* та в похідних від них: *ватиканський, единбурзький, скандинавський* та ін.

Примітка. Після приголосних **д, т** перед голосним **і [j]** пишемо **і**: *Галатія, Індія*.

6. У ряді інших географічних назв за традицією: *Бразилія, Вифлеєм, Єрусалим, Китаї, Пакистан, Сиракузи, Сирія, Сицилія* та в похідних від них: *єгипетський, сирієць* та ін.

Е, У **§ 130.** 1. Голосний **[e]** звичайно передаємо буквою **е**: *енергія, ера, філе, шардонé, шевроле́; Есхіл, Етна*, а з попереднім **[j]** — буквою **є**: *Єллоустоун, Ёль, Ёмен*.

За традицією **є** пишемо в низці слів релігійної тематики (грецького походження): *євхаристія, єпископ, єпитимія, єпитрахиль, єресь; Євангеліє* та ін.

Після букв на позначення голосних, після **ь** і апострофа в загальних і власних назвах звичайно вживаємо букву **є**: *абітурієнт, го́мо сапієнс, дієз, дієрєза, дієта, карієс, клієнт, конвєєр, пацієнт, реєстр, рієлтор, сієста, траєкторія, феєрвєрк, фоє; досьє, портьє; круп'є; Марієнбург, Трієст; Сьєрра-Леоне; Арієль, Вандрієс, Дієго, Данієль, Марієтта, Рамбує; Лавуазьє; П'єтро*. Якщо префікс у слові або перша частина складного слова закінчується на голосний, то після них пишемо **є**: *агроекологія, геоекономіка, діеле́ктрик, дієтіл, євроеліта, квазієтнічний, мегаєфєкт, металоємаль, мінієскалатор, поєтійний, полієдр, псевдоєфєкт, ультраєрозія*.

2. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишемо українську букву **у**: *брошу́ра, жури́, парашу́т*.

AU, OU § 131. Буквосполучення **au, ou** на позначення звукосполучень **[au], [ou]** передаємо через **ау, оу**: *аутса́йдер, гауптва́хта, ма́узер; Ка́унас; Кла́ус, Кра́узе, Па́уль, Фа́уст, Джо́уль*.

У словах, що походять із давньогрецької та латинської мов, буквосполучення **au** звичайно передаємо через **ав**: *авте́нтічний, автобіогра́фія, автомо́біль, а́втор, авторите́т, автохто́н, ла́вра; Маврита́нія; Авро́ра, Павло́*. У запозиченнях із давньогрецької та латинської мов, що мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** через **ау**, можливі орфографічні варіанти: *аудиє́нція* і *авдіє́нція, аудито́рія* і *авдито́рія, лауреа́т* і *лавреа́т, па́уза* і *па́вза, фа́уна* і *фа́вна*.

Ö, Ø, EU, OE § 132. Голосні, яким на письмі відповідають букви й буквосполучення **ö, ø, oe, eu** у німецькій, данській, іспанській, норвезькій, турецькій, французькій, шведській та деяких інших мовах, і фонетично подібні до них голосні передаємо українською буквою **е**: *Вільне́в, Ге́те, Ё́нче́пінг, Ке́льн, Ма́льме, Пасте́р, Рентге́н*, а після звука **[j]** — буквою **є**: *Б'є́рнсон, Рішелье́*.

AU, EI, OU у словах англійського походження § 133. Англійські дифтонги **[au], [ei], [ou]** звичайно передаємо, імітуючи їхнє звучання в мові оригіналу, через **ау, ей, оу**: *бра́узер, бра́унінг, гейм, диспле́й, сно́уборд, шо́у; Джорджста́ун, Па́уелл; Дже́ймс; Бе́ллоу, Сі́ллітоу, Сно́у*. Окремі слова з дифтонгами **[ei]** і **[ou]** ввійшли в українську мову в адаптованому вигляді з голосними **е, о**: *бебібу́м, брек, ле́ді; гол, готе́ль, до́пінг, смо́кінг; Айве́нго, Бе́кон, Джеро́м, Че́мберлен, Шекспі́р; Гладсто́н, Дефо́, Лонгфе́лло, Марло́, Олдос, По*.

§ 134. Звук [æ] у словах англійського походження

Англійський звук **[æ]**, якому на письмі відповідає англійська буква **a**, звичайно передаємо українською буквою **а**: *макі́нтош, спам, ха́кер, чат; А́длер, Кана́верал, Ланка́стер, Манчэ́с-*

тер; Адамс, Алекс, Гаррісон, Чаплін; у багатьох словах за традицією цей звук передаємо через е: бізнесмэн, мénéджер; Блэквуд, Кéмерон, Лémберт, Сéлінджер, Сем, Тэтчер; Пэлл-Мэлл та ін.

§ 135. Звук [ə:]

у словах англійського походження

Англійський звук [ə:], якому найчастіше відповідають англійські буквосполучення **ear, er, ir, or, ur, yr**, не має в українській мові фонетичного аналога і відтворюється здебільшого українським буквосполученням **ер**: *сёрфінг; Бёрд, Бёркишпир, Бёртон, Вёртінг, Ерл, Ернést, Мёрфі, Чёрчилль, Шёрлі* та ін. Деякі слова, засвоєні українською мовою у транслітерованому вигляді, передають графічну форму відповідних англійських буквосполучень: *гáмбургер, курсóр; Вóрдсворт, Їрвінг, Урбáна* та ін.

§ 136. Буквосполучення EI, EU у словах німецького походження. Буквосполучення IJ та буква Y у словах нідерландського походження

EI, EU, IJ, Y 1. Німецьке буквосполучення **ei** відповідно до вимови передаємо українською мовою через **ай (яй)**: *Айзенáх, Вáйзенборн, Вáйнрайх, Віттгенштайн, Кáйзер, Мáйнгоф, Нортáйм; Бляйбтрой, Кляйн, Кляйнерт, Фляйшер*; буквосполучення **eu** — через **ой**: *фрóйляйн; Нойбáуер, Нойбрáнденбург*. За традицією в давніших запозиченнях німецьке буквосполучення **ei** передаємо в транслітерованому вигляді через **ей**: *гросмéйстер, капельмéйстер, крéйда, крéйцер, маркшéйдер, штрейкбрéхер; Лéйтциг, Рейн, Швейцáрія; Гéйне*.

2. У запозиченнях з нідерландської мови буквосполучення **ij** та букву у передаємо через **ей**: *гéйзер, дрейф*.

§ 137. Подвоєння букв на позначення голосних

Подвоєння букв на позначення голосних в іншомовних власних назвах передаємо подвоєнням відповідних українських букв: *Аарне, Аáхен, Ванзéе, Заáле, Каáба, Куусінен, Саарбрюкен, Тóомінг; Авраáм*.

§ 138. Апостроф

1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишемо перед **я, ю, є, ї**, які позначають сполучення звука [j] з наступним голосним:

1) після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'єдест'ал, інтерв'ю, прем'єр, кар'єра; П'ємонт, П'ячєнца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас, Ях'я; Барб'є, Б'юкенен, Женєв'єва, Ф'єзоле, Д'онаг'ю, Монтєск'є, Руж'є, Фур'є;*

2) після кінцевого приголосного у префіксах: *ад'юнкт, ад'ютант, диз'юнкція, ін'єкція, кон'юнктура.*

2. Апостроф не пишемо:

1) перед **йо**: *курй'оз, серй'озний;*

2) коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бюдже́т, бюро́, кюве́т, мюри́д, пюпі́тр, пюре́, рюкза́к, рюш, фюзеля́ж; Барб'юс, Бюфф'он, Вюртемберг, Гюго́, Мю́ллер.*

§ 139. М'який знак (ь)

М'який знак (**ь**) у словах іншомовного походження пишемо після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

1) перед **я, ю, є, ї, йо**: *мілья́рд, дує́нья; кондо́тьєр, конфе́рансьє́, ате́льє́, марсельє́за, віньє́тка; бульйо́н, каньйо́н, сє́ньйо́р; В'єнтья́н, Севі́ля, Корди́льєри; Ньюто́н, Готьє́, Лавуазьє́, Мо́льєр, Рєньє́, Віньї́;*

2) у низці слів після **л** перед приголосним та в кінці деяких слів за традицією або відповідно до вимови: *альба́тр'ос, джо́уль, ко́льт, магістра́ль, фі́льм; Альбе́рта, Ба́зель, Було́нь, Дє́льфи, Кро́мвель, Нє́льсон, Рафає́ль, Ча́рльз, Ша́мп'ань* та ін.

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 140. Іменники іншомовного походження звичайно відмінюємо як відповідні українські іменники:

І в і д м і н а: *ка́псула — ка́псули, ка́псулі; фі́зика — фі́зики, фі́зиці; вакуо́ля — вакуо́лі, вакуо́лею; ескадрі́лья — ескадрі́льї,*

ескадрі́льсю, родовий відмінок множини *ескадрі́лей*; *Будда* — *Будди*, *Буддою*; *Вене́ція* — *Вене́ції*, *Вене́цією*; *Го́я* — *Го́ї*, *Го́єю*.

II відміна: *арсенáл* — *арсенáлу*, *арсенáлом*, в *арсенáлі*; *блок* — *бло́ка* (і *бло́ку*), *бло́ком*, на *бло́ці*; *автомобі́ль* — *авто-мобі́ля*, *автомобі́лем*; *Рафае́ль* — *Рафае́ля*, *Рафае́лем*; *Бю́лов* — *Бю́лова*, *Бю́ловом*; *Да́рвін* — *Да́рвіна*, *Да́рвіном*.

III відміна: *магістра́ль* — *магістра́лі*, *магістра́ллю*; *верф* — *ве́рфі*, *ве́рф'ю*.

НЕВІДМІНЮВАНІ ІМЕННИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Деякі іменники іншомовного походження не відмінюємо, а саме:

1) іменники на **-а** з попереднім голосним: *ампу́а*, *боа́*, *бу-ржу́а*; *Бену́а*, *Валу́а*, *Джо́шуа*, *Жоффру́а*, *Нікара́гуа*, *Па́пуа*;

2) односкладові слова на **-а, -я**: *бра*, *па*, *спа*, *фа*, *ля*;

3) іменники на **-е, -є**: *валіде́*, *ду́че*, *желé*, *кабарé*, *каберне́*, *кафе́*, *кашине́*, *негли́же*, *пенсне́*, *піке́*, *суфле́*, *турне́*, *шалé*, *шосé*; *ательé*, *сомельé*; *Беранже́*, *Гейне́*, *Гете́*, *Данте́*, *Туапсе́*; *Бар-б'е́*, *Готьé*, *Ле Корбюзé*, *Лавуазьé*, *Рамбуé*;

4) іменники на **-и, -і, -ї**: *віски́*, *ефе́нді*, *колібри́*, *мерсі́*, *парі́*, *пони́*, *таксі́*; *Алмати́*, *Амангельді́*, *Тбілісі́*; *Анрі́*, *Гальва́ні*, *Рос-сіні́*, *Фірдоусі́*, *Шеллі́*; *Віньї́*, *Шанті́ї*;

5) іменники на **-о**: *бюро́*, *депо́*, *жабо́*, *євро́*, *казино́*, *какао́*, *кауді́льйо*, *кімоно́*, *кіно́*, *кредо́*, *лото́*, *маєстро́*, *метрó*, *радіо́*, *ретро́*; *Макао́*; *Антоніо́*, *Арно́*, *Базіліо́*, *Буало́*, *Вано́*, *Віардо́*, *Вудро́*, *Дідро́*, *Джо́*, *Маріо́*, *Лао́*, *Лонгфелло́*, *Піка́ссо*, *По́*, *Тор-квато́*, *Тассо́*; *Во́льво*, *Пежó*, *Рено́*; за традицією відмінюємо *вино́*, *пальто́*, *ситро́*;

6) іменники на **-у, -ю**: *какаду́*, *рагу́*, *рандеву́*, *фра́у*, *шо́у*, *Баку́*, *Катманду́*, *Пала́у*, *Сно́у*; *інженю́*, *інтерв'ю́*, *меню́*, *пар-веню́*, *Кюсю́*, *Сю́*;

7) топоніми з компонентами **-лейн, -ривер, -роуд, -сквер, -стріт**: на *Дру́рі-лейн*, біля *Па́рк-лейн*, біля *Фолл-Рівер*, на *Е́ббі-ро́уд*, на *Монтріо́л-ро́уд*, на *Таймс-сквер*, на *А́дам-стріт*, біля *Рі́джент-стріт*, на *Сент-Дже́ймс-стріт*;

III. Правопис слів іншомовного походження

8) етикетні означення жінки, що закінчуються на приголосний: *мадам, мадемузель, міс, місис, фрекен, фройляйн, ханум;*

9) жіночі особові імена, що закінчуються на **-й** і на твердий приголосний (крім губних): *Беатріс, Гюльчатай, Долорес, Елмас, Енн, Жаннет, Ірен, Кармен, Кім, Клодін, Ленор, Маргарет, Мерседес, Монік, Тріш, Фарах* та ін.

Примітка. Жіночі імена, що закінчуються на губний або м'який приголосний, відмінюємо: *Ізабелль — Ізабелі, Етель — Етелі, Жізель — Жізелі, Зейнаб — Зейнабі, Мішель — Мішелі, Ніколь — Ніколі, Сесіль — Сесілі, Руф — Руфі.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

1. У дво- і полікомпонентних іменах і прізвищах відмінюємо всі складники, за винятком тих, які є невідмінюваними: *Жана-Жака, Марі-Сесілі, Марії-Антуанетти; Артура Конана Дойла; Карла Густава Еміля Маннергейма; Клода Жозефа Руже де Ліля; Хуана Карлоса Альфонсо Віктора Марії де Бурбона.*

2. У чоловічих формах арабських, перських, тюркських імен з компонентами, що вказують на родинні стосунки, соціальне становище і т. ін., відмінюємо всі складники, за винятком тих, які є невідмінюваними: *з Ахмедом Гасаном-оглі, у Мамеда-заде, до Мехмеда-бея, з Кемалем-пашею, у Мірзі-хана.*

Примітка. Не відмінюємо особові імена у складі жіночої форми азербайджанських імен по батькові з компонентом **кизи**: *до Зульфії Мурад-кизи, з Фатімою Гасан-кизи* та ін.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 141. Українські прізвища та імена

Українські прізвища передаємо на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловірхий, Ведмедів, Засць, Кривоніс, Миколаснко, Олександрович, Олексієнко, Швець*.

§ 142. Відмінювання прізвищ

1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюємо як відповідні загальні назви I відміни, а прізвища із закінченнями іменників II відміни відмінюємо за зразками відмінювання відповідних загальних назв II відміни:

Гміря — *Гмірі, Гмірі, Гмірю, Гмірею*...

Майборода — *Майбороди, Майбороді, Майбороду*...

Мамаліга — *Мамаліги, Мамалізі*...

Панібудьласка — *Панібудьласки, Панібудьласці*...

Бусел — *Бусла, Буслові (Буслу)*...

Гнатюк — *Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку)*...

Журавель — *Журавля, Журавлеві (Журавлю)*...

Засць — *Зайця, Зайцеві (Зайцю)*...

Іваньо — *Іваня, Іваневі (Іваньові, Іваню)*...

Кривоніс — *Кривоноса, Кривоносові (Кривоносу)*...

Лєбідь — *Лєбеда, Лєбедеві (Лєбедю)*...

Моток — *Мотка, Моткові (Мотку)*...

Свєкор — *Свєкра, Свєкрові (Свєкру)*...

Симонєнко — *Симонєнка, Симонєнкові (Симонєнку)*...

Снігір — *Снігіря, Снігіреві (Снігірю)*...

Снігур — *Снігура, Снігурові (Снігуру)*...

Соловей — *Солов'я, Солов'єві (Солов'ю)*...

Але без чергування нуля звука з голосним і навпаки: *Вру́бель* — *Вру́беля, Вру́белєві (Вру́белю)...*; *Жнець* — *Жнеця́, Жнеце́ві (Жнецю́)...*; *Чернець* — *Чернеця́, Чернеце́ві (Чернецю́)...*; *Швець* — *Швеця́, Швеце́ві (Швецю́)...*

Примітка 1. Прізвища на зразок *Дідуньо́, Іваньо́* в давальному й місцевому відмінках мають варіанти закінчень **-єві (-ьові, -ю)**: *Дідунє́ві (-ьові, -ю), Іванє́ві (-ьові, -ю)*.

Примітка 2. Усі чоловічі прізвища II відміни в родовому відмінку мають закінчення **-а (-я)** на відміну від деяких співвідносних загальних назв: пор. прізвища *Куліш* — *Куліш-а́, Мороз* — *Мороз-а, Корова́й* — *Корова́-я, Рись* — *Ріс-я, Чорнотінь* — *Чорнотін-я* і загальні назви *мороз* — *мороз-у, куліш* — *кулеш-у́, корова́й* — *корова́-ю, тінь* — *тін-і, рись* — *ріс-і*.

Примітка 3. За відповідними відмінами відмінюємо неслов'янські змінювані прізвища: *Дітель* — *Дітеля́, Дітелеві́ (Дітелю)...*; *Окуджа́ва* — *Окуджа́ви, Окуджа́ві...*; *Стенда́ль* — *Стенда́ля, Стенда́леві (Стенда́лю)...*; *Шекспі́р* — *Шекспі́ра, Шекспі́рові (Шекспі́ру)...* (див. § 140).

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий (-ій)** відмінюємо як відповідні прикметники чоловічого та жіночого роду (твердої чи м'якої групи):

Авдіє́вський — *Авдіє́вського, Авдіє́вському...*

Кобиля́нська — *Кобиля́нської, Кобиля́нській...*

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -єв (-єв), -ів (-ів), -ин, -ін (-ін)** відмінюємо за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковале́в-у (-лі́в-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковале́в-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковале́в-им	Про́копов-им (-пів-им)
		(-лі́в-им)	
М.	...Па́влов-і (-у)	...Ковале́в-і (-у)	...Про́копов-і (-у)
		(-лі́в-і, -у)	(-пів-і, -у)
Кл.	Па́влов-е	Ковале́в-е (-лі́в-е)	Про́копов-е (-пів-е)

IV. Правопис власних назв

Н.	Кирчів
Р.	Кирчѣв-а (-чів-а)
Д.	Кирчѣв-у (-чів-у)
Зн.	Кирчѣв-а (-чів-а)
Ор.	Кирчѣв-им (-чів-им)
М.	...Кирчѣв-і (-у) (-чів-і, -у)
Кл.	Кирчѣв-е (-чів-е)

М н о ж и н а

Н.	Пáвлов-и	Ковалѣв-и (-лів-и)	Прóкопов-и (-пів-и)
Р.	Пáвлов-их	Ковалѣв-их (-лів-их)	Прóкопов-их (-пів-их)
Д.	Пáвлов-им	Ковалѣв-им (-лів-им)	Прóкопов-им (-пів-им)
Зн.	Пáвлов-их	Ковалѣв-их (-лів-их)	Прóкопов-их (-пів-их)
Ор.	Пáвлов-ими	Ковалѣв-ими	Прóкопов-ими
		(-лів-ими)	(-пів-ими)
М.	...Пáвлов-их	...Ковалѣв-их	...Прóкопов-их
		(-лів-их)	(-пів-их)
Кл.	Пáвлов-и	Ковалѣв-и (-лів-и)	Прóкопов-и (-пів-и)

Н.	Кирчѣв-и (-чів-и)
Р.	Кирчѣв-их (-чів-их)
Д.	Кирчѣв-им (-чів-им)
Зн.	Кирчѣв-их (-чів-их)
Ор.	Кирчѣв-ими (-чів-ими)
М.	...Кирчѣв-их (-чів-их)
Кл.	Кирчѣв-и (-чів-и)

О д н и н а

Н.	Гáршин	Романішин
Р.	Гáршин-а	Романішин-а
Д.	Гáршин-ові (-у)	Романішин-ові (-у)
Зн.	Гáршин-а	Романішин-а
Ор.	Гáршин-им	Романішин-им
М.	...Гáршин-і (-у)	...Романішин-і (-у)
Кл.	Гáршин-е	Романішин-е

М н о ж и н а

Н.	Гáршин-и	Романішин-и
Р.	Гáршин-их	Романішин-их
Д.	Гáршин-им	Романішин-им
Зн.	Гáршин-их	Романішин-их
Ор.	Гáршин-ими	Романішин-ими
М.	...Гáршин-их	...Романішин-их
Кл.	Гáршин-и	Романішин-и

Примітка 1. У відмінкових формах чеських, словацьких і польських прізвищ на **-ек** суфіксальний **-е** зберігаємо: *Гáшек — Гáшека, Гáшекові...*; *Лóкетек — Лóкетека, Лóкетеківі...* Так само зберігаємо **-е** при відмінюванні прізвищ з кінцевими **-ер, -ел**: *Пéтер — Пéтера..., Пáвел — Пáвела...*, але в іменах він випадає: *Пéтер — Пéтра..., Пáвел (Пáвол) — Пáвла*. У відмінкових формах прізвищ слов'янського походження на **-ець** суфіксальний **-е** випадає: *Кáролець — Кáрольця, Кáрольцеві...*; *Мáлець — Мáльця, Мáльцеві...*; *Морáвець — Морáвця, Морáвцеві...*; *Оравець — Оравця, Оравцеві...*

Примітка 2. Жіночі прізвища на приголосний та **-о** не відмінюємо: *Марії Сéник, Надії Балій, з Ліною Костéнко, без Ніни Бáйко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюємо як відповідні іменники: *Василя Сéника, Михáйлові Балі́єві, з Іва́ном Костéнком, без Андрія Бáйка*.

Примітка 3. Від прізвищ прикметникового типу на зразок *Романішин* формою орудного відмінка відрізняється відмінювання прізвищ іменникового типу на зразок *Русі́н*: пор. *Романіши́ним*, але *Русі́ном*.

Примітка 4. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 140.

§ 143. Відмінювання імен

Українські імена передаємо на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Богда́н, Васи́ль, Інокéнтій, Мико́ла, Петро́, Семéн, Яросла́в; Га́нна, І́нна, Наді́я, Окса́на, Світла́на* та ін.

1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я**, відмінюємо як відповідні іменники I відміни:

О д н и н а

Тверда група

	Чол. рід	Жін. рід
Н.	Микóл-а	Гáнн-а
Р.	Микóл-и	Гáнн-и
Д.	Микóл-і	Гáнн-і
Зн.	Микóл-у	Гáнн-у
Ор.	Микóл-ою	Гáнн-ою
М.	...Микóл-і	...Гáнн-і
Кл.	Микóл-о	Гáнн-о

М'яка група

	Чол. рід	Жін. рід		
Н.	Ілл-я́	Соломі-я	Мо́тр-я	Ната́л-я
Р.	Ілл-і́	Соломі-ї́	Мо́тр-і́	Ната́л-і́
Д.	Ілл-і́	Соломі-ї́	Мо́тр-і́	Ната́л-і́
Зн.	Ілл-ю́	Соломі-ю	Мо́тр-ю	Ната́л-ю
Ор.	Ілл-е́ю	Соломі-е́ю	Мо́тр-е́ю	Ната́л-е́ю
М.	...Ілл-і́	...Соломі-ї́	...Мо́тр-і́	...Ната́л-і́
Кл.	Ілл-е	Соломі-є	Мо́тр-е	Ната́л-ю

М н о ж и н а

Тверда група

	Чол. рід	Жін. рід
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Гáнн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Гáнн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	...Микóл-ах	...Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	Чол. рід	Жін. рід		
Н.	Ілл- і	Соломі- ї	Мóтр- і	Натáл- і
Р.	Ілл- ів	Соломій	Мотр	Натáль
Д.	Ілл- ям	Соломі- ям	Мóтр- ям	Натáл- ям
Зн.	Ілл- ів	Соломій	Мотр	Натáль
Ор.	Ілл- ями	Соломі- ями	Мóтр- ями	Натáл- ями
М.	...Ілл- ях	...Соломі- ях	...Мóтр- ях	...Натáл- ях
Кл.	Ілл- і	Соломі- ї	Мóтр- і	Натáл- і

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням змінюємо на **з, ц, с**: *О́льга* — *О́льзі*, *Палáжка* — *Палáжці*, *Соло́ха* — *Соло́сі*.

Примітка 2. У жіночих іменах на зразок *Ода́рка*, *Пара́ска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Ода́рок*, *Пара́сок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **-о**, відмінюємо як відповідні іменники II відміни:

О д н и н а

Тверда група

Н.	Олег	Анті́н	Дмитр- о́
Р.	Оле́г-а	Анто́н-а	Дмитр- а́
Д.	Оле́г-ові (-у)	Анто́н-ові (-у)	Дмитр- ові́ (-у́)
Зн.	Оле́г-а	Анто́н-а	Дмитр- а́
Ор.	Оле́г-ом	Анто́н-ом	Дмитр- о́м
М.	...Оле́г-ові (-у)	...Анто́н-ові (-у)	...Дмитр- ові́ (-у́, -і)
Кл.	Оле́ж-е (Оле́г-у)	Анто́н-е	Дмі́тр-е

М'яка група

Мішана група

Н.	Сергі́й	І́гор	Тере́нь	Тимі́ш
Р.	Сергі́-я	І́гор-я	Тере́н-я	Тимо́ш-а́
Д.	Сергі́-єві (-ю)	І́гор-єві (-ю)	Тере́н-єві (-ю)	Тимо́ш-єві́ (-у)

Зн.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а́
Ор.	Сергі-єм	Їгор-єм	Терен-єм	Тимош-єм
М.	...Сергі-єві	...Їгор-єві	...Терен-єві	...Тимош-єві
	(-ю, -ї)	(-ю, -і)	(-ю, -і)	(-ý, -і)
Кл.	Сергі-ю	Їгор-ю	Терен-ю	Тимош-е

М н о ж и н а

Тверда група

Н.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-ї
Р.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-їв
Д.	Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-їв
Ор.	Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М.	...Олэг-ах	...Антон-ах	...Дмитр-ах
Кл.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-ї

М'яка група

Мішана група

Н.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і
Р.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-їв
Д.	Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-їв
Ор.	Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М.	...Сергі-ях	...Їгор-ях	...Терен-ях	...Тимош-ах
Кл.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах на зразок *Антін, Нестір, Ничіпир, Прокін, Сідір, Тиміш, Федір* і вживаємо в називному відмінку (в закритому складі), у непрямих відмінках — **о**: *Антона, Антонови...; Нестора, Несторові...; але: Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра.*

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р**, у родовому мають закінчення **-а**: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозар — Світозара*, але імена з історично м'яким **р** мають закінчення **-я**: *Їгор — Їгоря, Лазар — Лазаря.*

Примітка 3. Ім'я *Лев* має паралельні відмінкові форми: *Лева* і *Льва́, Лєвові* і *Льво́ві* та ін., але в кличному відмінку тільки *Лєве*.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюємо як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Люб о в	Ад е ль
Р.	Люб о в- і	Ад е л- і
Д.	Люб о в- і	Ад е л- і
Зн.	Люб о в	Ад е ль
Ор.	Люб о в' - ю	Ад е лл- ю
М.	...Люб о в- і	...Ад е л- і
Кл.	Люб о в- е	Ад е л- е

Примітка. Форми множини від таких імен рідковживані.

**Зразок відмінювання
чоловічого імені та по батькові**

- Н. Ярослав Васильович (Олексійович, Їгорьович)
 Р. Ярослав-**а** Васильович-**а** (Олексійович-**а**, Їгорьович-**а**)
 Д. Ярослав-**ові (-у)** Васильович-**у** (Олексійович-**у**, Їгорьович-**у**)
 Зн. Ярослав-**а** Васильович-**а** (Олексійович-**а**, Їгорьович-**а**)
 Ор. Ярослав-**ом** Васильович-**ем** (Олексійович-**ем**, Їгорьович-**ем**)
 М. ...Ярослав-**ові (-у, -і)** Васильович-**у** (Олексійович-**у**,
 Їгорьович-**у**)
 Кл. Ярослав-**е** Васильович-**у** (Олексійович-**у**, Їгорьович-**у**)

**Зразок відмінювання
жіночого імені та по батькові**

- Н. Марі-**я** Васілівн-**а** (Андріївн-**а**, Іллівн-**а**)
 Р. Марі-**ї** Васілівн-**и** (Андріївн-**и**, Іллівн-**и**)
 Д. Марі-**ї** Васілівн-**і** (Андріївн-**і**, Іллівн-**і**)
 Зн. Марі-**ю** Васілівн-**у** (Андріївн-**у**, Іллівн-**у**)
 Ор. Марі-**єю** Васілівн-**ою** (Андріївн-**ою**, Іллівн-**ою**)
 М. ...Марі-**ї** Васілівн-**і** (Андріївн-**і**, Іллівн-**і**)
 Кл. Марі-**є** Васілівн-**о** (Андріївн-**о**, Іллівн-**о**)

§ 144. Слов'янські прізвища та імена

Основні правила правопису прізвищ та імен інших слов'янських народів такі:

1. Білоруські та російські імена за традицією не транслітеруємо, а передаємо українськими відповідниками: *Артём, Мико́ла, Олекса́ндр, Семён, Ві́ра, Катери́на, Світла́на*; винятки тут становлять тільки узвичаєні імена деяких білоруських письменників та діячів культури, такі як *Але́сь Адамо́вич, Пятру́сь Бро́вка, Рі́гор Бороду́лін* та ін.

Е, ІЕ, Ё 2. Російську букву **е**, польські **ie**, болгарську і сербську **е**, чеські **е, ě** після приголосних передаємо буквою **е**: *Алекса́ндров, Бесту́жев, Вельго́рський, Венге́ров, Весело́вський, Держа́він, Кузнецо́в, Лёрмонтов, О́зеров, Петро́в, Степа́нов, Турге́нєв, Фе́дін, Шмельо́в; Бе́лич, Броне́вський, Ве́слав, Зале́ський, Мечисла́в, Міцке́вич, Міча́тек, Не́дич, Се́длачек, Сенке́вич, Серако́вський, Це́нкий, Ча́пек.*

3. Російську букву **е** передаємо літерою **є** в таких позиціях:

1) на початку слів: *Євдокі́мов, Євтуше́вський, Єго́р, Єла́нський, Єлиза́ров, Єршо́в, Єфі́мов;*

2) у середині слів після голосного й при роздільній вимові після приголосного (після **ь** та апострофа): *Бердя́єв, Буєра́ков, Вереса́єв, Гуля́єв, Достоє́вський, Іса́єнков; Аля́б'єв, Афанáсьєв, Григо́р'єв, Євге́ньєва, Зино́в'єв;*

3) після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**, задньоязикових і глоткового **г**) у суфіксі **-єв** та у сполученні морфем **-єв** російських прізвищ: *Ло́мтев, Медве́дев, М'ятле́в; Алексе́єв, Ведене́єв, Горде́єв, Матве́єв, Менделе́єв; але: Му́ромцев, Нехоро́шев, Пі́сарев, Подья́чев, Усвя́тцев; Андре́єв, Аракче́єв, Маце́єв, Плеще́єв, а також у болгарських: Бо́тев, Дру́мев* та ін.;

4) коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських коренях **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Белі́нський, Звє́рев, Лєско́в, Мєстє́чкін, Насє́дкін, Пєшко́вський, Рє́пін, Столе́тов, Твердохле́бов*; до цього переліку належить і прізвище *Наре́жний*, запозичене російською мовою з української, де нормативним є *Нарі́жний*.

Є 4. Російську букву **є** передаємо:

1) сполученням букв **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після губних **б, п, в, м, ф**, коли **є** позначає звукосполучення **й + о**: *Йо́лкін; Буга́йов, Ока́йо́мов, Воро́бийо́ва, Солов́йов*;

2) через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **є** позначає сполучення пом'якшеного і м'якого приголосного з **о**: *Алфьо́ров, Верьо́вкін, Дьо́рнов, Коро́льов, Новосьо́лов, Семьо́ркін, Тьо́ркін*. Але в прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишемо **е**: *Арте́мов, Се́менов, Фе́доров* та ін.;

3) через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Грачо́в, Лихачо́в, Пу-гачо́в, Щипачо́в, Хрущо́в*.

Ю 5. Польське сполучення букв **ю** передаємо:

1) сполученням букв **йо** після **б, п, в, м, ф**: *Голембйовський, Пйотрówський, Мйодówвич*;

2) через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньо́лек, Генсьо́рський, Козьоло́цький*.

И (І)

6. **И (І)** передаємо через **и** у прізвищах та іменах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и** — **і** (болгарська, сербська та ін.): *Вели́чков, Жі́вков, Хри́стов; Бе́лич, Кара́джич, Миле́тич, Ра́дич, Я́гич; Мі́лач, Симео́н, Филип*; але через **ї** після голосного: *Ра́їч, Сто́їч* та через **і** — на початку слова: *Ї́вич, Ї́во, Ігна-то́вич, Іконо́мов, Лі́єв*.

У польських, чеських і словацьких прізвищах та іменах **і** передаємо:

1) через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашке́вич, Іло́на; Ёдлі́чка, Зволі́нський, Лі́нда, Міцке́вич, Мічате́к*;

2) через **и** після шиплячих **і ц** та в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)**: *Жі́жска, Мі́клóшич, Фу́чик, Ші́мчак; Га́влик, Ко-пéрник; Козі́цький; Сенке́вич, Бжозо́вич*, а також у прикметникових суфіксах (див. п. 10), але в кінці слова — через **і**: *Є́жі, Ё́нсі, Ї́ржі*.

7. Російську букву **и** передаємо:

1) буквою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ігна́тов, Іса́єв; Багі́ров, Гага́рін, Дубі́нін, Мали́нін, Мічу́рін, Пу́шкін;*

2) буквою **ї** після голосного **й** за роздільної вимови після приголосних (після **ь** та апострофа): *Во́їнов, Ізмаї́лов, Гу́р'їн, Льї́н;*

3) буквою **и**:

а) після **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Доро́жин, Лу́чин, Чі́чиков, Га́ршин, Ши́шкін, Гу́цин, Щигло́в, Цеці́лін;* це стосується і прізвищ інших народів: *Джигарханя́н, Жильєро́н, Тажиба́єв, Чикова́ні, Абаши́дзе, Ва́шингто́н, Цицеро́н* та ін., а також *Чингісха́н*; але перед голосним пишемо **і**: *Жіоно́, Тиціа́н, Ціолко́вський;*

б) у прізвищах, утворених від імен і загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Бори́сов, Ботві́нник, Вавило́вський, Виногра́дов, Глі́нка, Дани́лов, Мали́нін, Казими́рський, Кантемі́р, Кири́лов, Кисельо́в, Миро́нов, Митрофа́нов, Мі́шкін, Никі́форов, Оди́нцов, Пивова́ров, Пиля́єв, Пі́сарев, Смирно́в, Тимофе́єв, Тито́в, Тихоми́ров;* але: *Нікі́тін, Ніко́лаєв* та ін., твірними для яких є імена, відмінні від українських;

в) у префіксі **при-**: *Прибі́лкін, Прива́лов, При́швін;*

г) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бє́ликов, Го́лик, Котє́льников, Кру́тиков, Но́виков; Гні́дич, Кулі́нич, Станюко́вич; Го́лицин, Пали́цин, Солже́ніцин; Ра́діщев, Тати́щев.*

Ы, У

8. Російську й білоруську букву **ы** (польську, чеську, словацьку **у**) передаємо літерою **и**: *Крути́х, Мали́цин, Рибако́в, Скори́на, Циганко́в, Чернишо́в; Виспя́нський, Пташи́нський; Масари́к.*

А, Е

9. Польські носові **ą, ę** передаємо:

1) сполученнями букв **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́вський, Заре́мба, Ке́мпа;*

2) сполученнями букв **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайо́нчек, Па́йонк, Пйо́нтек, Свьо́нтек; Венгжи́нович, Єнджи́ховський, Свенці́цький.*

ПРИЗВИЩА ІЗ ПРИКМЕТНИКОВИМИ СУФІКСАМИ Й ЗАКІНЧЕННЯМИ

10. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(-ий)**, **-цк(-ий)**, **-ск(-і)**, **-цк(-і)**, **-sk(-і)**, **-ck(-і)**, **-dzk(-і)**, **-sk(-ý)**, **-ck(-ý)** передаємо відповідно через **-ськ(-ий)**, **-цьк(-ий)**, **-дзьк(-ий)**: *Бронéвський, Даргомíжський, Маякóвський, Мúсоргський, Острóвський, Гомуліцький, Городéцький, Грúдзький, Завáдзький*; так само з **ь** пишемо російські прізвища на **-ск(-ой)**, **-цк(-ой)**: *Луговський (Луговська), Трубецький (Трубецька)*.

11. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаємо так: **-ий** через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая**, **-яя** — через **-а**, **-я**: *Бéлий, Острóвський, Кра́йній; Бéла, Острóвська, Кра́йня*. Закінчення **-ой** передаємо через **-ий**: *Донський, Крутий, Луговський, Полевій, Соловійóв-Седій, Босій, Трубецький*, але *Толсто́й (Толста́)*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських та словацьких **-ý**, польських **-у**, болгарських, македонських і сербських **-и**, хорватських **-і** передаємо через **-ий**: *Бя́лий, Га́ртний, Не́врлий, Но́вотний, Пáлацький, Смирне́ський, Конéський, Куку́левич-Саку́їнський*, але *Гуля́шки* (невідмінюване).

М'якість польських приголосних **ń**, **ś**, **ć**, **dź** у прізвищах перед суфіксами **-ськ(-ий)**, **-цьк(-ий)** і м'якими приголосними не позначаємо м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н**, **с**, **ц**, **дз** пом'якшуються: *Висп'я́нський, Яблóнський; Свя́дек, Цві́к*.

Апостроф 12. Апостроф пишемо після губних, задньоризикових і **р** перед **є**, **ї**, **ю**, **я**: *Аля́б'єв, Аре́ф'єв, Григо́р'єв, Проко́ф'єв, Ю́р'єв; Заха́р'їн; В'ю́жин; Водо́п'янов, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'яло́вський, Рум'я́нцев*; перед **йо** апостроф не пишемо: *Воро́бийóв, Солові́óв*.

Примітка. Коли **я**, **ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а**, **у**, то апостроф перед ними не пишемо: *Бядо́уля, П'ясе́цький, Р'ю́мін*.

М'який знак (Ь) 13. М'який знак (**ь**) пишемо у прізвищах після букв на позначення м'яких приголосних:

1) після м'яких **д, т, з, с, ц, л, н**:

а) при роздільній вимові перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкратьев, Третьяков, Фатьянов, Полозьев, Саласьев, Глюшин, Ананьин*;

б) перед приголосними: *Вольнов, Коньков*;

в) у кінці слова: *Лось, Сობоль*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишемо: *Дягилев, Зябров, Ляпунов, Тюменев, Цявлівський*;

2) у прізвищах із суфіксом **-ець**: *Глуховець, Скиталець*.

Примітка 1. М'якість польських приголосних **n, s, c, dz** позначаємо в українській мові буквою **ь** лише в кінці слова: *Куронь, Дзись, Цірлиць, Нédзведзь*, але: *Кусневич, Свідзінський, Свядек, Урбанчик*.

Примітка 2. На м'якість приголосного **ц** у кінці основи слів'янських прізвищ І відміни вказує закінчення **-я** (*Кустуриця*, а не *Кустурица*). У неслов'янських прізвищах кінцевий **ц** твердий: *Клаузевиц, Ліфшиц, Моріц*.

§ 145. Неслов'янські прізвища та імена

Про правопис неслов'янських прізвищ та імен див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 121—140).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

§ 146. Імена та прізвища (прізвиська)

Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох компонентів або до складу яких входять прийменники, частки, артиклі тощо, пишемо окремо, разом і з дефісом.

1. **О к р е м о** пишемо:

1) прізвиська й псевдоніми (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодже-

ного з ним чи з наступним іменником: *Елена Прекрасна, Іван Волоче Око, Річард Лёвове Сёрце, Слуга з Добрóмиля, Степан Тігряча Смерть*; до цього переліку належать і власні назви американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.;

2) псевдоніми, що побудовані як поєднання імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Санд, Лёся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний*;

3) повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*;

4) артиклі, применники та інші службові слова (**ван, да, де, дер, ді, дю, ед, ель, ла, ле, фон** і т. ін.) у питомих (неофіційних) та іншомовних особових власних назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куева, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапелье, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочені компоненти прізвищ та імен д та **О** пишемо з апострофом: *Д'Аламбер, д'Артаньян, Д'Обіньє; О'Кейсі, О'Коннор* (але *О. Генрі* — псевдонім письменника); компоненти **Мак-, Сан-, Сен-**, які передують прізвищам і водночас становлять їхню невід'ємну частину, пишемо з дефісом: *Мак-Клёр, Мак-Магон, Сан-Мартін, Сен-Сімон*, але: *Маккартні, Маккінлі* (як у мові-джерелі).

Примітка 2. У ряді випадків артиклі й применники, що входять до складу прізвищ, пишемо разом, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарн, Ламетрі, Лафонтен, Лесаж, Фонвізін*;

5) слово **дон** ('пан') перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Педро, дон Хосе*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишемо з великої букви: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишемо разом і з малої букви;

6) складники китайських, корейських, в'єтнамських, м'янмських, індонезійських особових назв: *Ван Мен, Пак Чівон, Хо Ши Мін, Нгуєн Конг Хоан, У Ну Мунг*.

Примітка. У складених китайських, корейських, в'єтнамських, м'янмських, індонезійських особових назвах відмінюємо лише останню

частину, яка закінчується на приголосні: *Кім Ир Сен — Кім Ир Сена...*, *Хо Ши Мін — Хо Ши Міна...*, *Ден Сяопін — Ден Сяопіна...*, але: *Го Можо́, Чан Кайші́* та ін. (незмінювані).

2. Р а з о м пишемо:

1) українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горі́цвіт, Непі́йвода, Убійво́вк*;

2) українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийв́ечір, Нетудиха́та, Панібудьла́ска*;

3) українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопо́л, Кривони́с, Скорохо́д*;

4) слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владисла́в, Володи́мир, Мечисла́в, Яропо́лк*;

5) складні китайські імена, які завжди стоять після прізвища: *Го Можо́, Ден Сяопін, Сунь Ятсе́н, Тао Юаньмі́нь*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишемо окремо: *Дін Лінь, Лу Сінь, Цюй Юа́нь, Чан Кайші́*.

3. З дефісом пишемо:

1) складні особові імена: *Васи́ль-Костянти́н, Жан-Жа́к, Зинові́й-Богда́н, Марі́я-Антуане́тта, Фрідрі́х-Вільге́льм*;

2) складні прізвища: *Альтамі́ра-і-Креве́а, Гула́к-Артемове́ський, Жоліо́-Кюрі́, Квітка-Осно́в'яненко, Нечу́й-Леві́цький, Новиков-Прибо́й, Рі́мський-Ко́рсаков, Сент-Бе́в*;

3) імена з кваліфікаційними прикладками: *Іва́н-царе́нко, Кіри́к-му́жичо́к*. Але якщо прикладка розгорнута, то між нею та іменем ставимо тире: *Іва́н — му́жичий син*, рідше — кому: *Іва́н, селя́нський син*;

4) арабські, перські, тюркські імена з компонентами, що вказують на родинні стосунки, соціальне становище і т. ін.: *Га́сан-оглі́, Кема́ль-паши́а, Маме́д-заде́, Мехме́д-бе́й, Мірза́-ха́н, Фікрет-кизі́* (але за традицією *Чингісха́н*). Арабське *Ібн* пишемо окремо: *Ібн Ру́сте, Ібн Сіна, Ібн Фадла́н*.

Примітка. Прізвища, до складу яких входять ці компоненти, звичайно пишемо разом: *Багірзаде́, Турсунзаде́, Кероглі́*;

5) вірменські прізвища з початковим компонентом **Тер-**, наприклад: *Тер-Казар'ян, Тер-Ованес'ян, Тер-Петрос'ян*.

4. Складні прізвища у формі одного слова відмінюємо за відповідними типами відмін іменників чи прикметників: *Сивокінь — Сивокон'я, Сивоконеві (Сивоконю)...; Підкуймұха — Підкуймұхи, Підкуймұсі...; Перекотиполе — Перекотиполя, Перекотиполю...; Білоцерківський — Білоцерківського, Білоцерківському... У складних прізвищах, компоненти яких пишемо з дефісом, відмінюємо за відповідними типами відмін іменників чи прикметників обидва змінювані компоненти: *Квітка-Основ'яненко — Квітки-Основ'яненка, Квітці-Основ'яненкові (Квітці-Основ'яненку)...; Нечуй-Левіцький — Нечуя-Левіцького, Нечуєві-Левіцькому (Нечую-Левіцькому)..., але: Кос-Анатольський — Кос-Анатольського, Кос-Анатольському...; Драй-Хмара — Драй-Хмари, Драй-Хмари...**

5. Складені прізвища, псевдоніми або прізвиська з компонентами в називному відмінку відмінюємо в усіх частинах за зразками відмінювання відповідних іменників або прикметників: *Річард Лёвовє Сёрце — Річарда Лёвового Сёрця, Річардові (Річарду) Лёвовому Сёрцю...; Степан Тігряча Смерть — Степана Тігрячої Смерті, Степанові (Степану) Тігрячій Смерті..., але Слуга з Добрóмля — Слугі з Добрóмля, Слuzі з Добрóмля...*

§ 147. Похідні прикметники

1. Прикметники від складних особових імен, які пишемо з дефісом, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишемо разом: *Мао Цзе-дун — маоцзедунівський, Кім Ир Сён — кімирсёнівський*.

3. Прикметники від прізвищ на зразок *ван Бетхóвен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетхóвенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворено від прізвища з прийменником, часткою, артиклем тощо, то його пишемо разом: *де Голль — дегóллівський, Нур ед Дін — нуреддінівський*. При-

кметники від прізвищ на зразок *Д'Аламбёр* зберігають апостроф після частки: *д'аламбёрівський*.

Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишемо з дефісом: *Вальтер Скотт* — *вальтер-скоттівський*, *Жуль Верн* — *жуль-вёрнівський*, *Марк Твен* — *марк-твенівський*.

4. Не утворюємо прикметники:

1) від складних прізвищ, прізвицьк і псевдонімів на зразок *Гулак-Артемівський*, *Марко Вовчок*, *Річард Лёвове Сёрце*.

2) від тюркських, вірменських, арабських та інших особових назв на зразок *Кер-оглі*, *Осман-паша*;

3) від невідмінюваних іншомовних прізвищ на зразок *ді Вітторіо*, *Д'Обіньє*, *Ламетрі*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

§ 148. Українські географічні назви

Українські географічні назви на письмі передаємо відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрóвськ*, *Вінниця*, *Гребінка*, *Донéцьк*, *Дубно*, *Житóмир*, *Запоріжжя*, *Кам'янець-Подільський*, *Київ*, *Козятин*, *Кременчúк*, *Кривий Ріг*, *Львів*, *Миколаїв*, *Нóвгород-Сіверський*, *Одеса*, *Охтірка*, *Рівне*, *Трипілья*, *Харків*, *Чернівці*, *Чернігів*, *Шепетівка*, *Ямпіль*; *Десна*, *Дніпрó*, *Дністёр*, *Західний Буг*, *Ірпінь*, *Пріп'ять*, *Рось*, *Стохід*, *Сян*, *Тётерів*, *Тіса*, *Трубіж*.

Примітка. У назвах українських населених пунктів треба розрізняти **-поль** у словах грецького походження (грецьке **πόλις** 'місто'): *Маріуполь*, *Мелітополь*, *Нікополь*, *Севастóполь*, *Сімферóполь* і **-піль** (з українського 'поле'): *Бориспіль*, *Крижópіль*, *Ольгópіль*, *Тернопіль* та ін.

§ 149. Географічні назви інших країн

Географічні назви інших країн передаємо в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е, Ё, ІЕ, Ё, Э, И 1. Букви слов'янських алфавітів **е, ё** та сполуку **іе** передаємо через **е**: *Бéздна*, *Ветлúга*,

Воронеж, Загреб, Зеленодольськ, Лена, Нове Место, Ополе, Пенза, Щецин.

Але в деяких позиціях букву **е** слов'янських мов із кириличним алфавітом передаємо через **є**:

1) на початку слова, після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Єгор'євськ, Єйськ, Єлєць, Єнісєй, Колгуйєв, Скоп'є*;

2) після приголосних (крім шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксі **-єв** та у сполученні цього суфікса з антропонімним **-єй (-єєв)** російських назв, похідних переважно від прізвищ: *море Лантеєвих, Лєжнеєво*, але: *Плєщєєво, Ржеєв, мис Рум'янєєва*;

3) коли російському **е** відповідає в аналогічних українських основах **і**: *Бєжеєцьк, Бєлгород, Белово, Белорєцьк, Благовєєценськ, Жєлєзноводськ, Орєхово-Зуєєво*.

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке **е** передаємо через **і**: *Біла, Біле* (озеро), *Вітка, Лісна, Нєгоріле, Піццанє, мис Сїрії* та ін. Це стосується і польського **ia**: *Біла Підляська, Білосток* тощо.

Білоруське **е** передаємо через **і** (у назвах, засвоєних українською мовою): *Біловєзька Пуца, Білорусь*, або через **є**: *Рєчїця*.

Примітка. Польське, чеське й словацьке закінчення **-є**, що наявне в географічних назвах із суфіксами **-ц-, -іц-, -иц-** (лат. **-с-, -іс-**) і виражає значення множини, в українській мові передаємо закінченням **-і** з відповідним граматичним значенням: *Кєльци, Кощици, Лїдици, Пєрдубици*. Ці географічні назви відмінюємо: *Кощици — Кощиць, Кощицям*... Назви на зразок *Закопанє* мають форму прикметника середнього роду (однина), тому їх відмінюємо, як цей прикметник: *Закопанє — Закопаного, Закопаному* і т. ін.

2. Російську букву **ё** передаємо:

1) через **йо** на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення **й + о**: *Йолкіно, Соловійово*;

2) через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дежньова, Оленьок* (річка), але в назвах, утворених від спільних для української та російської мов слів, пишемо **є**: *Бєрєзова* (річка), *Орєл, Семєново*.

3) через **о** під наголосом після **ч, ш**: *Рогачо́во, Що́кіно*.

3. Російську букву **э** передаємо через **е**: *Еліста́, Ельбу́рс, Ельто́н*.

4. Букву **и** передаємо:

1) через **і**:

а) на початку географічних назв: *Іга́рка, Льме́нь* (озеро), *Індигі́рка, Ірку́тськ, Ірти́ш*;

б) у кінці незмінюваних назв або слів у формі множини: *Бро́нниці, Жигу́лі, Мити́ці*;

в) у середині слова після приголосного — перед голосним, **й** або іншими приголосними (крім позицій, передбачених нижче): *Боро́діно, Дві́на, Кіне́шма, Ріска, Селі́гер* (озеро), *Челя́бінськ*;

2) через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Тро́їцьк, Ана́ньїно, Ма́р'їно*.

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишемо **и** в суфіксах **-ин-**, **-инськ-**: *Бези́на, Гуси́не О́зеро, Дуди́нка, Жа́бинка, Карпи́нськ, Крути́нське, Пра́вдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче);

3) через **и**:

а) після **ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жі́здра, А́чинськ, На́льчик, Єго́ришино, Іши́м, Ками́шин, Ту́шино, Щигри́, Ци́мля́нськ* та ін.;

б) у географічних назвах, утворених від імен, спільних для української та інших слов'янських мов, які в українській мові пишемо з **и**: *Га́врілово, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське*, але *Нико́лаєвськ-на-Аму́рі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в інших мовах);

в) у коренях спільних для української та російської мов географічних назв, якщо ці корені пишемо з **и**: *Виногра́дово, Кислово́дськ, Кли́н, Кри́чев, Кури́льські острови́, Лі́пецьк, Лихосла́вль, Тихоре́цьк*;

г) у складних географічних назвах, де **и** виконує функцію сполучного звука: *Владиво́сток, П'ятиго́рськ, Семипала́тинськ*;

г) у префіксі **при-**: *Приволжя, Прику́мськ, Примор'я*;

д) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Зимовники, Тупік; Боровичі, Котельнич, Осиповичі, У́глич; Бронниці, Гливиці, Колвіцьке (озеро), Лухови́ці; Мити́ці, Рті́щево*;

е) у закінченнях географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березники́, Валу́йки, Го́рки*.

Ы, У

5. Літеру **ы** (у латиноалфавітних мовах **у**) передаємо через **и**: *Вікса, Вітегра, Іртіш, Сізра́нь, Сиктивка́р, Чебокса́ри, Ша́хти*.

А, Е

6. Польські носові **ą, ę** передаємо, як і в прізвищах (див. § 144, п. 9), сполученнями букв **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́ва, Дембі́ця*; перед іншими приголосними — сполученнями букв **он, ен**: *Конт, Ченстохо́ва*.

§ 150. Географічні назви з прикметниковими закінченнями

1. Прикметникові закінчення слов'янських географічних назв передаємо так само, як у прізвищах, але у формі всіх трьох граматичних родів та однини й множини: у чол. роді — через **-ий** після твердого приголосного, через **-ій** — після м'якого приголосного; у жін. роді — через **-а, -я**; у середн. роді — через **-е, -о, -є**; у множині — через **-і**: *Станови́й (хребет); Вели́кий У́стюг, Нови́й Сад, Оле́ній (острів); Ба́нська Бістри́ця, Зелéна Гу́ра, Лиха́ (річка), Ни́жня Тунгу́ска; Благода́рне, Бологé (рос. Болого́е), Вели́ко-Ти́рново, Покро́вське; Ка́рлові Ва́ри*.

Примітка. Російські географічні назви, похідні від прізвищ на **-ой** без суфіксів **-ск-, -цк-**, зберігають закінчення **-ос**: *Толсто́с*.

2. Слов'янські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаємо через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино** зі збереженням закінчення **-о** (на відміну від аналогічних ук-

раїнських назв на **-е**): *Вну́ково, Га́брово, Ко́сово, Орехово-Зу́єво, Сара́єво; Бородино́, Ма́р'їно, Пу́шкіно; Єго́ришино, Ро́щино*. Закінчення **-о** зберігаємо і в назвах на зразок *Радо́мсько*, що за походженням є відносними прикметниками, які в сучасній українській мові, на відміну від попередніх географічних назв, не відмінюємо.

3. Польське **ó**, наявне в суфіксі **-ów** у польських географічних назвах, передаємо через **у** або за традицією через **і**: *Жи́рардув, Же́шув, Тома́шув-Мазове́цький* та ін., але традиційно: *Гру́бешів, Кра́ків* та ін. Літеру **o** в суфіксі **-ów** у чеських і словацьких назвах передаємо через **о**, але в назвах змішаних поселень з етнічними словаками та українцями за традицією — через **і**: *Крнов, Орлов, Простейов, Приєров*, але: *Бардіїв, Во́ронів, Пря́шів*.

§ 151. Апостроф, м'який знак

1. Апостроф у слов'янських географічних назвах ставимо так само, як і у прізвищах (див. § 144, п. 12), а в назвах неслов'янського походження на території слов'янських країн, крім того, — після деяких інших приголосних: *Ак'я́р, Аму-дар'я́, Ско́п'є*; перед **йо** апостроф не пишемо: *Мураві́ово*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишемо: *Вя́зьма, Вя́тка, Рязáнь, Хя́рма, Кя́хта, Крю́ково*.

2. М'який знак пишемо:

1) для пом'якшення твердого кінцевого приголосного основи **ц** в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах **-ець, -аць, -иц(-я), -уць**: *Оло́нець, Повене́ць, Черепове́ць; Кра́гуєваць, Сто́лаць; Дембі́ця, Ломни́ця, Речи́ця, Оломоу́ць*;

2) суфікси географічних назв **-ск, -цьк** передаємо відповідно українськими суфіксами **-ськ, -цьк**: *Брянськ, Гданськ, Курськ; Кузнéцьк, Трoйцьк*.

Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаємо: *Араві́йське мо́ре, мис Дóброї Наді́ї, Пeрська за-то́ка, Північний Льодові́тий океáн*.

Звичайно перекладаємо і прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін, що входять до складу географічних назв: *Великий каньйон, Нижній Новгород, Південна Америка, Північний полюс.*

§ 152. Відмінювання географічних назв

1. Українські, а також іншомовні географічні назви з іменниковими закінченнями відмінюємо переважно як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відмінна: *А́фрика — А́фрики, в А́фриці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Ло́хвиця — Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці; Махачка́ла — Махачкалі́, у Махачкалі́; Москв́а — Москв́і, Москво́ю, у Москв́і; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; О́львія — О́львії, О́львією, в О́львії; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Ре́чця — Ре́чці, у Ре́чці; Шепеті́вка — Шепеті́вки, у Шепеті́вці.*

II відмінна: *Буг — Бу́гу, Бу́гом, на Бу́зі (й по Бу́гу); Владивосто́к — Владивосто́ка, Владивосто́ком, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку); Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бном, у Ду́бні; Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Луга́нськ — Луга́нська, Луга́нськом, у Луга́нську; Льві́в — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Орла́, Орло́м, в Орлі́; Пско́в — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Сві́тязь — Сві́тязю, Сві́тязем, на Сві́язі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Тербу́ель — Тербу́еля, Тербу́елем, у Тербу́елі; Токма́к — Токмака́, Токмако́м, у Токмаці́ (у Токмаку́); У́жгород — У́жгорода́, У́жгородом, в У́жгороді́.*

III відмінна: *Бре́тань — Бре́тані, Бре́танню, у Бре́тані; Керч — Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі; Об — Обі́, Об'ю́, на Обі́; Сві́р — Сві́рі, Сві́р'ю, на Сві́рі; Сі́зрань — Сі́зрані, Сі́зранню, у Сі́зрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюємо як відповідні загальні іменники: *Березни́кі — Березни́ків, Березни́ка́м, у Березни́ка́х; Го́рки — Го́рок, Го́рка́м, у Го́рках; Єсенту́кі — Єсенту́ків, Єсенту́ка́м, у Єсенту́ка́х; Жигулі́ — Жигулі́в, Жигулі́ям, у Жигулі́ях; Ков'я́ги — Ков'я́г, Ков'я́гам, у*

Ков'ягах; Лубні — Лубен, Лубнам, у Лубнах; Пліски — Плісок, Пліскам, у Плісках; Прилуки — Прилук, Прилукам, у Прилуках; Ромні — Ромен, Ромнам, у Ромнах; Салоніки — Салонік, Салонікам, у Салоніках; Філіппіни — Філіппін, Філіппінам, у (на) Філіппінах; Чебоксари — Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах; Чернівці — Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях.

3. Географічні назви із прикметниковими закінченнями відмінюємо як звичайні прикметники: *Борове — Борового, Боровому, у Боровому; Жуківський — Жуковського, Жуковському, у Жуковському; Лозова — Лозової, Лозовій, у Лозовій; Рівне — Рівного, Рівному, у Рівному; Чусова — Чусової, Чусовій, у Чусовій.*

Примітка. Від відприкметникових українських назв населених пунктів з кінцевим **-е** на зразок *Гаркушине, Рівне, Свѣтове, Синельникове*, що відмінюються за зразком прикметників у формі середн. роду, слід відрізнити подібні за оформленням назви з кінцевим **-о** (рідковживані в українській мові, але поширені в інших слов'янських мовах) на зразок *Бородіно, Гнезно, Косово, Молодечно, Сараєво, Шереметьєво*, що відмінюються як іменники середн. роду II відміни (див. у п. 1 *Дубно*), та з кінцевим **-а**, що відмінюються як іменники жін. роду I відміни: *Сміла, Сміли, Смілі, Смілою, у Смілі.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи, навпаки, іменника та прикметника, відмінюємо в обох частинах:

1) *Гола Пристань — Голої Пристані...; Кривій Ріг — Кривого Рігу...; Великі Луки — Великих Лук...; Єлисейські Поля — Єлисейських Полів...; Мінеральні Води — Мінеральних Вод...;*

2) *Асканія-Нова — Асканії-Нової, Асканії-Новій...; Кам'янець-Подільський — Кам'янець-Подільського, Кам'янець-Подільському...; Новгород-Сіверський — Новгорода-Сіверського, Новгороду-Сіверському...; Новоград-Волинський — Новограда-Волинського, Новоград-Волинському...; Рава-Руська — Рави-Руської, Рави-Руській...*

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюємо лише в другій частині: *Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені;*

Івано-Франківськ — Івано-Франківська, в Івано-Франківську; Михайло-Коцюбінське — Михайло-Коцюбінського, у Михайло-Коцюбінському; Орехово-Зуєво — Орехово-Зуєва, в Орехово-Зуєві, але: Кónча-Зáсна — Кónчі-Зáспи, у Кónчі-Зáспі; Пúща-Водíця — Пúці-Водíці, у Пúці-Водíці.

6. Географічні назви, що складаються з двох іменників та прийменника між ними, відмінюємо в першій частині: *Ростóв-на-Донú — Ростóва-на-Донú, у Ростóві-на-Донú; Фрáнкфурт-на-Мáйні — Фрáнкфурта-на-Мáйні, у Фрáнкфурті-на-Мáйні.*

§ 153. Правопис прикметникових форм від географічних назв і від назв народів

Суфікси
-ИНСЬК-(-ИЙ),
-ІНСЬК-(-ИЙ)

1. У суфіксах **-инськ-(-ий)**, **-інськ-(-ий)** прикметників, утворених від географічних назв і від назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин**, **-ін**, **-инськ**, **-інськ**, зберігаємо той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Камі́шин — камі́шинський, Ні́жин — ні́жинський, Тульчі́н — тульчі́нський, Ту́шино — ту́шинський, Бо́лдіно — бо́лді́нський, Філі́ппіни — філі́ппі́нський; Чиги́рін — чиги́рінський; Цю́рү́тинськ — цю́рү́тинський, Грúзія — грúзін — грúзінський; осетин — осетинський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин**, **-ін**, пишемо завжди **и**: *Аля́ска — аля́кинський, Баку́ — бакі́нський, Кабарда́ — кабарді́нський, Караганда́ — караганді́нський, Пóті — пóтинський, Со́чі — со́чинський, Читá — читі́нський, Ша́хти — ша́хтинський, але Амудар'я́ — амудар'і́нський.*

Суфікси
-ОВСЬК-(-ИЙ)
[-ЬОВСЬК-(-ИЙ)],
-ЕВСЬК-(-ИЙ)
[-ЄВСЬК-(-ИЙ)],
-ІВСЬК-(-ИЙ)
[-ЇВСЬК-(-ИЙ)]

2. У суфіксах **-овськ-(-ий)** **[-ьовськ-(-ий)]**, **-евськ-(-ий)** **[-євськ-(-ий)]**, **-івськ-(-ий)** **[-ївськ-(-ий)]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов** (**-ьов**), **-ев** (**-єв**), **-ів** (**-їв**), зберігаємо ту саму букву (**о**, **е**, **є**, **і**, **ї**), що й в основній на-

зві: *Скадóвськ* — *скадóвський*, *Тамбóв* — *тамбóвський*; *Карáчев* — *карáчевський*, *Колгúєв* — *колгúєвський*; *Кишинів* — *кишинівський*, *Львів* — *львівський*, *Тéтерів* — *тéтерівський*, *Чернігів* — *чернігівський*. Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о**, **е** стає закритим, діє правило про чергування **о**, **е** з **і**: *Лозовá* — *лозівський*, *Свáтове* — *свáтівський*, *Хмéлеве* — *хмéлівський*.

У прикметниках, утворених від географічних назв, що закінчуються на групу приголосних або із суфіксальним **к**, перед яким є інший приголосний, пишемо **-івський (-ївський)**: *Біла Цéрква* — *білоцерківський*, *Вáлки* — *вáлківський*, *Гребінка* — *гребінківський*, *Златоúст* — *златоúстівський*, *Казáнка* — *казáнківський*, але *Орél* — *орлóвський* та ін.

У прикметниках, утворених за допомогою суфікса **-ськ(-ий)** від географічних назв і від назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

1) **г, ж, з (дз) + -ськ(-ий) → -зьк(-ий) [-дзьк(-ий)]**: *Буг* — *бузький*, *Ветлúга* — *ветлúзький*, *Віборг* — *віборзький*, *Вóлга* — *вóльський*, *Гаáга* — *гаáзький*, *Гáмбург* — *гáмбурзький*, *Калúга* — *калúзький*, *Лáдога* — *лáдозький*, *Лéйпциг* — *лéйтцизький*, *Люксембúрг* — *люксембúрзький*, *Острóг* — *острóзький*, *Прага* — *празький*, *Рíга* — *різький*, *Стрáсбург* — *стрáсбурзький*; *Ворóнеж* — *ворóнезький* (пор. назву українського селища: *Ворóніж* — *ворóнізький*), *Запоріжжя* — *запорізький*, *Парíж* — *парізький*; *Абхáзія* — *абхáзький*, *Кавкáз* — *кавказький*, *Лодзь* — *лódзький*, *Сиракузи* — *сиракузький*, *францúз* — *францúзький*;

2) **к, ц, ч + -ськ(-ий) → -цьк(-ий)**: *Баскунчáк* — *баскунчáцький*, *Велікі Луки* — *великолúцький*, *Вишній Волочóк* — *вишньоволочóцький*, *Владивостóк* — *владивостóцький*, *грек* — *грéцький*, *Кагарлік* — *кагарліцький*, *Казбéк* — *казбéцький*, *калмік* — *калміцький*, *Кобеляки* — *кобеляцький*, *коряк* — *коряцький*, *Кременчúк* — *кременчúцький*, *Прилúки* — *прилúцький*, *словáк* — *словáцький*, *таджік* — *таджіцький*, *тúрок* — *турéцький*, *узбéк* — *узбéцький*; *Ніцца* — *ніцький*, *Суéц* —

суецький, Череповець — череповецький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Грінвіч — грінвіцький, О́вруч — о́вруцький, але: Дамáск — дамáський, Мéкка — мéккський, тюрки — тюркський;

3) **с, х, ш + -ськ(-ий) → -ськ(-ий)**: Арзамáс — арзамáський, Одéса — одéський, Русь — ру́ський, Тбілісі — тбіліський, тунгус — тунгу́ський, Черка́си — черка́ський, черкeс — черкeський; во́лох — во́лоський, Караба́х — караба́ський, Лепеті́ха — лепеті́ський, чех — че́ський; Золотонóша — золотоніський, Канда́лакіа — кандала́кський, лати́ши — лати́ський, Сива́ш — сива́ський, чувáш — чувáський.

Примітка 1. Для збереження звукового складу твірних основ (переважно іншомовних) у деяких прикметниках зазначені приголосні перед суфіксом **-ськ-** не чергуються і передаються відповідно на письмі: Бангко́к — бангко́кський, ба́ски — ба́स्कський, каза́х — каза́хський, Клуж — клужський, Небі́т-Да́г — небі́т-да́гський, Печ — пeчський та ін.

§ 154. Правопис складних і складених географічних назв

1. **Окремо** пишемо:

1) географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Бі́ла Це́рква, Вели́кий У́стюг, Ве́рхня Сіле́зія, Ві́шиний Волочо́к, Го́ла При́стань, Голубі́й Ніл, Даві́дів Брі́д, За́хідна Євро́па, Зелéна Гу́ра, Новé Місто, Нові́й Сад, Пováжська Бі́стриця, Сомко́ва До́ліна, Ста́ра Плани́на, Холо́дний Я́р, Ши́рокий Я́р;

2) географічні назви й номенклатурні терміни при них: Кавка́зський хребéт, Канда́лакська зато́ка, Скандина́вський пів-о́стрів, Фінська зато́ка, Чо́рне мо́ре;

3) географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: Гі́льча Дру́га, Залі́сся Пе́рше, Кра́сне Дру́ге, Пе́рше Садовé;

4) географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: село́ Іва́на Франка́, але:

місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбінське (бо тут маємо сполучний голосний **о** й словотвірну чи морфологічну модифікацію прізвища), а також назва села *Дмитрo-Варвaрівка*, що складається з основ двох імен.

2. Р а з о м пишемо:

1) географічні іменникові назви, утворені від прикметника та іменника, що з'єднані сполучним звуком, а також прикметники, що походять від таких назв: *Білопiлля, Верхньо-дніпрoвськ, Гостролу́ччя, Дорогобу́ж, Красново́дськ, Мало-яросла́вець, Нижньокилі́мськ, Новово́лінськ, Новосибі́рськ, Старокостянти́нів, Чистово́дне, Ясногоро́дка; білопiльський, верхньодніпрoвський, гостролу́чанський, дорогобу́зький, чистово́днівський* та ін.

Примітка. Так само пишемо складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни на зразок *гора́, ліс, мо́ре, низовина́, о́зеро, о́стрів, хребéт* та ін.: *Нижньодуна́йська низовина́, Новосибі́рські острові́, Малоазі́йське нагі́р'я* тощо;

2) географічні назви, що складаються з основ числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворі́ччя, П'ятиго́рськ, П'ятиха́тки, Семиго́ри, Семипі́лки, Сорокодуби́, Трипiлля; дворі́чанський, п'ятиха́тський, семигі́рський, семипі́лківський, сорокодубський* та ін.;

3) географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Верні́городок, Гуляйпо́ле, Копа́йгород, Печі́води; вернигородо́цький, гуляйпiльський, копа́йгородський, печиво́дський;*

4) географічні назви, утворені від двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметники: *Верболoзи́, Индоки́тай, Страхо́лісся; верболoзiвський, індоки́тайський, страхо́ліський, але: А́встро-Уго́рщина, Азо́во-Чорномóр'я* та деякі інші;

5) географічні назви з другою частиною **-град, -город, -пiль, -поль;** **-абад, -абат, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир,**

-штадт і похідні від них прикметники: *Белград, Волгоград; Китайгород, Новгород; Княжпіль, Ольгопіль; Адрианополь, Севастополь; Ашгабат; Бранденбург; Камберленд; Даугавпілс; Кейптаун; Йоркшир; Рудольштадт; волгоградський, новгородський, ольгопільський; севастопольський; бранденбурзький; даугавпілський; рудольштадтський;*

б) прикметники та іменники (назви жителів) від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника (без суфіксів **-зьк(-ий)**, **-ськ(-ий)**, **-цьк(-ий)** і суфіксів присвійності) та іменника: *біломорський, біломорці (від Біле море), білоцерківський, білоцерківці (від Біла Церква), гостромогильський, гостромогильці (від Гостра Могіла), новоміський, новоміщани (від Нове Місто), яснополяньський, яснополянци (від Ясна Поляна); житньогірський, житньогірці (від Житні Гори), західноєвропейський, західноєвропейці (від Західна Європа), кам'янобальківський, кам'янобальківці (від Кам'яна Балка), липоводолінський, липоводолінці (від Ліпова Долина).*

3. З дефісом пишемо:

1) географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й наступного прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Баня-Лука — баня-луцький, Гвінея-Бісау — гвінея-бісауський, Ельзас-Лотарінгія — ельзас-лотарінзький, Коло-Михайлівка — коло-михайлівський, Орехово-Зуєво — орехово-зуєвський, Пуща-Водіця — пуща-водіцький; Австро-Угорщина — австро-угорський; Берізки-Бершадські — берізки-бершадський, Віта-Поштова — віта-поштовий, Кам'янець-Подільський — кам'янець-подільський, Рава-Руська — рава-руський, Харків-Товарний — харків-товарний;*

2) географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрієво-Іванівка — андрієво-іванівський, Дмитро-Варварівка — дмит-*

ро-варварівський, Івано-Франківськ — івано-франківський, Михайло-Коцюбінське — михайло-коцюбінський, Олександр-Піщенкове — олександр-піщенківський, але Петропавлівка;

3) географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Буенос-Айрес, Думбартон-Окс, Іссік-Куль, Кизіл-Орда, Нар'ян-Мар, Ріо-Негро, Улан-Удэ; буенос-айреський та ін.,* але назви з другим компонентом **-даг, -дар'я, -дау** пишемо разом: *Аюдаг, Амудар'я, Сирдар'я, Алатау; амудар'їнський, приамудар'їнський та ін.;*

4) географічні назви (переважно назви населених пунктів) із першими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, сант-, санта-, сен-, сент-** та ін., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-ривер, -сіті, -сквер, -стріт, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Ілєцьк, Спас-Клєпики, Усть-Каменогорськ; Вест-Індія; Іст-Лондон; Нью-Йорк; Сан-Сальвадор; Санкт-Галлен; Санта-Клара; Сен-Готард; Сент-Луїс; Фолл-Рівер, Атлантик-Сіті, Сохо-сквер; Бокна-фіорд; соль-ілєцький, усть-каменогорський; нью-йоркський; фолл-риверський, атлантик-сітинський та ін.;*

5) географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні, Яр-під-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Манш, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Калє, Ріо-де-Жанейро; новосілівський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, франкфуртський-на-Майні, ярський-під-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маншський, ла-платський і т. ін.;*

6) прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -єв (-єв), -ин (-їн), -ськ(-ий), -цьк(-ий), -зьк(-ий)**: *вінницько-ставський (від Вінницькі Стави), давідово-блідський (від Давідів*

Брід), *олійниково-слобідський* (від *Олійникова Слобода*), *вільшансько-новоселицький* (від *Вільшанська Новоселиця*), *мишуріно-різький* (від *Мишурин Ріг*).

Примітка 1. Назви жителів у формі іменників, що утворені від назв населених пунктів, частини яких поєднані дефісом, пишемо разом: *Івано-Франківськ* — *івано-франківський*, але *іванофранківці*, *Нью-Йорк* — *нью-йоркський*, але *ньюйорківці*.

Примітка 2. Префіксальні прикметники та іменники, утворені від географічних назв, що мають усередині дефіс, пишемо разом: *Іссік-Куль* — *приіссіккульський*, *приіссіккульці*.

V. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

В українській пунктуації використовуємо такі основні розділові знаки: крапка, знак питання, знак оклику, кома (може вживатися і як парний знак), крапка з комою, двокрапка, тире (може вживатися і як парний знак), три крапки (крапки), дужки (парний знак — з кількома різновидами), лапки (парний знак — з різновидами), дефіс (як розділовий, а не власне орфографічний знак дефіс уживається в тих випадках, де він слугує знаком поділу між компонентами не слів, а синтаксичних сполучень, — у сполученнях прикладки з означуванням іменником: *учитель-біолог, учитель-історик, учитель-фізик* та ін., у сполученнях слів на позначення приблизної кількості: *два-три дні*, у сполученнях повнозначних слів з частками на зразок *дай-но, іди-но* та ін.: див. § 35, п. 5.3; § 37; § 44, п. 3.1), а також різні комбінації цих знаків (див. § 166) та подвійне й потрійне вживання окремих із них (знака питання і знака оклику). Крім них, уживається також скісна риска (/).

§ 155. КРАПКА (.)

Крапку ставимо в таких позиціях.

1. У кінці речення — розповідного або спонукального, якщо останнє вимовлене без окличної інтонації: *Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України, та й ще йтимуть. Послав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирини* (П. Загребельний);

*Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян* (М. Рильський).

У називних реченнях: *Зима. Холоднеча. Засніжений ліс* (М. Стельмах); між прізвищем автора, назвою його твору, назвою міста: *Олесь Гончар. Собор. Київ, 1968*; у реченнях з називним відмінком теми (уявлення): *Дванадцятирічна шкільна освіта. Це добре чи погано?* (Заголовок газетної публікації);

*Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний* (В. Стус).

Після речення, що вводить у дальший розгорнений виклад, опис тощо: *А діло було таке. Студенти з Царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Ординському. Той купець мав багацько дочок, і не дуже гарних. Він закликав до себе усяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім через стіну Братського монастиря* (І. Нечуй-Левицький).

Для надання фрагментам висловлення за допомогою інтонаційного виділення більшої самостійності та змістової ваги крапку ставимо також у тих випадках, де звичайно вживаємо коми, — наприклад, у висловленнях, які могли б бути простими реченнями, ускладненими наявністю однорідних, повторюваних, відокремлених членів: *Випав сніг. І в селі, і в полі, і в лісі* (В. Бабляк); *А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток* (М. Коцюбинський), у висловленнях, що могли б бути частинами складних речень (див. § 158, II, п. 2, прим. 1 і п. 3, прим. 1).

Примітка 1. Крапку не ставимо в кінці заголовків, у назвах на ввісках, печатках і штампках, на титульних аркушах книжок, журналів тощо — після імені та прізвища автора, назви твору, назв видавництва і місця видання та ін.

Примітка 2. Після цитати або іншої текстової ілюстрації перед прізвищем автора чи вказівкою на інше їхнє джерело, наведене в дужках, якщо відповідне речення подається в рядок, крапку ставимо після дужок. Крапку після таких дужок ставимо в самому кінці речення й тоді, коли після цитати перед дужками вже стоять такі розділові знаки, як знак питання, знак оклику, три крапки. Якщо ж вказівку на автора (джерело) наводимо нижче (у дужках чи частіше без

них), зокрема в епіграфах, після цитати ставимо крапку, а після такої вказівки її не ставимо. Наприклад, епіграф до роману О. Гончара «Твоя зоря»:

Твоя зоря — твоя судьба.
З народних уст

Примітка 3. Про вживання крапки в кінці вставлених речень у дужках див. § 163, I, п. 2, прим.

Примітка 4. Про вживання крапки після зауважень у дужках у межах певної цитати на зразок «... (примітка наша. — *Ред.*) ...» див. § 167, II, п. 3.

2. В умовних графічних скороченнях (див. § 62) *п.* (пан; пані), *гр.* (громадянин; громадянка), *проф.* (професор), *а. а.* (авторський аркуш), *ст.* (століття), *рр.* (роки) та ін.

Примітка. Крапку не ставимо:

1) в ініціальних (звукових, літерних і літерно-звукових) абрєвіатурах (див. § 61) між літерами на позначення їхніх складових частин: *НАН* (Національна академія наук) України, *НЕП* і *неп* (нова економічна політика), *НТКУ* (Національна телевізійна компанія України) і под.;

2) у графічних скороченнях (див. § 62);

а) у скороченнях назв метричних мір та інших одиниць виміру: *м* (метр), *мм* (міліметр), *г* (грам), *кг* (кілограм), *т* (тонна), *ц* (центнер), *л* (літр) і под.; *В* (вольт), *кВ* (кіловольт), *кгс* (кілограм-секунда), *лм* (люмен), *Мкс* (максвел), *Р* (рентген), *год* (година), *с* (секунда), *хв* (хвилина);

б) в інших графічних скороченнях, утворених стягненням звукового складу слова: *грн* (гривня), *крб* (карбованець), *млн* (мільйон), *млрд* (мільярд) і под., на відміну від скорочень, утворених усіченням складу слова, де крапку ставимо: *дол.* (долар), *коп.* (копійка), *тис.* (тисяча) і под. (згідно з нормами чинного державного стандарту України «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» (ДСТУ 3582:2013). Київ: Мінекономрозвитку України, 2014).

§ 156. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставимо в таких позиціях.

1. У кінці питального речення: *За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена?* (Р. Федорів);

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (М. Рильський).

Примітка 1. Знак питання не ставимо в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації власне питальних речень): — *Що ж він тобі говорив? — Питав мене, чого зайшла, чом невелася...* (Марко Вовчок).

Якщо ж головна частина речення є питальною, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням знак питання ставимо:

*Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл
Під небом літає у теплії дні?* (Л. Глібов);

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Ю. Яновський).

Примітка 2. Підвищену проти звичайної питальну інтонацію можна передавати двома або трьома знаками питання:

*Кляті! кляті!
Де ж слава ваша?? На словах!* (Т. Шевченко).

Примітка 3. Складну інтонацію питання / оклику передаємо на письмі двома відповідними знаками ?!:

*Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка);
— Для чого ж тоді на Ельбі
поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля* (Б. Олійник).

Примітка 4. У питальних реченнях (переважно з однорідними членами) у художній літературі знак питання ставимо після кожного слова (сполучення слів) для їх повнішого увиразнення:

*Хіба ж живуть вони? І знають,
Як ви сказали, благодать,
Любов?..* (Т. Шевченко);

Далі старий до парубка: як? що? чи все гаразд? який заробіток? (Марко Вовчок).

Примітка 5. Щодо написання після знака питання слів з малої літери, напр.: *Що його турбувало? погода? далека дорога?; Раптом він чує над собою: Остане! Остане! се ти? живий?* (М. Коцюбинський) — див. зауваження в § 157, п. 1, прим. 4 (про практику такого ж написання після знака оклику).

2. У кінці вставленого речення або після вставленого слова (словосполучення), вимовленого з питальною інтонацією: — *А я замурував був у хижі дочку від Германії [Німеччини], то в управі так шмагали, що — вірите? — шкура на мені полопалася* (О. Гончар).

3. У дужках у середині цитати або після тих чи інших цитованих уривків для вираження сумніву щодо наведеного матеріалу, критичного ставлення до його автора (тільки знак питання або знак питання в поєднанні з якими-небудь словами): *Упорядники статистичних даних відзначають у передмові, що «переважна більшість (скільки це? — Рец.) населення з недовірою (!) ставиться до заявлених реформ», що «певна (?) частина опитаних узагалі не вірить в успіх реформ» (!!!) і, нарешті, що «час уже перевірити (?) стан виконання попередніх обіцянок нашого керівництва» (з рецензії).*

4. У відтворенні реплік діалогу цей знак може передавати не вимовлене одним зі співрозмовників «німе запитання» (вираження нерозуміння, здивування, сумніву тощо): — *Навіщо вам треба було це робити?! — ???.*

§ 157. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставимо в таких позиціях.

1. У кінці речення, що вимовляється з окличною інтонацією (часто це спонукальні речення):

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

Тож тепера весна золота! (Леся Українка);

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (П. Тичина).

У кінці окличного називного речення, зокрема в конструкціях з називним відмінком теми (уявлення): *Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила* (І. Цюпа).

Примітка 1. Знак оклику звичайно ставимо в кінці речень, що починаються словами:

а) **як, який, що (то) за, до чого ж, скільки** і под. (у реченнях, що не є підрядними): *Як гарно марилося на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів!* (М. Коцюбинський); *Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі!* (О. Гончар); *До чого ж гарно й весело було в нашому горóді!* (О. Довженко). Іноді (у поетичній мові) такі слова можуть бути в середині речення: *На небокраї яка краса огнів сія!* (В. Сосюра);

б) **слава, хвала, ганьба, геть** і под., зворотом **Хай живе...**: — *Слава Україні!* — *Героям слава!*

Примітка 2. Підвищену проти звичайної окличну інтонацію можна передавати двома або трьома знаками оклику:

*О мій велетню Самсоне,
Пути розривай!!* (О. Олесь);

— *Пустіть нас!!!* — *закричав Синичка* (О. Довженко).

Примітка 3. Складну інтонацію оклику/питання передаємо на письмі двома відповідними знаками !?:

I де та правда!?! Горе! Горе! (Т. Шевченко).

Примітка 4. В українській художній і публіцистичній літературі після слів зі знаком оклику досить звичайним було написання наступного слова з малої літери (якщо, на думку автора, це все було в межах одного висловлення), часто в конструкціях з інтонаційно розчленованими однорідними або повторюваними членами: *Кляті! кляті!* (Т. Шевченко); [Голос:] *Гов, Лукашу, гов! го-го-го-го! А де ти?* (Леся Українка). У сучасній правописній практиці в подібних випадках слід віддавати перевагу написанню з великої літери (лишаючи, звичайно, більшу свободу вибору для художньої літератури).

2. Після звертань (непоширених або поширених), що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна (М. Рильський);

Ти, прекрасна вечірняя зоре! (Леся Українка);

Народе мій! Твоє буття зятяте

В моїй крові зятято клекотить!.. (І. Драч).

3. Після вигуків, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (М. Коцюбинський);

Ой! Що се за сопілка? Чари! Чари! (Леся Українка);

— *Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий!* (О. Довженко); [Мавка (спалахнула):] *Так! Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас!* (Леся Українка); — *Ні! Недобре зробив батько, — глухо якомсь, з протягом, почав Чіпка* (Панас Мирний).

4. У кінці вставленого речення або після вставленого слова (сполучення слів), вимовлених з окличною інтонацією (відповідні слова й речення в таких випадках звичайно виділяються з обох боків тире):

*Крізь ночі і віки сяють нам
Сліпучим — ні! — животворящим сяйвом
Озера милі!* (М. Рильський);

Потім один крикнув щось і скачки — ой горенько ж! — у гречку влетів (А. Головка); *Директор знав — та й як добре знав! — неспокійну натуру свого головного інженера* (П. Загребельний).

5. У дужках у середині цитати або після тих чи інших цитованих уривків, до яких автор хоче привернути особливу увагу, для вираження емоційного ставлення (обурення, здивування, іронії тощо або ж, навпаки, повного схвалення) до наведеного матеріалу (див. ілюстрацію в § 156, п. 3).

§ 158. КОМА (,)

І. КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кому ставимо в таких позиціях.

1. Між однорідними членами речення, не поєднаними сполучниками: *Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії* (І. Нечуй-Левицький); *Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра...* (О. Кобилянська); *Світло сяй-*

ною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по куцах (Є. Гуцало).

Примітка 1. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) дві однакові граматичні форми дієслова, що означають дію та її мету: *пиду подивлюся, сядьмо поміркуймо* тощо;

б) два однакові або близькі за значенням спільнокореневі слова, друге з яких ужите із запереченням **не**, якщо таке сполучення становить одне граматичне ціле (*жду не діждуся, дивишися не надивишися, вовк не вовк* і под.): *Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навітішається своїм Івасем!* (І. Нечуй-Левицький).

Примітка 2. Прикметники-означення є однорідними:

а) коли вони характеризують предмет з одного боку (у переліку його властивостей, якостей, особливостей) або вказують на різні близькі, суміжні його ознаки: *Немає матусі! У глухій, темній могилі вона* (А. Тесленко); *Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина* (О. Гончар); *Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском* (О. Кобилянська);

б) коли друге й наступні означення підсилюють, уточнюють, пояснюють перше: *Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч* (І. Нечуй-Левицький); *Твердо утираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він затис кулак і погрозив на той бік річки* (М. Коцюбинський).

Якщо ж прикметники-означення характеризують предмет з різних боків, вони є неоднорідними й коми між ними не ставимо: *Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями* (І. Нечуй-Левицький); *Ми їхали порожньою рудуватою дорогою* (Валерій Шевчук); *В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки* (Б. Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка (найчастіше в складених термінологічних назвах) — після нього: *Усе застеляла мла вечірня пахучая* (Марко Вовчок); *На чорній зриватій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова* (А. Головка); *батарея анодна суха; тиєниця м'яка яра*.

Примітка 3. Прикладки є однорідними, коли вони, як і звичайні означення, характеризують предмет з якогось одного боку або вказують на різні близькі, суміжні його ознаки, напр.: *Поет, прозаїк-оповідач, драматург, перекладач, історик і теоретик літератури, критик, фольклорист, громадський діяч — він* [І. Франко] *в усьому був однаково сміливий, самобутній і сильний* (М. Рильський) — це

сфери діяльності І. Франка; *доктор філологічних наук, професор І. Петренко* (науковий ступінь і вчене звання); *Герой України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України Г. Ткачук* (почесні звання і відзнаки). Якщо ж вони характеризують предмет цілком очевидно з різних боків, вони не є однорідними й між ними не ставимо коми: *завідувач кафедри української мови доктор філологічних наук І. Петренко* (посада й науковий ступінь); *чемпіонка України з художньої гімнастики студентка М. Заруба*. У разі поєднання в одному ряду однорідних і неоднорідних прикладок відповідно розставляються й розділові знаки: *завідувач кафедри української мови доктор філологічних наук, професор І. Петренко; професор, член-кореспондент Національної академії медичних наук України полковник медичної служби М. Іваницький*.

Але прикладки, що стоять після означуваного іменника, відокремлюються комами незалежно від їхнього змістового навантаження: *І. Петренко, завідувач кафедри української мови, доктор філологічних наук, професор*.

2. Між однорідними членами речення, поєднаними двома або більше єднальними і розділовими повторюваними сполучниками: **і... і (й... й), ні... ні (ані... ані), то... то (не то... не то), або... або, чи... чи (чи то... чи то)**:

*А тим часом місяць пливе оглядять
І небо, і зорі, і землю, і море* (Т. Шевченко);

Він не знав ні батька, ні матері, ні брата, ні сестри (Панас Мирний); *Не хотів ані дружитись, ані дома жити* — чу-макував (Марко Вовчок); *Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчились або в клуні, або в садку чи деінде* (М. Коцюбинський); *Доля — наче примхлива дівчина: то пригріє, то знов остудить* (Василь Шевчук); *Чи то садок видніє, чи город, чи поле?* (Панас Мирний).

Примітка 1. Коли сполучники **і (й), та (=і), або, чи** між однорідними членами не повторюються, коми перед ними не ставимо: *Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане* (Марко Вовчок); *Картина була надзвичайна, неначе сон чи казка* (О. Довженко).

Примітка 2. Якщо одні однорідні члени поєднані безсполучниковим зв'язком, а інші — повторюваними сполучниками **і (й), та (=і),**

кому ставимо між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником): *Червоне полум'я багаття світило на ту групу, облило червоним кольором білу дідову сорочку, сиву бороду, **й** його темне, похмуре лице, **і** сиві, низько навислі над очима брови* (І. Нечуй-Левицький);

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну* (В. Сосюра).

Примітка 3. Якщо однорідні члени речення поєднані сполучниками **і** (**й**), **та** (**=і**) в парі, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами: *Життя — це ріка, в якій попутно **й** навально тече минувшина **й** теперішність, добро **й** зло, правда **і** кривда* (Р. Федорів).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоять сполучники **і** або **ні**, становлять єдиний усталений вислів, то коми між ними не ставимо: ***і** так **і** сьак, **і** туди **і** сюди, **і** вдень **і** вночі, **і** хочеться **і** колеться; **ні** туди **ні** сюди, **ні** сьак **ні** так, **ні** се **ні** те, **ні** вдень **ні** вночі, **ні** риба **ні** м'ясо* тощо.

Коми не ставимо також між двома однорідними членами речення, що поєднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну змістову єдність (такі однорідні члени звичайно не мають при собі залежних слів):

*Попідтинню сіромаха
І онює **й** ночує* (Т. Шевченко).

Примітка 5. Якщо ряд однорідних членів речення з повторюваним сполучником **і** (**й**) завершується зворотами **і** **таке інше** (або скорочено **і т. ін.**), **і** **так далі** (**і т. д.**), **і** **подібне** (**і под.**), такі звороти не відокремлюються комою, оскільки їх не можна розглядати як звичайні однорідні члени речення: *Її думки **все** коло Гриця. Як він до них прибуде, як пришле дедалі старостів, як мати справить весілля, як вони заживуть, яке їх жде щастя і добро **і** **таке інше*** (О. Кобилянська).

3. Між однорідними членами речення, поєднаними протиставними сполучниками **а**, **але**, **та** (**=але**), **однак**, **проте** (**а проте**), **зате**, **так**, **хоч** (**хоча**) та ін.:

*Не слів мені, **а** стріл крилатих, вогняних!* (О. Олесь);

*Задер голову Баглай, стежить, як поволі, **але** вперто підіймаються голуби над собором* (О. Гончар);

*Тече вода в синє море,
Та не витікає* (Т. Шевченко);

З виду дід був древній, столітній, хоч ще кременний (Панас Мирний).

4. Між однорідними членами речення, пов'язаними приєднувальними сполучниками **і, та, та й, ще й, та ще (й), а також, а то й** та ін., коли до вже сказаного додається ще один елемент (або більше), який ніби пізніше виникає у свідомості мовця:

*Запахла осінь в'ялим тютюном,
Та яблуками, та тонким туманом* (М. Рильський);
Ходімо ж чаю пити, та і в школу підемо (Панас Мирний);
Зазеленіли луги, ще й дібровонька (народна пісня).

Примітка 1. Слід відрізнити приєднувальні сполучники від тих самих сполучників з єднальними значеннями (див. п. 2), перед якими коми не ставимо, пор.: *Жили, жили та й розлетілись...* (Л. Глібов).

Примітка 2. Комою відокремлюємо також друге, повторюване слово в приєднувальних конструкціях: *Говорити правду, і тільки правду*;

*За що, не знаю, а караюсь,
І тяжко караюсь!* (Т. Шевченко).

5. Між однорідними членами речення перед другим компонентом парних сполучників **не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки, якщо не... то** та ін.: *Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи* (М. Коцюбинський); *Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги* (М. Коцюбинський);

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть, жалкуючи,
Плачучи, осудять* (Т. Шевченко);
*Якщо не по-козацьки, то, гадаю,
Хоч по-рибальськи* (М. Рильський).

6. У реченнях з однорідними членами перед пояснювальними сполучниками **як, як-от, а саме** і под., ужитими після узагальнювальних слів: *Нічого специфічного, врочистого, як-от гранітних та мармурових пам'ятників, на нашому кладовищі не було* (О. Довженко); *Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля* (з наукової літератури).

7. У разі повторення слова для позначення великої кількості предметів, тривалості або інтенсивності дії, для увиразнення ознаки предмета або дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо: *Все, все згадала вона в ту хвилину!* (О. Довженко);

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте* (Т. Шевченко);
*Здається, часу і не гаю,
а не встигаю, не встигаю!* (Л. Костенко).

Примітка. У разі повторного вживання того самого приємника у сполученнях означення (прикладки) і означуваного слова (у фольклорі та в стилізаціях під фольклор, а також у синтаксисі розмовної мови) коми між ними звичайно не ставимо:

*На бистрому на озері
Геть плавала качка* (народна пісня);
*За річкою за голубою
Дві чайки у хмару зліта* (А. Малишко);
*Із города із Глухова
Полки виступали* (Т. Шевченко).

Проте за умови постпозиції означення таке відокремлення можливе:

*Як за лісом, за пралісом
Ясне сонце сходить.
Як за морем, за далеким
Десь воно заходить* (Л. Глібов).

8. Для виділення звертань і залежних від них слів (про вживання знака оклику при звертаннях див. § 157, п. 2):

*Де ж ти дівся, в яр глибокий
Протоптаний шляху?* (Т. Шевченко);

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має!* (С. Воробкевич);
Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (І. Франко);
*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич <...>!* (Д. Павличко).

Примітка. В усталених вигуківих зворотах на зразок **боронь боже, дай боже, боже поможи, ой боже, господи помилуй**, де звертання вже мало відчувається, воно не виділяється комою.

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні, і інтонаційно досить тісно пов'язані з реченням у цілому (пор. у § 157, п. 3 про вживання після вигуків знака оклику):

Гей, на коні, всі у путь! (П. Тичина);
О, як люблю я рідну землю... (П. Воронько);
— *Ой, пустіть мене, пустіть!* (Марко Вовчок).

Примітка 1. Слова **о, ой, ох, ах**, коли вони інтонаційно тісно пов'язані з дальшим звертанням (тобто якщо після них у вимові немає паузи) і живаються у значенні підсилювальних часток, комою не відокремлюються:

*О болю мій, я бачу в залі
Одне обличчя, друге, третє!* (Л. Костенко);
*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи* (Т. Шевченко);
— *Ох і чудний ти, Давиде...* (М. Стельмах); *Ах так?!; Ах ось де він!*
Так само не ставимо коми після слова **ну**, ужитого для підсилення:
*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого* (Т. Шевченко).

Примітка 2. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня?* (І. Франко);

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя!* (В. Сосюра).

10. Після стверджувальних часток **так**, **еге** (**еге ж**), **авжеж**, **аякже**, **гаразд** та ін., заперечення **ні**, запитання **що** (**а що**), а також підсилювального **що ж**, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їхній конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив* (Д. Павличко);

Еге, я правду вам казав (Є. Гребінка);

— *Земляка свого бачили?* — *Аякже, бачив* (А. Головка);

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні* (Леся Українка);

— *Що, титаря вбили?* (Т. Шевченко);

А що, коли не буде того дня? (В. Стус);

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку* (Б. Олійник).

Примітка. Слід відрізнити стверджувальні частки **так**, **гаразд** від прислівників **так**, **гаразд**, після яких коми не ставимо:

Так ніхто ще не вірив у мене! (Г. Чубач);

— *І що б він не зробив, то все гаразд, усе до ладу* (Панас Мирний).

Так само слід відрізнити заперечну частку **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів, сполучень слів і речень (про вживання тире або дужок у подібних конструкціях див. § 161, п. 10 і § 163, I, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину* (В. Забаштанський);

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться* (Р. Братунь);

*А в хлібороба, звісна річ, роботи —
як води, від снігу до снігу (Р. Федорів);
З Копачів я, бачте, родом (Д. Білоус);
Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Л. Глібов).*

Примітка 1. Вставні слова і конструкції найчастіше:

а) виражають оцінку ступеня реальності, вірогідності повідомляного: *безперечно, без сумніву (безсумнівно), безумовно, відома річ, звичайно, звісно, зрозуміло, немає сумніву, певна річ, природно, справді, ясна річ* і т. ін.; *видно, думаю, здається (здавалося б), либонь, мабуть, може, можливо, очевидно, певно, скоріше за все, слід гадати* і т. ін.; *вказують на ступінь звичайності повідомляного: було (бувало), бува (буває), як відомо, як завжди, як звичайно* і т. ін.;

б) виражають емоційну оцінку повідомляного: *на біду, на жалє, на щастя, грішним ділом, чого доброго, як на гріх* і т. ін.;

в) *вказують на зв'язок думок, послідовність викладу: по-перше, по-друге* і т. ін.; *з одного боку, з другого боку; наприклад, так, відповідно, отже, таким чином, словом, виходить, значить, зрештою, нарешті; до речі, зокрема (Він, зокрема, сказав, що...), крім того, навпаки* та ін., а також *проте й однак* (у середині, а не на початку речення, де ці слова є сполучниками); *повторюю, підкреслюю* і т. ін.;

г) *характеризують ставлення до способу висловлення думки: власне (власне кажучи), інакше кажучи (інішими словами), коротко кажучи, можна сказати, попросту кажучи, сказати б, так би мовити, що називається, якщо можна так висловитися, як [то] кажуть* та ін.; *головне, між інішим, правда (щоправда), точніше* та ін.;

г) *підкреслюють експресивний характер висловлення: дalebі, з дозволу сказати, між нами кажучи, по правді кажучи, чесно кажучи, сказати по правді* та ін.;

д) *вказують на джерело повідомлення: кажуть, за повідомленням NN, за словами NN, як сказав NN, на думку NN, на мій погляд, на нашу думку, по-моєму, по-твоєму* і т. ін., *як на мене* і т. ін.; *мов, мовляв; чую, бачу, пам'ятаю* та ін.;

е) *звернені до співрозмовника або до читача з метою привернути його увагу: бач (бачте), бачиш (бачите), віриш (вірите), даруй (даруйте), дозволь (дозвольте), знаєш (знаєте), пам'ятаєш (пам'ятаєте), погодься (погодьтєся), пробач (пробачте) [на слові], розумієш (розумієте), слухай (послухай), уяви (уявїть)* та ін.

Слід відрізнати вставні слова та їх сполучення від омонімічних слів та їх сполучень, які є членами речення (найчастіше обставинами) або, рідше, сполучниками і тому комами не виділяються, пор.:

У нижчеподаній статті я, **звичайно**, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (М. Рильський), але: *Концерт **звичайно** закінчується о 10 годині; Ці слова, **до речі**, викликають сумнів, але: Ці слова сказані **до речі**.*

Примітка 2. Якщо сполучники **а**, рідше **і** стосуються саме вставного слова (напр.: **а власне**, **а втім**, **а значить**, **а може**, **а отже** та деякі ін.), вони комою не відокремлюються: *Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, **а власне**, про способи записування народних пісень? (Леся Українка); Як і кожному авторові, **а значить**, і мені <...>, хотілось, щоб переклади вийшли найкращими (М. Коцюбинський); **І справді**, незабаром наші прогнози здійснилися.*

Але, наприклад: *Чисте небо не налягало на гори, **а, навпаки**, своєю високою легкою синявою довершувало, гармонійно доповнювало їх (О. Гончар).*

Примітка 3. Вставні слова не виділяємо комами, якщо вони входять до складу відокремлених членів речення: *Дмитро, очевидно поспішаючи, не поснідав; Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.*

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться сполучниками **як (як і)**, **мов**, **мовби**, **наче**, **немов**, **неначе**, **ніби**, **буцімто**, **ніж** і т. ін.: *Із степу, **як із вогкої печери**, тягло свіжою прохолодою (О. Гончар);*

*Це місто [Київ] прекрасне, **як усмішка** доли.
(Л. Костенко);*

*Припадаю вустами до слова,
Мов до стиглого грона калини (Н. Кашук);*

*Зникло лихоліття,
Наче уві сні (Р. Братунь);*

*В цей час у порту завжди, **ніби** граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (П. Панч); Мій старший хлопець ще дужче, **ніж** Олекса, зніжковів, уздрівши мене (І. Муратов).*

Примітка 1. Виділяємо комами звороти зі сполучником **як** уточнювального або узагальнювального характеру на зразок **як завжди**, **як звичайно**, **як колись**, **як навмисно**, **як правило**, **як виняток** та ін.: *Дума — це віршований твір, виконуваний (як правило, соло) речитативом (М. Рильський), за винятком тих, що входять до складу групи присудка або головного члена односкладного речення: **Заморозки це восени тут бувають як правило; Це було допущено як виняток; Він це зробив як навмисно.***

Примітка 2. У реченнях з уточнювальними зворотами зі сполучником **як** і вказівними словами **такий (такий самий), так (так само)** можливі два варіанти їх побудови з відповідним розставленням розділових знаків: а) з комою між ними, коли ці вказівні слова є членами речення: *Він **такий, як усі**; Зробити **так само, як усі**; Про це писали **такі письменники, як Шевченко, Панас Мирний***; б) без коми, коли ці вказівні слова стоять у постпозиції до пояснюваного слова безпосередньо перед **як** і не є членами речення (тут **такі як, так само як** є складеними сполучниками): *Про це писали **видатні українські письменники, такі як Шевченко, Панас Мирний**; Не можна одночасно поєднувати різні дієти, **так само як** зіставляти непорівнянні речі.*

Примітка 3. Коми перед порівняльними сполучниками не ставимо:

а) в усталених широкоживаних порівняльних зворотах, напр.: *Голодний як вовк; Здоровий як бик; Мокрий як хлющ; Битися як риба об лід; Звалитися як сніг на голову; Змерзнути як собака; Крутитися як муха в окропі (як білка в колесі); Летіти як стріла; Пле як з відра; Мовчати як риба; Почервоніти як рак; Почуватися як риба в воді; Працювати як віл; Стати як укопаний і под.;*

б) у разі наявності перед порівняльним зворотом слів зі значенням ступеня вияву інтенсивності ознаки **майже, зовсім (цілком), просто, точно (точнісінько), достоту, буквально** і под. або заперечення **не**: *Сонце вже припікає **майже як** улітку; У спогадах син з'являвся матері **зовсім як** живий; Усе в них **не як** у людей (пор.: Усе в них **не так, як** у людей); Обставини склалися по-іншому, **не як** завжди;*

в) якщо такий зворот є іменною частиною складеного присудка: *Спомин був **як** блискавка (М. Рильський); Голова була **неначе** здорова квочка, що сиділа в обичайці (І. Нечуй-Левицький); Вона була для нього **наче** сонце (Леся Українка); Руки зробилися **мов** лід.*

Перед **як** у конструкціях з присудком, що є повторенням підмета: *День **як** день; Люди **як** люди;*

г) перед **як** у конструкціях з повторенням присудка: *Зробив **як** зробив;*

г) якщо порівняльний зворот конкретизує семантично недостатній простий (дієслівний) присудок: *Почувати себе **як** удома;*

д) перед зворотами, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як** і мають значення «у ролі кого, у функції чого»: *Про **масштаби Довженка як** письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Л. Новиченко); Розглядаємо вашу відповідь **як** згоду;*

е) перед **як, ніж** у зворотах (**не**) **більше (більш) ніж (як), (не) менше (менш) ніж (як), (не) раніше (раніш) ніж (як), (не) довше ніж (як)** і т. ін.: *Сидів не більше як пів години; Роботи вистачило не довше ніж на два дні.*

Про особливості пунктуації в реченнях з нерозкладними синтаксичними зворотами, подібними за будовою до складнопідрядних речень, на зразок *Робити як слід; Відбувалося невідомо що* і под. див. § 158, II, п. 3, прим. 4.

Примітка 4. Порівняльні сполучники слід відрізнити від часток зі значенням непевності, сумніву тощо **буцімто, мов, мовбито, наче, немов, неначе, ніби, нібито** та ін., перед якими коми не ставимо: *Під байдаркою ламається крига й наче тоне в глибині моря* (М. Трублаїні);

Бацтан жовтіє понад яром,

Куринь безверхий ніби стить (М. Рильський).

13. Для виділення відокремлених означень:

1) узгоджених означень, виражених:

а) дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі залежні слова й стоять після означуваного іменника: *У квітнику, заглушеному бур'яном, розцвілася якась жовтогогаряча квітка* (І. Волошин); *Розгойдане море, вже брудне й темне, наскакувало на берег і покривало скелі* (М. Коцюбинський);

б) дієприкметниками та прикметниками, що не мають залежних слів, але стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли вони утворюють ряд з двох чи більше однорідних членів речення або перед іменником уже є означення: *Високо, трохи не серед неба, стояв місяць, ясний, блискучий, повний* (І. Нечуй-Левицький);

Живе життя і силу ще таїть

Оця гора, зелена і дрімлива (М. Зеров);

в) дієприкметниками та прикметниками (як із залежними словами, так і без них), що стоять перед іменником і, виступаючи у функції означення до іменника, мають ще й обставинний відтінок: *Дезорганізований раптовістю нічної атаки («який» / «чому»), ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (О. Гончар); *У червонім намисті, зав'язана вели-*

кою хусткою («яка» / «як» або «чому»), *Марта була б дуже гарною молодницею* (І. Нечуй-Левицький); *Розгублений, хлопець не зміг нічого сказати*;

г) дієприкметниками та прикметниками (як із залежними словами, так і без них), що стосуються особових займенників: *Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися* (І. Котляревський); *Вона стоїть навпроти Сагайди, маленька, мов куріпка на межі* (О. Гончар); *Тремтячий, блідий, він привітався до доктора, попрохав його сісти* (М. Коцюбинський); *Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, завчасно постарілого, спрацьованого* (Б. Харчук).

Примітка. Одиничні прикметники при особових займенниках у певних випадках можемо не відокремлювати, зокрема в окличних реченнях або за наявності протиставлення: *О я нещасний!*; *Я колишній і я теперішній* — це вже ніби зовсім різні особи;

г) прикметниками та дієприкметниками, що стосуються іменників або особових займенників, відсутніх у реченні:

Не рано встане:

Навіки, праведний, заснув (Т. Шевченко);

д) прикметниками та дієприкметниками (як одиничними, так і з залежними словами), що виступають як уточнення до попереднього означення: *Між своїми, ковалівськими, тут стояли підводи і з сусідніх сіл* (В. Кучер); *Степанко чув, нібито буває в лелек такий день, коли вони судять своїх родичів за якісь, одним їм відомі, злочини* (Ю. Збанацький); *У тексті було багато маловідомих, зокрема іншомовних, слів*;

2) неузгоджених означень, виражених іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них) для надання їм більшої змістової ваги порівняно з невідокремленими членами речення: *Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні* (І. Нечуй-Левицький); *До неї наближалась мати <...> Іллевського, невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці* (О. Гончар).

Примітка 1. Не виділяємо інтонаційно й не відокремлюємо комами означення (із залежними словами або без них), коли вони за змістом тісно пов'язані з означуваними іменниками:

*Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
Я думав <...> (Т. Шевченко).*

Примітка 2. Не відокремлюємо означення, якщо за змістом вони стосуються не стільки підмета, скільки присудка: *Тільки один Варчук стояв біля вікна спокійний, зосереджений* (М. Стельмах).

14. Для виділення відокремлених прикладок (як поширених, так і непоширених):

1) прикладок у постпозиції до означуваного іменника:

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір* (Д. Павличко);

зокрема, прикладок — загальних назв у позиції після власних назв: *Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душною низенької хати* (М. Коцюбинський);

2) прикладок, що стосуються особових займенників (незалежно від позиції щодо означуваного іменника): *Досвідчений педагог, він знав шлях до серця дітей; Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають!* (народна пісня);

3) поширених прикладок перед означуваним іменником, якщо вони мають додатковий відтінок значення обставини (причини, умови, допустовості): *Хоробрі воїни, козаки ставали героями народних пісень і дум* (з підручника);

4) прикладок — власних назв, які мають уточнювальне значення щодо означуваних загальних назв: *Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко* (О. Копиленко);

5) прикладок, що вводяться сполучниками **як, тобто, себто (цебто), або (= тобто)** та деякими ін.: *Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості* (М. Рильський); *Тайга, тобто смуга диких важкопрохідних хвойних лісів, займає величезні простори на Півночі* (з наукової літератури); *Вальдинеп, або лісовий кулик, — благородна птиця* (Остап Вишня), зворотами

на ім'я (прізвище), родом, за національністю і под., а також так званий: *У журбі отакій і подружився Давид з одним австріяком, на імення Стах* (А. Головка); *Мати її, родом туркменка, зовсім не була схожа на казашок Приуралля* (З. Тулуб); *Частина її [старої галицької інтелігенції], так звані москвофіли, орієнтувалась на монархічну Росію* (М. Рильський).

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяємо комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий змістовий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставимо: *Шевченко як поет відомий усьому світові* (див. також вище п. 12, прим. 3д);

б) прикладок, що стосуються іменників або особових займенників, відсутніх у реченні:

<...> *Та й заплакав, сіромаха,
Степом ідучи* (Т. Шевченко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 37, а про вживання тире — § 161, п. 6б.

15. Для виділення відокремлених обставин, виражених:

1) дієприслівниковими зворотами: *Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жнив* (М. Коцюбинський); *Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я* (В. Земляк).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників або сполучних слів, звичайно виділяємо комами з обох боків: *Прислухались і, не вірячи самі собі, одхилили сінешні двері* (М. Коцюбинський). Але сполучник **а** залежно від логіко-інтонаційного членування висловлення може входити до складу дієприслівникового звороту (*Хто знає, що тільки одиниці зважуються на це, а зважившись, знаходять силу розбити кайдани.* — М. Коцюбинський) або ж не входити, відділяючись від нього комою (звичайно за наявності в реченні протиставлення з заперечною часткою **не**), пор.: *З виконанням плану слід не зволікати, а накресливши його, виконувати негайно і з виконанням плану слід не зволікати, а, накресливши його, виконувати негайно;*

2) одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії (а не її спосіб): *Повечерявши, полягали спати* (Панас Мирний); *Прощаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік* (О. Гончар); *Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію* (О. Донченко); *Попрацювавши, можна й відпочити*.

Примітка. Одиничні дієприслівники та дієприслівникові звороти не відокремлюємо комами:

а) якщо одиничні дієприслівники, тісно прилягаючи до дієслова-присудка (звичайно в постпозиції до нього), уживаються не у власне дієслівному значенні ('що роблячи'), а в значенні прислівника (у функції обставини способу дії 'як'): *Не розмірковуючи він кинувся на допомогу*; *Вона сиділа замислившись* (Ю. Яновський); *Читати лежачи*;

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Т. Шевченко);

Із вирію летять курличучи ключі (М. Зеров);

б) якщо дієприслівник або дієприслівниковий зворот перебувають у складі стійкого звороту (фразеологізмів, складених прийменників і сполучників та ін.): *Працювати не покладаючи рук*; *Слухати затамувавши подих*; *Зважаючи на обставини вирішили діяти відразу*;

в) якщо дієприслівник або дієприслівниковий зворот уживаємо серед однорідних членів речення поряд з іншими частинами мови у функції обставин способу дії: *Діяти впевнено й ні на кого не зважаючи*;

г) якщо дієприслівниковий зворот, утворений дієприслівником і сполучним словом **який**, уживаємо в складі підрядної означальної частини складнопідрядного речення: *Перед мандрівниками стояли гори, перейшовши **які** вони зможуть вийти до моря*;

г) якщо перед дієприслівниковим зворотом стоїть підсилювальна частка **і (й)**: *Вони бралися до роботи **й** не знаючи повністю її обсягу*;

3) сполученням іменників з прийменниками, прислівниками — для виділення уточнювальних обставин (перед ними можна поставити сполучник **а саме**): *Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на дні міжгір'я, ще ніч* (М. Коцюбинський); *По той бік шляху, дець далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва...* (Григорій Тютюнник); *А вечорами, по роботі, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій*

задумі по болотистих улицах Борислава (І. Франко); *Сьогодні вранці, під час перерви, побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки* (О. Донченко).

Якщо такі обставини не є уточненням до попередніх обставин у реченні, можливість їх змістового й, відповідно, інтонаційного виділення обмежується і, отже, відокремлення стає менш обов'язковим, пор., наприклад: *Погода, всупереч сподіванням, різко погіршилася і Погода всупереч сподіванням різко погіршилася*. Це стосується обставин, виражених сполученням іменників з прийменниками **відповідно до, завдяки, залежно від, згідно з, на відміну від, поза** (поза його бажанням), **понад** (понад усі зусилля), **попри** (= **всупереч**), у зв'язку з, **унаслідок** і т. ін.

Звороти з прийменниками **незважаючи (невважаючи)** на переважно відокремлюємо, крім випадків їхнього тісного змістового зв'язку з дієсловом, причому в постпозиції до нього, пор.: *Пані чогось тихо, але нерозважно плакала, неважаючи на всі ласки Марії Дмитрівни* (Дніпрова Чайка) і *Діяти незважаючи на обставини*.

16. Для виділення відокремлених додатків — зворотів із значенням обмеження, включення, заступлення, що вводяться в речення прийменниками **крім (окрім), окрім, за винятком, поряд з, замість** (також з інфінітивом) та ін.: *Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, крім бою* (О. Сизоненко); *За винятком баби Оришки, малий Чіпка нікого не любив* (Панас Мирний); *У роботі фабрики, поряд з успіхами, були й невдачі* (з газетної замітки); *А тепер, замість крила парусника, Тоня й Віталій бачать вдалині темну, непорушну гору якусь* (О. Гончар). Це факультативно можливе змістове й, відповідно, інтонаційне виділення додатків, яке залежить також від ступеня їхньої поширеності, місця в реченні (так, додатки з прийменником **замість** уживаються переважно як невідокремлені).

17. Узагалі для виділення зворотів із значенням:

а) уточнення, пояснення, другої назви, що вводяться словами **тобто, а саме, (а) точніше, або, інакше, по-місцевому** і под.: *Чернишеві під час артпідготовки випало бути стар-*

шим, **тобто** командувати з'єднаним вогнем усіх трьох мінрот (О. Гончар);

Вони, кажуть вам, прозябають.

*Або, **по-вашому**, ростуть,*

Як та капуста на городі (Т. Шевченко);

б) додаткового повідомлення, приєднання, що вводимо словами **навіть, особливо, переважно, у тому числі, зокрема, наприклад, причому, (і) притому, і (й) (= навіть або притому), (і) взагалі (та й взагалі)** та ін.: *Б'є вся артилерія, **навіть** зенітна (І. Нехода); Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо** зараз, коли треба перебудувати майже все (О. Довженко); — Мені прикро, — передала їй зошит учителька. — За змістом усе гаразд, але зверни увагу на синтаксис, **зокрема** на складносурядні речення. Губиши коми (Г. Усач); — Бувають такі дні, коли ви працюєте менше, **наприклад** зимою, отоді беріть у руки книжки і читайте (Григорій Тютюнник); Мотрона гостинно припрошувала Остапа їсти, пити, **причём** пити до дна (К. Гордієнко); — Що се в тебе за думки такі, **сестро!** — почав мене вговоряти та вмовляти, **й** жінку привів (Марко Вовчок); Треба діяти, **і** не зволікаючи (О. Довженко); [Орест:] Недарма люди завжди старались заселити порожні ліси і води німфами, русалками, **взагалі** чимсь живим, хоч би й фантастичним (Леся Українка).*

Примітка. Див. також про відокремлення уточнювальних означень: п. 13. 1д, 2, прикладок: п. 14.5, обставин: п. 15.3, додатків: п. 16.

18. Для виділення іменника (іменникового словосполучення) у конструкціях з називним відмінком теми (уявлення) та в інших подібних конструкціях: *Ріка Суній, і що там тої річечки? (Л. Костенко); — Діти, вони завжди були окрасою життя (М. Чабанівський).*

Примітка. Підсилювальний зворот **і той (і та, і те, і ті)**, що ставимо після іменника, комою не виділяємо: *Навіть батько **і той** якось трохи злякався (О. Довженко);*

Боже небо голубес

***І те** помарніло (Т. Шевченко).*

Див. про частотніші випадки виділення конструкцій з називним теми за допомогою крапки, знака оклику, тире і трьох крапок: § 155, п. 1; § 157, п. 1; § 161, I, п. 8; § 162, п. 1.

II. КОМА У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кому ставимо в таких позиціях.

1. Для відокремлення частин безсполучникового складного речення зі значенням переліку: *В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку* (М. Коцюбинський);

*Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє* (Т. Шевченко).

2. Для відокремлення частин складносурядного речення:

*Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий* (І. Франко);

Вузький, глибокий Прут блиснув врешті з-за прибережних верб, а попід горами зазеленів розкішний килим виноградників (М. Коцюбинський);

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки* (Л. Костенко);
*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії* (Д. Павличко).

З повторюваними єднальними та розділовими сполучниками **і... і, ні... ні, або... або, то... то, чи... чи, не то... не то, чи то... чи то** та ін.:

*І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм* (М. Бажан);

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка);

*Чи то праця задавила молодую силу,
Чи то нудьга невсипуца його з ніг звалила* (Т. Шевченко).

З приєднувальними і пояснювальними сполучниками: *Ще в гімназії Борис займав видне місце серед товаришів, **ба й** учителі гляділи на нього як на головну оздобу закладу* (І. Франко);

*Довго слухав і Бертольдо,
Далі мовив на відході:
«Що за дивна сила слова!
Ворожбит якийсь, **та й годі!**»* (Леся Українка);

— *Махнути б на неї [тару] рукою, **та тільки й** діла!* (О. Гончар); *Вмент маленький візок виповняється тілами вздовж і впоперек, **причím** мужчини викидають ноги за полу-драбки* (М. Коцюбинський); <...> *Треба вам сказати, що я іноді хворію на ностальгію, **цебто** у мене з'являється нудьга за батьківщиною* (Ю. Яновський).

Примітка 1. Для надання більшої самостійності фрагментам висловлення, які могли б бути складовими частинами складносурядного речення, перед сполучниками сурядності **і (й), а, але, та, однак** та ін. замість коми можемо ставити крапку:

*Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.
А от нема. І струни його стихли* (Л. Костенко);

*Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби [лапи], приссав-ся до нього, наче хоче спинитись. **Але** не може* (М. Коцюбинський).

Примітка 2. Коми між двома частинами складносурядного речення не ставимо перед одиничними (не повторюваними) єднальними **і (й), та (= і)**, а в першому з поданих нижче випадків також розділовими сполучниками **або, чи**, якщо:

а) в реченні є спільний для обох його частин другорядний член або члени, у тому числі спільний відокремлений член, а також спільне вставне слово: *На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні* (Л. Смілянський); *Часом на цій вересневій сині вилитими дзвіночками колихалися грона жолудів або виділявся обрис пташини* (М. Стельмах); *За винятком двох-трьох школярів, учні класу регулярно відвідували заняття і ніхто не пропускав їх без поважних причин; На щастя, буря скінчилася швидко й люди не постраждали;*

б) ці частини являють собою питальні, спонукальні, а також окличні речення, об'єднані між собою відповідною інтонацією: *А де ж вони роблять цей електромобіль і чим ти допомагаєш, Кіро?* (О. Копиленко); *Хай завжди буде мир і хай завжди лунає дитячий сміх!; Як навколо все розквітло і як стало по-весняному гарно!;*

в) ці частини являють собою односкладні номінативні або безособові речення (в останньому випадку головні члени цих речень мають бути цілком однорідні за значенням): *Теля десь за двором ревнуло. Тиша і бур'яни* (А. Головка); *Сутінки огорнули світлицю. Порожньо і сумно* (А. Хижняк).

3. Для відокремлення частин складнопідрядного речення (підрядну частину відокремлюємо комою з одного боку або, якщо вона розташована в середині головної частини, з обох боків):

І той любов'ю повниться до світу,

Хто рідну землю має під собою... (М. Вінграновський);

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (М. Коцюбинський);

Весь край слов'янський чує крок дружин,

Які спішать на збір у Дрогичин (М. Бажан);

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входить у ліс вузьким клином (І. Нечуй-Левицький);

Так тихо сходить місяця підкова,

Що аж завмерли гори та ліси... (С. Пушик);

Душа летить в дитинство, як у вирій,

бо їй на світі тепло тільки там (Л. Костенко);

Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,

щоб тебе в цій пісні славить і любить,

щоб для тебе серцем вічно зеленіти (В. Сосюра);

Рідний дім залишається в серці,

Як далеко від нього не йди (Г. Чубач).

Примітка 1. Для надання підрядним частинам складнопідрядних речень більшої змістової ваги та самостійності перед підрядними сполучниками і сполучними словами замість коми можемо ставити крапку:

Спочатку так: терзати, розпінати.

Щоб знав. Щоб знов. Щоб слухався. Щоб звик.

(Л. Костенко).

Примітка 2. Коми не ставимо між двома однорідними підрядними частинами, з'єднаними одиничними єднальними **і** (**й**), **та** (= **і**) та розділовими **або**, **чи** сполучниками, оскільки в реченні є спільна

для них обох головна частина: *Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх [них] ріка рибна, що усяка риба ведеться* (Марко Вовчок);

*І знов моя до тебе думка лине,
Далекий краю ранньої зорі,
Де тигрів слід веде до Уссурі
І спіє виноград між віт ялини* (Борис Тен).

Примітка 3. Між однорідними підрядними частинами, з'єднаними повторюваними еднальними та розділовими сполучниками, кому ставимо, але тільки перед другим із цих сполучників: *Буря вицухала або коли затихав вітер, або коли він починав дуги з іншого боку*.

Примітка 4. Коми перед підрядним сполучником або сполучним словом не ставимо в синтаксично нерозкладних конструкціях, подібних за будовою до складнопідрядних речень і похідних від них (колишні підрядні частини виконують тут функцію членів речення): *робити як слід (як треба, як годиться, як належить, як має бути), дивлячись хто (що, який, куди, скільки), невідомо (не знати, невідь, хтозна) хто (що, куди, звідки, скільки), хто як не він це знає (кому як не йому це відомо), кричати що є сили (духу), говорити все що попало (завгодно, доведеться, здумається), роби що хочеш, будь що буде, іди куди хочеш; Нам є це над чим працювати; І Остапові стало жалко Соломію, страх як жалко* (М. Коцюбинський); [Сава:] <...> *Я піду відсіль, піду куди очі дивляться* (М. Костомаров).

Кому ставимо перед **як** у зворотах **не хто інший, як..; не що інше, як...**: *Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під танком вілли* (М. Коцюбинський).

Коми не ставимо в конструкціях на зразок **не інакше як, не те що, не те щоб, тільки й розмов що, тільки й того що** і под.: *Його витвори всі називали не інакше як шедеврами* (С. Андрухович); [Костомаров:] *Тільки й було розмови в нього що про вас* (П. Тичина); *Увесь час у Львові було дуже погано надворі: холодно, вогко, дощ, навіть щось так ніби сніг* (Леся Українка); *Нюра так як замислився, бо перестав ворухити пальцями й дивився повз них у підлогу* (Григір Тютюнник).

Примітка 5. Підрядну частину не відділяємо від головної комою, якщо перед нею є частка **не**, сполучник **і**: *Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту* (пор.: *Мене цікавить не те, як це сталося, а які можливі наслідки цього факту*); *Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють* (пор.: *Треба бути уважним і тоді, коли обставини цьому не сприяють*).

Примітка 6. Не відокремлюємо комою одиничні відносні займенники та прислівники в кінці речення: *Черниш теж кричав, не пам'ятаючи що* (О. Гончар); *Бачив хлопця й не сказав якого*; *Заснула, незчувшись коли* (О. Гончар).

Але якщо до відносного слова в таких конструкціях прилягає інше слово, кому ставимо: *Я б хотів знати, хто саме*.

Примітка 7. Якщо перед підрядним сполучником або сполучним словом є слова (прислівники, сполучники, частки) з уточнювальним, підсилювальним, обмежувальним, приєднувальним значеннями **а саме, особливо, зокрема, якраз, лише, тільки, а також** та ін., кому ставимо перед ними: *Восени в лісі рясно ростуть гриби, особливо коли пройде дощ*; *Скоро всі однокласники роз'їдуться, але тільки як закінчать школу*; *Друзі зустрілися, щоб обговорити новини, а також щоб накреслити плани на майбутнє*.

Примітка 8. Складені підрядні сполучники **тому що, через те що, завдяки тому що, для того щоб, незважаючи на те що, попри те що, дарма що, після того як, унаслідок того що, замість того щоб, тоді як, тимчасом як, у міру того як** і т. ін., у середині яких коми не ставимо, слід відрізнити від можливих омонімічних сполучень указівних слів у головній частині, якими виступають займенник **те** в різних відмінках (з прийменниками, рідше також з іменниками) та деякі прислівники (**тому, тоді** та ін.), і сполучника або сполучного слова підрядної частини (змістова відмінність між першими і другими конструкціями виражається різним логічним виділенням їхніх компонентів і, відповідно, інтонацією), пор.: *Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою* і *Надворі стало темно через те, що небо заволокло чорною хмарою*.

Примітка 9. У разі збігу двох сполучників (сполучних слів) перед другим із них коми не ставимо, якщо в наступній (головній) частині складнопідрядного речення є співвідносні слова **то, так**:

*І якщо пісня вийде в люди,
То полум'я серця не згашу* (А. Малишко).

Пор. без таких співвідносних слів: *Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис* (М. Коцюбинський).

Якщо перший сполучник при цьому є протиставним (**а, але, однак** і т. ін.), коми після нього взагалі не ставимо: *Він прокинувся увечері, <...> довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку* (Л. Первомайський).

4. Для відокремлення частин, що входять до складних синтаксичних конструкцій (із сурядністю і підрядністю, із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком):

*Марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні,
і в мріях ввижалась їм казка ясна,
де квіти не в'януть, де вічна весна (О. Олесь);
Синіють води, зеленіє яр,
І стеляться сліпучі краєвиди (М. Зеров).*

Примітка. У складних синтаксичних конструкціях з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком коми між двома частинами, поєднаними сурядним зв'язком, не ставимо перед одиничними єднальними сполучниками **і (й), та (=і)**, якщо в конструкції наявна спільна пояснювальна частина: *Туристам треба було поспішати: навігація закінчувалася й останній теплохід от-от мав уже відпливати.*

У конструкціях із сурядністю й підрядністю дві частини, поєднані сурядним зв'язком за допомогою цих сполучників, не відокремлюємо комою, якщо для них є спільна підрядна частина: *У хаті вже було повно людей і тютюновий дим ходив над головою хвилями, коли Юхим переступив через поріг (А. Головка).*

§ 159. КРАПКА З КОМОЮ (;)

I. КРАПКА З КОМОЮ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

Крапку з комою у простому реченні (або в одній з предикативних частин складного речення) можемо ставити між досить поширеними однорідними членами речення — особливо тоді, коли всередині хоч би одного з них уже є коми: *Чого тільки немає у Даниловому лантусі: тут і ніж, і ложка, і шматок дроту, і казанок; пишно і сало, цибуля й борошно, картопля й сіль, хліб і сухарі; а ще великі садівницькі ножиці, пила, сокира, терпуг; а ще гачки, важки та поплавці до вудок; ще коробочок десять сірників <...> (Григор Тютюнник); На чому б не спинилось моє око, скрізь і завжди я бачу щось подібне до людей, коней, вовків, гадюк, святих; щось схоже на війну, пожеар, бійку чи потоп (О. Довженко).*

II. КРАПКА З КОМОЮ У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Крапку з комою у складному реченні ставимо в таких позиціях.

1. Між частинами безсполучникового складного речення — особливо тоді, коли вони досить поширені або всередині них уже є розділові знаки: *Дитинство дивується; молодість обурюється; тільки літа дають нам рівновагу* (О. Довженко);

*Усміх пославши в останнім промінні,
Згинуло радісне літо;
Дощик уїдлиий, дощик осінній
Сіється, наче крізь сито* (Г. Чупринка).

2. Між частинами складносурядного речення, пов'язаними переважно протиставними (**а, але, проте, однак** та ін.), зіставним (**а**), рідше єднальними (**і, та**) сполучниками, якщо ці речення досить поширені або всередині них уже є коми:

*Осінній вітер в лузі свище,
Вербу хитаючи тонку;
А я схиляюся ще нижче
Себе побачити в струмку* (Т. Осьмачка);

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

3. Між досить поширеними однорідними підрядними частинами складнопідрядного речення, підпорядкованими тій самій головній частині, якщо між ними немає єднальних сполучників, — особливо тоді, коли всередині таких підрядних уже є розділові знаки: *Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вищр, і вперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське <...>; де синє небо, побратавившись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро <...>?* (Панас Мирний);

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,*

*Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).*

4. Між частинами складних синтаксичних конструкцій (із сурядністю й підрядністю, із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком) — для увиразнення їх розмежування (на противагу розмежуванню інших частин у середині них за допомогою інших розділових знаків): *Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні <...>, шовковиця сиплется, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, що жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках...* (О. Гончар); *Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло <...> ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчачки* (В. Дрозд).

Примітка 1. Уживання крапки з комою в усіх цих випадках як у простому, так і в складному реченні, крім безсполучникових складних речень і речень з безсполучниковим зв'язком у межах складних синтаксичних конструкцій, є факультативним, і замість цього знака можемо вживати кому.

Примітка 2. Про вживання крапки з комою в кінці пунктів переліку див. § 168.

§ 160. ДВОКРАПКА (:)

I. У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні двокрапку ставимо перед однорідними членами після узагальнювальних слів — займенників та займенникових прислівників (**всі, все, ніхто, ніщо, скрізь, усюди, ніде** та ін.), слів (словосполучень), що є назвами родового поняття або чогось цілого щодо однорідних членів як назв видових понять або частин цілого (з можливою наявністю перед переліком також пояснювальних сполучників **наприклад, як-от, а саме** і под.): *У густій мряці, білій як молоко, все пропало: небо, гори, ліси, пастухи* (М. Коцюбинський);

*Несуть пани есаули
Козацькою зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали... (Т. Шевченко);*

*Заснув <...>, і снилися **красиві коні**: сірі, гніді, вороні (В. Симоненко).*

Двокрапку перед однорідними членами речення можна ставити й за відсутності узагальнювального слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени вимовляються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилину двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
ще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався (П. Тичина).*

Таке вживання двокрапки характерне переважно для стилів книжної мови (офіційно-ділового, наукового, публіцистичного), наприклад: *На засіданні присутні: начальник цеху, майстри, інженери і робітники.*

II. У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні двокрапку ставимо в таких позиціях.

1. Між частинами безсполучникового складного речення або складної синтаксичної конструкції, якщо друга (наступна) його частина:

а) розкриває зміст першої (попередньої) частини (в цілому або одного з її членів): *Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (М. Коцюбинський);*

Вірю: до скону віків не порушиться слово богинь!
(Леся Українка).

У заголовках, назвах рубрик і т. ін.: *Український правопис: так і ні* (Київ, 1997) — назва книжки; *Друга світова війна: причини поразок і перемог*;

б) указує на причину або рідше, навпаки, на наслідок того, про що йдеться в першій (попередній) частині: *Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку* (І. Нечуй-Левицький);

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Б. Грінченко);
*Як і вони, я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива* (О. Ющенко);

Віхола розпочалася з самісінького ранку: вийти з хати просто неможливо (О. Кобилянська).

2. У реченнях з прямою мовою після слів автора (див. § 167, I, пп. 3, 4).

3. У складних реченнях, проміжних між складним безсполучниковим і складнопідрядним, коли зміст їхньої другої частини пояснює, уточнює зміст першої частини, а в складі другої частини є підрядні сполучники і сполучні слова: *Вирішили зробити таким чином: щоб* **щоб** *щепленням проти грипу одночасно охопити школи всього району*;

*Ідуть дівчата в поле жати
Та, знай, співають ідучи:
Як проводжала сина мати,
Як бивсь татарин уночі* (Т. Шевченко).

§ 161. ТИРЕ (—)

I. У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні тире ставимо в таких позиціях.

1. Між підметом і іменною частиною складеного присудка (як непоширеною, так і поширеною), вираженою іменником

або кількісним числівником у називному відмінку, за наявності між ними нульової дієслівної зв'язки: *Кит — сsaveць; І один у полі — воїн* (Ю. Дольд-Михайлик); *П'ять і п'ять — десять; Київ — столиця України*;

*Пісня і праця — великі дві сили,
Ім я бажаю до скону служити* (І. Франко).

Потреба в такому тире посилюється за наявності в реченні зіставлення: *Мій брат — лікар, а сестра — учителька*.

Примітка 1. Якщо в таких реченнях логічно й, відповідно, інтонаційно виділяється переважно присудок, тире перед ним можемо не ставити: *Мій батько інженер; Його ім'я Іван*.

За відсутності спеціального акцентування тире звичайно не ставимо, якщо підмет виражений субстантивованим займенником **це**: *Це наша хата*; якщо іменній частині присудка передують якийсь другорядний член речення: *Таке життя другому б рай...* (Л. Глібов); *Діти завжди діти*; якщо присудок стоїть перед підметом: *Хороша-таки штука життя* (А. Головка).

Примітка 2. Перед присудком, вираженим іменником із заперечною часткою **не**, тире звичайно не ставимо: *Серце не камінь* (прислів'я). Але в разі сильнішого логіко-інтонаційного наголошування на запереченні, а особливо за наявності в реченні протиставлення **не... а** потреба в такому тире увиразнюється: *Мій батько — не інженер, а майстер на фабриці*;

*Мої літа — не монотонні дублі:
Я змінююсь, як світанковий пруг* (Д. Павличко).

Примітка 3. Перед присудком, вираженим порівняльним зворотом зі сполучниками **як, мов, наче, що** та ін., тире звичайно не ставимо: *Життя як казка; Микола для мене як брат*. Але в разі спеціального наголошування на ньому тире можливе: *Вода — як скло* (Л. Глібов); *Душа — мов ніч...* (О. Пахльовська).

Примітка 4. Перед присудком, вираженим кількісним числівником (одиничним або в поєднанні з іменником), у спеціальній літературі коми звичайно не ставимо: *Гарантійний термін використання приладу 2 роки*.

Примітка 5. Якщо підмет у таких реченнях виражений особовим займенником, тире звичайно не ставимо: *Я син простого лісоруба* (Д. Павличко). Але в разі спеціального наголошування на ознаці, вираженій присудком, та інтонаційного виділення його зв'язку з

підметом, особливо в разі протиставлення, тире можемо ставити: *Він — публіцист, він — прозаїк, він — драматург, от тільки вірші він не писав, хоча безмірно любив поезію* (Ю. Смолич: про О. Довженка); *Вона для мене — все!; Я — письменник, а не журналіст;*

*О пісне! Ти — плескіт рік,
ти — переливи мідні... (М. Рильський).*

Примітка 6. Якщо між підметом і присудком є вставне слово, тире не ставимо: — *Пан, напевно, син шановного <...> Казимира Зборовського?* (М. Старицький).

Примітка 7. При інших способах вираження іменної частини складеного присудка тире між присудком і підметом звичайно не ставимо, але в разі спеціального наголошування на ознаці, вираженій присудком, воно можливе, наприклад: *Його поведінка — дитяча; В однім Дунаї скупані слов'яни, і воля в них — одна!* (М. Рильський); *Вода в річці — надзвичайної свіжості; Усі зошити — в клітинку.*

2. Між підметом і присудком, коли один або обидва з цих членів речення виражені інфінітивом: *Життя прожити — не поле перейти* (прислів'я);

*Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна* (М. Рильський).

3. Перед словами **це (це є), оце, то, ото, ось, (це) значить**, які передують присудкові, вираженому іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова:

*Поезія — це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі* (Л. Костенко);

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (О. Лупій);

*Сміле слово — то наші гармати,
Світлі вчинки — то наші мечі* (П. Грабовський);

Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (В. Дрозд); *Жити мені без праці — значить не жити* (Д. Павличко).

4. На місці випущеного члена речення (це переважно присудок): *Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними —*

квітник (М. Коцюбинський); *На одній ниві пшениця, на другій — жито* (О. Гончар); *Останні дні — знову в Парижі* (М. Рильський). У реченнях, що функціонують переважно як заголовки публікацій, назви рубрик, гасла і т. ін.: *Книга — поштою; Ми — за мир; Мир — народам!; Нашим дітям — світле майбутнє!; Ні — війні!*

Молоді ж — дорогу!

Молоді — усе! (В. Чумак).

Проте якщо немає потреби в увиразненні паузи, тире можемо не ставити, напр.: *Мотря вибігла з хати. Мелашка за нею* (І. Нечуй-Левицький). У реченнях з відсутнім дієсловом-присудком зі значенням перебування, наявності і т. ін. та обставинами місця і часу (переважно на початку) тире між ними і підметом також ставимо в разі наявності в інтонації відповідної паузи, пор.: *Праворуч комора дерев'яна, рублена. Між коморою та будиночком ворота і хвіртка. Біля воріт дві тополі* (О. Довженко) і *Удовина хата — край села* (А. Головка).

5. У реченнях з однорідними членами:

а) перед узагальнювальним словом, що стоїть після однорідних членів речення: *День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне* (Леся Українка);

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —

Ніщо не в'є любов мою живу (В. Сосюра);

б) після узагальнювального слова і однорідних членів речення, якщо такий перелік не закінчує речення: *Деякі речі його* [Тараса Шевченка], *як-от: «Утоптала стежечку», «Якби мені, мамо, намисто», «Ой крикнули сірі гуси», «Ой пішла я в яр за водою» і чимало інших — од першого до останнього рядка витримані в характері народної лірики* (М. Рильський);

в) між узагальнювальним словом і однорідними членами речення (замість частіше вживаної в подібних випадках двокрапки (див. §160, I): *Всі службовці збіглися на бучу — і поштові, і з оцадкаси* (О. Гончар);

г) між двома однорідними членами речення, не поєднаними сполучниками, що виражають різке протиставлення: *Не*

хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок);

*Не для слави — для вас, мої браття,
Я свій скарб найдорожчий ховав* (Леся Українка);

г) між однорідними дієслівними присудками, другий (останній) з яких виражає причину або наслідок, мету дії, вираженої попереднім із них, або швидко зміну подій: *Сидять — пережидують дощ* (Панас Мирний); *У вікні показалася чоловіча постать <...>, виткнулась, глянула — і сховалася* (Панас Мирний).

Тире можна ставити перед єднальними сполучниками **і** (**й**), **та** або зрідка після них між двома однорідними дієслівними присудками, якщо другий із них виражає щось несподіване або різко протилежне щодо попереднього: *Земля на прощання усміхнулася — і потемніла* (Панас Мирний); *Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне* (М. Коцюбинський); *Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин* (О. Довженко).

6. Для відокремлення другорядних членів речення (порівняно з відокремленням членів речення за допомогою коми (див. § 158, I, пп. 13—16) це відбувається в разі виразнішого логіко-інтонаційного наголошування на таких компонентах висловлення й робиться частіше тоді, коли вони, по-перше, є поширеними або в їхньому складі є кілька однорідних членів, по-друге, в кінцевій позиції речення):

а) означень — як поширених або однорідних, так і, рідше, одиничних: *І ще раз схиляється Хо перед силою — вищою і сильнішою від сили страху* (М. Коцюбинський); *Тепер інша доля — холодна і хмура — заступила матір* (Панас Мирний); *У цій роботі він убачав усе своє життя — не тільки теперішнє, а й майбутнє*; для відокремлення неузгоджених означень: *У нього була одна звичка — записувати все побачене*;

б) прикладок зі значенням уточнення або пояснення (перед ними можна поставити сполучник **а саме**): *Дочки — Ольга й Олена — визбирували на городі картоплю* (В. Козаченко); *У*

своїм невеличкім гурточку він завів новину — гуртову працю (М. Коцюбинський).

Примітка. Якщо після відокремленої прикладки за умовами контексту має бути кома, ставимо лише одне тире — перед нею: *Автомобіль — наш дім на колесах, довго набираючи швидкість, на решті розігнався;*

в) обставин: *Річка Біла неширока. Он через неї перекинулися кладочки, позв'язувані де вірвовкою, де перевеслом, а де й так — просто жмутом трави (Г. Хоткевич); Їсти хочу — жах як!; Людей зібралось небагато — усього душ десять; зокрема, обставин мети, виражених інфінітивом: *Увечері кличуть: «Йди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок); Багато люду в цей час подалося з села — подивитися, зустрітися (В. Стефаник).**

7. Для виділення повторюваних з певним поширенням слів: *Ми побачили актора вже в новій ролі — у ролі гетьмана; Хотілося жити — жити повнокровним життям, а не просто існувати.*

8. Для виділення конструкцій з називним відмінком теми (уявлення): *А Дике поле, Дике поле! — по груди коням деревій (Л. Костенко).*

9. Для підкреслення в розповіді несподіваності перебігу подій (замість частіше вживаних у таких випадках трьох крапок (див. § 162, пп. 1—5):

*Послухали Лисичку
І Щуку кинули — у річку (Л. Глібов).*

10. Для виразнішого, порівняно з уживанням ком, змістово-інтонаційного виділення в середині речення вставних і вставлених словосполучень та речень, рідше — вставлених слів (вставлені слова та конструкції подають додаткові відомості, зауваження, пояснення і т. ін. до основного висловлення):

*Душа моя — послухай! —
як яблуня в цвіту... (П. Тичина);
І хоч не раз — признаюся — ставати
Я на котурни моднії любив,
Але тепер... (М. Рильський);*

<...> *Топольський — молодий чоловік, але — на думку па-
на посла — незвичайно талановитий і солідний* (О. Маковей);

*Опукою згори — аж вітром зашуміло —
Орел ушкварив на Ягня* (Є. Гребінка);

*А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернули-
ся морози* (В. Яворівський); *Скільки всього — жах! — довело-
ся натерпітися!*

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при подібних конструкціях див. § 158, п. 11; § 163, I, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире перед відокремленим зворотом або вставленою конструкцією стоять слова, що мають бути виділені комами (напр., вставні слова), то їх виділяємо тільки з другого боку: *Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позабирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили* (Панас Мирний).

11. Узагалі для спеціального виділення за допомогою паузи різного змістового та стилістичного призначення тих чи інших фрагментів тексту: *Правда, я сам думав, що я вже зледаців, захолюнув в неволі. Аж бачу — ні* (Т. Шевченко);

*Сьогодні —
майбутнього далину я оком прозираю* (П. Тичина);
*На прою ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмеремо ніколи!* (М. Рильський).

12. Між двома або рідше кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон (замість словосполучень зі сполучником **і**): *закон Бойля — Маріотта; гіпотеза Сепіра — Ворфа*.

13. Між двома або рідше кількома іменниками, сполучення яких позначає певний зв'язок когось або чогось з чимось або чимось іншим (замість словосполучень з прийменником **між**): *відношення товар — гроші — товар; система людина — машина; зв'язок «автор — читач»; шаховий турнір Карпов — Фішер; матч команд «Динамо» — «Шахтар»; судно класу «ріка — море».*

14. Між двома або рідше кількома словами на позначення просторових, часових, кількісних меж (замість словосполучень з прийменниками **від ... до**): *автоtrasа Київ — Львів; велоперегони Суми — Київ — Ужгород; Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня; вантаж вагою вісім — десять тонн*; на позначення динаміки розвитку чого-небудь з двох або більше етапів: *Задум — реалізація — втілення в життя; Іншими словами, родословна [родовід] приблизно така: Лютер — Кромвель — Робесп'єр <...>* (М. Хвильовий: про розвиток революційних ідей у Європі).

Примітка. Між цифрами в таких випадках тире ставимо без відступів між знаками: у *2010—2018 роках; пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.; на сторінках 1—10; у 1—4 томах*, але, напр.: *наприкінці XX — на початку XXI ст.*

15. Між словом і сполученням слів або між двома сполученнями слів на позначення приблизної кількості: *Це коштує триста — триста п'ятдесят гривень; приїхати в гості на день — на два; у квітні — на початку травня* (пор. у § 35, п. 6.3 випадки позначення приблизної кількості на зразок *триста-чотириста, день-два, у квітні-травні* з дефісним написанням).

II. У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні тире ставимо в таких позиціях.

1. Між частинами безсполучникового складного й рідше складносурядного і складнопідрядного речень для вираження часових, причиново- та умовно-наслідкових, допустових та деяких інших відношень позначуваних ними подій або станів, швидкої або несподіваної зміни подій (порівняно з більш узвичасним розмежуванням частин складносурядного і складнопідрядного речень комою розмежування їх за допомогою тире передає різкіше зіставлення змісту їхніх частин): *Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила* (М. Коцюбинський);

А бавовна як дозріє —

Небом степ заголубіє... (М. Нагнибіда);

*Защобетав соловейко —
пішла луна гаєм (Т. Шевченко);
Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Д. Павличко);
Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (М. Стельмах);*

Було, як заговорить або засміється — і старому веселіше стане (Марко Вовчок); <...> Попадався їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок); Билися об мене гнівливі хвилі нетерплячки — я вистояв (П. Загребельний);

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник);
Загнали знов — ще гірш нема ладу (Л. Глібов);*

Скільки глянеш — вилискують розгойдані хліба (О. Гончар); Минали літа — росли сини (А. Головка); Сонце зійшло — і враз над Києвом знялося ревище гудків (Ю. Смолич).

2. Між частинами безсполучникового складного та складносурядного речень, зміст яких різко протиставляється або зіставляється: *Не козак вклонявся королеві — король схилив голову перед козаком! (П. Загребельний);*

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка);
Закрався вечір, одшуміла праця,
Як сльози, затремтіли ліхтарі, —
Та діти наші ночі не бояться (М. Рильський).*

3. Між частинами безсполучникового складного речення, коли друга частина розкриває зміст першої (замість частіше вживаної в таких випадках двокрапки (див. § 160, п. 1):

*<...> Та садинок мені
Здається — кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная країна... (Т. Шевченко);*

У загоні саме воли заборююкались — це старий підручний отих, що з ярмарку пригнали, б'є (А. Головка); Бачу — за вікном сніг летить (М. Стельмах);

*Бувають дивні на землі діла —
Серед зими черешня зацвіла (Д. Павличко);
Нап'юся з живої кринички —
Візьму доброти від землі (М. Сингаївський).*

4. Між частинами безсполучникового складного речення, зміст яких порівнюється: *Подивилась ясно — заспівали скрипки (П. Тичина).*

5. Між частинами безсполучникового складного речення, коли зміст другої частини завершує, підсумовує, узагальнює зміст першої (друга частина починається звичайно вказівними словами **це, то, так, цей, такий, ось хто, ось що** і под.): *Все для людини і завжди з людиною — цей заповіт Максим Рильський проніс крізь бурю і сніг, крізь усе своє життя (М. Стельмах);*

*Синиця славу розпустила,
Що хоче море запалить,
Що море буцімто згорить, —
Така, бач, є у неї сила (Л. Глібов);*

Господарство занедбане, скрізь брудно — ось до чого призводять лінощі та нехлюйство.

6. Між частинами складнопідрядного речення, коли підрядна частина ставиться перед головною з метою виразнішого змістового й, відповідно, інтонаційного її виділення, особливо в реченнях з кількома підрядними, коли в головній частині узагальнюється зміст попередніх підрядних:

*Ой, хто в лузі, — озовися,
Ой, хто в полі, — одкликнися! (Я. Щоголів);
Хто спить, хто не спить, — покорись темній силі!
(Леся Українка).*

7. У складнопідрядному реченні між його частинами або частіше наприкінці головної частини — перед словом (сполу-

ченням слів), повторюваним для того, щоб пов'язати з попереднім реченням наступне, яке підсилює, доповнює, розвиває його зміст: *Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка, — на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (М. Рильський); Необхідно, щоб виховання дітей, любов і повага до дітей, вимоги до них і дружба з ними, — щоб усе це було самою суттю вашого духовного життя, мій друже (В. Сухомлинський).*

Примітка. Про вживання тире в реченнях з прямою мовою див. § 167, I.

III. У ПРОСТОМУ І СКЛАДНОМУ РЕЧЕННЯХ (У ДЕЯКИХ СТИЛІСТИЧНИХ ФІГУРАХ)

1. Між частинами заперечного порівняння:

*І нишком проковтнуло море
Моє не злато-серебро —
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі (Т. Шевченко);*
*То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клеочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграє,
Голосно-жалібно співає (народна дума).*

2. У періоді (разом з комою або без неї) — для виділення переходу від підвищення до зниження інтонації:

*Азовське море і Чорне море,
Зелені діброви і спів солов'я,
Високі Карпати, донецькі простори —
Це ти, Україно моя! (І. Нехода);*

*Як тільки ясний день погасне,
І ніч покриє Божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір,—
Я йду до берега крутого,
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу, з-за густого
Зіходить зіронька моя (Л. Глібов).*

Примітка 1. Уживання тире в складному реченні може поєднуватися з уживанням перед ним коми (див. приклади в межах цього параграфа): а) для увиразнення протиставлення між складовими частинами речення (у складних безсполучникових і в складносурядних реченнях); б) перед указівними словами **це, так, такий** і под. на початку другої частини безсполучникових складних речень; в) у різних інших випадках (див. § 166).

Примітка 2. Про вживання тире в разі зазначення прізвища автора або іншого джерела цитування див. §167, II, п. 3, прим. 2.

Примітка 3. Про тире як засіб абзацного членування тексту див. § 168, п. 4.

§ 162. ТРИ КРАПКИ, АБО КРАПКИ (...)

Три крапки ставимо в таких позиціях.

1. На позначення перерваності або незакінченості висловлення:

*І — Вовк Ягнятко задавив...
Нащо йому про теє знати,
Що, може, плаче бідна мати
Та побивається, як рибонька об лід:
Він Вовк, він пан... йому не слід... (Л. Глібов);
Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (П. Тичина).*

У реченнях з називним відмінком теми (уявлення): *Щастя... Хіба не думав про нього Степан?* (В. Підмогильний).

Три крапки ставимо всередині речення також для позначення певної паузи, коли далі висловлюється щось несподіване: *Макар Іванович не збрехав: він справді ослаб... від страху* (М. Коцюбинський).

Примітка. У випадках, коли три крапки поєднуються в реченні з іншими розділовими знаками, у препозиції до них вони подаються повністю, а в постпозиції — після знака питання і знака оклику — ставимо дві крапки: *Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?..* (К. Гордієнко);

*Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки яснороді!..* (М. Рильський).

2. На позначення уривчастості мовлення від хвилювання, збудження й узагалі сильних переживань:

*«<...> Я не Ганна, не наймичка,
Я...»
Та й оніміла* (Т. Шевченко).

3. На позначення несподіваного продовження чи завершення думки — з незвичним або й несумісним поєднуванням слів (часто в заголовках газетних заміток, нарисів, фейлетонів тощо): *Вибори... без вибору*; зокрема, з використанням відомих цитат, крилатих висловів: *...І Щуку кинули у річку*.

4. На позначення розриву в оповіді, різкого переходу до нової думки (у художніх і публіцистичних текстах на початку речення — звичайно на початку абзацу): *Летимо над колією над залізничною... Отакінька колія... Рейки, як дротики. <...>*

...Маленькі озеречка, маленькі лісочки, маленькі річечки, маленькі сільця. І все це там — під нами! (Остап Вишня).

5. На позначення свідомої недомовленості, умовчання з певних причин: — *Ходять тут усякі... — бурмоче дід* (О. Донченко); — *Ну, це вже ви того... — прокинувся рибалка. — Це брехня* (Ю. Яновський). З цією метою слова, що їх вважають грубими, образливими, непристойними, можуть подаватися в тексті не повністю, а з випущенням певної частини їхнього графічного складу (після початкових літер або всередині слова).

6. На позначення пропуску в цитованому тексті — після останнього слова перед пропуском або перед першим словом після пропуску, без дужок або в дужках, без інтервалу після слова і перед ним або з інтервалом (див. § 167, II, п. 2; § 163, II, п. 3, III).

§ 163. ДУЖКИ (), [], < >

В українській пунктуації застосовують круглі, або заокруглені, (), квадратні [] і кутові, або ламані, < > дужки.

І. Круглі дужки ставимо в таких позиціях.

1. Для виділення в тексті підзаголовків, пояснення маловідомих, зокрема іншомовних, слів, уточнення попереднього слова (слів), для наведення другої назви кого- або чого-небудь, прикладів до чого-небудь, варіантів (слова та ін.), для подання прізвища автора або іншого джерела після цитування (якщо цитування подано не у формі епіграфа і под.: див. § 155, п. 1, прим. 2) тощо: *Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови)*. Київ, 1977 — назва книжки; *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон)*. Українська культура (Київ, 2002) — назва книжки; *Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що називає того, до кого звертаються; Товариш Жан (Іван Іванович) свій високий лоб і свої рогові окуляри протирає завжди білосніжною хусткою <...> (М. Хвильовий); В українській мові багато запозичених слів — з грецької (церква, піп, диявол, театр, політика та ін.), латинської (медицина, університет, цирк, юрист та ін.), тюркських (гарбуз, козак, товар, карий та ін.), німецької (крейда, майстер, ландшафт та ін.), французької (аванс, багаж, інженер та ін.), англійської (бокс, футбол, смокінг, менеджер та ін.), польської (хлопець, певний, червоний та ін.), російської (болванка, затвор, льотчик та ін.) та низки інших мов (з підручника); сполучники **і (ї), та** (у значенні «але»).*

2. Для виділення вставлених слів, сполучень слів і речень, що подаються як додаткові зауваження та пояснення до основного змісту речення: *Тут вам асфальт і на тротуарах, тут вам асфальт і там, де пролітають бадьорі автомобілі (таксі!) і де вже не плентаються зовсім сумні допотопні візники (М. Хвильовий); Артема на умовному місці (біля криниці) не було (А. Головка);*

*Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),*

*Не витернів лихої долі,
Умер на паницині!..* (Т. Шевченко);
*Одного дня сестра його, Оксана,
(А матері вже не було в живих),
Листа дістала і малу посилку* (М. Рильський).

Примітка. Якщо вставлена конструкція в дужках являє собою самостійне речення (кілька таких речень), у кінці її перед закритою дужкою має стояти відповідний розділовий знак: крапка, три крапки, знак питання, знак оклику; після закритої дужки розділові знаки не ставимо: *Днина чудова. (Тепер у нас така погода, якої, здається, ціле літо не було.) Ми підіймаємось все вище та вище* (М. Коцюбинський); *Син. (Пустун. Екзамен. Фокстроти.)* (М. Рильський).

Це правило стосується також уживання крапки в реченнях, що є ремарками в драматичних творах і вставками, що вказують на реакцію слухачів (див. приклади нижче в пп. 3, 4).

Але після прізвищ цитованих авторів (див. приклади вище і нижче) та інших джерел цитування (див. п. 5) крапки в дужках не ставимо.

3. Для виділення ремарок у драматичних творах при прямій мові дійових осіб: [Куниця (*хапає її руки і притягає до себе, весь тремтячи від хвилювання*):] *Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину!* (*Плаче, цілує її руки.*) [Ольга (*голубить його голову*):] *Ну, годі-бо, заспокойся, бідний...* (І. Кочерга).

4. Для виділення фраз, що вказують на ставлення слухачів до слів якогось промовця, до певної промови і т. ін.: — *Ну, ось ви бачили в цій, по-моєму, талановитій, блискучій доповіді, що він справді дійшов висновків — глибоких, оригінальних, талановитих і, безперечно, високоцінних для нас. (В залі гучні, захоплені оплески.)* (М. Івченко).

5. Для зазначення після цитати прізвища автора (див. приклади до пп. 2, 3) або іншого джерела цитування: ... (*з журналу, з наукової літератури та ін.; журнал «Дніпро», 2016, № 1, с. 15*).

6. Для вставлення в текст цитати знака (знаків) питання або знака (знаків) оклику для вияву ставлення автора до наведеного ним матеріалу (див. § 156, п. 3; § 157, п. 5).

Примітка 1. Такі розділові знаки, як кома, крапка з комою, двокрапка й тире, не ставимо перед відкритою чи закритою дужкою, а тільки після закритої.

Примітка 2. Знак питання, знак оклику і три крапки можуть стояти перед закритою дужкою, якщо вони безпосередньо стосуються слів, узятих у дужки; якщо ж ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять після закритої дужки.

Примітка 3. Після цитати, за якою в рядок подано в дужках посилання на автора або інше джерело, крапки не ставимо, а переносимо за дужки. Знак оклику, знак питання, три крапки в подібних випадках перед посиланням ставимо, проте крапку після нього в кінці речення також ставимо. Крапку, як і інші розділові знаки, в кінці речення перед посиланням ставимо тільки тоді, коли це посилання переноситься на інший рядок (в епіграфах, при віршових цитатах тощо), але після посилання на джерело в таких випадках жодних розділових знаків не ставимо (див. § 155, п. 1, прим. 2).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення, ставимо розділовий знак, якого потребує ціле речення, незалежно від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

Примітка 5. Про вживання одиначної закритої круглої дужки — при цифрових або літерних рубрикаціях — див. § 168.

II. У спеціальних випадках (звичайно в текстах наукового та офіційно-ділового стилів) — там, де потрібна особлива точність і однозначність розуміння, — уживаємо квадратні дужки.

1. Для розмежування в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок, коли можуть застосовувати дужки різної форми — круглі (як внутрішні) і квадратні (як зовнішні).

2. Для вставлення в текст цитати того чи іншого пояснення у тих випадках, де в текстах загального призначення досить круглих дужок (див. п. 1), для відновлення скороченого в оригіналі слова: *Хочемо ми чи не хочемо, логіка подій і певних соціальних процесів* [пропуск. — Упоряд.] *ми мусимо це визнати; до Р[іздва] Х[ристового]* (з коментарів і вставок упорядника до видання творів М. Хвильового 1990 р.).

3. Для вказування на зроблений пропуск у тексті цитати — за допомогою трьох крапок, поміщених у дужки такої форми, з відступами між знаками з обох боків дужок (у текстах загального призначення для цього достатньо тільки вживання трьох крапок).

III. Для вказування на зроблений пропуск у тексті цитати у спеціальних текстах застосовують також, крім квадратних, кутові дужки — з трьома крапками в середині них і з відступами між знаками з обох боків.

§ 164. ЛАПКИ (« », “ ”, „ “, рідше „ ”)

Лапки ставимо в таких позиціях.

1. Для виділення в тексті прямої мови, цитат (див. § 167) — як у тих випадках, коли цитата становить окрему частину складного речення, так і тоді, коли вона вживається в межах простого речення або однієї з частин складного речення як їхній компонент: *М. Рильський так характеризував значення словників у житті культурної людини: «І, звісно, не обійтись без користування словником. Один мій знайомий поет і літературознавець якимось жартуючи сказав: “Я волюю читати словники, ніж поеми. У словнику ті самі слова, що і в поемі, але подані в систематизованому порядку”. Це сказано жартома, але “читати словники” — не така вже дивовижна і дивацька річ, як може здатися»* (про доцільність використання різних видів лапок — як зовнішніх і внутрішніх — див. нижче в п. 3).

Примітка 1. Такі розділові знаки, як крапка, кома, крапка з комою, двокрапка й тире, ніколи не ставимо перед закритими лапками, а тільки після них.

Знак питання, знак оклику й три крапки ставимо або перед закритими лапками, якщо вони стосуються лише слів, поставлених у лапки, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 2. Якщо знак питання, знак оклику й три крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок у кінці речення ті самі знаки не повторюються; неоднакові ж знаки можемо, залежно від змісту, ставити водночас і перед закритими лапками, і після них, наприклад: *Чи знайомі ви з романом Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»; Невже ти не чув, як гукали: «До зброї!»?*

Якщо за характером речення в його кінці має стояти крапка, вона зберігається і в тому разі, коли речення закінчується фрагмен-

том у лапках з наявністю перед закритими лапками цих розділових знаків: *Бідний багатому: «Здоров будь!»*. *Багатий бідному: «Будь здоров!»* (народна творчість).

2. Для виділення в тексті слів (висловів), що їх наводять як «чужі» або з відтінком іронічного, презирливого і подібного ставлення до чужого висловлювання, а також слів незвичайних, слів, ужитих уперше або, навпаки, застарілих, і т. ін.: *Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірно-конституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції, різні* (І. Франко); *Аж якраз одхилилися двері, і сліпий Жан, брат жінчин, адмірал у одставці, ввійшов під руку з своїм «міноносцем», як він кликав лакея* (М. Коцюбинський); *Аби тільки те «завтра» швидше прийшло* (О. Копиленко); *Чужих слів унікав, а як траплялися які «консерватори», «бюджет», кожне з'ясовував* (А. Головка).

3. Якщо в цитованому тексті або в прямій мові, узятих у лапки, є інші цитування, а також власні назви, іронічні вислови та інші слова або вислови, що мають уживатися в лапках, доцільно використовувати лапки різної форми — зовнішні і внутрішні. У функції перших рекомендовано вживати кутові лапки, або «лапки-ялинки» («...»), у функції внутрішніх — «лапки-лапки» (“...” та ін.): *«Це мій “Кобзар”», — сказав він.*

Якщо з певних причин не вдається використовувати зовнішні і внутрішні лапки різної форми, то в кінці прямої мови або цитати лапки одного виду в безпосередній близькості не повторюються. Не можна писати, наприклад: *«Це мій «Кобзар»», — сказав він.* Лапки, що виділяють якесь слово (кілька слів) у кінці прямої мови або цитати, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тієї ж форми тоді, коли між ними стоїть знак оклику, знак питання або три крапки: *«Ти дивився телефільм «Роксолана»?» — спитав він товариша.*

На письмі (у рукописних текстах) «лапки-лапки» традиційно використовують у формі „...”.

4. Для виділення певних розрядів власних назв (див. § 50, п. 14; § 54, пп. 4, 5, 7; § 55, пп. 1, 3; § 57, п. 1; § 58, пп. 1—3).

5. Для виділення в тексті слів або висловів, що їх подають як значення інших слів (висловів): Слово *голова*, крім свого прямого значення, має ще й кілька переносних: «розум», «керівник», «початок колони» та ін.; *голова* «керівник» — це метафора.

§ 165. СКІСНА РИСКА (/)

Скісну риску ставимо в таких позиціях.

1. В офіційно-діловому та науковому стилях — як розділовий знак між однорідними членами речення та в інших подібних випадках у значенні, близькому як до єднального (= **i**), так і до розділового (= **або**) сполучників (з можливістю переважання в різних контекстах то одного, то іншого з цих значень): *складна інтонація оклику / питання; тенденції до синтетизму / аналітизму; системність / несистемність мовних явищ* (з мовознавчої літератури); на позначення року, що не збігається з календарним, напр.: у *2018/2019, 2018/19 навчальному році* (без відступів до і після скісної риски).

Уживаються також комбіновані єднально-розділові сполучники **i/або**, рідше **та/або** (без відступів до і після скісної риски): *порушення авторського i/або суміжних прав; «Типова освітня програма підвищення кваліфікації голів i/або членів правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків»; Війна i/або поезія?* (назва газетної публікації).

Примітка. У тих випадках, де такі сполучення є вже досить усталеними, різною мірою наближаючись до складених слів, і між їхніми компонентами можна поставити також дефіс (див. § 36, п. 2), напр.: *купівля / продаж і купівля-продаж, категорія істот / неістот і категорія істот-неістот* (у мовознавстві), скісна риска переходить з розряду пунктуаційних знаків до розряду нелітерних орфографічних знаків (як дефіс у більшості випадків його вживання, апостроф).

2. На позначення співвідношення яких-небудь величин, параметрів: *співвідношення курсу гривня / долар.*

3. У графічних скороченнях (див. § 62) — без відступів до і після скісної риски:

а) замість сполучень слів і складних слів (іменників і прикметників): *п/в* (поштове відділення), *р/р* (розрахунковий ра-

хунок), *х/к* (холодного копчення), *к/т* (кінотеатр), *т/к* (телеканал) та ін.;

б) у позначеннях складених одиниць виміру: *км/год* (кілометр на годину), *Ф/м* (фарад на метр) та ін.

§ 166. КОМБІНОВАНЕ ВЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

У різних випадках можливе поєднане вживання двох розділових знаків. Це найчастіше:

1) *?! (див. § 156, п. 1, прим. 3), !? (див. § 157, п. 1, прим. 3);*

2) *...?; ...!; ?..; !.. (див. § 162, п. 1);*

3) *, — (кома й тире), які ставимо: а) у реченнях з прямою мовою та мовою автора; б) у всіх тих випадках у межах речень з випущеними членами (З одного боку, це ніби й не так, а з другого, — факти частково підтвердилися) та з відокремленими і вставленими конструкціями, у складних реченнях, коли — за наявності в них тире — кома має закривати ту чи іншу попередню конструкцію; в) для увиразнення протиставлення між складовими частинами речення: перед указівними словами **це, так, такий** і под. на початку другої частини речення (див. § 161, III, прим. 1);*

4) збіг різних знаків у реченнях з наявністю конструкцій у дужках (див. § 163);

5) збіг різних знаків у реченнях з прямою мовою та мовою автора (див. § 167).

§ 167. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ПРЯМОЇ МОВИ ТА ЦИТАТ

I. Для виділення прямої мови вживаємо лапки, якщо пряма мова йде в рядок, або частіше, якщо кожну з реплік подаємо з нового рядка (з абзацу), тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед її початком ставимо тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки (залежно від характеру речення):

— *Добридень, Замфіре!*

— *Спасибі вам.*

— *Що поробляєш?*

— *З винограднику їду* (М. Коцюбинський).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед її початком мають стояти відкриті лапки (без тире), у кінці — закриті лапки, а перед ними — відповідний до характеру речення розділовий знак (знак питання, знак оклику, три крапки, але не крапка, яку ставимо вже після лапок): *У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!»* (Ю. Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова (тобто «слова автора»), може:

1) стояти перед прямою мовою, і в такому разі після нього ставимо двокрапку, а перше слово прямої мови починається з великої літери: *Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте»* (А. Шиян);

2) стояти після прямої мови, і в такому разі після прямої мови ставимо (залежно від характеру речення) кому (там, де мала б бути крапка), знак оклику, знак питання або три крапки, а слова автора починаються з малої літери; після відповідного розділового знака перед словами автора ставимо тире: *«Невиправдані людські втрати — найбільша ганьба для командира», — говорив старший лейтенант* (О. Гончар);

— *Тату! татку!* — *упізнали діти.*

— *Голуб'ята!* — *батько простер руки* (П. Тичина);

— *Хто там?* — *запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун* <...> — *Я, я!* — *нетерпляче повторила Яринка* (В. Козаченко).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставимо тире: *«Як живете?»* — *в листі своїм княжна його* [Тараса Шевченка] *запитує* (Д. Білоус).

Примітка. Якщо слова автора при цьому починаються словами **так, ось що, ось як** і под., то в тих випадках, де після прямої мови мали б стояти кома й тире, ставимо тільки тире: *«Треба завжди бути чесними»* — *так казала дітям мати;*

3) розривати пряму мову, і тоді, якщо пряма мова починається з абзацу, перед її початком ставимо тире, а якщо без абзацу (в рядок), перед початком і в кінці її ставляться лапки, і застосовуються такі правила:

а) коли на місці розриву не має бути ніякого розділового знака або мали б бути кома, крапка з комою, двокрапка або тире, то перед словами автора й після них ставимо комбінований знак кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери: «*У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах*» (Л. Смілянський); «*Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, так гарно...*» (П. Загребельний); «*Мамо, — каже старший син, — ходім додому!*» (Марко Вовчок);

б) коли на місці розриву мала б бути крапка, то перед словами автора ставимо кому й тире, а після них — крапку й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Зроду не чув, щоб лисиці так кидалися на людей. — А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив* (Ю. Щербак);

в) коли на місці розриву мав би бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігаємо цей знак і додаємо тире, а після слів автора ставимо крапку й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *А, це ти, Максиме? — зрадив Карпо. — Заходь, заходь!* (М. Коцюбинський);

— *Оце довчивсь! — почав батько мені. — Що ж тепер?..* (А. Тесленко);

г) коли на місці розриву мали б бути три крапки, то вони залишаються перед тире. Пряму мову продовжуємо або з великої, або з малої літери залежно від того, яка літера була б після трьох крапок за відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставимо крапку й тире, а в другому — кому й тире: «*Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло*» (О. Донченко); — «*Гратиму!.. й я гратиму?.. Ну й... — глянув навкруги, — ну й життя гарне!..*» (А. Тесленко);

г) коли одна частина слів автора стосується першої частини прямої мови (тієї, що стоїть до розриву), а друга — другої, то після слів автора ставимо двокрапку й тире, а пряму мову продовжуємо з великої літери: «*Зараз, — сказав Матюха.*

Потім згадав щось і повернув голову до жінки: — Де там та Зінька з кислицями?» (А. Головка).

Примітка. Діалоги й полілоги можна подавати без абзаців, що буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише першу репліку подаємо з абзацу й перед нею ставимо тире, а далі репліки наводимо в лапках; після них перед авторськими словами ставимо тире, а перед ними після авторських слів — двокрапку:

— *Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підємо, давай нам наше... ми за правду»* (М. Коцюбинський).

4. Коли пряма мова стоїть у середині слів автора, перед нею стоїть двокрапка, а після неї ставимо:

1) кому, якщо це потрібно в умовах контексту: *Казав пан: «Кожух дам», та й слово його тепле* (прислів'я);

2) тире:

а) у разі відсутності розділового знака на місці розриву слів автора: *На зауваження вчителя з приводу запізнення учень пояснив: «Дуже довго не було автобуса» — і сів на своє місце;*

б) якщо пряма мова закінчується такими розділовими знаками, як три крапки, знак питання або знак оклику:

*Діти нудяться в хатині,
Нудять, нарікають:
«І нащо зима та люта?» —
Все вони питають* (Леся Українка).

5. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без указівки, кому вони належать, то кожну з них беремо в лапки, а між репліками ставимо тире: *«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є»* (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (у тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожну парну репліку слід брати в лапки, напр.: — *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є»* (Панас Мирний).

6. Якщо в діалозі, що подається в рядок, після репліки одного з учасників ідуть слова автора, то перед наступною реп-

лікою іншого учасника тире не ставимо: *«Простіть мені; чого нам сваритись?»* — каже вона, аж плаче. *«Про мене, — кажу. — Якби мене ніхто не зачіпав, я б довіку нікого й пальцем не зачепила»* (І. Нечуй-Левицький).

Примітка. Звичайно не виділяють (лапками або тире) чужу мову і тоді, коли немає вказівки на те, кому вона належить (це невідомо або не має значення): *Кажуть: скупий двічі платить;* — *Друкарська?* — *Так. Маю намір купити згодом. Кажуть, у німців чудові машинки* (О. Шугай).

У друкованих засобах масової інформації вставлені речення, подібні до слів автора, виділяють звичайно комами: *Учора, повідомляє наш кореспондент, відбулася зустріч лідерів країн Євросоюзу* (з газети).

II. Для оформлення цитат застосовуємо такі розділові знаки.

1. Цитати, включені в авторський текст, беремо в лапки. Інші розділові знаки при них розставляємо так, як у реченнях з прямою мовою та словами автора. Наприклад: *У Конституції України записано: «Державною мовою в Україні є українська мова».*

Цитати, що виступають як самостійні висловлення (напр., в епіграфах), лапками не виділяються.

2. Якщо цитату наводимо не повністю, а з пропуском, його позначаємо трьома крапками — на початку, в середині або в кінці цитати (у текстах спеціального призначення знак три крапки на місці пропуску можна ставити у квадратні або кутові дужки (див. § 163, II, п. 3, III).

Пропуски на початку цитати позначаємо по-різному. Якщо цитату подаємо як пряму мову після двокрапки, перше її слово після трьох крапок пишеться з малої літери: *Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «<...> се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею»* (О. Кундзич). Якщо ж цитата подана як пряма мова, але на початку речення в цілому перед авторськими словами, перше слово в ній після трьох

крапок пишеться з великої літери: «<...> Іноді словник Грінченка збивається своїм характером на словник тлумачний, не даючи російських відповідників до українських слів, а обмежуючись поясненням останніх російською мовою <...>», — зауважував М. Рильський.

Якщо цитата органічніше включена в текст, виступаючи як підрядна частина складнопідрядного речення, як частина речення зі вставленими словосполученнями або реченнями, що вказують на її автора, вона починається завжди з малої літери (навіть тоді, коли її взято повністю), за винятком власних назв, і без зазначення можливого пропуску на її початку: *Максим Рильський писав, що «глибока народність лексики Малишка, граматичного, синтаксичного ладу його творів не підлягає сумніву»; Як відзначав Олесь Гончар, «XX сторіччя принесло нашій мові й культурі високі злети і найскладніші випробування».*

3. Якщо під час цитування з'являється потреба у вставленні пояснень, їх подають або в круглих (див. § 163, п. 1), або (у текстах спеціального призначення) у квадратних дужках (див. § 163, II, п. 2). У круглих дужках (з виділенням курсивом) подають також зауваження, примітки в межах певної цитати на зразок: *Куренями в Січі звалися великі, довгі хати, в яких жили запорожці* (примітка наша. — *Ред.*), «... (курсив мій. — *Упоряд.*) ...» і под.

Примітка 1. Про вживання в цитованому тексті зовнішніх і внутрішніх лапок див. § 164, п. 3.

Примітка 2. Прізвище автора або інше джерело цитування подаємо після цитати звичайно в круглих дужках (див. § 163, I, п. 5); якщо ж указівка на автора (джерело) наводиться нижче, зокрема в епіграфах, джерело зазначається переважно без дужок (див. § 155, п. 1, прим. 2). У тих випадках, коли цитату наводимо в дужках у середині речення, її джерело зазначається звичайно після крапки й тире (див., наприклад, § 158, I, п. 15, 1, у примітці ілюстрацію з творів М. Коцюбинського).

Про вживання крапки в кінці речення у цитатах (епіграфах і т. ін.) при зазначенні (у дужках і без них) їхніх авторів та інших джерел цитування див. § 155, п. 1, прим. 2.

§ 168. ПРАВИЛА РУБРИКАЦІЇ ТЕКСТУ І РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ПУНКТИВ ПЕРЕЛІКУ

Для оформлення рубрик переліку (переважно в офіційно-ділових та наукових текстах) використовують такі способи членування тексту — з поданням кожної рубрики з абзацу або рідше в рядок.

1. У разі потреби в кількеступеневому членуванні тексту від ширших до вужчих за змістом його положень застосовуємо комбіновану систему літерно-цифрової нумерації:

— римські цифри (з крапкою після них) або великі літери (з крапкою) — на найвищому рівні членування тексту (речення після них починається з великої літери, а в кінці його ставимо крапку);

— арабські цифри (з крапкою) — на середньому рівні членування (речення після них починається з великої літери, а в кінці його ставимо крапку);

— арабські цифри (з дужкою після них) — на нижчому рівні членування (речення після них починається з малої літери, а в кінці його ставимо крапку з комою);

— малі літери (з дужкою) — на найнижчому рівні членування (речення після них починається з малої літери, а в кінці його ставимо крапку з комою).

2. У разі потреби застосовують інший принцип — використання тільки арабських цифр (з крапками після них) з послідовним їх додаванням від однієї до більшої кількості:

1. Загальні положення

1.1. *Національна академія наук України (далі — НАН України) є вищою науковою самоврядною організацією України, що заснована на державній власності.*

1.2. *НАН України у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства та Статутом НАН України,*

який ухвалюється та реєструється в порядку, встановленому законом.

1.3. НАН України є правонаступником Академії наук України, що була заснована в 1918 році і в подальшому йменувалася Українською академією наук, Всеукраїнською академією наук та Академією наук Української РСР [...] і т. д. (Статут Національної академії наук України).

3. Якщо ж немає потреби в такому ступеневому членуванні тексту, звичайно використовують арабські цифри з крапкою і ще частіше — арабські цифри з дужкою та малі літери, наприклад:

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я <...> і т. д. (Конституція України).

Особливо це застосовують тоді, коли перелік подають у рядок: *Комп'ютер складається з: а) системного блока; б) монітора; в) клавіатури* (у таких випадках замість крапки з комою можна використовувати й кому, а двокрапка перед переліком не обов'язкова).

4. Використовують також спосіб абзацного членування тексту при переліку за допомогою тире:

12.6. Президія НАН України за рекомендацією загальних зборів відповідного відділення НАН України:

— призначає на посаду керівника наукової установи НАН України;

— за наявності вмотивованих заперечень, оголошує новий конкурс, призначивши виконувача обов'язків керівника наукової установи НАН України на строк не більш як шість місяців (Статут Національної академії наук України).

ПОКАЖЧИК

А

A-340 § 58, п. 4

a. a. § 155, п. 2

Аарне § 137

Аахен § 137

абажур § 67, II, п. 1

абат § 128, п. 1

Абашидзе § 144, п. 7, 3, а

Абд ель Керім § 49, п. 2

абзац — *1-й абзац* § 35, п. 6, 7

абікуди § 41, п. 1, 9

абі-то § 41, п. 3, 3

абіхто § 39, п. 1; § 114

абічий § 39, п. 1

абіцо § 44, п. 2, 1

абіяк § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1

абіякий § 39, п. 1; § 114

абітурієнт § 130, п. 1

абó жé § 43, п. 2, 1

абориген § 5

аброморфема § 35, п. 5, 2

абсолютно сухий § 40, п. 1, 2, в,
прим. 1

абсолюту § 82, III, п. 2, 1, г

абсурду § 82, III, п. 2, 1, г

Абхазія § 153, п. 2, 1

абхазький § 153, п. 2, 1

авангард § 122, п. 1

аванпóст § 28, прим.

аванпóстний § 28, прим.

авгієві ста́йні § 49, п. 9, 3, прим., 2

авдито́рія § 131

Авдієвський § 142, п. 2

авдіє́нція § 131

Авені́р § 143, п. 2, прим. 1

авіа́рейс § 35, п. 5, 2

авітаміно́зу § 82, III, п. 2, 1, б

Авраа́м § 137

авра́лу § 82, III, п. 2, 1, г

Авро́ра § 131

австро-уго́рський § 154, п. 3, 1

А́встро-Уго́ричина § 36, п. 2, 2;
§ 154, п. 2, 4; п. 3, 1

авт. § 62, п. 1

авте́нтичний § 131

автобіографі́я § 131

авто́відповідач § 35, п. 5, 2

автовока́л § 35, п. 3, 1

автомагіста́раль § 36, п. 1, 4

*автомобі́лі «Вольво», «Ніссан»,
«Фольксва́ген»* § 58, п. 2

автомобі́ль § 121, п. 1, 2; § 131;
§ 140

автомобі́ля § 82, III, п. 1, 2, б

автомотогу́ртóк § 36, п. 1, 8

Автоно́мна Респу́бліка Крим § 50,
п. 6

А́втор § 60, п. 1

а́втор § 131

авторіте́т § 131

- áвторка* § 32, п. 4
автохтón § 131
Агáта § 124, п. 2
Агатáнгел § 123
Агафáнгел § 123
агéнт § 19, п. 2
агéнтство § 19, п. 2
*агéнтство Інтерфáкс-Азербай-
джáн* § 54, п. 5, прим. 3
агéнтство Сінхуá § 54, п. 5,
прим. 3
*агéнтство Українські Національ-
ні Новіни* § 54, п. 5, прим. 3
агéнтство Франс Пресс § 54, п. 5,
прим. 3
агіта́ція § 5; § 122, п. 1
агностици́зму § 82, III, п. 2, 1, г
агрáрний § 40, п. 2, 2, а
агрáрно-промисловий § 40, п. 2,
2, а
агрéсія § 5
агрéсор § 122, п. 1
агробі́знес § 35, п. 5, 2
агроеко́логія § 130, п. 1
агрокульту́ра § 36, п. 1, 4
агрокульту́рний § 40, п. 1, 1
агрóном § 9, п. 2, 6
áгрус § 6, п. 1
áгрусовий § 6, п. 1
Ада́менко § 32, п. 9
Ада́мс § 134
Ада́м-стріт § 140, 7
Адела́йда § 129, II
Аде́ль § 66; *Аде́ль* (парадигма)
§ 143, п. 3
адже́ ж § 43, п. 2, 1
А́длер § 134
адмінресу́рс § 35, п. 5, 1
адмінрефо́рма § 35, п. 5, 1
Адо́на́й § 53, п. 1
Адріано́поль § 154, п. 2, 5
Адріа́тика § 129, III, п. 2
ад'ю́нкт § 138, п. 1, 2
ад'юта́нт § 138, п. 1, 2
аеромéтод § 35, п. 5, 2
аеропла́н § 121, п. 1, 1
аж ніяк § 44, п. 1, 6
азéфи § 49, п. 5
Азі́я § 50, п. 1
Азо́во-Чорномóр'я § 154, п. 2, 4
Азо́вське мо́ре § 50, п. 1
азóту § 82, III, п. 2, 6
Аї́да § 129, II
Айвéнго § 133
Айзенáх § 136, п. 1
акад. § 62, п. 1
академі́вду́стка § 35, п. 5, 1
академі́к § 32, п. 1, прим.; § 56,
прим. 1; § 129, I, п. 6
академі́ка § 82, III, п. 1, 1
академі́чний § 33, п. 2
«Академі́стéчко» § 50, п. 14
Ака́т Дамке́нг § 49, п. 4
акватéхні́ка § 35, п. 5, 2
акведу́ка § 82, III, п. 1, 2, ж
аксіо́ма § 129, I, п. 2
акт § 84, п. 2, прим.
áкта § 82, III, п. 2, 9, прим.; § 84,
п. 2, прим.
акті́в § 54, п. 6
áкті § 86, п. 1, 1
акто́р § 67, II, п. 1
*Акт проголо́шення незале́жності
України* § 55, п. 1
áкту § 82, III, п. 2, 1, г; 9, прим.
аккумулято́р § 128, п. 1
Ак'я́б § 138, п. 1, 1
Ак'я́р § 151, п. 1
Алатáу § 50, п. 4, прим.; § 154,
п. 3, 3
Алба́нія § 121, п. 1, 1
але́ ж § 43, п. 2, 1

- Алекс* § 134
Александров § 144, п. 2
Алексеев § 144, п. 3, 3
Алесь Адамович § 144, п. 1
Алжир § 129, III, п. 3
Алжіра § 82, III, п. 2, 5, прим.
алжірець § 129, III, п. 3
Алжіру § 82, III, п. 2, 5; прим.
алкотест § 35, п. 5, 2
Аллах § 53, п. 1; § 122, п. 4; § 128, п. 1
алмаза § 82, III, п. 2, 9, прим.
алмазу § 82, III, п. 2, 9, прим.
Алмати § 140, 4
Алтаю § 82, III, п. 2, 5
Алфьоров § 144, п. 4, 2
альбатрос § 139, 2
Альберта § 139, 2
альпінізму § 82, III, п. 2, 4
Альтаміра-і-Кревеа § 146, п. 3, 2
альтруїст § 129, II
альфа § 51
альфа Малбі Ведмедици § 51
альфа-промені § 36, п. 2, 1, Б, б
альфа-розпад § 36, п. 2, 1, Б, б
альфа-частінка § 36, п. 2, 1, Б, б
алюмінієвий § 33, п. 6
алюміній § 121, п. 1, 2
алюмінію § 82, III, п. 2, 6
Аляб'єв § 144, п. 3, 2; п. 12
Аляска § 121, п. 1, 2; § 153, п. 1
альякинський § 153, п. 1
Амальтєя § 123
Амангельді § 140, 4
амвона § 82, III, п. 1, 2, і
Америка § 129, III, п. 2
ампула § 140, 1
Амстердама § 82, III, п. 2, 8, прим.
Амстердаму § 82, III, п. 2, 8
амудар'їнський § 153, п. 1; § 154, п. 3, 3
Амудар'я § 50, п. 4, прим.; § 151, п. 1; § 153, п. 1; § 154, п. 3, 3
Ан-22 § 61, 3, прим. 4
Ан-124 § 35, п. 6, 5
Ан-225 § 35, п. 6, 5; § 58, п. 4
аналізу § 82, III, п. 2, 1, в
Ананьїн § 3, 2; § 144, п. 13, 1, а
Ананьїно § 149, п. 4, 2
анархічний § 33, п. 2
анатема § 123
аніфема § 123
ангел § 49, п. 7, 2, прим. 1
Англія § 5
Андорра § 128, п. 3
андоррець § 128, п. 3
Андреев § 144, п. 3, 3
Андрієва § 33, п. 6, б
Андрієве § 33, п. 6, б
Андрієві книжки § 49, п. 9, 1
Андрієво-Іванівка § 154, п. 3, 2
андрієво-іванівський § 154, п. 3, 2
Андрій § 9, п. 3, 5, г; § 101, 2
Андріївська церква § 55, п. 2
андріївський § 9, п. 3, 5, г
Андріївський узвіз § 50, п. 11
Андрій § 33, п. 6, б; § 66, II, а
Андрій Байко — без Андрія Байка § 142, п. 3, прим. 2
Андрій Первозваний § 53, п. 1
Андрія § 82, III, п. 1, 1
аніж § 43, п. 1
аніскільки § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
анітелень § 41, п. 1, 9
анітрохи § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
аніхто § 39, п. 1
анічий § 39, п. 1
анічичірк § 41, п. 1, 9
аніцо § 39, п. 1
аніяк § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
аніякий § 39, п. 1

- анна́ли* § 128, п. 1
анота́ція § 128, п. 2, прим.
Анрі § 129, I, п. 3; § 140, 4
Анта́нта § 50, п. 7
Антаркти́да § 50, п. 1; § 129, III, п. 2
Анта́ртика § 129, III, п. 2
Анте́й § 49, п. 7, 2
а́нти-АВН § 35, п. 5, 4, прим. 1
антиалкого́льний § 31, п. 5
антиаргу́мент § 31, п. 5
антиарома́тичний § 31, п. 5
антиві́рус § 35, п. 5, 4
«Анти-Ді́оринг» § 35, п. 5, 4, прим. 1
антиелектро́н § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиесте́тичний § 31, п. 5
антиєвропе́йський § 31, п. 5
антиімпе́ріалісти́чний § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиінфекці́йний § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиінфляці́йний § 31, п. 5; § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиісторич́ний § 35, п. 5, 4, прим. 2
антинауко́вий § 31, п. 5
антиокі́слювач § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиурадо́вий § 31, п. 5; § 35, п. 5, 4, прим. 2
анти́чний світ § 52, п. 2, прим. 3
антияде́рний § 31, п. 5
Анти́н § 9, п. 2, 6, прим.; § 32, п. 11, прим.; § 143, п. 2, прим. 1;
Анти́н (парадигма) § 143, п. 2
антоло́гія § 123
Анто́нівна § 32, п. 11, прим.
Анто́ніо § 140, 5
Анто́нович § 32, п. 11, прим.
Анто́сьо § 67, II, п. 2
Анто́ся § 82, II
антрополо́гія § 123
антропоце́нтри́зму § 82, III, п. 2, 1, г
Аньо́лек § 144, п. 5, 2
апа́рата § 82, III, п. 2, 9, прим.
апа́рату § 82, III, п. 2, 9, прим.
Апеляці́йний суд Закарпа́тської о́бласті § 54, п. 1
Аполло́н § 49, п. 7, 2
Аполло́н Бельведе́рський § 55, п. 2
апо́стол § 53, п. 2, прим. 1
апо́стол Матві́й § 53, п. 2, прим. 1
апте́ка § 123
ара́би § 49, п. 6
Ара́бська Респу́бліка Єгі́пет § 50, п. 6
Араві́йське мо́ре § 151, п. 2, 2
Аракче́єв § 144, п. 3, 3
Аре́ф'єв § 144, п. 12
Арзама́с § 153, п. 2, 3
арзама́ський § 153, п. 2, 3
Аріе́ль § 130, п. 1
АРК § 61, п. 2
арк. § 62, п. 1
а́рка § 9, п. 2, 1, прим. 2
Арктика § 129, III, п. 2
Арно́ § 140, 5
арсе́на́л § 121, п. 1, 1; § 140; *в арсе́на́лі* § 140
арсе́на́лом § 140
арсе́на́лу § 140
Арте́м § 144, п. 1
Арте́мов § 144, п. 4, 2
Артемо́вський § 9, п. 3, 5, е
арте́ріальний § 129, I, п. 2
арте́рія § 129, I, п. 2
артпо́лк § 35, п. 4, 2
артріно́к § 35, п. 5, 2
артро́зу § 82, III, п. 2, 1, б
Арту́р § 124, п. 2
Артура́ Кона́на До́йла § 140, п. 1

арф § 76, 1
 арф'яр § 7, п. 1, прим.
 архаїчний § 3, 4
 архангел § 49, п. 7, 2, прим. 1
 археологічний § 33, п. 2
 архидиякон § 35, п. 5, 3
 архієпископ § 53, 6, прим.
 архієрэй § 31, п. 4, прим.
 архимандрит § 31, п. 4, прим.;
 § 53, 6, прим.
 архистратіг § 31, п. 4, прим.
 архів § 129, I, п. 6
 архіважлівий § 31, п. 4
 архієпископ § 53, 6, прим.
 архієрэй § 31, п. 4, прим.
 архімандрит § 31, п. 4, прим.;
 § 53, 6, прим.
 архімедова спіраль § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
 архімілійонёр § 31, п. 4
 архіскладний § 31, п. 4; § 35,
 п. 5, 3
 архістратіг § 31, п. 4, прим.
 архітектурно-будівельний § 40,
 п. 2, 2, а
 архішахрай § 35, п. 5, 3
 а/с § 62, п. 4
 Асканія-Нова § 152, п. 4, 2
 астма § 123
 астрокорекція § 35, п. 5, 2
 асфальт § 121, п. 1, 2
 асфальті § 86, п. 1, 1
 асфальту § 82, III, п. 2, 6
 ательє § 139, 1; § 140, 3
 Атєні § 123
 Атлантіда § 129, III, п. 2
 Атлантика § 129, III, п. 2
 Атлантичний океан § 121, п. 1, 1
 атлантик-сітинський § 154,
 п. 3, 4
 Атлантик-Сіті § 154, п. 3, 4

атома § 82, III, п. 1, 2, в
 АТС § 61, п. 2
 аудиторія § 131
 аудієнція § 129, I, п. 2; § 131
 аудіоальбом § 35, п. 5, 2
 аудіо- та відеопродукція § 36,
 п. 2, 3
 аутсайдер § 131
 Афанасьєв § 144, п. 3, 2
 Афганістану § 82, III, п. 2, 5
 афікса § 82, III, п. 1, 2, в
 Афіна § 49, п. 7, 2
 Афіни § 123
 Африка § 129, III, п. 2; § 152,
 п. 1; в Африці § 152, п. 1
 Африки § 152, п. 1
 африканці § 49, п. 6
 Ахіллєс § 49, п. 7, 2
 ахіллєсова п'ята § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
 Ахмед § 122, п. 4; з Ахмедом
 Гасаном-оглі § 140, п. 2
 ацтєки § 49, п. 6
 Ачинськ § 149, п. 4, 3, а
 Ашгабат § 154, п. 2, 5
 Аюдэг § 154, п. 3, 3

Б

Б § 62, п. 1
 баб § 76, 3
 баба § 33, п. 3
 баба-яга § 49, п. 7, 3, прим.
 бабі § 76, 3; § 81
 бабин § 33, п. 3
 бабіще § 68, II, прим.; бабіще
 (парадигма) § 68, II
 бабів § 76, 3
 бабусю § 74, 3
 багаж § 5
 багатвечір § 35, п. 5, 1
 багатий § 19, п. 2

- багато § 114, прим.
багато-багато § 35, п. 6, 1
багатопрогінний § 40, п. 1, 2, в
багатоспрямований § 40, п. 1, 2, в
багатство § 19, п. 2
багацько § 26, п. 2, 1, а
багета § 82, III, п. 1, 2, ж
Багірзадé § 146, п. 3, 4, прим.
Багіров § 144, п. 7, 1
Багрієм § 85, п. 1
бадді § 76, 2
бадeй § 76, 2
Бáден-Бáден § 152, п. 5
бадмінтону § 82, III, п. 2, 4
бажанням § 90
бажань § 89, п. 2
базар § 67, II, п. 1
базéдова хвороба § 49, п. 9, 3,
прим., 2
Бáзель § 121, п. 1, 2; § 139, 2
базіка § 66, I; § 67, I, п. 1
Базіліо § 140, 5
Байкалу § 82, III, п. 2, 5
байкар (парадигма) § 68, II
байрак § 12, п. 2
байраку § 82, III, п. 2, 5
байраці § 86, п. 1, 1
бакінський § 153, п. 1
Баку § 140, 6; § 153, п. 1
бал § 121, п. 1, 1
бала § 82, III, п. 2, 9, прим.
балáнс § 121, п. 1, 1
балáст § 28, прим.
балáстний § 28, прим.
балéт «Лебедіне озеро» § 55, п. 3
балка § 26, п. 1, 3, прим.
Балкáнський півóстрів § 50, п. 1
Балкáнські країни § 50, п. 7
балкóна § 82, III, п. 1, 2, ж
балкóнчика § 82, III, п. 1, 2, ж
Бáлтика § 129, III, п. 2
бáлу § 82, III, п. 2, 9, прим.
бальзáківські традиції § 49, п. 9,
3, прим., 1
бальзáму § 82, III, п. 2, 6
Бангкóк § 153, п. 2, 3, прим. 1
бангкóкський § 153, п. 2, 3,
прим. 1
бандурист § 32, п. 14
банкiр § 32, п. 14
банк «Півдéнний» § 54, п. 4
Бáнська Бiстриця § 150, п. 1
Бáня-Лука § 154, п. 3, 1
бáня-луцький § 154, п. 3, 1
барáка § 82, III, п. 1, 2, ж
Барб'е § 138, п. 1, 1; § 140, 3
Барбiюс § 138, п. 2, 2
барвістий § 33, п. 5
Барвінкове § 85, п. 3, 2
Барвінковим § 85, п. 3, 2
барвінку § 82, III, п. 2, 2, б
Бардiїв § 150, п. 3
барóко § 128, п. 1
барóметр § 127
барóн § 56, прим. 2
баскетбóлу § 82, III, п. 2, 4
бáски § 153, п. 2, 3, прим. 1
баскiй § 26, п. 2, 1, а, прим.
бáско § 26, п. 2, 1, а, прим.
бáскський § 153, п. 2, 3, прим. 1
Баскунчáк § 153, п. 2, 2
баскунчáцький § 153, п. 2, 2
бастiону § 82, III, п. 2, 5
батальйóн § 8, п. 1, 2
батальйóну § 82, III, п. 2, 2
бáтенько § 26, п. 2, 1, б; § 32, п. 9
бáтеньку § 86, п. 2, 1
батiг § 22, 5
батожiти § 22, 5
батóна § 82, III, п. 1, 2, i
Бату́рин § 83, п. 2, 2
Бату́рина § 82, III, п. 1, 2, к

- Бату́рину* § 83, п. 2, 2
ба́тька § 82, П
ба́тькам § 90
ба́тькі § 88, п. 1
ба́тьків § 9, п. 1, 1, в; § 101, 2
ба́тьків § 89, п. 1
Ба́тьківщина § 60, п. 3
ба́тько § 33, п. 6, а; § 66, П, а;
 § 67, П, п. 1
ба́тькова § 33, п. 6, а
ба́тькове § 33, п. 6, а
ба́тькові § 83, п. 1; § 86, п. 3, 1;
 п. 3, 2, прим. 1
ба́тько-ма́ти § 35, п. 6, 2, в
ба́тьку § 86, п. 3, 2, прим. 1; § 87,
 п. 1
ба́хмацький § 153, п. 2, 2
Ба́хмач § 153, п. 2, 2
Ба́хмача § 82, III, п. 1, 2, к
бац § 27, п. 7
ба́чать § 120, п. 1
ба́чачи § 120, п. 1
ба́чити (парадигма) § 115, п. 1;
 п. 3, 1
башкір § 129, I, п. 6
башта́нний § 29, п. 1, 3
*Баянго́л-Монго́льський автоно́м-
 ний о́круг* § 50, п. 8
бджола́ § 10, п. 1; п. 2, 2
бджоли́ний § 33, п. 4
бджоля́р § 67, П, п. 3
Беатрі́с § 140, 9
Беатрі́че § 129, I, п. 3
бебібу́м § 133
безба́тченко § 32, п. 9
без відо́ма § 41, п. 2, 1
бе́звісти § 41, п. 1, 2
безголі́в'я § 9, п. 3, 2, в
безголо́сся § 9, п. 3, 2, в
Бе́здна § 149, п. 1
бездо́ріжжя § 9, п. 3, 2, в
без жа́лю § 41, п. 2, 1
беззвучний § 29, п. 1, 1
без кінця́ § 41, п. 2, 1
без кінця́-кра́ю § 41, п. 2, 1
безкори́сливий § 31, п. 2
безкра́йї § 31, п. 2; § 102, 3; *без-
 крайї* (парадигма) § 103
без кра́ю § 41, п. 2, 1
без ла́ду § 41, п. 2, 1
без лі́ку § 41, п. 2, 1
без меті́ § 41, п. 2, 1
без на́міру § 41, п. 2, 1
безпе́ка § 21, п. 1
безпе́чний § 21, п. 1
без пуття́ § 41, п. 2, 1
без слі́ду § 41, п. 2, 1
без смаку́ § 41, п. 2, 1
без су́мніву § 41, п. 2, 1
без уга́ву § 41, п. 2, 1
без упи́ну § 41, п. 2, 1
безха́тченко § 27, п. 6
без че́рги § 41, п. 2, 1
без'ядерний § 7, п. 4
без'язи́кий § 7, п. 4
Бейкер-стрі́т § 129, III, п. 4,
 прим. 1
бейсбо́лу § 82, III, п. 2, 4
бекере́ль § 128, п. 3
Бе́кі § 128, п. 4
Беккере́ль § 128, п. 3
Бе́кон § 133
беладо́на § 128, п. 1
Белгра́д § 154, п. 2, 5
белетри́стика § 128, п. 1
Бе́лич § 144, п. 2; п. 6
Беллоу § 133
Бенедьо́ § 67, П, п. 2
Бенедя́ § 82, П
Бенуа́ § 140, 1
Беранже́ § 140, 3
Берд § 135

- Бердяєв* § 144, п. 3, 2
Бердянська § 82, III, п. 1, 2, к
бéрег § 9, п. 2, 3; у *бéрезі* § 86, п. 1, 1
берега́ми § 92, п. 1
береги́ § 88, п. 1; § 91, п. 2
берегів § 89, п. 1
Бéрегівський óкруг § 50, п. 8
береги́ § 5; § 14, п. 3
Березина́ § 149, п. 4, 2, прим.
Березівський § 141
берéзка § 9, п. 3, 5, б
березне́вий § 33, п. 6
Березники́ § 149, п. 4, 3, е; § 152, п. 2
Берéзова § 149, п. 2, 2
бéреста § 82, III, п. 1, 2, а
бері́ § 116, п. 1, 1; п. 1, 2
бері́зка § 9, п. 3, 5, б
бері́зки-бéршадський § 154, п. 3, 1
Бері́зки-Бéршадські § 154, п. 3, 1
бері́м § 116, п. 1, 1; 2
бері́мо § 116, п. 1, 1; 2
бері́ть § 116, п. 1, 1; 2
Бéрклі-сквер § 50, п. 5
Бéркишир § 135
бертоле́това сіль § 49, п. 9, 3, прим., 2
Бéртон § 135
беру́ть § 120, п. 1
беру́чі § 120, п. 1
Бéршаддю § 95, п. 3, 1
Бéршаді § 95, п. 1
бéршадський § 27, п. 3
Бéршадь § 27, п. 3; у *Бéршаді* § 95, п. 4
Бессе́мер § 128, п. 3
бессе́мерівський § 128, п. 3
Бесту́жев § 144, п. 2
бéта § 51
бéта-про́мені § 36, п. 2, 1, Б, б
бéта-ро́знад § 36, п. 2, 1, Б, б
бéта Терезів § 51
бéта-часті́нка § 36, п. 2, 1, Б, б
Бéтті § 128, п. 3
бетхо́венський § 147, п. 3
Бéжецьк § 149, п. 1, 3
Бéла § 144, п. 11
Бéлгород § 149, п. 1, 3
Бéлий § 144, п. 11
Бéликов § 144, п. 7, 3, г
Белі́нський § 144, п. 3, 4
Белóво § 149, п. 1, 3
Белорéцьк § 149, п. 1, 3
Б'éрнсон § 132
б'éться § 115, п. 6, 3, прим. 2
б'еф § 138, п. 1, 1
Бжозóвич § 144, п. 6, 2
Бика́ § 82, III, п. 1, 2, к
бі́ти § 115, п. 3, 2, а
бі́тий § 119, п. 2, 2
Біаррі́ц § 129, I, п. 2
біатло́ну § 82, III, п. 2, 4
бі́бл. § 62, п. 1
бібліоте́ка § 123
Бі́блія § 53, п. 4
бі́гти § 115, п. 3, 1; п. 5, прим.; § 116, п. 2, 3, прим. 2
бі́гу § 82, III, п. 2, 1, в
бідáха § 67, I, п. 1
б́знес § 129, I, п. 6
б́знесме́н § 134
б́знес-план § 36, п. 2, 1, Б, а
б́знес-проéкт § 36, п. 2, 1, Б, а
бійце́м § 85, п. 1
бійцю́ § 87, п. 3
бі́к § 66, II, а
Бі́ла § 149, п. 1, 3
Бі́лаЗ (Бі́лоруський автомобі́льний заво́д) § 61, п. 3, прим. 2
Бі́ла олі́мпіада § 52, п. 2
Бі́ла Підля́ська § 149, п. 1, 3

- Біла Цёрква* § 50, п. 1, прим.;
 § 153, п. 2; § 154, п. 1, 1; п. 2, 6
- Біле* § 149, п. 1, 3
- Біле мо́ре* § 154, п. 2, 6
- білий-білий* § 35, п. 6, 1
- біліти* (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, б
- білка́* § 82, III, п. 2, 6
- Білл* § 128, п. 3
- білль* § 128, п. 1
- Біловéзька Пу́ца* § 50, п. 1, прим.;
 § 149, п. 1, 3
- Біловéрхий* § 141
- білокрі́ці* § 36, п. 1, 2
- білолі́ций* (парадигма) § 103,
 прим. 2
- біломо́рський* § 154, п. 2, 6
- біломо́рці* § 154, п. 2, 6
- Білопі́лля* § 154, п. 2, 1
- білопі́льський* § 154, п. 2, 1
- Білору́си* § 95, п. 1, прим. 1
- білору́ска* § 49, п. 6
- Білору́сь* § 95, п. 1, прим. 1; § 149,
 п. 1, 3
- Білосто́к* § 149, п. 1, 3
- Білоце́ркiвський* § 146, п. 4
- білоце́ркiвський* § 153, п. 2; § 154,
 п. 2, 6
- білоце́ркiвці* § 154, п. 2, 6
- білува́тий* § 33, п. 7
- бі́льш вда́лий* § 104, п. 1, 2
- бі́льш глибо́кий* § 104, п. 1, 2
- бі́льший* § 104, п. 1, 3
- бі́льш-ме́ни* § 35, п. 6, 2, б
- біоці́кл* § 35, п. 5, 2
- біржові́й* § 33, п. 6
- Бірма* § 50, п. 8
- Бісмарк* § 128, п. 4
- бісмаркі́вський* § 147, п. 3
- Благовéщенськ* § 149, п. 1, 3
- Благовéщення* § 53, п. 3
- Благода́рне* § 150, п. 1
- благосло́вeнний* § 29, п. 3, 2
- блаже́нна Феодо́ра* § 53, п. 2,
 прим. 1
- блаже́нний* § 29, п. 3, 2; § 53, п. 2,
 прим. 1
- блаже́нно* § 29, п. 3, 2
- блакі́тно-сі́ній* § 40, п. 2, 2, г
- Бле́квуд* § 134
- Бле́ксміт* § 124, п. 2
- блі́жній* § 33, п. 1; § 102, 2
- блі́жчий* § 104, п. 1, 1
- блізькі́й* § 26, п. 2, 1, а
- блізькі́сть* § 26, п. 2, 1, а
- блізько́* § 26, п. 1, 1; п. 2, 1, а
- блиск* § 28
- блі́снути* § 28
- блідолі́ций* § 103, прим. 2
- бліндажа́* § 82, III, п. 2, 5
- блі́цнові́ни* § 35, п. 5, 3
- блі́цпо́нітування* § 35, п. 5, 3
- бло́гер* § 122, п. 1
- блок* § 121, п. 1, 1; § 140, II
- бло́ка* § 82, III, п. 2, 3; п. 2, 9,
 прим.
- блок-систе́ма* § 36, п. 2, 1, Б, а
- бло́ку* § 82, III, п. 2, 3; п. 2, 9,
 прим.
- Блохі́ни* § 49, п. 5
- бу́за* § 121, п. 1, 1
- блю́мінг* § 121, п. 1, 2
- Бляйбтро́й* § 136, п. 1
- боа́* § 140, 1
- бобові́ння* § 32, п. 6
- Бобри́нця* § 82, III, п. 1, 2, к
- бобсле́ю* § 82, III, п. 2, 4
- бовва́н* § 29, п. 4
- боввана́ти* § 29, п. 4
- Бог* § 9, п. 3, 5, е; § 53, п. 1; п. 2
- Богда́н* § 143
- Богда́на* § 66, I; § 82, III, п. 1, 1

- Богдáne* § 87, п. 3
Бог Дух Святій § 53, п. 2
бог зна колі § 53, п. 2, прим. 3
бог з ним § 53, п. 2, прим. 3
богіня Гeра § 53, п. 1, прим.
богї Стародавнього Єгїпту § 53, п. 1, прим.
Богорóдиця § 53, п. 2
Бог Отeць § 53, п. 2
бог Посейдóн § 53, п. 1, прим.
Бог Син § 53, п. 2
бог торгівлі § 53, п. 1, прим.
Бóгу § 82, III, п. 2, 5
бодибілдінг § 35, п. 5, 2
бодіáрт § 35, п. 5, 2
боездáтність § 35, п. 2, 4
бóсeнь § 76, прим. 1
боeць § 67, II, п. 2
боeць-патріóт § 37, п. 1, 1
бо ж § 43, п. 2, 1
Бóже § 53, п. 2, прим. 3; § 87, п. 3
бóже § 53, п. 2, прим. 3
бóже збав § 53, п. 2, прим. 3
божeствeнний § 29, п. 3, 2
божeствeнно § 29, п. 3, 2
Бóжий прóмисел § 53, п. 2
бóзна в кóго § 39, п. 2
бóзна-чий § 44, п. 3, 2
бóзна-щo § 39, п. 2
бóзна-як § 44, п. 3, 2
«ббїнг» § 58, п. 2
«Ббїнг 777» § 58, п. 2
бойкїня § 32, п. 4
бойовїй § 33, п. 6
Бóкна-фіóрд § 154, п. 3, 4
бóксу § 82, III, п. 2, 4
болгáр § 89, п. 1, прим.
болгáри § 88, п. 1, прим.
болгáрин § 5
Болгáрд § 35, п. 4, 1
Бóлдіно § 153, п. 1
бóлдінський § 153, п. 1
боліт § 89, п. 2
болітець § 89, п. 2, прим.
болітце § 9, п. 3, 2, б
Бологé § 150, п. 1
болóто § 9, п. 3, 2, б; § 67, II, п. 1, прим.
бóлю § 82, III, п. 2, 1, б
бонапартизм § 49, п. 5
бóндар § 67, II, п. 2
бонн § 76, прим. 2
бóнна § 76, прим. 2; § 128, п. 1
бóра § 82, III, п. 2, 9, прим.
борeць § 9, п. 3, 5, а; § 32, п. 3
Борїса § 82, III, п. 1, 1
Борїсівна § 32, п. 11
Борїсов § 144, п. 7, 3, б
«Борїспіль» § 50, п. 14
Борїспіль § 148, прим.
Борїсполя § 82, III, п. 1, 2, к
Бористeн § 123
Борисфeн § 123
Бóричів Тік § 50, п. 11
борідка § 9, п. 3, 2, а
борінка § 9, п. 3, 2, а
Боровé § 152, п. 3
Боровикóвський § 9, п. 3, 5, е
Боровичі § 149, п. 4, 3, д
бородá § 9, п. 3, 2, а
Бородіно § 149, п. 4, 1, в; § 150, п. 2; § 152, п. 3, прим.
боронá § 9, п. 3, 2, а
боротьбїст § 32, п. 14
борсукóві § 86, п. 3, 2, прим. 1
борсукóу § 86, п. 3, 2, прим. 1
бóрта § 82, III, п. 2, 9, прим.
бóрту § 82, III, п. 2, 9, прим.
бóру § 82, III, п. 2, 6; § 82, III, п. 2, 9, прим.
борцїу § 82, III, п. 2, 6

- Босій* § 144, п. 11
босій § 101, 1
босоніж § 41, п. 1, 8
бостон § 50, п. 12
Ботвінник § 144, п. 7, 3, б
Ботев § 144, п. 3, 3
Боттічеллі § 128, п. 3
боулінгу § 82, III, п. 2, 4
бою § 86, п. 2, 2
боягуз § 19, п. 1, 2
боягузтво § 19, п. 1, 2
боягузький § 19, п. 1, 2
боязкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
боязкість § 26, п. 2, 1, а, прим.
боятися § 115, п. 3, 1
бра § 140, 2
брав § 115, п. 9; § 120, п. 2
бравісимо § 128, п. 1
бравіши § 120, п. 2
Бразілія § 129, III, п. 6
брала § 115, п. 9
брали § 115, п. 9
брало § 115, п. 9
Бранденбург § 154, п. 2, 5
бранденбурзький § 154, п. 2, 5
брат § 19, п. 2; § 88, п. 2,
 прим. 2
брате Пётре § 87, п. 4, прим. 2
брати § 11, п. 2
браті § 88, п. 2, прим. 2; § 93
братик § 32, п. 1
братимемось § 115, п. 9, прим. 3
братиметесь § 115, п. 9, прим. 3
братимусь § 115, п. 9, прим. 3
братів § 9, п. 1, 1, в
братів (парадигма) § 103
брат-і-сестра § 36, п. 2, 1, А, г
братній § 33, п. 1; § 102, 3
братове § 88, п. 2, прим. 2; § 93
братство § 19, п. 2
братський § 19, п. 2
браття § 88, п. 2, прим. 2
брать § 118, прим. 1
браузер § 133
браунінг § 49, п. 5; § 133
Брахма § 49, п. 7, 1; § 53, п. 1
брахман § 122, п. 4
брек § 133
Брест-Литовськ § 52, п. 2,
 прим. 2
*Брест-Литовський мірний
 договір* § 52, п. 2, прим. 2
Бретань § 152, п. 1, III
Бретон де лос Еррерос § 49, п. 2
Брёттон-Вудс § 52, п. 2, прим. 2
Брёттон-Вудська конференція
 § 52, п. 2, прим. 2
брехати § 11, п. 2; § 116, п. 2, 3,
 прим. 2
Бреча § 82, III, п. 1, 2, к
бригада § 5; § 129, III, п. 1
бригадір § 32, п. 14
брізки § 28
брізнуту § 28
бринькати § 27, п. 2
бриньчати § 27, п. 2
Британія § 129, III, п. 4
британський § 129, III, п. 4
брід § 50, п. 11
Брієнн § 129, III, п. 4, прим. 2
Брокес § 128, п. 4
брому § 82, III, п. 2, 6
Броневський § 144, п. 2; 10
Бронниці § 149, п. 4, 1, б;
 п. 4, 3, д
бронхіту § 82, III, п. 2, 1, б
брошура § 130, п. 2
брутто § 128, п. 1
Брюкнер § 128, п. 4
брызк § 28
брызнути § 28
Брянськ § 151, п. 2, 2

- БУ-1* § 35, п. 6, 5
Бувало § 140, 5
бўблика § 82, III, п. 1, 2, і
бўбличка § 82, III, п. 1, 2, і
бува́ти § 115, п. 3, 2, г, прим.
Буг § 152, п. 1; § 153, п. 2, 1; *на*
Бу́зі § 152, п. 1; *по Бу́гу* § 152,
 п. 1
бугае́ві § 86, п. 3, 2, прим. 1;
 прим. 2
бугаі́ § 86, п. 3, 2, прим. 1
Бугаіо́в § 144, п. 4, 1
бугаю́ § 86, п. 3, 2, прим. 2
Бу́гом § 152, п. 1
буд. § 62, п. 1
Бу́дда § 49, п. 7, 1; § 53, п. 1;
 § 140, I
буді́нках § 93
буді́нкові § 83, п. 1; § 86, п. 2, 1
буді́нку § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 1;
 § 86, п. 2, 1
буді́нок § 84, п. 2; *буді́нок № 28-Г*
 § 35, п. 6, 6
Буді́нок учи́теля § 54, п. 3
буді́ночок § 10, п. 1
буді́вник § 9, п. 1, 2
буді́вника́ § 84, п. 1
буді́вничий § 103, прим. 1
будмайдáнчик § 35, п. 4, 2
бу́дній § 102, 1
бу́дова § 9, п. 1, 2
бу́дований § 119, п. 2, 1
будува́ти § 34, п. 1; *будува́ти* (па-
 радигма) § 115, п. 3, 2, г
бу́дь-де́ § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
бу́дь-ко́лі § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
бу́дь-ку́ді § 41, п. 3, 3
бу́дь на чо́му § 39, п. 2
бу́дь у ко́го § 39, п. 2
бу́дь-хто́ § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
бу́дь-чий § 39, п. 2
бу́дь-що́ § 39, п. 2
бу́дь-що-бу́дь § 41, п. 3, 5
бу́дь-які́й § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
Будя́к § 49, п. 7, 3
Буе́нос-Ай́рес § 154, п. 3, 3
буе́нос-а́йреський § 154, п. 3, 3
бу́єр § 126
Буе́рако́в § 144, п. 3, 2
бузку́ § 82, III, п. 2, 2, б
бу́зький § 153, п. 2, 1
бу́й-ту́р § 36, п. 2, 1, Б, а
бу́кв § 76, прим. 1
бу́ква § 76, прим. 1
бу́квар § 67, II, п. 2
Бу́кінге́м § 128, п. 4
Букові́на § 50, п. 6, прим.
бу́кові § 83, п. 1
бу́ксірува́ти § 34, п. 3
бу́ксува́ти § 34, п. 3
бу́ку § 83, п. 1
бу́лата § 82, III, п. 2, 9, прим.
бу́лату § 82, III, п. 2, 9, прим.
бу́лл § 76, прим. 2
бу́лла § 76, прим. 2; § 128, п. 1
Було́нський Ліс § 50, п. 1, прим.
Було́нь § 139, 2
Було́нь-сьюр-Мер § 50, п. 2, прим.;
 § 154, п. 3, 5
було́нь-сьюр-ме́рський § 154,
 п. 3, 5
бу́льв. § 62, п. 1
бу́льва́р (парадигма) § 68, II
бу́льва́р Та́раса Шевче́нка § 50,
 п. 11
бу́льдо́г § 121, п. 1, 2
бу́льйо́н § 8, п. 1, 2; § 139, 1
бу́лькота́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, е
бу́лькота́ти § 115, п. 3, 1
бундесра́т § 54, п. 5, прим. 4
бу́р § 26, п. 2, 2; § 76, 1

Бург-ель-Араб § 154, п. 3, 5
бург-ель-арабський § 154, п. 3, 5
бурелом § 35, п. 2, 3
бурею § 72
буржуа § 140, 1
буріти § 32, п. 5
бурі § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1
буріння § 32, п. 5
буркуну § 82, III, п. 2, 2, б
бурмотіти § 115, п. 3, 1
бурхливий § 101, 1
бурю § 71
буря § 67, I, п. 2
буряк § 7, п. 2, прим.
бурям § 77, 2
бур'ян § 7, п. 2
буряний § 7, п. 2, прим.
Бусел § 142, п. 1
бути § 115, п. 7; п. 8, 1, а
буття § 27, п. 5
бухоблік § 35, п. 5, 1
буц § 27, п. 7
бюджет § 138, п. 2, 2
Б'юкенен § 138, п. 1, 1
Бюлов § 140
Бюлова § 140
Бюловом § 85, п. 3, 1
бюро § 138, п. 2, 2; § 140, 5
б'ють § 4, п. 1
Бюффон § 138, п. 2, 2
Бядуля § 144, п. 12, прим.
бязь § 138, п. 2, 2
Бялий § 144, п. 11

В

В § 155, п. 2, прим., 2, а
В-47 § 58, п. 4
Вавіловський § 144, п. 7, 3, б
вага § 66, I
вагань § 89, п. 2
вагомість § 66, III

вагона § 82, III, п. 1, 2, б
вагончика § 82, III, п. 1, 2, б
важкий-такі § 44, п. 3, 1
важкоатлет § 35, п. 1
важкопрогнозований § 40, п. 1, 2, в
важкорозчинний § 40, п. 1, 2, в
важчий § 104, п. 1, 1
Вайзенборн § 136, п. 1
Вайнрайх § 136, п. 1
вакуоля § 121, п. 1, 2; § 140
вал § 50, п. 11
вала § 82, III, п. 2, 9, прим.
Валенсія § 121, п. 2
валентно пов'язаний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
Валеріївна § 32, п. 11
Валерія § 66, I
Валер'ян § 7, 2
валідé § 140, 3
Валки § 153, п. 2
валківський § 153, п. 2
валу § 82, III, п. 2, 5; п. 2, 9, прим.
Валуа § 140, 1
Валуйки § 149, п. 4, 3, е
вальсу § 82, III, п. 2, 4
Вальтер Скотт § 147, п. 3
вальтер-скоттівський § 147, п. 3
ван Бетховен § 147, п. 3
Ван Гог § 49, п. 2
Вандрієс § 130, п. 1
Ванзее § 137
ванілі § 95, п. 1
ваніллю § 95, п. 3, 1
ваніль § 125
Ван Мен § 49, п. 3; § 146, п. 1, 6
ванн § 76, прим. 2
ванна § 76, прим. 2; § 128, п. 1
Ванó § 140, 5
вантаж § 67, II, п. 3

- вантажі § 91, п. 2
 вантáжно-розвантáжувальний § 40, п. 1, 2, б, прим.
 Варáнгер-фіóрд § 50, п. 5
 варéний § 29, п. 3, 2, прим.
 вáрений § 29, п. 3, 2, прим.
 варéння § 9, п. 3, 4
 вáрення § 9, п. 3, 4
 вáриво § 32, п. 2
 варíти (парадигма) § 115, п. 3, 1
 варíння § 9, п. 3, 4
 Варнго́ген фон Ёнзе § 49, п. 2
 варт § 101, 3
 Василéва § 33, п. 6, б
 Васи́лішин § 83, п. 2, 2, прим.
 Васи́лішинові § 83, п. 2, 2, прим.
 Васи́лішину § 83, п. 2, 2, прим.
 Васи́лів § 9, п. 1, 1, в; § 33, п. 6, б
 Васи́лівна § 32, п. 11
 Васи́ль § 143
 Васи́ль-Костянти́н § 146, п. 3, 1
 Васи́льович § 32, п. 11
 Васи́ля § 82, III, п. 1, 1
 Васи́ля Сéника § 142, п. 3, прим. 2
 Васько́ § 22, 4
 ват § 89, п. 1, прим.; § 128, п. 1; 3
 Ватика́н § 129, III, п. 5
 ватика́нський § 129, III, п. 5
 Ватика́ну § 82, III, п. 2, 5
 ва́тів § 89, п. 1; прим.
 Ватт § 128, п. 3
 Вахта́нг § 122, п. 1
 Ваи § 60, п. 2
 ваш § 110
 Ва́шингто́н § 124, п. 1; § 129, III, п. 3; § 144, п. 7, 3, а
 Ва́щенко § 22, 4
 Вацу́к § 22, 4
 вбік § 41, п. 1, 2
 ввéчері § 41, п. 1, 2
 ввіч § 29, п. 1, 1
 ввічливий § 29, п. 1, 1
 вво́лю § 41, п. 1, 2
 вгóлос § 41, п. 1, 2
 вгорі́ § 41, п. 1, 2
 вгóру § 41, п. 1, 2
 вда́ча § 23, п. 3
 вдень § 41, п. 1, 2
 вдо́світа § 41, п. 1, 7
 веб-API § 35, п. 5, 2, прим.
 Ве́бстер § 124, п. 1
 вебсторі́нка § 35, п. 5, 2
 Веденéєв § 144, п. 3, 3
 ведме́диць § 78, 1
 ведмеді́ще § 66, II, б
 Ведме́дієв § 141
 ведмі́дь § 66, II, б
 ве́жа § 67, I, п. 3
 Вéзербі́ § 124, п. 2
 ве́ктора § 82, III, п. 1, 2, в
 Велáскес § 121, п. 1, 1
 ве́летень § 32, п. 3; § 66, II, а
 ве́летневі́ § 83, п. 1
 ве́летні́ § 88, п. 2
 ве́летню́ § 83, п. 1
 Вели́ка французька револю́ція § 52, п. 1
 Вели́кдень § 53, п. 3
 вели́кий § 1; § 104, п. 1, 3
 Вели́кий Віз § 51
 Вели́кий каньйо́н § 151, п. 2, 2
 Вели́кий піст § 53, п. 3
 вели́кий-превели́кий § 35, п. 6, 2, г
 Вели́кий У́стюг § 150, п. 1; § 154, п. 1, 1
 Вели́кі Лу́ки § 152, п. 4, 1; § 153, п. 2, 2
 великолу́цький § 153, п. 2, 2
 Велико-Ті́рново § 150, п. 1
 ве́лич § 1

- величезний* § 1
Велічков § 144, п. 6
велічний § 101, 1
Веллінгтон § 124, п. 1
велопробіг § 36, п. 1, 4
велосипед § 121, п. 1, 1
Вельгórський § 144, п. 2
вельмóжа § 67, I, п. 3
Венгеров § 144, п. 2
Венгжинóвич § 144, п. 9, 2
Венéра § 49, п. 7, 2
Венéра Мілóська § 55, п. 2
Вене́ція § 140, I
верболі́з § 36, п. 1, 3
Верболóзи § 154, п. 2, 4
верболóзівський § 154, п. 2, 4
вѣрб'я § 7, п. 1, прим.
Вергі́лій § 122, п. 3
Вергі́лій § 122, п. 3
Вереса́в § 144, п. 3, 2
Вериківський § 9, п. 3, 5, е
вѣрнений § 119, п. 2, 2, прим., 1
Верні́городок § 154, п. 2, 3
вернигородо́цький § 154, п. 2, 3
верну́ти § 119, п. 2, 2, прим., 1
вѣрнутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
Верса́ль § 50, п. 5, прим.; § 125
Верса́льський мир § 55, п. 1
Верса́льський мі́рний до́говір
 § 52, п. 1
верст § 76, 1
верста́ § 76, 1
верста́льник § 32, п. 1
верста́льниця § 32, п. 4
верств § 76, 1
верствá § 76, 1
версто́в § 76, 1
Вѣрті́нг § 135
верті́ти § 115, п. 5
верф § 140
вѣрф'ю § 95, п. 3, 2
верхі́в'їв § 89, п. 1
вѣрхній § 102, 1
Верхньодніпро́вськ § 148; § 154,
 п. 2, 1
верхньодніпро́вський § 154,
 п. 2, 1
верхньолю́жицький § 35, п. 1
Вѣрхня Сі́лезія § 154, п. 1, 1
верхові́ть § 89, п. 2
Верхо́вна Ра́да Украї́ни § 54, п. 1
верхо́вний § 9, п. 3, 5, е
Верхо́вний Архіспі́скоп § 53,
 п. 6
Верхо́вний Суд § 54, п. 1
верше́чок § 32, п. 8
вершо́к § 32, п. 13
Верьо́вкін § 144, п. 4, 2
весéлий § 101, 1
Веселóвський § 144, п. 2
весéлощам § 100, п. 3, 1
весéлощами § 100, п. 5, 1
весі́лля § 66, II, б
весі́ль § 89, п. 2
Вѣсла́в § 144, п. 2
вєсла́р § 67, II, п. 3
весня́ний § 101, 1
вєсті́ § 9, п. 1, 1, е
Вєст-І́ндія § 154, п. 3, 4
вєсь (парадигма) § 113
Вєтлúга § 149, п. 1; § 153,
 п. 2, 1
вєтлúзький § 153, п. 2, 1
вєчѣря́ § 10, п. 1; § 10, п. 1
вєчі́рній § 102, 1
вєчі́рня § 54, п. 8
вєчорі́ § 10, п. 1; § 10, п. 2, 2
вѣчорі́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
вєчорі́ти § 10, п. 2, 4
вѣчору́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
В'єнтья́н § 139, 1
взає́мини § 23, п. 3

- в затишку* § 41, п. 2, 1
взвóду § 82, III, п. 2, 2
взímку § 41, п. 1, 2
взнакі § 41, п. 1, 2
взúтий § 119, п. 2, 2
взуття «Крокс» § 58, п. 1
Ви § 60, п. 2
ви (парадигма) § 108
вiбери § 116, п. 1, 2
вiберiм § 116, п. 1, 2
вiберiмо § 116, п. 1, 2
вiберiть § 116, п. 1, 2
вибирáти § 11, п. 2
вибóистий § 33, п. 5
Вiборг § 153, п. 2, 1
вiборець § 9, п. 3, 5, а
вiборзький § 153, п. 2, 1
вiбою § 82, III, п. 2, 9
вiвершениий § 29, п. 3, 2, прим.
вiвeришувати § 11, п. 2
вiволiкати § 11, п. 2
вiволокти § 11, п. 2
вiгiд § 76, 1
вигiд § 76, 1
вiгода § 76, 1
вигóда § 76, 1
вiгребти § 11, п. 2
вигрiбати § 11, п. 2
вид. § 62, п. 1
Видавництво § 60, п. 1
видавництво «Рáнок» § 54, п. 5
вид-во § 62, п. 2
вiдимо-невiдимо § 35, п. 6, 2, б
видовженотупоконiчний § 40,
 п. 1, 2, в, прим. 2
вiду § 82, III, п. 1, 2, г
вiжени § 116, п. 1, 2
вiженiм § 116, п. 1, 2
вiженiмо § 116, п. 1, 2
вiженiть § 116, п. 1, 2
вiзволь § 116, п. 2, 3
вiзвольмо § 116, п. 2, 3
вiзвольте § 116, п. 2, 3
вiйжджений § 115, п. 6, 1
вiйжджувати § 115, п. 6, 2
вiйдiти § 28
вiзнiй § 28
Виконáвець § 60, п. 1
виконрóб § 35, п. 5, 1
вiкоренення § 11, п. 2
вiкоренити § 11, п. 2
викорiнювання § 11, п. 2
викорiнювати § 11, п. 2
викóчувати § 115, п. 6, 2
викрúчуваний § 34, п. 1
викрúчування § 34, п. 1
викрúчувати § 34, п. 1
Вiкса § 149, п. 5
вил § 100, п. 2, 3
вiла § 100, п. 1, 3; п. 4, 1
вiлам § 100, п. 3, 1
вiлами § 100, п. 5, 1
вiлах § 100, п. 6
вiменем § 98, п. 4
вiменi § 98, п. 2; 3; 5
вимiрiю § 116, п. 2, 3, прим. 3
вiм'ї § 98, п. 5
вiм'їв § 99, п. 2
вiмовити § 11, п. 1
вiмовляти § 11, п. 1
вiмостити § 115, п. 5
вiмоцений § 115, п. 6, 1
вiмоцувати § 115, п. 6, 2
вiмпел § 129, I, п. 6
вiм'ю § 98, п. 3; п. 5
вiм'я § 66, IV, б; § 98, п. 1; 2; 5;
 § 99, п. 1; 4; на *вiменi* § 98, п. 5;
 по *вiменi* § 98, п. 5
вiм'ям § 98, п. 4; § 99, п. 3
вiм'ями § 99, п. 5
вiм'ях § 99, п. 6
вiнен § 101, 3

- вино § 140, 5
Виногра́дов § 144, п. 7, 3, б
Виногра́довим § 85, п. 3, 1
Виногра́дово § 149, п. 4, 3, в
вино «Перлі́на стéпу» § 58, п. 1
вино́шувати § 11, п. 1; § 115,
п. 6, 2
вип. § 62, п. 1
випа́дку § 82, III, п. 2, 9
випе́кти § 11, п. 2
випі́кати § 11, п. 2
випо́ліскувати § 11, п. 2
випо́лоскати § 11, п. 2
випро́вадити § 11, п. 1
випро́воджа́ти § 11, п. 1
випу́ск § 28
випу́скний § 28
вир § 67, II, п. 1
виробля́ють § 120, п. 1
виробля́ючи § 120, п. 1
виробни́цтво § 9, п. 3, 5, е
Виробни́че акціо́нерне това-
рі́ство «Полігра́фкні́га»
§ 54, п. 4
ві́рок § 9, п. 3, 5, е
ві́ростити § 11, п. 1
виро́щувати § 11, п. 1
ві́селок § 9, п. 1, 1, а
виск § 28
ві́скнути § 28
ві́слати § 11, п. 2
ві́слову § 82, III, п. 2, 9
висо́кий § 19, п. 2
Висо́кі Догові́рні Сторо́ни § 60,
п. 1
вісо́ко § 1
висо́коврожа́йний § 40, п. 1, 2, а
висо́когі́р'я § 36, п. 1, 2
висо́коопла́чуваний § 40,
п. 1, 2, в
височéнний § 29, п. 3, 1
височéнно § 29, п. 3, 1
височі́на § 95, п. 1, прим. 2
височі́нню § 95, п. 3, 1
височі́нь § 95, п. 1, прим. 2
Виспа́нський § 144, п. 8; 11
ві́ссати § 29, п. 4
вистилáти § 11, п. 2
Ві́тегра § 149, п. 5
ві́ти (парадигма) § 115,
п. 3, 2, а
втри́ця́ка § 67, I, п. 1
Вифле́м § 129, III, п. 6
ві́хований § 29, п. 3, 2, прим.
вихова́тель § 32, п. 3
виховни́й § 40, п. 2, 2, а
ві́хор § 67, II, п. 1
ві́хору § 82, III, п. 2, 1, г
Ві́шгород § 35, п. 4, 1
Ві́шгоро́да § 82, III, п. 1, 2, к
ві́шіє́нь § 10, п. 1
Ві́шній Волочо́к § 153, п. 2, 2;
§ 154, п. 1, 1
ви́шньоволо́цький § 153, п. 2, 2
ві́ще § 19, п. 2
ві́щий § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
Віа́рдо́ § 129, I, п. 2; § 140, 5
ві́бра́ція § 129, I, п. 6
ві́в § 115, п. 9, прим. 1
ві́вса § 88, п. 3
ві́вса́ § 82, III, п. 2, 2, б
ві́втаря́ § 82, III, п. 1, 2, і
ві́вто́рка § 82, III, п. 1, 2, д
ві́вці § 78, 1, прим.
ві́вця́ § 9, п. 1, 1, г
ві́вча́р § 67, II, п. 2
ві́вча́рка § 59, п. 1
ві́гва́му § 82, III, п. 2, 5
ві́дбо́ю § 82, III, п. 2, 9
ві́два́жний § 101, 1
ві́два́р § 67, II, п. 1
ві́дгоро́джува́ти § 11, п. 1

- відгуку* § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
віддавна § 41, п. 1, 4
віддати § 29, п. 1, 1
відділ § 29, п. 1, 1
відділ загального мовознавства Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України § 54, п. 6
відеозапис § 35, п. 3, 1
відеофільм § 36, п. 1, 4
відер § 89, п. 2; прим.
відзнака Міністерства внутрішніх справ України § 57, п. 1
відзнака Президента України § 57, п. 1
від'їзд § 7, п. 4
відкриттів § 89, п. 1
відкриття § 30, п. 1, 1; § 31, п. 2
відмінка § 82, III, п. 1, 2, г
відміннице § 74, 2
відмінницею § 72
відмінниці § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 81
відмінниця § 78, 1
відмінницю § 71
відмінниця § 67, I, п. 2; *відмінниця (парадигма)* § 68, I
відмінницям § 77, 2
відмінницями § 79, 2
відніні § 41, п. 1, 1
відношення § 115, п. 6, 3
відомостей § 96, п. 2
відповідей § 96, п. 2
відповіді § 96, п. 1
відповідний § 101, 1
відповідям § 96, п. 3
відповідями § 96, п. 4
відповідях § 96, п. 5
відповісті § 115, п. 7
відразу § 41, п. 1, 2
від ранку до вечора § 41, п. 2, 2
відсоткова — *1,5%-ва компенсація* § 35, п. 6, 7
відсоткове — *1,5%-ве підвищення* § 35, п. 6, 7
відсотковий — *1,5-відсотковий* § 40, п. 2, 3, в; *1,5%-й прибуток* § 35, п. 6, 7
відстань § 31, п. 2
відсутній § 102, 1
від сьогодні § 41, п. 1, 1, прим.
відтепер § 41, п. 1, 1
відчувати § 115, п. 3, 2, г, прим.
візаві § 129, I, п. 5
візьмемось § 115, п. 9, прим. 3
візьметесь § 115, п. 9, прим. 3
візьмуть § 115, п. 9, прим. 3
війн § 76, прим. 1
Війон § 125
військкомат § 29, п. 1, 2
військо § 26, п. 2, 1, а
військовозобов'язаний § 40, п. 2, а, прим.
військово-морський § 40, п. 2, 2, а
військовополонений § 40, п. 2, 2, а, прим.
військово-польовий § 40, п. 2, 2, а
військово-спортивний § 40, п. 2, 2, а
війську § 86, п. 2, 1
вік § 21, п. 1
вікэнд § 124, п. 1
вікно § 9, п. 2, 1; п. 3, 1, б
вікон § 89, п. 2; прим.
віконець § 89, п. 2, прим.
віконечко § 32, п. 8
віконниця § 29, п. 1, 3
Віктор § 143, п. 2, прим. 2
Вікторович § 32, п. 11

- віку* § 82, III, п. 1, 2, д
ВІЛ-інфекція § 35, п. 6, 8
вілл § 76, прим. 2
вілла § 76, прим. 2; § 128, п. 1
ВІЛ-СНІД § 35, п. 6, 9
Вільнєв § 132
вільний § 9, п. 1, 2
вільно конвертований § 40, п. 1, 2,
 в, прим. 1
Вільсон § 121, п. 1, 2; § 124, п. 1
Вільхівця § 82, III, п. 1, 2, к
Вільшанська Новоселіця § 154,
 п. 3, 6
вільшансько-новоселіцький § 154,
 п. 3, 6
він (парадигма) § 108
Він М'їн § 49, п. 4
Вінницькі Стави § 154, п. 3, 6
вінницько-ставський § 154, п. 3, 6
Вінниця § 29, 1, 3; § 148; *Вінниця*
 (парадигма) § 68, I
Вінниччина § 50, п. 6, прим.
Вінніпег § 124, п. 1
вінця § 27, п. 3; § 100, п. 1, 3; п. 4, 1
вінцям § 100, п. 3, 2
вінцями § 100, п. 5, 2
віньєтка § 139, 1
Він'ї § 3, 2; § 139, 1; § 140, 4
ВІІІ-зала § 35, п. 6, 8
Віра § 144, п. 1
Вірджинія § 129, III, п. 3
вірменів § 89, п. 1, прим.
Вірменська апостольська церква
 § 53, п. 5
віри § 84, п. 2, прим.
вірша § 84, п. 2, прим.
вісім (парадигма) § 105, п. 2
вісімдесят § 105, п. 4
вісімдесят восьмий § 106, п. 2
вісімдесят восьмого § 106, п. 2
вісімдесятий § 106, п. 1
вісімнадцять § 105, п. 3
вісімсот § 105, п. 5
віск § 22, 2; 3
віски § 129, I, п. 5; § 140, 4
віслюкові § 86, п. 3, 2, прим. 1
віслюку § 86, п. 3, 2, прим. 1
вісник § 28
вісню § 95, п. 3, 1
вістей § 96, п. 2
вісті § 96, п. 1
вість § 28; § 66, III
вістям § 96, п. 3
вістями § 96, п. 4
вістях § 96, п. 5
вісь § 9, п. 1, 1, г; § 26, п. 1, 1;
 § 30, 1, 3
Віталій § 66, II, а
Віталію § 83, п. 1; § 87, п. 2
Віталія § 82, III, п. 1, 1
Віта-Поштова § 154, п. 3, 1
віта-поштової § 154, п. 3, 1
Вітебське воєводство § 50,
 п. 8
вітер § 9, п. 2, 1; § 66, II, б
Вітка § 149, п. 1, 3
Вітра § 82, III, п. 1, 1; п. 2, 1, г;
 § 84, п. 1
вітрище § 66, II, б; § 67, II, п. 3
вітровий § 33, п. 6
вітру § 82, III, п. 2, 1, г
вітряка § 82, III, п. 1, 2, ж
Вітгенштайн § 136, п. 1
віттова хвороба § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
Вітчизна § 60, п. 3
віцеконсул § 35, п. 5, 4
віцепрем'єр § 35, п. 5, 4
віч § 89, п. 3
вічі § 88, п. 2
вічко § 9, п. 3, 1, б
віч-на-віч § 41, п. 3, 5

- Вічне місто* § 50, п. 6, прим.
вічний § 21, п. 1
Віші § 129, III, п. 3
Вішну § 53, п. 1
віяло § 67, II, п. 1, прим.
в'їзд § 3, 3
війокати § 8, п. 1, 2
вклад § 23, п. 3
Вкраїна § 23, п. 3, прим.
вкрай § 41, п. 1, 2
вкупі § 41, п. 1, 2
влад § 41, п. 1, 2
влада § 23, п. 3
Владивосток § 23, п. 3; § 149,
п. 4, 3, г; § 152, п. 1, II; § 153,
п. 2, 2
владивостокський § 153, п. 2, 2
Владислав § 146, п. 2, 4
власкор § 35, п. 5, 1
власний § 23, п. 3
власноруч. § 62, п. 1
власноручн. § 62, п. 1
власноручний § 62, п. 1
влас. § 62, п. 1
властивий § 62, п. 1
властивість § 23, п. 3
влітку § 41, п. 1, 2
влучний § 33, п. 1
вмивсь § 44, п. 2, 3
вмівся § 44, п. 2, 3
в нагороду § 41, п. 2, 1
внаслідок § 42, п. 1, 1
вниз § 41, п. 1, 2
внизу § 41, п. 1, 2
внічію § 41, п. 1, 6
в ногу § 41, п. 2, 1
вночі § 41, п. 1, 2
Внуково § 150, п. 2
внутрішній § 102, 2
внутрішньообчній § 40, п. 1, 2, а
в обмін § 41, п. 2, 1
в обріз § 41, п. 2, 1
вовк § 9, п. 2, 2; § 66, II, б
Вовка § 82, III, п. 1, 2, к
вовк-жадніюга § 37, п. 1, 1
вовкові § 86, п. 3, 2, прим. 1;
прим. 2
вовку § 86, п. 3, 2, прим. 1;
прим. 2
вовченя § 32, п. 7
вовчика § 82, III, п. 1, 1
вовчійсько § 66, II, б
вовчіць § 78, 1
вогнище § 32, п. 10
вогнію § 82, III, п. 2, 1, г
Вогняна Земля § 50, п. 1, прим.
вогонь § 5; § 9, п. 2, 1
водень § 9, п. 3, 5, а
водити § 115, п. 5
водиєві § 86, п. 3, 1
водіння § 115, п. 6, 3
водно § 41, п. 1, 5
водносталь § 41, п. 1, 8
водню § 82, III, п. 2, 6
водовоз § 9, п. 3, 5, д
водогону § 82, III, п. 2, 7
вододілу § 82, III, п. 2, 7
водозабір § 35, п. 2, 1
Водолажченко § 22, 4
водоліз § 36, п. 1, 1
Водолазький § 22, 4
водопій § 9, п. 1, 1, а; § 36,
п. 1, 1
водопровід § 9, п. 3, 5, д
Водоп'янов § 144, п. 12
Водохрестя § 35, п. 2, 1
воєвода § 66, I
воєн § 76, прим. 1
воєнно-промисловий § 40,
п. 2, 2, а
воєнно-стратегічний § 40,
п. 2, 2, а

- вóжений* § 115, п. 6, 1
вoзiти § 115, п. 5
вoзiння § 115, п. 6, 3
вoiстину § 129, II, прим.
вoйна § 82, III, п. 1, 1
Вoїнов § 144, п. 7, 2
вoкзáлу § 82, III, п. 2, 5
Вoлга § 152, п. 1; § 153, п. 2, 1; *на*
Вoлзi § 152, п. 1
Вoлги § 152, п. 1
Вoлгoгpáд § 154, п. 2, 5
вoлгoгpáдський § 154, п. 2, 5
вoлe § 74, 2
вoлeйбoлу § 82, III, п. 2, 4
вoлeлюбний § 40, п. 1, 2, б
вoлзький § 153, п. 2, 1
вoлi § 91, п. 1, прим.
Вoлiнськa oблaсть § 50, п. 8
вoлiнський § 26, п. 2, 1, а; § 27,
 п. 2
вoлiв § 91, п. 1, прим.
Вoлл-стрiт § 129, III, п. 4,
 прим. 1
вoлo § 67, II, п. 1, прим.
Вoлoдiмiр § 146, п. 2, 4
Вoлoдiмiр Вeлiкий § 49, п. 9, 2
Вoлoдiмiр-Вoлiнський § 50,
 п. 1
Вoлoдiмiрe Хoмичу § 87, п. 4,
 прим. 4
Вoлoдiмiр Iвáнович Вepнáдський
 § 49, п. 1
Вoлoдiмiрський coбop § 53, п. 7
вoлoктi § 9, п. 3, 3
вoлoc § 9, п. 2, 3
вoлocьcя § 27, п. 5
вoлocький § 19, п. 1, 3; § 153,
 п. 2, 3
вoлox § 153, п. 2, 3
вoлox § 19, п. 1, 3
вoлoчiльник § 32, п. 1, прим.
- Вoлoшин* § 83, п. 2, 2, прим.
Вoлoшинoвi § 83, п. 2, 2, прим.
Вoлoшинoм § 85, п. 3, 1, прим.
Вoлoшинy § 83, п. 2, 2, прим.
Вoльвo § 140, 5
«вoльвo» § 58, п. 2
Вoльнoв § 144, п. 13, 1, б
вoльтiв § 89, п. 1
вoля § 9, п. 1, 2
вoля Гoспoдня § 53, п. 2
вoнá (парадигма) § 108
вoнi (парадигма) § 108
вoнo § 108
Вopдcвopт § 124, п. 2; § 135
вopiт § 100, п. 2, 3
вopiтця § 9, п. 3, 2, б
вopiтьми § 100, п. 5, 3
Вopoбiйoв § 8, п. 1, 2; § 144,
 п. 12
Вopoбiйoвa § 144, п. 4, 1
вopoжe § 10, п. 2, 4, прим.
вopoжiнням § 85, п. 2
Вopон § 49, п. 7, 3
Вopoнeж § 149, п. 1; § 153,
 п. 2, 1
вopoнeзький § 153, п. 2, 1
Вopонiв § 150, п. 3
Вopoнiж § 153, п. 2, 1
вopoнiзький § 153, п. 2, 1
вopoтa § 9, п. 3, 2, б; § 50, п. 11;
 § 100, п. 1, 3; *на вopoтax, на*
вopoтяx § 100, п. 6
вopoтaм § 100, п. 3, 1
вopoтaми § 100, п. 5, 3
вopoтáp § 67, II, п. 2
вopoтям § 100, п. 3, 1
вoceнi § 41, п. 1, 2
вoску § 82, III, п. 2, 6
вocтáннe § 41, п. 1, 4
вoсьмepo § 105, п. 10
вoсьмий § 26, п. 1, 1; § 106, п. 1

- восьмикутника* § 82, III, п. 1, 2, г
воцáний § 22, 3
воцiна § 22, 2
воякóві § 86, п. 3, 2, прим. 1
вояку § 86, п. 3, 2, прим. 1
вояцький § 22, 1
вояччина § 22, 1
впáм 'ятку § 41, п. 1, 3
впень § 41, п. 1, 2
вперéd § 41, п. 1, 2
вперémіш § 41, п. 1, 3
вплав § 41, п. 1, 3
вплач § 41, п. 1, 3
вплив § 23, п. 3
впливóвий § 23, п. 3
вподóвж § 41, п. 1, 7; § 42, п. 1, 1
в пóзику § 41, п. 2, 1
впóперек § 41, п. 1, 2
впóру § 41, п. 1, 2
впрáва § 23, п. 3
впродóвж § 42, п. 1, 1
врáження § 9, п. 3, 4
враз § 41, п. 1, 2
в рáзі § 42, п. 3
врáнці § 41, п. 1, 2
врéшиті § 41, п. 1, 2
врiвень § 41, п. 1, 2
врiвни § 41, п. 1, 2
врóзкид § 41, п. 1, 3
врóзлит § 41, п. 1, 3
врóзсит § 41, п. 1, 3
врóзтич § 41, п. 1, 3
Врубель § 23, п. 3; § 142, п. 1
вручну § 41, п. 1, 4
вряд § 41, п. 1, 2
врядi-годi § 41, п. 3, 4
Всеvиний § 53, п. 2
Всеволод Велике Гнiздó § 49, п. 9, 2
Вселénський Патрiáрх § 53, п. 6
всерéдині § 41, п. 1, 2
всесвiтний § 33, п. 1; § 102, 1
всесвiтньо-исторiчний § 40, п. 2, 2, д
всесвiту § 82, III, п. 2, 5
Всеукраїнська педагогiчна кон-ферéнция § 52, п. 2
вслiякий § 113, прим. 1
вслiд услiд § 41, п. 1, 2
всмак § 41, п. 1, 2
вступ § 23, п. 3
всьогó § 8, п. 2
всьогó-нá-всьогó § 41, п. 3, 5
всюдиxид § 9, п. 3, 5, д; § 35, п. 3, 2, а
всьiкий § 113, прим. 1
Вт § 62, п. 1
втiм § 41, п. 1, 6
вуглецевмiсний § 40, п. 1, 2, г
вуглецю § 82, III, п. 2, 6
вугляр § 67, II, п. 3
Вудро § 140, 5
вужéвi § 86, п. 3, 2, прим. 1; прим. 2
вужi § 86, п. 3, 2, прим. 1
вужу § 86, п. 3, 2, прим. 2
вужче § 19, п. 2
вужчий § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
вузлик § 32, п. 1
вузький § 19, п. 2; § 26, п. 2, 1, а
вузькодiалéктне § 40, п. 1, 2, г
вул. § 62, п. 1
вўлика § 82, III, п. 1, 2, ж
вўлицi § 78, 2
вўлиця Академiка Заболóтного § 50, п. 2
вўлиця 295-ї Херсонської Дивiзiї § 50, п. 11
вўлицями § 79, 2
«Вўлиця Обсерватóрна» § 50, п. 14
вулкán § 121, п. 1, 1

- вуса* § 88, п. 3
вуси § 88, п. 3
вух § 89, п. 3
вухами § 92, п. 1
вухо § 12, п. 2
в цілості § 41, п. 2, 1
вчена рада філологічного факультету § 54, п. 6
вчénня § 9, п. 3, 4
вчителеві § 86, п. 3, 1
вчителів § 91, п. 1
вчителю § 87, п. 2
вчорáшній § 33, п. 1; § 102, 2
вщерть § 41, п. 1, 2
В'южин § 144, п. 12
в'юн § 4, п. 1
Вюртемберг § 138, п. 2, 2
в'язам § 100, п. 3, 1
в'язáти § 115, п. 4
в'язи § 7, п. 1; § 100, п. 1, 1
в'язів § 100, п. 2, 2
в'язкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
в'язкість § 26, п. 2, 1, а, прим.
Вязьма § 151, п. 1, прим.
Вятка § 151, п. 1, прим.
В'ячеслав § 7, п. 1
- Г**
- г* § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
га § 62, п. 1
Гаáга § 5; § 153, п. 2, 1
гаáзький § 153, п. 2, 1
Гаáрово § 150, п. 2
Гáвлик § 144, п. 6, 2
Гаври́лів § 9, п. 3, 5, г
гаври́лівський § 9, п. 3, 5, г
Гаври́лово § 149, п. 4, 3, б
Гага́рін § 144, п. 7, 1
га́дка § 5
Га́дяча § 82, III, п. 1, 2, к
га́єві § 83, п. 1
газ. § 62, п. 1
газéта § 5
газéта «Літературна Україна» § 55, п. 3
газетя́р § 67, II, п. 3
газівни́к § 32, п. 1
газобало́н § 36, п. 1, 3
газогі́н § 36, п. 1, 1
газого́ну § 82, III, п. 2, 7
газопрові́д § 9, п. 3, 5, д
газопрові́дний § 9, п. 3, 5, д
га́ї § 86, п. 1, 1, прим. 1
Га́їті § 126
гайдама́ків § 76, 3
гаймори́ту § 82, III, п. 2, 1, б
гайморова порожни́на § 49, п. 9, 3, прим., 2
Гайнетди́н § 122, п. 1
гайови́й § 33, п. 6
гайо́к § 32, п. 13
Га́йсин § 152, п. 1, II
Га́й Ю́лій Цéзар § 146, п. 1, 3
гала́ктика § 51
гала́ктика Вели́ка Магелла́нова
Хма́ра § 51
гала́нтний § 121, п. 1, 1
Гала́тія § 129, III, п. 5, прим.
Га́лин § 101, 2
га́лицький § 22, 1; § 153, п. 2, 2
Га́лич § 153, п. 2, 2
Га́лича § 82, III, п. 1, 2, к
Галичи́на § 22, 1
гали́фе § 49, п. 5
га́лка § 26, п. 1, 3, прим.; § 27, п. 3, прим.
Га́ллія § 129, I, п. 2
га́лузей § 96, п. 2
га́лузю § 95, п. 3, 1
галу́ззя § 27, п. 5
га́лузі § 95, п. 1; п. 4

- галченя § 26, п. 1, 3, прим.; § 98, п. 1
- галченям § 98, п. 4
- галченяти § 98, п. 2
- галченяті § 98, п. 3; п. 5
- Гальва́ні § 140, 4
- Га́льченко § 26, п. 1, 3; § 27, п. 6
- Гальчу́к § 27, п. 6
- Га́лю § 74, 3
- Га́мбург § 153, п. 2, 1
- га́мбургер § 135
- га́мбургський § 153, п. 2, 1
- га́мма § 51
- Га́нгу § 82, III, п. 2, 5
- гандбо́л § 122, п. 4
- гандбо́лу § 82, III, п. 2, 4
- Га́нна § 29, п. 4; § 33, п. 3; § 143, п. 1
- Га́ннин § 29, п. 4; § 33, п. 3
- Ганніба́л § 122, п. 4
- Га́нно Миха́йлівно § 74, 1
- ганьба́ § 26, п. 1, 1
- ганя́ти § 11, п. 1
- гаража́ § 82, III, п. 2, 5
- гарбузи́ння § 32, п. 6
- Га́рвард § 122, п. 4
- Га́рвардський університе́т § 54, п. 3
- Гарку́шине § 152, п. 3, прим.
- гармоні́йний § 33, п. 1
- гарне́нький § 26, п. 2, 1, б
- га́рний (парадигма) § 103; § 104, п. 1, 3
- га́рні (парадигма) § 103
- Га́рбонна § 128, п. 3
- Га́ррісон § 134
- Га́рсія § 122, п. 1; п. 3; § 129, I, п. 2
- Га́ртний § 144, п. 11
- Га́ршин (парадигма) § 142, п. 3;
- Га́ршин § 144, п. 7, 3, а
- га́ряче § 10, п. 2, 4, прим.
- Гаса́н-оглі́ § 146, п. 3, 4
- га́сел § 89, п. 2, прим.
- га́су § 82, III, п. 2, 6
- гауптва́хта § 131
- гаус § 128, п. 3
- Гаусс § 128, п. 3
- Га́шек § 142, п. 3, прим. 1
- га́ю § 82, III, п. 2, 2, а; § 83, п. 1
- гаю́ § 86, п. 1, 1, прим. 1; п. 2, 2
- га́ях § 93
- гварді́йці § 91, п. 1
- гва́рдія § 122, п. 1
- Гвіне́я § 122, п. 1
- Гвіне́я-Біса́у § 154, п. 3, 1
- гвіне́я-біса́уський § 154, п. 3, 1
- Гданськ § 151, п. 2, 2
- Ге́ба § 53, п. 1
- Ге́гель § 122, п. 3
- Ге́гель § 122, п. 3
- гей-ге́й § 35, 6, 4
- ге́йзер § 136, п. 2
- гейм § 133
- Ге́йне § 122, п. 4; § 136, п. 1; § 140, 3
- гекта́р § 67, II, п. 1
- геліоце́нтр § 35, п. 5, 2
- Ге́льсінкі § 122, п. 4
- Ге́мпшир § 129, III, п. 3
- генера́л § 5; § 122, п. 1
- генера́л-лейтена́нт § 36, п. 2, 1, Б, в; § 56, прим. 1
- генера́л-майо́р § 36, п. 2, 1, Б, в
- Генера́льний прокуро́р Украї́ни § 56
- Генера́льний секрета́р ООН § 56
- геніа́льний § 129, I, п. 2
- Генсбо́рський § 144, п. 5, 2
- географі́чний § 33, п. 2
- геоеконо́міка § 130, п. 1
- геоло́гія § 5

- геополітика* § 35, п. 5, 2
Георг § 122, п. 1; § 122, п. 3
гер § 87, п. 4, прим. 5
гераней § 96, п. 2
герані § 95, п. 1
геранню § 95, п. 3, 1
гераням § 96, п. 3
геранями § 96, п. 4
геранях § 96, п. 5
гербарій § 122, п. 4
герої § 88, п. 2
героїв § 89, п. 1; § 91, п. 1
героїзм § 3, п. 1; § 32, п. 14
героїзму § 82, III, п. 2, 1, а
гєрцог § 19, п. 1, 2; § 56, прим. 2
гєрцогський § 19, п. 1, 2
ГЕС § 61, п. 2
Гете § 122, п. 1; п. 3; § 132;
 § 140, 3
гідко-брі́дко § 35, п. 6, 2, а
гірка § 27, п. 1
гіря § 66, I
гідність § 66, III; *гідність* (пара-
 дигма) § 68, III
гідністю § 95, п. 3, 2
гідности § 95, п. 1, прим. 1
гідності § 95, п. 1
гідропарк § 35, п. 5, 2
гієна § 129, I, п. 2
гілка § 9, п. 3, 1, б; § 27, п. 3,
 прим.
гілля § 30, п. 1, 1; § 30, п. 1, 1
гіллястий § 27, п. 5; § 30, п. 1, 1
гіллячка § 30, п. 1, 1
гільза § 121, п. 1, 2
Гільча Дру́га § 154, п. 1, 3
гімн § 129, I, п. 6
гінді § 122, п. 4
Гіндустан § 122, п. 4
гінеколог-ендокрино́лог § 36, п. 2,
 1, А, а
гіперзвук § 35, п. 5, 3
гіпермаркет § 35, п. 5, 3
гіпопота́м § 129, I, п. 6
гіпóтеза § 122, п. 4
гіпсу § 82, III, п. 2, 6
гіпюр § 67, II, п. 1
гірка § 9, п. 3, 1, в
гіркий § 27, п. 1; § 101, 1
гіркува́то-солоний § 40, п. 2, 2, г
гірнік § 19, п. 1, 1
гірніцтво § 19, п. 1, 1
гірничопромисло́вий § 35, п. 1
гіронька § 9, п. 3, 1, в
Гірсько-Бадахіанська автоно́мна
область § 50, п. 8
гірший § 104, п. 1, 3
гістьми § 92, п. 2
Гладсто́н § 133
глазу́р § 121, п. 1, 1
гламу́р § 122, п. 1
глибино́мір § 36, п. 1, 1
глибокозадньо́язиковий § 40, п. 1,
 2, г
глибочина́ § 95, п. 1, прим. 2
глибочінь § 95, п. 1, прим. 2
гли́бшати § 118
Гливі́ці § 149, п. 4, 3, д
Глі́нка § 144, п. 7, 3, б
глинокóп § 36, п. 1, 1
глинопісо́к § 36, п. 1, 3
Глі́бов § 87, п. 4
Глі́бове § 87, п. 4
глухий § 101, 1
Глу́ховець § 144, п. 13, 2
глухоні́мий § 40, п. 1, 2, г
гляну́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, д
Гмі́ря § 142, п. 1
гнаний § 119, п. 2, 1
гна́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, в

- Гнатіюк* § 142, п. 1
Гне́зно § 152, п. 3, прим.
гни́ву § 82, III, п. 2, 1, б
Гні́дич § 144, п. 7, 3, г
гнізді́ння § 115, п. 6, 3
гно́їстий § 33, п. 5
гно́їсько § 32, п. 10
год § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, а
го́ден § 101, 3
годи́на — *годи́на-дві* § 35, 6, 3; 7-ї
годи́ни § 106, п. 2
-годи́нний — *100-годи́нний* § 40,
 п. 2, 3, б
Годи́нник § 29, 1, 3
годува́ти § 118
го́беній § 119, п. 2, 1
го́їти (парадигма) § 115, п. 1, II
гол § 133
Го́ла При́стань § 152, п. 4, 1;
 § 154, п. 1, 1
Голембйовський § 144, п. 5, 1
Го́лик § 144, п. 7, 3, г
Го́лицин § 144, п. 7, 3, г
голі́вка § 9, п. 3, 2, а; § 32, п. 12
голіво́нька § 26, п. 2, 1, б
Голла́ндія § 128, п. 3
голла́ндський § 128, п. 3
голо́ва § 9, п. 3, 2, а; § 56,
 прим. 1
Голо́ва *Верхо́вної Ра́ди* *України*
 § 56
голо́вка § 32, п. 12
головоно́гі § 40, п. 2, 2, в, прим.
голоси́стий § 33, п. 5
Голсуо́рсі § 124, п. 2
го́лубе § 87, п. 3
Голуби́й Ніл § 154, п. 1, 1
голуби́ний § 33, п. 4
голубника́ § 82, III, п. 1, 2, ж
голуб'я́ § 98, п. 1
голуб'я́ти § 98, п. 2
гольф § 121, п. 1, 2
Го́льфстрі́м § 122, п. 1
го́льффу § 82, III, п. 2, 4
Го́мелю § 82, III, п. 2, 8
Го́меля § 82, III, п. 2, 8, прим.
Го́ме́р § 5
Го Можо́ § 146, п. 1, 6, прим.;
 п. 2, 5
го́мо са́пієнс § 130, п. 1
Гомулі́цький § 144, п. 10
гоні́ти § 11, п. 1
Гонко́нгу § 82, III, п. 2, 5
го́нтер § 59, п. 1
гопака́ § 82, III, п. 2, 4
гора́ § 9, п. 1, 1, б; § 154, п. 2, 1,
 прим.
гора́ *Гове́рла* § 50, п. 1
гора́ *Сапу́н* § 37, п. 2, 2
Гора́цій § 122, п. 4
горба́ § 82, III, п. 2, 5
го́рб(ся) § 116, п. 2, 2
го́рбте(сь) § 116, п. 2, 2
горбува́тий § 33, п. 7
Горде́єв § 144, п. 3, 3
го́рдіїв ву́зол § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
Горді́ївна § 32, п. 11
гордо́вятий § 33, п. 7
го́рдощі § 100, п. 1, 2
го́ре § 67, II, п. 2
горизо́нт § 5; § 122, п. 4
горизо́нтах § 93
Гори́цвіт § 146, п. 2, 1
гори́цвіт § 36, п. 1, 5
гори́щу § 86, п. 2, 1
го́рі § 86, п. 1, 2
гори́ння § 32, п. 5
гори́ти § 32, п. 5
Го́рки § 149, п. 4, 3, е; § 152,
 п. 2

- горобіний* § 33, п. 4
город § 9, п. 2, 3
Городецький § 144, п. 10
городи § 88, п. 1
городній § 33, п. 1; § 102, 1
горо́х § 14, п. 1
горо́ху § 82, III, п. 2, 2, б
горошина § 14, п. 1
Горішине § 85, п. 3, 2
Горішиним § 85, п. 3, 2
горіщечку § 86, п. 2, 1
горювати (парадигма) § 115, п. 3, 2, г
госпіс § 122, п. 4
госпіталь § 122, п. 4
Господи § 53, п. 2, прим. 3; § 87, п. 4, прим. 6
господи § 53, п. 2, прим. 3
господи божє мій § 53, п. 2, прим. 3
Господь § 53, п. 2; *Господь* (парадигма) § 68, II; § 87, п. 4, прим. 6; § 88, п. 3, прим.
господь § 53, п. 2, прим. 3; прим. 3
гостей § 89, п. 3
Гостра Моги́ла § 154, п. 2, 6
гостролучанський § 154, п. 2, 1
Гостролуччя § 154, п. 2, 1
гостромогільський § 154, п. 2, 6
гостромогільці § 154, п. 2, 6
гостювати § 34, п. 1
гостями § 92, п. 2
готель § 133
готель «Дніпро» § 54, п. 5
готов § 101, 3
Готьє § 139, 1; § 140, 3
гоц § 27, п. 7
Гоя § 126; § 140, I
гр. § 62, п. 1; § 155, п. 2
гра § 76, прим. 1
грабель § 100, п. 2, 2
граблі § 100, п. 1, 2; п. 4, 1
граблів § 100, п. 2, 2
граблям § 100, п. 3, 2
граблями § 100, п. 5, 2
граблях § 100, п. 6
Грабовський § 9, п. 3, 5, е
гра́ду § 82, III, п. 2, 1, г
-гра́дусний — 40-гра́дусний § 40, п. 2, 3, в
грай § 116, п. 2, 1
гра́ймо § 116, п. 2, 1
гра́йте § 116, п. 2, 1
гра́ма § 82, III, п. 1, 2, г
гра́мів § 89, п. 1
гра́мота § 5
граніту § 82, III, п. 2, 6
гра́фік § 122, п. 1; § 129, I, п. 6
Грачо́в § 144, п. 4, 3
гребінець § 9, п. 3, 1, а
Гребінка § 148; § 153, п. 2
гребінківський § 153, п. 2
Грегуа́р § 122, п. 3
грек § 153, п. 2, 2
греко-пе́рські війни § 52, п. 2, прим. 3
Гренла́ндія § 121, п. 1, 1; § 122, п. 1
грецький § 153, п. 2, 2
гриб-паразіт § 37, п. 1, 4
грівень § 76, 3, прим. 1
грівне § 74, 2
грівнею § 72
грівні § 69, 2; § 70; § 73; § 78, 2; § 81
грівню § 71
грівня § 66, I; § 69, 2
грівням § 77, 2
грівнями § 79, 2
грівнях § 80
Григо́р'єв § 144, п. 3, 2; § 144, п. 12

- Григорівна* § 32, п. 11
Григорій § 32, п. 11
Григорович § 32, п. 11
грімну § 115, п. 8, 2, б
грінвіцький § 153, п. 2, 2
Грінвіч § 153, п. 2, 2
Гринчійшин § 27, п. 6
гріпу § 82, III, п. 2, 1, б
Грицько § 26, п. 1, 1
Гріцю § 87, п. 2
Грімм § 129, I, п. 3
Грінчєнків словник § 49, п. 9, 1
грішми § 100, п. 5, 3
гр-н § 62, п. 2
грн § 155, п. 2, прим., 2, б
гроз § 122, п. 1
громадян § 89, п. 1, прим.
громадяни § 88, п. 1, прим.
громадянська війна § 52, п. 2, прим. 3
громадянський § 27, п. 2
грому § 82, III, п. 2, 1, г
гросмейстер § 136, п. 1
грошіá § 82, III, п. 1, 2, е
грошіей § 100, п. 2, 1
грошіма § 100, п. 5, 3
грошовій § 33, п. 6
грошовіттий § 33, п. 7
Грубешів § 150, п. 3
Грудзький § 144, п. 10
грузін § 153, п. 1
грузіни § 88, п. 1, прим.
грузінів § 89, п. 1, прим.
грузінка-дівчина § 37, п. 1, 3
грузінський § 153, п. 1
Грузія § 122, п. 1; § 153, п. 1
група § 128, п. 1
груша «парижánка» § 59, п. 2
грушевий § 33, п. 6
грушоподібний § 35, п. 2, 1
губ § 76, 1
губів § 76, 1
гублячи § 115, п. 6, 3, прим. 1, 2
гул § 54, п. 7
гузір § 67, II, п. 2
гукáння § 32, п. 5
гукáти § 5; § 32, п. 5
Гулáк-Артемо́вський § 146, п. 3, 2; § 147, п. 4, 1
Гулліве́р § 122, п. 3
Гуляєв § 87, п. 4; § 144, п. 3, 2
Гуляєве § 87, п. 4
гуляйпільський § 154, п. 2, 3
Гуляйпóле § 154, п. 2, 3
гуля́ння § 32, п. 5
гуля́ти § 32, п. 5
Гуля́шки § 144, п. 11
гу́мус § 122, п. 4
гун § 128, п. 1
гу́ни § 128, п. 1
Гурамішвілі § 122, п. 1
Гу́р'їн § 144, п. 7, 2
гуртку́ § 86, п. 2, 1
гурто́житку § 82, III, п. 2, 5
гусе́й § 100, п. 4, 3
гусе́ня § 32, п. 7
гу́си § 100, п. 1, 1, прим.; § 100, п. 4, 3
Гусі́не О́зеро § 149, п. 4, 2, прим.
гу́ска § 100, п. 1, 1, прим.
гу́сляре § 87, п. 3
густозасе́лений § 40, п. 1, 2, в
густо́ліся § 36, п. 1, 2
гу́сьмі § 100, п. 5, 3
гуся́ § 66, IV, а; § 98, п. 1
гу́сям § 100, п. 3, 1
гуся́м § 98, п. 4
гуся́т § 99, п. 2; п. 4
гуся́та § 99, п. 1; п. 4; *на гуся́тах* § 99, п. 6
гуся́там § 99, п. 3

гусятами § 99, п. 5
 гусяти § 98, п. 2
 гусяті § 98, п. 3
 Гуцьульщина § 26, п. 1, 3
 гуща § 67, I, п. 3
 Гущин § 144, п. 7, 3, а
 Гюгó § 138, п. 2, 2
 Гюльчатáй § 140, 9

Г

гáва § 6, п. 1
 гáздá § 6, п. 1
 газдувáти § 6, п. 1
 Галагáн § 6, п. 2
 галагáнівська садíба § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
 Галятóвський § 6, п. 2
 гандж § 6, п. 1
 гáнковий § 122, п. 2
 гáнку § 82, III, п. 2, 5
 гáнок § 6, п. 1; § 122, п. 2
 Гарсія § 122, п. 3
 гатунок § 6, п. 1; § 122, п. 2
 гвалт § 6, п. 1; § 122, п. 2
 гвалтувáти § 6, п. 1
 гéгати § 6, п. 1
 ге-ге-гé § 35, п. 6, 4
 гедзь § 6, п. 1; § 26, п. 1, 1
 гелготáти § 6, п. 1
 гелготíти § 6, п. 1
 Гéник § 6, п. 2
 Геóрг § 122, п. 3
 гергелі § 6, п. 1
 гéргіт § 6, п. 1
 герготáти § 6, п. 1
 герготíти § 6, п. 1
 Гердáн § 6, п. 2
 Герзáнич § 6, п. 2
 Гéте § 122, п. 3
 Гжіцький § 6, п. 2
 Гíга § 6, п. 2

гíгнути § 6, п. 1
 гирліга § 6, п. 1; § 13
 глей § 6, п. 1
 гніт § 6, п. 1; § 9, п. 2, 6, прим.
 Гóга § 6, п. 2
 гóгель-мóгель § 6, п. 1
 Гóйдич § 6, п. 2
 гонт(а) § 6, п. 1
 Гóнта § 6, п. 2
 Горгáни § 6, п. 2
 Горóнда § 6, п. 2
 грасувáти § 6, п. 1
 грáти § 6, п. 1; § 122, п. 2
 гратчáстий § 6, п. 1; § 122, п. 2
 Грегуáр § 122, п. 3
 грéчний § 6, п. 1
 Грíга § 6, п. 2
 гринджóли § 6, п. 1
 грунт § 6, п. 1; § 122, п. 2
 грунтá § 88, п. 3
 грунтí § 88, п. 3
 грунті § 86, п. 1, 1
 грунтовíй § 6, п. 1
 грунтовний § 122, п. 2
 грунтувáти(ся) § 6, п. 1
 гúдзик § 6, п. 1
 гúдзиковий § 6, п. 1
 Гудзь § 6, п. 2
 Гúла § 6, п. 2
 Гуллівэр § 122, п. 3
 гúлька § 6, п. 1; § 26, п. 1, 3, прим.
 гúля § 6, п. 1
 гурáльня § 6, п. 1

Д

д. § 62, п. 1
 давáй-но § 44, п. 3, 1
 Давідів Брід § 154, п. 1, 1; п. 3, 6
 давідово-брідський § 154, п. 3, 6
 Давідового Брóду § 82, III, п. 1,
 2, к, прим.

- да Вінчі* § 146, п. 1, 4
да́вній § 33, п. 1; § 102, 1
да́внішній § 33, п. 1; § 102, 2
давньоверхньоніме́цька § 40, п. 1, 2, г
давньору́ський § 35, п. 1
Даждьбо́г § 53, п. 1
да́йвінгу § 82, III, п. 2, 4
Д'Аламбе́р § 49, п. 2; § 146, п. 1, 4, прим. 1; § 147, п. 3
д'аламбе́рівський § 147, п. 3
Дале́кий Схід § 50, п. 10
дале́ко § 1
дале́ко-дале́ко § 35, п. 6, 1; § 41, п. 3, 5
дале́чнь § 95, п. 1, прим. 2
Дамáск § 153, п. 2, 2
дамáський § 153, п. 2, 2
ДА МВСУ (Держáвний архів Міністерства внут́ришніх справ України) § 61, п. 3, прим. 1
дамóклів меч § 49, п. 9, 3, прим., 2
Дани́лов § 144, п. 7, 3, б; § 149, п. 4, 3, б
Дани́ло Га́лицький § 49, п. 9, 2
Дани́ель § 130, п. 1
Дáнте § 140, 3
Дáрвін § 140
Дáрвіна § 140
Дáрвіном § 85, п. 3, 1
Даргомі́жський § 144, п. 10
дарма́ що § 43, п. 2, 2; § 44, п. 1, 10
д'Арта́ньян § 146, п. 1, 4, прим. 1
да́ти § 115, п. 7
Да́угавпі́с § 154, п. 2, 5
да́угавпі́льський § 154, п. 2, 5
да́ху § 82, III, п. 2, 5
даху́ § 86, п. 2, 2
два § 105, п. 8; *два* (парадигма) § 105, п. 2
двадця́тий § 106, п. 1
двадця́типоверхо́вий § 40, п. 1, 2, е
двадця́тип'ятиповерхо́вий § 35, п. 5, 5
двадця́тирі́чний § 35, п. 3, 2, а
два́дцять § 105, п. 3
двана́дцятий § 106, п. 1
двана́дцятито́нка § 36, п. 1, 6
двана́дцять § 105, п. 3
два хло́пці § 88, п. 2, прим. 1
двере́й § 100, п. 2, 1
двері́ма § 100, п. 5, 3
двері́ § 100, п. 1, 2; у *дверях* § 100, п. 6
двермі́ § 100, п. 5, 3
дверя́м § 100, п. 3, 2
дві (парадигма) § 105, п. 2
дві з полови́ною тис́ячі § 38, п. 1, 2, прим. 2
Двіна́ § 149, п. 4, 1, в
дві́р § 67, II, п. 1
дві́сті (парадигма) § 105, п. 5
дві́сьо́мих § 107, п. 1
дві́ тис́ячі ві́сімна́дцятому § 106, п. 2
дві́ трéтіх § 107, п. 1
двобі́й § 35, п. 2, 2
двобі́чний § 35, п. 5, 5
двові́мірний § 35, п. 2, 2
двовуглекі́слий § 40, п. 1, 2, г
двоголо́сся § 35, п. 2, 2
двоеле́ктро́дний § 35, п. 2, 2
дво́є § 105, п. 8
двоєбо́рство § 35, п. 2, 2
двоєди́ний § 35, п. 2, 2
двоме́тровий § 40, п. 1, 2, е
двоо́кий § 35, п. 5, 5
двоосьо́вий § 35, п. 2, 2; § 40, п. 1, 2, е
дворіча́нський § 154, п. 2, 2

- Дворіччя* § 154, п. 2, 2
дворушник § 21, п. 2
двохмільйонний § 106, п. 1
двохсотий § 35, п. 4, 1; § 106, п. 1
двохсотріччя § 35, п. 4, 1; § 36, п. 1, 6
двохтисячний § 38, п. 1, 2; § 106, п. 1
двоюрідний § 35, п. 3, 2, г
двоярусний § 35, п. 2, 2
Де-Брейне § 50, п. 3
дев'яноста § 105, п. 7
дев'яностий § 106, п. 1
дев'яностники § 28
дев'яносто § 105, п. 7
дев'яностоп'ятиріччя § 36, п. 1, 6
дев'яносторічний § 35, п. 3, 2, г
дев'яносторіччя § 36, п. 1, 6
Дев'ята симфонія Бетховена § 55, п. 2
дév'ятеро § 105, п. 10
дев'ятий § 106, п. 1
дев'ятисотий § 38, п. 1, 2
дев'ятнадцять § 105, п. 3
дев'ятсот § 105, п. 5
дév'ять § 105, п. 3
дév'ять десятих § 107, п. 1
дегóллівський § 147, п. 3
де Голь § 147, п. 3
дедáлі § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
деінде § 41, п. 1, 9
декан § 56, прим. 1
Декандоль § 146, п. 1, 4, прим. 2
дékілька § 114, прим.
дékількóм § 114, прим.
дékількомá § 114, прим.
дékількóх § 114, прим.
дéколи § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
дéкотрий § 44, п. 2, 1
декрéт § 84, п. 2
декрéті § 86, п. 1, 1
дéкуди § 41, п. 1, 9
де ла Куéва § 146, п. 1, 4
делегáт § 5
делегáта § 82, III, п. 1, 1
Деліль § 146, п. 1, 4, прим. 2
дéльта-проміння § 36, п. 2, 1, Б, б
дéльта-функція § 36, п. 2, 1, Б, б
дéльта-частінка § 36, п. 2, 1, Б, б
Дельфи § 139, 2
Дембiця § 149, п. 6; § 151, п. 2, 1
Демéтра § 53, п. 1
Демiдiв § 9, п. 3, 5, г
демiдiвський § 9, п. 3, 5, г
демократiчний § 33, п. 2
дéмон § 49, п. 7, 2, прим. 1
Демостén § 123
Демосфén § 123
Дем'ян § 7, п. 1
ден § 89, п. 2, прим.
дéна § 88, п. 3
дендропáрк § 35, п. 5, 2
де-небудь § 41, п. 3, 3
де-не-дé § 41, п. 3, 5
дéнний § 29, 1, 3; *10-дéнний* § 40, п. 2, 3, в
ден. норма § 62, п. 1
Ден Сяопiн § 146, п. 1, 6, прим.; п. 2, 5
день § 9, п. 2, 1; § 29, п. 1, 3; § 41, п. 2, 2
день-другий § 35, п. 6, 3
день iнформáцiї § 52, п. 2
День Конституцiї України § 52, п. 2, прим. 1
День Незалéжностi України § 52, п. 2, прим. 1
деньóк § 32, п. 13
День пáм'ятi та примiрення § 52, п. 1

- День Соборності України § 52,
 п. 2, прим. 1
 День учителя § 52, п. 1
 департамент Аверон § 50, п. 9
 депо § 140, 5
 дерево § 9, п. 3, 2, б
 деревообробний § 40, п. 1, 2, б
 деревце § 9, п. 3, 2, б
 держава Україна § 37, п. 2, 2
 Державін § 144, п. 2
 Державна дума § 54, п. 1
 Державна премія України в галузі
 науки і техніки § 57, п. 3
 Державна премія України імені
 Олександра Довженка § 57, п. 3
 Державний ансамбль народного
 танцю Грузії § 54, п. 3
 держаківі § 86, п. 2, 1
 держаку § 86, п. 2, 1
 держално § 27, п. 4
 держальце § 27, п. 4
 держміто § 35, п. 5, 1
 Держтелерадіо § 61, п. 1, 1
 держустанова § 35, п. 5, 1
 дерзкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
 Дерібас § 146, п. 1, 4, прим. 2
 дерти § 115, п. 3, 2, ж, прим.
 Десна § 148
 десь § 44, п. 2, 4
 десь-інде § 41, п. 3, 4
 десь-інколи § 41, п. 3, 4
 десь-то § 41, п. 3, 3
 десятиро § 105, п. 10
 десятий § 106, п. 1
 десятиметровий § 40, п. 1, 2, е
 десятитисячний § 38, п. 1, 2
 десятка § 82, III, п. 1, 2, д
 десять § 105, п. 3
 де-факто § 41, п. 3, 6
 Дефо § 133
 дехто § 39, п. 1; § 114
 дешевіший § 104, п. 1, 1
 дещо § 39, п. 1; § 44, п. 2, 1
 де-юре § 41, п. 3, 6
 деякий § 114
 деякі § 39, п. 1
 Джеймс § 133
 Джек Лондон § 146, п. 1, 2
 Джейксон § 128, п. 4
 Джейку § 87, п. 1
 джемпера § 82, III, п. 1, 2, и
 джерело § 9, п. 3, 2, б; § 10, п. 1
 джерельце § 9, п. 3, 2, б
 Джером § 133
 Джигарханян § 144, п. 7, 3, а
 джигит § 129, III, п. 1
 джигун § 6, п. 1
 джінсах § 100, п. 6
 джінси § 100, п. 1, 1; § 129, III,
 п. 1
 джінсів § 100, п. 2, 2
 джип § 129, III, п. 1
 джирга § 54, п. 5, прим. 4
 джихад § 122, п. 4
 Джо § 140, 5
 Джоко Відодо § 49, п. 4
 Джонні § 128, п. 3
 Джорджтаун § 133
 Джоуль § 131
 джоуль § 139, 2
 Джошуа § 140, 1
 джура § 67, I, п. 1
 джури § 75, п. 1
 дзвінок § 9, п. 3, 1, а
 дзвона § 82, III, п. 2, 9, прим.
 дзвону § 82, III, п. 2, 9, прим.
 дзвякнути § 7, п. 1, прим.; § 27,
 п. 3
 дзень-дзелень § 35, 6, 4
 дзіга § 6, п. 1; § 13
 дзіглик § 6, п. 1
 Дзісь § 144, п. 13, 2, прим. 1

- дзьоб § 26, п. 1, 2
див. § 62, п. 1
дивана § 82, III, п. 1, 2, 3
дивізіону § 82, III, п. 2, 2
дизайнерка § 32, п. 4
дизель § 49, п. 5; § 129, I, п. 3;
§ 129, III, п. 1
дизель-мотор § 36, п. 2, 1, Б, а
дизель-моторний § 40, п. 2, 1
дизеля § 82, III, п. 1, 2, б
диз'юнкція § 138, п. 1, 2
димаря § 82, III, п. 1, 2, ж
динамо § 129, III, п. 1
диплом § 129, III, п. 1
директор § 56, прим. 1; § 67, II,
п. 1; § 129, III, п. 1
директорі § 88, п. 1
Директорія Української Народної
Республіки § 54, п. 1
директорка § 32, п. 4
директорові § 83, п. 1
директору § 83, п. 1
диско клуб § 35, п. 3, 1
дискомузіка § 36, п. 1, 4
дисонансу § 82, III, п. 2, 1, г
дисплей § 133
дитина § 100, п. 1, 1, прим.
дитирамб § 123
дитя § 98, п. 1
дитям § 98, п. 4
дит'ясла § 7, п. 4
дитяти § 98, п. 2
дитяті § 98, п. 3
дитяткові § 83, п. 1, прим.; § 86,
п. 3, 2; прим. 1
дитятку § 83, п. 1, прим.; § 86,
п. 3, 2, прим. 1
дифірамб § 123
Дихтау § 50, п. 4, прим.
дияк. § 62, п. 1
диякон § 129, I, п. 6
дияконеса § 32, п. 4
діабету § 82, III, п. 2, 1, б
діагноз § 129, I, п. 2
діалектика § 129, I, п. 2
діалектико-матеріалістичний
§ 40, п. 2, 2, б
діаметр § 127
діаметрально протилежний § 40,
п. 1, 2, в, прим. 1
ді Вітторіо § 146, п. 1, 4; § 147,
п. 4, 3
дівча § 66, IV, а
дівчат § 99, п. 4
дівчина-грузинка § 37, п. 1, 3
дівчина-розумниця § 37, п. 1, 1
дівчинонька § 27, п. 3, прим.
дівчійсько § 32, п. 10
дід § 66, II, б
дідище § 66, II, б; § 67, II, п. 3
дідив § 101, 2
Дід Мороз § 49, п. 7, 3
дід-мороз § 49, п. 7, 3, прим.
дідові § 83, п. 1
Дідрó § 129, I, п. 3; § 140, 5
діду § 87, п. 1
Дідуньó § 142, п. 1, прим. 1
дідуньó § 67, II, п. 2
діелектрик § 130, п. 1
діетил § 130, п. 1
дієвий § 33, п. 6
Дієго § 130, п. 1
дієз § 130, п. 1
дієрєза § 130, п. 1
дієта § 130, п. 1
діжечка § 32, п. 8
Дизель § 129, I, п. 3
Дікенс § 128, п. 4
Дікінсон § 128, п. 4
Дін Лінь § 146, п. 2, 5, прим.
Дінця § 82, III, п. 1, 2, к
дістав-такі § 44, п. 3, 1

- дітєй* § 100, п. 4, 2
Дітель § 142, п. 1, прим. 3
діти § 100, п. 1, 1; прим.
дітьми § 100, п. 5, 3
дітям § 100, п. 3, 1
діячі § 93
для того щоб § 43, п. 2, 2
дм § 62, п. 1
Дмитра́ § 82, П
Дмитро́ (парадигма) § 143, п. 2
Дмі́тров § 149, п. 4, 3, б
Дмитро́-Варва́рівка § 154, п. 1, 4;
 п. 3, 2
дмитро́-варва́рівський § 154,
 п. 3, 2
дні § 86, п. 1, 1
днів § 89, п. 1, прим.
Дніпра́ § 82, III, п. 1, 2, к
Дніпрі́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
Дніпро́ § 66, II, а; § 148
Дніпро́ва Ча́йка § 49, п. 1
Дніпро́-ріка́ § 37, п. 1, 2
Дніпру́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
Дністе́р § 68, II; § 148
Дністра́ § 82, III, п. 1, 2, к
ДНК-ана́ліз § 35, п. 6, 8
ДНК-експерти́за § 35, п. 6, 8
дно § 88, п. 3; § 89, п. 2, прим.
дня § 82, III, п. 1, 2, д
доба́ феода́лізму § 52, п. 2,
 прим. 3
доберма́н § 59, п. 1
Д'Обіньє́ § 146, п. 1, 4, прим. 1;
 § 147, п. 4, 3
до біса § 41, п. 2, 1
добриво § 32, п. 2
Добрийвечі́р § 146, п. 2, 2
До́брий Шля́х § 50, п. 11
добродієві́ § 83, п. 1
добродієві́ бригади́ру § 83, п. 1,
 прим.
- доброді́йко Варіводо́* § 74, 3,
 прим. 2
доброді́ю бригади́ре § 87, п. 4,
 прим. 1
До́вбуше § 87, п. 3
довгові́й § 102, 3
довгожда́ний § 29, п. 3, 2, прим.
довгоочи́куваний § 40, п. 1, 2, в
Довгопо́л § 146, п. 2, 3
довгохвильові́й § 40, п. 1, 2, а
дове́рху § 41, п. 1, 2
довже́нківські́ фі́льми § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
До́вжика § 82, III, п. 1, 2, к
дові́дник § 84, п. 2, прим.
дові́дника § 84, п. 2, прим.
дові́ку § 41, п. 1, 2
дові́чний § 101, 1
довко́ла § 41, п. 1, 2
дово́лі § 41, п. 1, 2
до вподо́би § 41, п. 2, 1
догм § 76, 1
догматі́зму § 82, III, п. 2, 1, г
до́гмату § 82, III, п. 2, 1, г
догово́рювати § 11, п. 1
до́гола́ § 41, п. 1, 4
догори́ § 41, п. 1, 2
до гу́рту § 41, п. 2, 1
додат́ка § 82, III, п. 1, 2, г
до-діє́з § 36, п. 2, 1, Б, в
до ді́ла § 41, п. 2, 1
додо́ту § 41, п. 1, 2
додо́му § 41, п. 1, 2
до за́втра § 41, п. 1, 1, прим.
до заги́ну § 41, п. 2, 1
до запитáння § 41, п. 2, 1
доі́сторичний § 129, II, прим.
доі́ти (парадигма) § 115, п. 3, 1
до кра́ю § 41, п. 2, 1
до крі́хти § 41, п. 2, 1
до́ктор нау́к § 56, прим. 1

- доку́ти* § 41, п. 1, 2
дол. § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, б
до ладу́ § 41, п. 2, 1
до́лар § 67, II, п. 1
до́лара § 82, III, п. 1, 2, е
до лі́ха § 41, п. 2, 1
до ли́ця § 41, п. 2, 1
долі́вка § 32, п. 12
долі́т § 89, п. 2
долі́тце § 9, п. 3, 2, б
доло́нь § 9, п. 3, 5, б; § 76, 1
доло́нька § 9, п. 3, 5, б
Долб́рес § 140, 9
долото́ § 9, п. 3, 2, б
Дома́ха § 22, 5
Дома́шин § 22, 5
дома́шиний § 33, п. 1; § 102, 2
Домбро́ва § 149, п. 6
Домбро́вський § 144, п. 9, 1
до́мен § 76, прим. 1
до мі́ри § 41, п. 2, 1
До́наг'ю § 138, п. 1, 1
дон Бази́ліо § 146, п. 1, 5
Донба́су § 82, III, п. 2, 5
до н. е. § 62, п. 1
Доне́цьк § 148
доне́цький § 26, п. 2, 1, а
донжуа́н § 49, п. 5; § 146, п. 1, 5,
 прим.
Дон Жуа́н § 146, п. 1, 5
доні́зу § 41, п. 1, 2
доні́ні § 41, п. 1, 1
Дон Кіхо́т § 146, п. 1, 5
до́нна § 128, п. 1
до но́гі § 41, п. 2, 1
дон Пе́дро § 146, п. 1, 5
Донські́й § 144, п. 11
До́ну § 82, III, п. 2, 5
дон Хо́се § 146, п. 1, 5
до́нька § 27, п. 2; § 66, I
до́ньки § 69, 1
до́нько § 74, 1
до́нькою § 72
до́ньку § 71
до́ньці § 70; § 73
до́ньчин § 27, п. 2
до́ню § 74, 3
до оби́ду § 41, п. 2, 1
до оста́нку § 41, п. 2, 1
до па́ри § 41, п. 2, 1
допі́зна § 41, п. 1, 4
до́пінг § 133
до́пінг-контро́ль § 36, п. 2, 1, Б, а
до пня́ § 41, п. 2, 1
до побáчення § 41, п. 2, 1
допові́дати § 116, п. 2, 3,
 прим. 1
допові́дача § 84, п. 1
до́повідей § 96, п. 2
до́повіді § 95, п. 4
допомага́ти § 11, п. 1
допомогті́ § 11, п. 1
до порі́ § 41, п. 2, 1
до пуття́ § 41, п. 2, 1
до ре́чі § 41, п. 2, 1
до ре́шити § 41, п. 2, 1
до́ріг § 76, 1
до́ріжка § 9, п. 3, 5, б
до́ро́га § 21, п. 2; *по до́ро́зі* § 73;
по до́ро́гах § 80
доро́гий § 5; § 19, п. 2
Дорогобу́ж § 154, п. 2, 1
дорогобу́зький § 154, п. 2, 1
До́рожин § 144, п. 7, 3, а
до́рожній § 21, п. 2; § 33, п. 1;
 § 102, 1
до́рожче § 19, п. 2
до́рожчий § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
Дороше́нка § 82, II
досві́тний § 102, 1
до смаку́ § 41, п. 2, 1

- до смерті* § 41, п. 2, 1
до снагі § 41, п. 2, 1
достатку § 82, III, п. 2, 1, г
достатний § 102, 1
Достоєвський § 144, п. 3, 2
досьє § 130, п. 1
до сьогодні § 41, п. 2, 1
досягненні § 86, п. 2, 2, прим. 1
досягненню § 86, п. 2, 2, прим. 1
дотепер § 41, п. 1, 1
дотла § 41, п. 1, 2
дотований § 34, п. 3
до того як § 43, п. 2, 2
дотування § 34, п. 3
дотувати § 34, п. 3
дохід § 9, п. 1, 1, а
доц. § 62, п. 1
дочка § 22, 5; § 66, I
дочки § 76, прим. 1; § 81
дочки § 69, 1; § 69, 2, прим.
дочко § 74, 1
дочкою § 72
дочку § 71
до чого § 41, п. 1, 6
дочок § 76, прим. 1
дочці § 70; § 73
доччін § 22, 5; § 101, 2
дощка § 22, 3
дощ § 67, II, п. 3
дощаний § 22, 3
дощеві § 83, п. 1
дощенту § 41, п. 1, 2
дощику § 86, п. 2, 1
дощів § 89, п. 1
дощовий § 33, п. 6
дощомір § 35, п. 2, 1
дощу § 82, III, п. 2, 1, г
драгірувати § 34, п. 3
Драй-Хмара § 146, п. 4
драмтеатр § 35, п. 4, 2
дрейф § 136, п. 2
дрігати § 6, п. 1
дрібноліс § 36, п. 1, 2
дріжджі § 100, п. 1, 2
дріжджів § 100, п. 2, 2
дрім § 82, III, п. 2, 9
дров § 100, п. 2, 3
дрова § 100, п. 1, 3
дровоніс § 9, п. 3, 5, д
дроворуб § 36, п. 1, 1
дротові § 83, п. 1
дроту § 83, п. 1
друг § 14, п. 2; § 22, 5
друга — 2-га програма § 35,
 п. 6, 7
друге — 2-ге повідомлення § 35,
 п. 6, 7
другий § 106, п. 1
другого дня § 41, п. 2, 3
друже § 87, п. 3
друже Гріцію § 87, п. 4, прим. 2
дружелюбний § 35, п. 2, 3
друже Максименко § 87, п. 4,
 прим. 3
друже Максименку § 87, п. 4,
 прим. 3
дружино § 74, 1
дружити § 22, 5
дружний § 33, п. 1; § 102, 1
дружній § 33, п. 1; § 102, 1
друзі § 88, п. 1
друзів § 89, п. 1
друзям § 90
друж § 12, п. 2
друкар § 67, II, п. 2
друкарні § 78, 2
друкарня § 67, I, п. 2
друкарнями § 79, 2
друкований § 34, п. 1
Друмев § 144, п. 3, 3
Друрі-лейн § 140, 7
ДС-3 § 35, п. 6, 5

дуб § 66, II, б; § 67, II, п. 1; § 84, п. 2, прим.
дуба § 82, III, п. 1, 2, а; § 84, п. 2, прим.
дуба́х § 93
Дубі́нін § 144, п. 7, 1
дубі́сько § 66, II, б
дубі́ще § 67, II, п. 3
дубі § 86, п. 1, 1; § 86, п. 2, 2, прим. 1
дубка́ § 82, III, п. 1, 2, а
Ду́бно § 148; § 152, п. 1, II; п. 3, прим.
дубу § 86, п. 2, 2, прим. 1
дуга́ § 12, п. 1
Дуді́нка § 149, п. 4, 2, прим.
ду́ней § 76, прим. 1; § 78, 1
ду́ньє § 74, 2
ду́ньєсю § 72
ду́ньї § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 81
ду́ньєю § 71
ду́ньєя § 139, 1
ду́ньєям § 77, 2
ду́ньєями § 79, 2
ду́ньєях § 80
ду́жий § 19, 2
ду́жче § 19, 2
ду́жчий § 19, 2; § 104, п. 1, 1
ду́мати § 118
Ду́мбартон-Окс § 154, п. 3, 3
Дуна́ю § 82, III, п. 2, 5
ду́плува́тий § 33, п. 7
дур-зі́лля § 36, п. 2, 1, Б, а
ду́рра § 128, п. 1
дух — у *ду́сі* § 86, п. 1, 1
Ду́ха § 82, III, п. 2, 1, г; п. 9, прим.
ду́ха § 82, III, п. 2, 1, г; п. 9, прим.
ду́хи «Ліле́я» § 58, п. 1
ду́хмяний § 7, п. 1, прим.

духо́вка § 32, п. 12
ду́ху § 82, III, п. 2, 9, прим.
ду́че § 140, 3
душі́ (парадигма) § 68, I
ду́ше § 74, 2
душогу́б § 35, п. 2, 1
дью́готь § 26, п. 1, 2
Дью́рнов § 144, п. 4, 2
Дьяко́нов § 144, п. 13, 1, а
дю Гар § 146, п. 1, 4
дью́йма § 82, III, п. 1, 2, г
Дяги́лев § 144, п. 13, 1, прим.
дядько § 4, 2; § 26, п. 1, 1

Е

Е́ббі-ро́уд § 140, 7
его́їзм § 3, 4
его́їст § 129, II
е-деклара́ція § 35, п. 6, 8
е-декларува́ння § 35, п. 6, 8
Единбу́рг § 129, III, п. 5
єди́нбу́рзький § 129, III, п. 5
Е́йфелева ве́жа § 55, п. 2
єконо́мклáс § 35, п. 5, 2
єкопро́дукти § 35, п. 5, 2
єкскурсово́д § 9, п. 3, 5, д
є́кскурсу § 82, III, п. 2, 1, г
єксміні́стр § 35, п. 5, 4
єкс-НДР § 35, п. 5, 4, прим. 1
єкспорту § 82, III, п. 2, 1, г
єкспрезиде́нт § 35, п. 5, 4
єкспрем'єр-міні́стр § 35, п. 5, 4
єкстра́клáс § 35, п. 5, 3
єксче́мпіо́нка § 35, п. 5, 4
єкс-Югосла́вія § 35, п. 5, 4, прим. 1
еле́кторату § 82, III, п. 2, 2
еле́ктрика § 121, п. 2
еле́ктрово́з § 9, п. 3, 5, д
еле́ктрово́за § 82, III, п. 2, 7
еле́ктрока́ра § 82, III, п. 1, 2, б

- електронно-обчислювальний* § 40, п. 2, 2, а
- електропровід* § 9, п. 3, 5, д
- електросиловий* § 40, п. 1, 1
- елемента* § 82, III, п. 1, 2, в; п. 2, 9, прим.
- елементу* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- еліпсоїд* § 3, 4
- еліпсоїда* § 82, III, п. 1, 2, в
- Еліста* § 149, п. 3
- елітжитло* § 35, п. 5, 1
- Елмас* § 140, 9
- Елохім* § 53, п. 1
- Ельбрус* § 149, п. 3
- Ельбрусу* § 82, III, п. 2, 5
- Ель Греко* § 49, п. 2
- Ельзас-Лотарінгія* § 154, п. 3, 1
- ельзас-лотарінзький* § 154, п. 3, 1
- Ельзасу* § 82, III, п. 2, 5
- Ельтон* § 149, п. 3
- ембарго* § 122, п. 1
- емоційний* § 33, п. 1
- енергія* § 130, п. 1
- Енн* § 140, 9
- енцикл.* § 62, п. 1
- енциклопедія «Вікіпедія»* § 54, п. 7
- Енчепінг* § 132
- епідемситуація* § 35, п. 5, 1
- епоха Бароко* § 52, п. 1
- епоха Відродження* § 52, п. 1
- ера* § 130, п. 1
- Ердоган* § 122, п. 1
- єркера* § 82, III, п. 1, 2, ж
- Ерл* § 135
- Ернест* § 135
- Ер-Ріяд* § 129, III, п. 4, прим. 2
- ер-ріядський* § 129, III, п. 4, прим. 2
- ескадрілей* § 76, прим. 1
- ескадрільї* § 78, 2
- ескадрілья* § 140, I; *по ескадрільях* § 80
- ескадрільям* § 77, 2
- ескадрільями* § 79, 2
- ескалатора* § 82, III, п. 1, 2, б
- Есхіл* § 130, п. 1
- Етель* § 140, 9, прим.
- етер* § 123
- Етна* § 130, п. 1
- етногурт* § 35, п. 5, 2
- ефенді* § 140, 4
- ефір* § 123
- Є
- є* § 115, п. 7
- Євангеліє* § 5; § 53, п. 4; § 130, п. 1
- Євген* § 68, II
- Євгенєва* § 144, п. 3, 2
- Євдокімов* § 144, п. 3, 1
- Євразійський степ* § 50, п. 1
- євро* § 140, 5
- свроеліта* § 130, п. 1
- свробона* § 35, п. 5, 2
- Європарламент* § 35, п. 3, 1
- Європéйський Союз* § 54, п. 5, прим. 2
- свробемонт* § 35, п. 5, 2
- сврорінок* § 36, п. 1, 4
- Євросоюз* § 35, п. 3, 1
- Євтушівський* § 144, п. 3, 1
- свхарістія* § 130, п. 1
- сгінетський* § 129, III, п. 6
- Єгипту* § 82, III, п. 2, 5
- Єгова* § 53, п. 1
- Єгор* § 144, п. 3, 1
- Єгор'євський* § 149, п. 1, 1
- Єгорішино* § 149, п. 4, 3, а; § 150, п. 2

- Ёдлічка* § 144, п. 6, 1
Ёжі § 144, п. 6, 2
Ёйсък § 149, п. 1, 1
Ёйтс § 126
Ёланський § 144, п. 3, 1
Ёлена Прекрасна § 146, п. 1, 1
Ёлёць § 149, п. 1, 1
Ёлизáров § 144, п. 3, 1
Ёлисёйські Поля § 50, п. 1, прим.; § 152, п. 4, 1
Ёллоустоун § 130, п. 1
Ёль § 130, п. 1
Ёмен § 130, п. 1
Ёнджихóвський § 144, п. 9, 2
Ёнісэй § 149, п. 1, 1
Ёнси § 144, п. 6, 2
еп. § 62, п. 1
епіскоп § 129, I, п. 6; § 130, п. 1
епитімія § 129, I, п. 6; § 130, п. 1
епитрахі́ль § 129, I, п. 6; § 130, п. 1
ёрьсь § 130, п. 1
Ёрусали́м § 129, III, п. 6
Ёриóв § 144, п. 3, 1
Ёсентуки́ § 152, п. 2
есі́ § 115, п. 7
ествó § 4, п. 1
есть § 115, п. 7
éти § 126
Ёфімов § 144, п. 3, 1
ехідна § 129, I, п. 6
- Ж**
- Жáбинка* § 149, п. 4, 2, прим.
жабó § 140, 5
жагá § 5
жадáний § 29, п. 3, 2, прим.
Жáку § 87, п. 1
жа́лю § 82, III, п. 2, 1, б
Жáна-Жáка § 140, п. 1
Жан-Жáк § 49, п. 1; § 146, п. 3, 1; § 147, п. 1
жан-жа́ківський § 147, п. 1
Жáнна д'Арк § 49, п. 2
Жаннёт § 140, 9
жа́р-птиця § 36, п. 2, 1, Б, а
жа́ський § 26, п. 2, 1, а, прим.
жа́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
жа́тий § 119, п. 2, 2
жа́ху § 82, III, п. 2, 1, б
ЖЕК-9 § 35, п. 6, 5
желé § 121, п. 2; § 140, 3
Желехівський § 9, п. 3, 5, е
Желзновóдськ § 149, п. 1, 3
Женев'ёва § 138, п. 1, 1
жені́ § 116, п. 1, 2
жені́ти § 10, п. 1; § 10, п. 1
жені́м § 116, п. 1, 2
жені́мо § 116, п. 1, 2
жені́ть § 116, п. 1, 2
же́нче § 87, п. 3
жері́ § 115, п. 3, 2, ж, прим.
же́рти § 115, п. 3, 2, ж, прим.
жеру́ § 115, п. 3, 2, ж, прим.
жеру́ть § 115, п. 3, 2, ж, прим.
Жéшуєв § 150, п. 3
жив § 101, 3
живі́ § 116, п. 1, 1
живі́м § 116, п. 1, 1
живі́мо § 116, п. 1, 1
живі́ть § 116, п. 1, 1
Жівков § 144, п. 6
живо́пису § 82, III, п. 2, 7
живо́плóту § 82, III, п. 2, 7
животá § 82, III, п. 1, 2, е
живóтика § 82, III, п. 1, 2, е
живу́чий § 119, п. 1, 1
Жигáлово § 149, п. 4, 3, а
Жигу́лі § 149, п. 4, 1, б; § 152, п. 2

Жі́жка § 144, п. 6, 2
Жі́здра § 149, п. 4, 3, а
Жильєро́н § 144, п. 7, 3, а
жир § 67, II, п. 1
Жира́рдуд § 150, п. 3
жира́ф'ячий § 7, п. 1
Жиро́нда § 129, III, п. 3
жі́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а; § 118
Жі́тні Го́ри § 154, п. 2, 6
жі́тній § 33, п. 1; § 102, 1
житньо́гірський § 154, п. 2, 6
житньо́гірці § 154, п. 2, 6
Жито́мир § 148
Жито́мира § 82, III, п. 1, 2, к
Жито́мирська автоста́ра § 50, п. 11
жито́мирський § 101, 1
життє́вий § 30, п. 1, 1; § 33, п. 6
життєзда́тний § 35, п. 2, 4
життє́пис § 30, п. 1, 1; § 35, п. 2, 4
життє́в § 89, п. 1
життєво́вий § 30, п. 1, 1
життя́ § 27, п. 5; § 30, п. 1, 1; § 66, II, б; § 67, II, п. 2
життя́м § 85, п. 2
Жі́зель § 140, 9, прим.
жі́нка § 67, I, п. 1
жі́нки § 81
Жіо́но § 144, п. 7, 3, а
жнець § 87, п. 3
Жнець § 142, п. 1
жовті́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, б
жовто-блакі́тний § 40, п. 2, 2, г
жовтога́р'ячий § 40, п. 2, 2, г
жовто́цвіт § 36, п. 1, 2
жовтува́то-роже́вий § 40, п. 2, 2, г
жовчо́ § 95, п. 3, 2

Жоло́-Кюрі́ § 146, п. 3, 2
жона́тий § 10, п. 1
Жорж Са́нд § 146, п. 1, 2
Жоффра́ § 140, 1
жук-коро́їд § 37, п. 1, 4
Жуко́вський § 152, п. 3
Жуль Ве́рн § 147, п. 3
жуль-ве́рнівський § 147, п. 3
жупа́на § 82, III, п. 1, 2, и
Жураве́ль § 142, п. 1
журавле́ві § 83, п. 1
журавлю́ § 83, п. 1
Журби́в § 76, 3
жури́ § 129, I, п. 5; § 130, п. 2
журн. § 62, п. 1
журна́л «Всесві́т» § 55, п. 3

З

Заа́ле § 137
за бага́то § 41, п. 1, 1, прим.
забага́то § 41, п. 1, 1
забі́гти § 115, п. 5, прим.
Зава́дзький § 144, п. 10
заважа́ти § 115, п. 6, 2
завбі́льшки § 41, п. 1, 7
завві́шки § 29, п. 1, 1
завгли́бики § 41, п. 1, 7
завда́ння § 67, II, п. 2
завда́нь § 89, п. 2
завдо́вжки § 41, п. 1, 7
заверті́ти § 11, п. 2
заверше́ння § 9, п. 3, 4; *по заверше́нню* § 86, п. 1, 2; п. 2, 2, прим. 1; *по заверше́нню* § 86, п. 2, 2, прим. 1
завершува́ти § 11, п. 2
заві́дна § 41, п. 1, 4
заві́ти § 115, п. 3, 2, а
заві́рчува́ти § 11, п. 2
за ві́що § 41, п. 1, 6
завка́федрі § 35, п. 4, 2

- завме́рти* § 115, п. 3, 2, ж, прим.
завмира́ти § 11, п. 2
заво́д § 19, 2; § 66, II, а
заво́ди § 88, п. 1
заводі́яка § 67, I, п. 1
заводські́й § 19, 2
заво́ду § 82, III, п. 2, 5
заво́д «Фарма́к» § 54, п. 5
завойо́ваний § 8, п. 1, 1
завойо́вуваний § 34, п. 2
завойо́вування § 34, п. 2
завойо́вувати § 34, п. 2
завто́вишки § 41, п. 1, 7
за́втрашній § 102, 2
завча́су § 41, п. 1, 7
завши́рки § 41, п. 1, 7
загальнодо́ступний § 40, п. 1, 2, а
загальноосві́тній § 40, п. 1, 2, а
загіто́ваний § 34, п. 3
загітува́ти § 34, п. 3
за годі́ни § 41, п. 2, 1
заго́сний § 119, п. 2, 1
За́греб § 149, п. 1
за́для § 42, п. 1, 2
за́дній § 33, п. 1; § 102, 1
задньоязико́вий § 35, п. 1
за дня́ § 41, п. 2, 1
задо́вго § 41, п. 1, 1
за́думу § 82, III, п. 2, 1, в
за́сенько § 32, п. 9
за́сць § 66, II, б
За́сць § 49, п. 7, 3; § 141; § 142, п. 1
за́сць-біля́к § 37, п. 1, 4
за́сць-русáк § 37, п. 1, 4
займе́нника § 82, III, п. 1, 2, г
Зайо́нчек § 144, п. 9, 2
зайце́ві § 86, п. 3, 2, прим. 2
зайцо́ § 86, п. 3, 2, прим. 2
зайчи́ка § 82, III, п. 1, 1
Зайчи́к-Побіга́йчик § 36, п. 2, 1, А, в
зайчи́сько § 66, II, б
зайшо́в би § 44, п. 1, 12
Закавказзя́ § 50, п. 6, прим.
закиса́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, в
закінчення — *по закінченні* § 86, п. 2, 2, прим. 1; *по закінченню* § 86, п. 2, 2, прим. 1
закомпосто́ваний § 34, п. 3
закомпостува́ти § 34, п. 3
зако́н § 9, п. 3, 5, е; § 29, 1, 3
зако́нний § 9, п. 3, 5, е; § 29, п. 1, 3
зако́нність § 29, п. 1, 3
зако́нно § 29, п. 1, 3
законода́вчо § 10, п. 2, 4, прим.
Зако́н Украї́ни «Про пенсі́йне за-безпече́ння» § 55, п. 1
Закопа́не § 149, п. 1, 3, прим.
за кордо́н § 41, п. 2, 1
за кордо́ном § 41, п. 2, 1
закри́тий § 119, п. 2, 2
Зале́ський § 144, п. 2
залі́зо § 67, II, п. 1, прим.
залі́сся § 19, п. 1, 3
Залі́сся Пе́рше § 154, п. 1, 3
залі́ський § 19, п. 1, 3
за́лу § 82, III, п. 2, 5
Замбе́зі § 129, I, п. 4
заместі́ § 9, п. 1, 1, е; § 11, п. 2
за́між § 41, п. 1, 2
замі́жня § 102, 1
за́мість § 42, п. 1, 1
замі́тати § 11, п. 2
за́мкнений § 119, п. 2, 2, прим., 1
замкну́ти § 119, п. 2, 2, прим., 1
за́мкнутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
за́мку § 82, III, п. 2, 5
Замо́вник § 60, п. 1
зamóжний § 101, 1

- замок Іф* § 55, п. 2, прим.
замолоду § 41, п. 1, 4
заморóжувати § 115, п. 6, 2
занáдто § 41, п. 1, 1
зánово § 41, п. 1, 4
заоднó § 41, п. 1, 5
зáочі § 41, п. 1, 2
запáсові § 83, п. 1
запáсу § 83, п. 1
запирáти § 11, п. 2
зáпису § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
запівніч § 41, п. 1, 2
Заповіт § 53, п. 4
Запоріжжя § 9, п. 3, 2, в; § 19, п. 1, 2; § 148; § 153, п. 2, 1
запоріжці § 49, п. 6
запорізький § 19, п. 1, 2; § 153, п. 2, 1
запрягті § 115, п. 9, прим. 1
запустіти § 17
запу́щений § 17
запу́щу § 17
зап'ястний § 28
зарáди § 42, п. 1, 2
зáраз § 41, п. 1, 2
заразóм § 41, п. 1, 2
Заратúстра § 53, п. 1
за рахúнок § 41, п. 2, 1
зарес́трований § 34, п. 3
зарес́трувати § 34, п. 3
Зарéмба § 144, п. 9, 1
заробітку § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
за світла § 41, п. 2, 1
засідання президі́ї Українського товари́ства охорóни пам'яток історі́ї та культу́ри § 54, п. 6
засідань § 89, п. 2
заслúжений діяч мистéцтв § 56, прим. 1
заспоко́ювати § 11, п. 1
затé § 43, п. 1
затéмна § 41, п. 1, 4
заті́м що § 43, п. 2, 2; § 44, п. 1, 10
заті́м щоб § 43, п. 2, 2
заті́сувати § 11, п. 2
зато́ка § 50, п. 1
зато́ка Свято́го Лавре́нтія § 50, п. 2
зато́н § 9, п. 3, 5, г
зато́ру § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
Заха́р § 66, II, а
Заха́р'їн § 3, 3; § 144, п. 12
захисників § 89, п. 1
за́хід § 50, п. 10
За́хідна Євро́па § 154, п. 1, 1; п. 2, 6
За́хідна Украї́на § 50, п. 10
за́хідний § 33, п. 1; § 101, 1
За́хідний Буг § 148
захі́дноєвропе́йський § 154, п. 2, 6
захі́дноєвропе́йці § 154, п. 2, 6
захі́дноукраї́нський § 40, п. 1, 2, а
за що́ § 41, п. 1, 6
зб. § 62, п. 1
зба́вити § 31, п. 1
Зба́раж § 19, п. 1, 2
зба́разький § 19, п. 1, 2
зберегті § 9, п. 3, 3; § 11, п. 2; § 14, п. 3
збере́жений § 14, п. 3
збері́гати § 11, п. 2
збі́жжя § 30, п. 1, 1; § 67, II, п. 2
збі́льшення § 9, п. 3, 4
збліднути § 115, п. 9, прим. 2
збо́їн § 100, п. 2, 3
збо́їни § 100, п. 1, 1
збо́ку § 41, п. 1, 2
з бо́ку на бі́к § 41, п. 2, 2
з бо́лю § 41, п. 2, 1
збо́ри § 54, п. 6

- Збройні сили України* § 54, п. 1
зброяр § 67, II, п. 3
Збручá § 82, III, п. 1, 2, к
збуджений § 115, п. 6, 1
збудований § 119, п. 2, 1
зважаючи на те що § 43, п. 2, 2
Звєгінцевим § 85, п. 3, 1
звєрнення § 32, п. 5
звєрху § 41, п. 1, 2
звесті § 31, п. 1
Звєрев § 144, п. 3, 4
звісока § 41, п. 1, 4
звіти § 115, п. 3, 2, а
звічай § 67, II, п. 2
звідкись § 44, п. 2, 4
звіку § 41, п. 1, 2
звірі § 67, II, п. 1; § 86, п. 3, 2, прим. 1
звіробі́й-трава́ § 37, п. 1, 2
звіро́бою § 82, III, п. 2, 2, б
звірові § 86, п. 3, 2, прим. 1
Зво́лінський § 144, п. 6, 1
звўка § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9, прим.
звўку § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9, прим.
зв'язо́к § 7, п. 1, прим.
зв'я́лити § 7, п. 1, прим.
зга́риці § 86, п. 1, 2
зга́рячу § 41, п. 1, 4
згин § 5
зго́ден § 101, 3
згори́ § 41, п. 1, 2
згубний § 33, п. 1
з да́вніх-даве́н § 35, п. 6, 2, г
зда́тність § 32, п. 3
здеше́влення § 115, п. 6, 3, прим. 1, 3
з ді́да-праді́да § 35, п. 6, 2, г
зді́йснений § 29, п. 3, 2, прим.
зді́йсненний § 29, п. 3, 2, прим.
зді́йсненні § 86, п. 2, 2, прим. 1
зді́йсненню § 86, п. 2, 2, прим. 1
з дня на де́нь § 41, п. 2, 2
здо́ров § 101, 3
здо́ровенний § 29, п. 3, 1
здо́ров'я § 67, II, п. 2
здри́бніти § 31, п. 1
Зе́всова колі́сниця § 49, п. 9, 1
Зейна́б § 140, 9, прим.
зеко́номити § 31, п. 1
зе́лен § 101, 3
Зелє́на Гу́ра § 150, п. 1; § 154, п. 1, 1
Зеленбу́д-4 § 35, п. 6, 5
зелє́ний § 9, п. 1, 2
Зелє́ного Га́ю § 82, III, п. 1, 2, к, прим.
Зеленодо́льськ § 149, п. 1
зе́лень § 9, п. 2, 3
зе́мле § 74, 2
земле́мір § 35, п. 2, 3
землетру́с § 35, п. 2, 3
землетру́су § 82, III, п. 2, 1, г
зе́млі § 69, 2, прим.
землі́ § 69, 2, прим.
земля́ § 9, п. 2, 1; § 51, прим.; § 67, I, п. 2
Земля́ § 51, прим.
земля́-ма́ти § 37, п. 1, 1
земля́ Ні́жня Саксо́нія § 50, п. 9
Зе́мський собо́р § 54, п. 1
зерно́ § 67, II, п. 1, прим.
з'є́днаний § 7, п. 4
зжи́тися § 31, п. 1
зжо́вклий § 119, п. 1, 2
з-за § 42, п. 2
зза́ду § 29, п. 1, 1; § 41, п. 1, 2
з-за кордо́ну § 41, п. 2, 1
ззи́рнутися § 31, п. 1
Зимовни́ки § 149, п. 4, 3, д

- Зинóв'єв § 144, п. 3, 2
 Зинóвій-Богдán § 49, п. 1; § 146,
 п. 3, 1
 зібгáти § 31, п. 1
 зів'ялий § 31, п. 1
 зігнаний § 119, п. 2, 1
 зігнорувáти § 31, п. 1
 зігну́ти § 31, п. 1
 зігрáти § 31, п. 1
 зігрівáти § 31, п. 1
 зідрáти § 31, п. 1
 зізнáтися § 31, п. 1
 зілля § 9, п. 1, 2
 зімлівáти § 31, п. 1
 зім'яти § 31, п. 1
 зіпрівáти § 31, п. 1
 зіпсувáти § 31, п. 1
 зіп'ястися § 31, п. 1
 зірвіголова § 36, п. 1, 5
 зірка § 9, п. 3, 1, 6
 зіспóду § 41, п. 1, 2
 зістáвити § 31, п. 1
 зіткнення § 31, п. 1
 зітліти § 31, п. 1
 зіщу́литися § 31, п. 1
 з'ї́д § 3, 3; § 54, п. 6
 з'ї́хати § 7, п. 4
 з крáю в край § 41, п. 2, 1
 злазь § 116, п. 2, 3
 злázьмо § 116, п. 2, 3
 злázьте § 116, п. 2, 3
 Златоу́ст § 153, п. 2
 златоу́стівський § 153, п. 2
 злэгка § 41, п. 1, 4
 зліва § 41, п. 1, 4
 зло § 67, II, п. 1, прим.
 зловіти § 18
 злóвлений § 18
 злодійкувáтий § 33, п. 7
 змагáння § 67, II, п. 2
 змагáнням § 85, п. 2
 змійний § 33, п. 4
 з-над § 42, п. 2
 знадвóру § 41, п. 1, 7
 знайда § 66, I
 знайшовсь § 115, п. 9, прим. 3
 знамéнника § 82, III, п. 1, 2, г
 знáння § 30, п. 1, 1
 зняр'ядю § 83, п. 2, 1
 зняр'яддя § 30, п. 1, 1; § 67, II, п. 2;
 § 82, I
 зняр'яддям § 85, п. 2
 зняр'яддями § 92, п. 1
 знач. § 62, п. 1
 значеннєвий § 33, п. 6
 знáчення § 9, п. 2, 4; § 9, п. 3, 4
 знéхтуваний § 119, п. 2, 1
 знізу § 41, п. 1, 2
 знóву § 41, п. 1, 4
 зóвнішній § 33, п. 1; § 102, 2
 зовнішньополітичний § 40,
 п. 1, 2, а
 зóвсім § 44, п. 1, 6
 з óгляду на те що § 43, п. 2, 2
 зогрівáти § 31, п. 1
 зóзла § 41, п. 1, 2
 Збїн § 33, п. 3
 зóкола § 41, п. 1, 2
 золотá (срібна, брóнзова) медáль
 § 57, п. 2
 Золотій Ріг § 50, п. 1, прим.
 зóлото-валютний § 40, п. 2, 2, в
 Золотовéрхий § 50, п. 6, прим.
 золотоніський § 153, п. 2, 3
 Золотонóша § 153, п. 2, 3
 Золя § 121, п. 1, 2
 зомлівáти § 31, п. 1
 зоосáд § 35, п. 5, 2
 зопрівáти § 31, п. 1
 зорієнтувáтися § 31, п. 1
 зоря § 51
 зоря Альтаїр § 51

зотліти § 31, п. 1
 Зоя § 33, п. 3; § 66, I
 з-пéред § 42, п. 2
 з переляку § 41, п. 2, 1
 з-під § 42, п. 2
 з-пóза § 42, п. 2
 з-пóміж § 42, п. 2
 з-пóнад § 42, п. 2
 з-пóпід § 42, п. 2
 з-пóсеред § 42, п. 2
 з-прóміж § 42, п. 2
 з радóсті § 41, п. 2, 1
 зрáзу § 41, п. 1, 2
 зрáнку § 41, п. 1, 2
 зрáння § 30, п. 1, 4
 зрéштою § 41, п. 1, 2
 зрідка § 41, п. 1, 4
 зрóблений § 29, п. 3, 2, прим.; § 115,
 п. 6, 3, прим. 1, 1
 зроблю § 115, п. 8, 2, а
 зрóду § 41, п. 1, 2
 зрóду-віку § 35, п. 6, 2, а
 з розгóну § 41, п. 2, 1
 зростáння § 32, п. 5
 зростáти § 32, п. 5
 зсадíти § 31, п. 1
 зсерéдини § 41, п. 1, 2
 зскрíбáти § 31, п. 1
 Зульфíя Мурáд-кизí — до Зульфíї
 Мурáд-кизí § 140, п. 2, прим.
 зумóвити § 31, п. 1
 зціпíти § 31, п. 1
 зчепíти § 31, п. 1
 зшíток § 31, п. 1
 Зя́брев § 144, п. 13, 1, прим.
 з'явíтися § 7, 4

И

ийбéн § 2, 3
 íкання § 2, 3
 íкати § 2, 3

ир § 2, 3
 íрíй § 2, 2
 íрод § 2, 2
 ич! § 2, 3
 Ич-обá § 2, 3

I

Íбн § 146, п. 3, 4
 Íбн Рúсте § 146, п. 3, 4
 Íбн Сíна § 146, п. 3, 4
 Íбн Фадлáн § 146, п. 3, 4
 Íбсен § 129, I, п. 1
 Íвáн § 2, п. 1; § 146, п. 3, 3; з Íвá-
 ном Костéнком § 142, п. 3,
 прим. 2
 Íвáн Богослóв § 53, п. 1
 Íвáн Волóве Óко § 146, п. 1, 1
 Íвáнку § 87, п. 1
 Íвáнович § 32, п. 11
 Íвáно-Франкíвськ § 152, п. 5; § 154,
 п. 3, 2; п. 6, прим. 1
 íвáно-франкíвський § 40, п. 2, 1;
 § 154, п. 3, 2; п. 6, прим. 1
 íванофранкíвци § 154, п. 3, 6,
 прим. 1
 Íвáн Петрóвич Котлярéвський
 § 49, п. 1
 íвáн-покивáн § 49, п. 7, 3, прим.
 Íвáн, селянський син § 146,
 п. 3, 3
 Íвáн Хрестíтель § 53, п. 1
 Íвáн-царéнко § 146, п. 3, 3
 Íвáньо § 67, II, п. 2
 Íвaньó § 142, п. 1; прим. 1
 Íвашкéвич § 144, п. 6, 1
 Íвич § 144, п. 6
 Íво § 144, п. 6
 Íгáрка § 149, п. 4, 1, а
 Íглéсiас § 129, I, п. 2
 Íгнáтов § 144, п. 7, 1
 Íгнатóвич § 144, п. 6

- Ігор* (парадигма) § 68, II; § 143,
п. 2; *Ігор* § 32, п. 11, прим.;
§ 33, п. 6, б; § 67, II, п. 2; § 143,
п. 2, прим. 2
- ігор* § 76, прим. 1
- Ігорева* § 33, п. 6, б
- Ігореве* § 33, п. 6, б
- Ігорів* § 101, 2
- Ігорівна* § 32, п. 11
- Ігорьович* § 32, п. 11, прим.
- іграшка* § 2, п. 1
- іграшок* § 10, п. 1
- ігри* § 76, прим. 1
- ігум.* § 62, п. 1
- ідеаліст* § 32, п. 14
- ідеалу* § 82, III, п. 2, 1, в; г
- Іден* § 129, I, п. 1
- ідія* § 129, I, п. 1
- ідій* § 116, п. 1, 1
- ідій-бо* § 44, п. 3, 1
- ідилічний* § 33, п. 2; § 128, п. 1
- ідім* § 116, п. 1, 1
- ідімо* § 116, п. 1, 1
- ідіть* § 116, п. 1, 1
- ідол* § 2, п. 1
- ідуть* § 120, п. 1
- ідучі* § 120, п. 1
- Ізабелла* § 129, I, п. 1
- Ізабелъ* § 140, 9, прим.
- ізжбвкнути* § 31, п. 1
- із-за* § 42, п. 2
- Ізмаїлов* § 144, п. 7, 2
- ізнóв* § 31, п. 1
- із-під* § 42, п. 2
- ізсерєдини* § 31, п. 1
- ікати* § 2, п. 1
- ікона* § 2, п. 1
- ікона Матері Божої Терєбовлян-
ської* § 53, п. 7
- Іконóмов* § 144, п. 6
- іконостáса* § 82, III, п. 1, 2, ї
- іконостáсика* § 82, III, п. 1, 2, ї
- іл.* § 62, п. 1
- Іл-62* § 61, 3, прим. 4
- Іліáда* § 129, I, п. 1
- Ілієв* § 144, п. 6
- Ілле* § 74, 2
- Іллівна* § 32, п. 11
- Ілліч* § 32, п. 11
- Ілля* § 30, п. 1, 2; § 32, п. 11; § 67, I,
п. 2; *Ілля* (парадигма) § 143, п. 1
- Ілóна* § 144, п. 6, 1
- Ільїн* § 144, п. 7, 2
- Ільїнім* § 85, п. 3, 1
- Ільїнові* § 83, п. 2, 2, прим.
- Ільїну* § 83, п. 2, 2, прим.
- Ільмєнь* § 149, п. 4, 1, а
- Ільюшин* § 144, п. 13, 1, а
- ім.* § 62, п. 1
- імám* § 53, 6, прим.
- імбїр* § 129, I, п. 6
- імєйла* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- імєйлу* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- імєн* § 99, п. 2
- імєна* § 99, п. 1; п. 4; *на імєна́х*
§ 99, п. 6
- імєна́м* § 99, п. 3
- імєна́ми* § 99, п. 5
- імєне* § 98, п. 6
- імєнем* § 98, п. 4
- імєні* § 98, п. 2; п. 3; п. 5
- імєнника* § 82, III, п. 1, 2, г
- імєння* § 9, п. 3, 4
- імєнува́ти* § 2, п. 1
- іммігра́ція* § 128, п. 2
- імперáтор* § 56, прим. 2
- імпульсу* § 82, III, п. 2, 1, в
- ім'я* § 2, п. 1; § 66, IV, б; *ім'я* (па-
радигма) § 68, IV; § 98, п. 1; п. 2
- ім'ям* § 98, п. 4
- ін.* § 62, п. 1
- інако-* § 35, п. 5, 2

- інакодумець § 35, п. 5, 2
інвалюта § 35, п. 5, 1
інвентар § 67, П, п. 2
інвестпроєкт § 35, п. 5, 1
Інгульця § 82, III, п. 1, 2, к
Індигірка § 149, п. 4, 1, а
індік § 2, п. 1
Індія § 129, I, п. 1; III, п. 5, прим.
Індокитай § 154, п. 2, 4
індокитайський § 154, п. 2, 4
індустріалізація § 129, I, п. 2
індустрія § 129, I, п. 2
ін'єкція § 126; § 138, п. 1, 2
інженер § 9, п. 2, 6; § 67, П, п. 1
інженю § 140, 6
Інна § 143
інновація § 128, п. 2
іно- § 35, п. 5, 2
іновірець § 35, п. 5, 2
іноді § 2, п. 1
Інокентій § 143
інофірма § 35, п. 5, 1
інспектор § 67, П, п. 1
інстаграму § 82, III, п. 2, 1, д
інститут § 84, п. 2; § 129, III, п. 1
інституту Національної академії
наук України § 54, п. 5, прим. 5
інституту § 82, III, п. 2, 3
інструкція § 129, I, п. 1
інструмента § 82, III, п. 2, 9,
прим.
інструменту § 82, III, п. 2, 9, прим.
ін-т § 62, п. 2
інтеграл § 121, п. 1, 1
інтеграла § 82, III, п. 1, 2, в
інтелектуальний § 128, п. 1
інтелігент § 19, п. 2
інтелігентський § 19, п. 2
інтербригада § 35, п. 5, 1
інтерв'ю § 138, п. 1, 1; § 140, 6
інтермецо § 128, п. 1
інтернату § 82, III, п. 2, 5
інтернаціональний § 129, I, п. 1
інтернет-видання § 36, п. 2, 1, Б, а
інтернет-послуга § 36, п. 2, 1, Б, а
інтерфікса § 82, III, п. 1, 2, в
інформповідомлення § 35, п. 5, 1
інформцінтр § 35, п. 5, 1
інішо- § 35, п. 5, 2
інішовірець § 35, п. 5, 2
інішодумець § 35, п. 5, 2
і под. § 62, п. 1
Іраку § 82, III, п. 2, 5
Ірану § 82, III, п. 2, 5
Ірвінг § 135
Ірен § 140, 9
іржá § 2, п. 1
іржáти (парадигма) § 115,
п. 3, 2, ж
Іржі § 144, п. 6, 2
ірій § 2, 2
Іркутськ § 149, п. 4, 1, а
ірод § 2, 2
ірокéзи § 49, п. 6
Ірпінь § 148
ірраціональний § 128, п. 2
ірреальний § 128, п. 2
Іртіш § 149, п. 4, 1, а; п. 5
Ісаакіївський собор § 55, п. 2
Ісаєв § 144, п. 7, 1
Ісаєнков § 144, п. 3, 2
Іса́я § 126
іскрістий § 33, п. 5
існувати § 2, п. 1
Іссік-Куль § 50, п. 4, прим.; § 154,
п. 3, 3; п. 6, прим. 2
істина § 2, п. 1
Іст-Лондон § 154, п. 3, 4
історик § 32, п. 1, прим.
історико-культурний § 40,
п. 2, 2, б
історичний § 33, п. 2

Ісус Христос § 49, п. 7, 1
Іськó § 22, 4
італісець § 32, п. 3
Італія § 129, I, п. 2
і т. д. § 62, п. 1
іті § 2, п. 1; *іті* (парадигма)
§ 115, п. 1, 1
і т. ін. § 62, п. 1
Ітон § 129, I, п. 1
ІФ НАНУ (Інститут фізики Національної академії наук України) § 61, п. 3, прим. 1
Іх'ямас § 138, п. 1, 1
Ішім § 149, п. 4, 3, а
Іщенко § 22, 4
Іщук § 22, 4

І

ідалья § 26, п. 1, 3
іжа § 3, п. 1; § 67, I, п. 3
іжак § 3, п. 1; § 66, II, б
іжачісько § 66, II, б
іжджений § 16
іздець § 3, п. 1
іздити § 3, п. 1; § 16; § 115, п. 5
ії § 113, прим. 2
ії-богу § 35, п. 6, 4; § 53, п. 2, прим. 3
ії-право § 35, п. 6, 4
істи § 3, п. 1; § 115, п. 7; § 116, п. 2, 3, прим. 1
іх § 3, п. 1
іхати § 3, п. 1
іхній § 110

Й

Йоганн § 126
його § 8, п. 1, 1; § 113, прим. 2
йоду § 82, III, п. 2, 6
Йолкін § 144, п. 4, 1
Йолкіно § 149, п. 2, 1
Йордан-річка § 37, п. 1, 2

йоркиір § 50, п. 12
Йоркиир § 129, III, п. 3; § 154, п. 2, 5
йоркиірський § 129, III, п. 3

К

Кааба § 137
Кабарда § 153, п. 1
кабардинський § 153, п. 1
кабарé § 140, 3
каберне § 140, 3
Кабінет Міністрів України § 54, п. 1
Кабмін § 35, п. 5, 1
Кавказ § 153, п. 2, 1
Кавказу § 82, III, п. 2, 5
кавказький § 153, п. 2, 1
Кавказький хребет § 50, п. 1; § 154, п. 1, 2
Кагарлік § 153, п. 2, 2
кагарлицький § 153, п. 2, 2
Каєнна § 126
кажуть § 120, п. 1
кажучи § 120, п. 1
Казанка § 153, п. 2
казанківський § 153, п. 2
казати § 116, п. 2, 3, прим. 2
казать § 118, прим. 1
казах § 153, п. 2, 3, прим. 1
казахський § 153, п. 2, 3, прим. 1
Казбék § 153, п. 2, 2
казбéцький § 153, п. 2, 2
Казимірський § 144, п. 7, 3, б
казино § 140, 5
казка § 9, п. 2, 1
казковий § 33, п. 6
казна-де § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
казна з ким § 39, п. 2
казна-коли § 41, п. 3, 3
казна-кому § 44, п. 3, 2
казна-хто § 39, п. 2
казна-чий § 39, п. 2

- ка́зна-що* § 39, п. 2
ка́зна-якій § 39, п. 2
Каїр § 129, II
Кайзер § 136, п. 1
какаду́ § 140, 6
кака́о § 140, 5
каламбу́р § 67, II, п. 1
калача́ § 82, III, п. 1, 2, і
кала́чика § 82, III, п. 1, 2, і
Каледо́нія § 121, п. 2
календа́р § 67, II, п. 2
календаря́х § 93
ка́лієвий § 33, п. 6
калмі́к § 129, I, п. 6; § 153, п. 2, 2
калмі́цький § 153, п. 2, 2
Калу́га § 153, п. 2, 1
калу́зький § 153, п. 2, 1
кальві́лю § 82, III, п. 2, 2, г
кальці́євмісний § 40, п. 1, 2, г
Камберле́нд § 154, п. 2, 5
ка́меневі § 83, п. 1
ка́меню § 82, III, п. 2, 9, прим.;
 § 83, п. 1
ка́меня § 82, III, п. 2, 9, прим.
Каменя́р § 49, п. 1
каменя́р § 67, II, п. 3
*Ка́мерна симфо́нія № 1 Євге́на
 Станко́вича* § 55, п. 2
камер'ю́нкер § 7, п. 4
Камі́шин § 149, п. 4, 3, а; § 153,
 п. 1
камі́шинський § 153, п. 1
каміне́ць § 9, п. 3, 1, а
камі́ння § 27, п. 5
ка́мінь § 9, п. 1, 1, а
Кам'яна́ Ба́лка § 154, п. 2, 6
Кам'яне́ць-Поді́льський § 148;
 § 152, п. 4, 2; § 154, п. 3, 1
кам'яне́ць-поді́льський § 154,
 п. 3, 1
кам'яноба́лківський § 154, п. 2, 6
кам'яноба́лківці § 154, п. 2, 6
Кана́верал § 134
кана́лу § 82, III, п. 2, 5
Кандала́кська зато́ка § 154,
 п. 1, 2
кандала́кський § 153, п. 2, 3
Кандала́кша § 153, п. 2, 3
Канза́с-Сіті § 129, I, п. 4
Ка́нів § 9, п. 1, 1, г
кані́кул § 100, п. 2, 3
кані́кули § 100, п. 1, 1; *на кані́ку-*
лах § 100, п. 6
Ка́нни § 50, п. 5, прим.
Кантемі́р § 144, п. 7, 3, б
ка́нцлер § 56, прим. 1
каньйо́н § 139, 1
капельме́йстер § 136, п. 1
капіта́л § 121, п. 1, 1
капіта́ні § 86, п. 3, 2, прим. 3
капіта́нові § 86, п. 3, 2, прим. 3
капіта́ну § 86, п. 3, 2, прим. 3
Ка́прі § 129, I, п. 4
ка́псула § 140
караба́ський § 153, п. 2, 3
Караба́х § 153, п. 2, 3
Караба́ху § 82, III, п. 2, 5
«Карава́єві Да́чі» § 50, п. 14
Караганда́ § 153, п. 1
караганді́нський § 153, п. 1
Кара́джич § 144, п. 6
караба́ке-бар § 36, п. 2, 1, Б, г
Кара́чев § 153, п. 2
кара́чевський § 153, п. 2
карбо́ванця § 82, III, п. 1, 2, е
кар'е́ра § 138, п. 1, 1
ка́рієс § 130, п. 1
*Ка́рла Гу́става Емі́ля Ман-
 нерге́йма* § 140, п. 1
Ка́рлові Ва́ри § 150, п. 1
Карл Смі́лівий § 49, п. 9, 2
Ка́рмен § 140, 9

- карніза § 82, III, п. 1, 2, ж
 Кáролець § 142, п. 3, прим. 1
 Карпінськ § 149, п. 4, 2, прим.
 карт-блáнши § 35, п. 6, 11
 картинá «Запорóжці пишуть
 листá турецькому султáнові»
 § 55, п. 3
 картопління § 32, п. 6
 картопля Серпáнок § 59, п. 3
 касі́р § 32, п. 14; § 67, II, п. 1
 категорійний § 33, п. 1
 катéдра § 123
 Катерина § 66, I; § 144, п. 1
 Катманду́ § 140, 6
 катóда § 82, III, п. 1, 2, в
 католицький § 123
 Католикóс-Патріáрх усієї Грузії
 § 53, п. 6
 Кáтре § 74, 2
 Кáтрин § 33, п. 3
 Катру́сю § 74, 3
 Кáтря § 33, п. 3
 кауді́льйо § 140, 5
 Каунас § 131
 кафе́ § 140, 3
 кáфедра § 123
 кáфедра історії України Терно́-
 пільського національного педа-
 гогічного університету імені
 Володими́ра Гнатюка § 54, п. 6
 качі́ний § 33, п. 4
 кáша § 67, I, п. 3
 кáшлю § 82, III, п. 2, 1, б
 кашне́ § 140, 3
 кашовáр § 35, п. 2, 1
 кБ § 62, п. 1
 кв. § 62, п. 1
 кВ § 155, п. 2, прим., 2, а
 квад́рата § 82, III, п. 1, 2, в
 квазіглоба́льний § 31, п. 5
 квазіетні́чний § 130, п. 1
 квазіобертáння § 31, п. 5
 квазіоп́тика § 31, п. 5
 квазіплóський § 31, п. 5
 квазіпру́жність § 31, п. 5
 квазірі́нок § 31, п. 5
 квазісті́йкість § 31, п. 5
 квазіча́стинка § 31, п. 5
 ква́рка § 82, III, п. 1, 2, в
 кварц § 27, п. 7
 кварцо́вий § 33, п. 6
 квáсу § 82, III, п. 2, 6
 кві́слінги § 49, п. 5
 кві́тка § 12, п. 1
 Кві́тка-Осно́в'яненко § 49, п. 1;
 § 146, п. 3, 2; п. 4
 квіту́чий § 119, п. 1, 1
 Кво́чка § 51
 кВт § 62, п. 1
 кг § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, а
 кгс § 155, п. 2, прим., 2, а
 кéда § 82, III, п. 1, 2, и
 Ке́йптаун § 154, п. 2, 5
 Кéльвіном § 85, п. 3, 1
 Кéльн § 132
 Кéльці § 149, п. 1, 3, прим.
 Кемáль-пашá § 146, п. 3, 4; з
 Кемáлем-паше́ю § 140, п. 2
 Ке́мерон § 134
 Кéмпа § 144, п. 9, 1
 Кероглі́ § 146, п. 3, 4, прим.
 Кер-оглі́ § 147, п. 4, 2
 керува́ти § 34, п. 1
 Керч § 152, п. 1, III
 кивну́ти § 116, п. 1, 3
 Кі́сва § 82, III, п. 1, 2, к
 Кі́све § 87, п. 4
 Кі́свом § 85, п. 3, 2
 Кі́сво-Печерська лáвра § 53, п. 7
 Кі́сву § 83, п. 2, 2
 Кизі́л-Орда́ § 154, п. 3, 3

- Київ* § 9, п. 1, 1, г; § 83, п. 2, 2; § 148; § 152, п. 1, П
«Київ» § 50, п. 14
Київ-1 § 35, п. 6, 6
Київенёрго § 61, п. 1, 1
Київзеленбуд § 35, п. 5, 1
Київська фабрика іграшок § 54, п. 4
Київський академічний театр ляльок § 54, п. 3
Київський міський будинок учителя § 54, п. 3
кийок § 32, п. 13
кілимові § 83, п. 1
кілиму § 83, п. 1
кінений § 119, п. 2, 2, прим., 1
кінути (парадигма) § 115, п. 3, 2, д; § 118; § 119, п. 2, 2, прим., 1
кінутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
кінуть § 118, прим. 1
кипаріс § 129, I, п. 6
Кірик-мужичок § 146, п. 3, 3
Кирилівська церква § 53, п. 7
Кирилов § 144, п. 7, 3, б
Кириів (парадигма) § 142, п. 3
Кисельов § 144, п. 7, 3, б
кисёт § 129, I, п. 6
Кисловодськ § 149, п. 4, 3, в
кісло-солодкий § 40, п. 2, 2, г
киснево-водневий § 40, п. 2, 2, а
киснетерапія § 35, п. 2, 3
кісню § 82, III, п. 2, 6
кит — на киті § 86, п. 3, 2, прим. 1
Китай § 129, III, п. 6
Китайгород § 154, п. 2, 5
Китайська Народна Республіка § 50, п. 6
Китаю § 82, III, п. 2, 5
китові § 86, п. 3, 2, прим. 1
кишеня § 1
- Кишинів* § 52, п. 2, прим. 2; § 153, п. 2
кишинівський § 153, п. 2
кишківника § 82, III, п. 1, 2, є
кияни § 49, п. 6; § 88, п. 1, прим.
кібермашина § 35, п. 5, 2
кібуц § 129, I, п. 6
кіготь § 9, п. 3, 1, а
«КіЖ» («Культура і Життя») § 61, п. 3, прим. 3
кіл § 9, п. 3, 1, в; § 89, п. 2
кілер § 121, п. 2
кілець § 89, п. 2; прим.
кілля § 9, п. 1, 2
кіллям § 85, п. 2
кіловат § 89, п. 1, прим.
кіловат-годіна § 36, п. 2, 1, Б, в
кіловатів § 89, п. 1, прим.
кілограм § 5; § 129, I, п. 6
кілограма § 82, III, п. 1, 2, г
кілограмовий — 30-кілограмовий § 40, п. 2, 3, а
кілок § 9, п. 3, 1, а; § 32, п. 13
кілометра § 82, III, п. 1, 2, г
кілочок § 9, п. 3, 1, в
кілька § 114, прим.
кількадесят § 105, п. 12
кількана́дцять § 105, п. 12
кількаповерховий § 35, п. 3, 2, в
кількаразовий § 35, п. 3, 2, в
кільце § 9, п. 3, 1, б; § 26, п. 1, 1; п. 3
Кім § 140, 9
Кім Ир Сен § 146, п. 1, 6, прим.; § 147, п. 2
кімирсенівський § 147, п. 2
кімонó § 140, 5
Кім Чен Ин § 2, 3
кінєць § 9, п. 3, 1, а
кінєць кінцём § 35, п. 6, 2, г, прим.
Кінешма § 149, п. 4, 1, в

- кінний § 29, 1, 3
 кінó § 129, I, п. 6; § 140, 5
 кіновар'ю § 95, п. 3, 2
 кінозál § 36, п. 1, 4
 кінотеáтр «Кіївська Русь» § 54,
 п. 5
 кінофі́льм § 35, п. 3, 1
 кінофі́льм «Бен Гур» § 55, п. 3
 кінці́вка § 27, п. 3
 кінчик § 27, п. 2
 кінь § 9, п. 1, 1, а; § 26, п. 1, 1; § 29,
 п. 1, 3; на коні § 86, п. 3, 2,
 прим. 1; на конéві § 86, п. 3, 1;
 2, прим. 1; при конéві § 86, п. 3, 1
 кіньми § 92, п. 2
 Кіпру § 82, III, п. 2, 5
 Кіркконнелл § 128, п. 3
 кістля́вий § 28
 кістьмі́ § 96, п. 4
 клас § 121, п. 1, 1; 7-А клас § 35,
 п. 6, 6; 10-В клас § 35, п. 6, 6
 клáси § 88, п. 1
 класи́цизм § 32, п. 14
 Кла́узевіц § 144, п. 13, 2, прим. 2
 Кла́ус § 131
 клац § 27, п. 7
 кле́кіт § 1
 клеко́тити § 1
 кле́на § 82, III, п. 1, 2, а
 Кли́н § 149, п. 4, 3, в
 клі́на § 82, III, п. 2, 9, прим.
 клі́ну § 82, III, п. 2, 9, прим.
 кліє́нт § 129, I, п. 2; § 130, п. 1
 Клі́рик Острóзький § 49, п. 1
 клі́щів § 100, п. 2, 2
 Кло́да Жозéфа Ружé де Ліля
 § 140, п. 1
 Клоді́н § 140, 9
 кло́пóту § 82, III, п. 2, 1, в
 клубу § 82, III, п. 2, 3
 Клуж § 153, п. 2, 3, прим. 1
 клу́жський § 153, п. 2, 3, прим. 1
 Кля́йн § 136, п. 1
 Кля́йнерт § 136, п. 1
 км § 62, п. 1
 км/год § 62, п. 4; § 165, п. 3, б
 кн. § 62, п. 1
 кні́жечка § 10, п. 1, прим.
 кни́жкáм § 77, 1
 кни́жкáми § 79, 1
 кни́жкáх § 80
 кні́жкѝ § 69, 1;
 кни́жкѝ 69, 2, прим.; § 75, п. 1;
 § 76, прим. 1; § 78, 2
 кні́жкѝ § 74, 1
 кні́жкѝю § 72
 кні́жкѝ § 71
 кні́жний § 101, 1
 кни́жóк § 76, прим. 1
 кні́жці § 70; § 73
 КНР § 61, п. 2
 Кня́жпіль § 154, п. 2, 5
 Кня́зівство Мо́нако § 50, п. 6
 князь § 56, прим. 2
 коа́ліці́йний § 33, п. 1
 Кобеля́ки § 153, п. 2, 2
 кобеля́цький § 153, п. 2, 2
 кобеля́кá § 82, III, п. 1, 2, и
 кобза́р § 27, п. 1; § 33, п. 6, б; § 67,
 П, п. 2
 Кобза́р § 49, п. 1
 кобза́ре́ва § 33, п. 6, б
 кобза́ре́ве § 33, п. 6, б
 кобза́ре́м § 85, п. 1
 Коби́лянська § 142, п. 2
 Ковале́вим § 85, п. 3, 1
 ковалéнко § 32, п. 9
 ковалі́ § 88, п. 2
 ковалі́в § 9, п. 1, 1, в
 Ковалі́в § 85, п. 3, 1; Ковалі́в (па-
 радигма) § 142, п. 3
 кова́ль § 32, п. 3

- Ковальов § 8, 2
 ковальський § 26, п. 1, 3
 ковалями § 92, п. 1
 ковбаса «Краківська» § 58, п. 1
 ковзаняр (парадигма) § 68, II
 ковзкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
 Ков'яги § 152, п. 2
 ко́го § 113, прим. 2
 ко́гось § 113, прим. 2
 код — PIN-код § 35, п. 6, 8
 коефіцієнта § 82, III, п. 1, 2, в
 ко́жен § 113, прим. 1
 ко́жний § 113, прим. 1
 кожух § 12, п. 2
 коза́к § 14, п. 2; § 19, п. 1, 1; коза́к
 (парадигма) § 68, II
 козака́ § 82, III, п. 2, 4
 коза́к-характе́рник § 37, п. 1, 1
 коза́цтво § 19, п. 1, 1
 коза́цький § 19, п. 1, 1; § 22, 1
 коза́че § 87, п. 3
 коза́ченька § 82, III, п. 1, 1
 Коза́ччина § 22, 1
 козеня́ § 98, п. 1
 козеня́м § 98, п. 4
 козеня́ти § 98, п. 2
 козеня́ті § 98, п. 3
 козері́г § 9, п. 3, 5, д
 Козері́г § 9, п. 3, 5, д
 Козі́ний Бри́д § 50, п. 11
 ко́зир § 67, II, п. 2; ко́зир (паради-
 гма) § 68, II
 ко́зир-ді́вка § 36, п. 2, 1, Б, а
 Козі́цький § 144, п. 6, 2
 Козьо́лецький § 144, п. 5, 2
 Козя́тин § 148
 Козя́тином § 85, п. 3, 2
 Колві́цьке § 149, п. 4, 3, д
 Колго́ева § 82, III, п. 1, 2, к
 Колгу́єв § 83, п. 2, 2; § 149, п. 1, 1;
 § 153, п. 2
 колгу́євський § 153, п. 2
 Колгу́єву § 83, п. 2, 2
 коле́го Євге́не Онищук § 87, п. 4,
 прим. 3
 коле́го Євге́не Онищукú § 87, п. 4,
 прим. 3
 коле́го Степа́не § 87, п. 4,
 прим. 2
 ко́леджу § 82, III, п. 2, 3
 колезький асе́сор § 56, прим. 2
 колекти́в § 84, п. 2; § 128, п. 1
 колекціо́нер § 67, II, п. 1
 ко́лений § 119, п. 2, 2, прим., 2
 колéсами § 92, п. 2
 коли́ б то § 43, п. 2, 1
 коли́-будь § 41, п. 3, 3; § 44,
 п. 3, 2
 Коли́вушко § 36, п. 1, 5
 коли́-не́будь § 41, п. 3, 3
 коли́-не-коли́ § 41, п. 3, 5
 колі́сь § 44, п. 2, 4
 колиха́ти § 14, п. 3; § 115, п. 4
 коли́шній § 33, п. 1; § 102, 2
 коли́бри § 129, I, п. 5; § 140, 4
 Колізе́й § 55, п. 2
 Колі́вщина § 52, п. 1
 колі́нам § 90
 колі́нами § 92, п. 2
 колі́ньми § 92, п. 2
 ко́лір § 9, п. 2, 6, прим.
 колі́с § 89, п. 2
 колі́сьми § 92, п. 2
 колі́ту § 82, III, п. 2, 1, б
 коли́ща § 98, п. 1
 коли́щата § 99, п. 4
 коли́щата́ти § 98, п. 2
 ко́ло § 67, II, п. 1, прим.
 колóд § 9, п. 3, 5, б
 колóдка § 9, п. 3, 5, б
 колóквіуму § 82, III, п. 2, 1, в
 Коло́-Миха́йлівка § 154, п. 3, 1

- коло-михайлівський* § 154, п. 3, 1
колонія § 121, п. 1, 1
колосся § 30, п. 1, 1
колоти § 119, п. 2, 2, прим., 2;
колоти (парадигма) § 115,
 п. 1, 1
колотий § 119, п. 2, 2, прим., 2
кольт § 139, 2
колядник § 32, п. 1
командір § 32, п. 14; § 67, II, п. 1
комар § 67, II, п. 1
комарі § 67, II, п. 1
Комбат § 35, п. 5, 1
комбатівський § 35, п. 5, 1
комина § 82, III, п. 1, 2, ж
комісія § 128, п. 1
комітети Верховної Ради України
 § 54, п. 5, прим. 5
комітету § 82, III, п. 2, 3
компакт-диск § 36, п. 2, 1, Б, а
компанія «Данон» § 54, п. 5,
 прим. 1
компанія «Microsoft» § 54, п. 5,
 прим. 1
компетентісно орієнтований
 § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
компост § 28, прим.
компостний § 28, прим.
комп'ютер § 138, п. 1, 1
комп'ютера § 82, III, п. 1, 2, б
комп'ютері § 86, п. 1, 1
*Комунальне підприємство «Київ-
 благоустрій»* § 54, п. 4
конвєсер § 126; § 130, п. 1
конвоїр § 32, п. 14; § 67, II, п. 1
конгрєс § 54, п. 5, прим. 4
*конгрєс Міжнародної асоціації
 українців* § 54, п. 6
кондотьєр § 139, 1
конеі § 89, п. 3; § 91, п. 1, прим.
конєм § 85, п. 1
Конєський § 144, п. 11
коничєнько § 32, п. 9
кони § 91, п. 1, прим.
конів'язь § 35, п. 2, 3
коногін § 35, п. 2, 3
конопєль § 100, п. 2, 3
коноплі § 100, п. 1, 2; § 100,
 п. 4, 1
коноплями § 100, п. 5, 2
конотация § 128, п. 2, прим.
Конституційний Суд України
 § 54, п. 1
Конституція України § 55, п. 1
конструйований § 34, п. 3
конструювання § 34, п. 3
конструювати § 34, п. 3
Конт § 149, п. 6
контрадмірал § 35, п. 5, 4
контраст § 28, прим.
контрастний § 28, прим.
контрольно-вимірювальний § 40,
 п. 1, 2, б, прим.
контрреволюція § 128, п. 2
контрреформація § 128, п. 2
контрудар § 35, п. 5, 4
кonusа § 82, III, п. 1, 2, в
конферансьє § 139, 1
конференція § 54, п. 6
конфлікту § 82, III, п. 2, 1, в
концєрн «Фольксваген» § 54, п. 5,
 прим. 1
Конча-Заспа § 152, п. 5
Коньков § 144, п. 13, 1, б
коньяк «Таврія» § 58, п. 1
кон'юнктура § 138, п. 1, 2
коня § 84, п. 1
конями § 92, п. 2
коп. § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, б
Копайгород § 154, п. 2, 3
копайгородський § 154, п. 2, 3

- копáлень* § 76, прим. 1
Копéрник § 144, п. 6, 2
копéчка § 32, п. 8
копéйт § 129, I, п. 2
копéйок § 10, п. 1
Корáн § 53, п. 4
Кордильéри § 129, III, п. 5;
 § 139, 1
кореля́ція § 128, п. 2, прим.
кореспондéнт § 128, п. 2, прим.
коридóру § 82, III, п. 2, 5
корі́сний § 28
ко́ристь § 28
корі́в § 78, 1, прим.
корі́вка § 9, п. 3, 5, б
корі́ння § 84, п. 2
Коровáй § 142, п. 1, прим. 2
коровáй § 142, п. 1, прим. 2
Коровáя § 142, п. 1, прим. 2
коровáю § 142, п. 1, прим. 2
корóви § 78, 1, прим.
коро́лева § 56, прим. 2
Коро́леве § 87, п. 4
Коро́лів § 87, п. 4
Коро́лівство Бахре́йн § 50, п. 6
*Коро́лівський Шекспі́рівський
теáтр* § 49, п. 9, 3
коро́ль § 56, прим. 2
Коро́льов § 144, п. 4, 2
ко́роп § 66, II, б
коро́пице § 66, II, б
короткогрушоподі́бний § 40, п. 1,
 2, в, прим. 2
короткостеблові́й § 40, п. 1, 2, а
короткоші́йї § 102, 3
ко́рпус 3-А § 35, п. 6, 6
ко́рпуса § 82, III, п. 2, 9, прим.
ко́рпусу § 82, III, п. 2, 2; п. 9, прим.
Ко́рсика § 129, III, п. 2
ко́ру § 82, III, п. 2, 1, б
ко́ряк § 153, п. 2, 2
ко́ряцький § 153, п. 2, 2
Кос-Анато́льський § 146, п. 4
ко́синуса § 82, III, п. 1, 2, в
ко́сити § 16
Ко́сово § 150, п. 2; § 152, п. 3,
 прим.
косто́грі́з § 35, п. 2, 3
косто́пра́в § 35, п. 2, 3
костю́ма § 82, III, п. 1, 2, и
костю́мчика § 82, III, п. 1, 2, и
костя́ми § 96, п. 4
Костянти́н Багряноро́дний § 49,
 п. 9, 2
Костянти́н Остро́зький § 49,
 п. 9, 2
котéл § 9, п. 3, 5, а
Котелéве § 85, п. 3, 2
Котелéвим § 85, п. 3, 2
Котелéвников § 144, п. 7, 3, г
Котелéвнич § 149, п. 4, 3, д
Коти́горóшко § 49, п. 7, 3
коти́рувати § 34, п. 3
Котляре́вський § 9, п. 3, 5, е
котра́сь § 44, п. 2, 4
котре́сь § 44, п. 2, 4
котри́й § 112
котри́й-бу́дь § 39, п. 2
котри́й-не́бу́дь § 39, п. 2
котри́йсь § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4;
 § 114
кофе́їн § 129, II
кохінхі́н § 59, п. 1
ко́шений § 16
Ко́шиці § 149, п. 1, 3, прим.
Ко́шицький край § 50, п. 8
кравці́в § 91, п. 1
кра́вче § 87, п. 3
Кра́вченко § 32, п. 9
кравчи́ня § 32, п. 4
Кра́гуєваць § 151, п. 2, 1
краді́й § 67, II, п. 2

- кра́єві* § 83, п. 1
краєзна́вство § 35, п. 2, 4
кра́єчок § 32, п. 8
КраАЗ § 58, п. 4
кра́їна § 3, п. 1
кра́їна-інв́естор § 37, п. 1, 1
кра́їна-кредито́р § 37, п. 1, 1
кра́їни За́ходу § 50, п. 10
кра́їнозна́вство § 35, п. 2, 1
край § 66, II, а; § 67, II, п. 2; у *краї́* § 86, п. 1, 1, прим. 1
крайне́бо § 35, п. 4, 1
кра́йній § 33, п. 1; § 102, 1
Кра́йній § 144, п. 11
Кра́йня § 144, п. 11
крайови́й § 33, п. 6
Кра́ків § 150, п. 3
краков'я́ку § 82, III, п. 2, 4
кра́пково-штрихови́й § 40, п. 2, 2, а
краплеподі́бний § 35, п. 2, 3
Кра́сне Дру́ге § 154, п. 1, 3
Красново́дськ § 154, п. 2, 1
Кра́узе § 131
кра́щий § 104, п. 1, 3
краю́ § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 1; § 87, п. 2
краю́ § 86, п. 1, 1, прим. 1
кра́яти § 11, п. 1
крб́ § 155, п. 2, прим., 2, б
крéдо § 140, 5
крéйда § 136, п. 1
крéйцер § 136, п. 1
крéкінг-процéс § 36, п. 2, 1, Б, а
Кре́мєня § 82, III, п. 1, 2, к
Кременчу́к § 148; § 153, п. 2, 2
кременчу́цький § 153, п. 2, 2
Криви́й Ріг § 148; § 152, п. 4, 1
крі́во § 1
Криво́го Ро́гу § 82, III, п. 1, 2, к, прим.
Кривони́с § 141; § 142, п. 1; § 146, п. 2, 3
крі́га § 5
Крижопі́ль § 148, прим.
крик § 22, 5
крі́кнути § 116, п. 1, 3
крі́лами § 92, п. 2
крило́ § 66, II, б; § 67, II, п. 1, прим.; § 68, II
крильми́ § 92, п. 2
Криміна́льний ко́декс Украї́ни § 55, п. 1
Крит § 129, III, п. 4
крі́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
Крі́ту § 82, III, п. 2, 5
крича́ти § 22, 5; *крича́ти* (парадигма) § 115, п. 3, 1
Кри́чев § 149, п. 4, 3, в
Крно́в § 150, п. 3
кров § 30, п. 1, 3, прим.; § 66, III; § 95, п. 1, прим. 1
кро́ви § 95, п. 1, прим. 1
кро́ві § 95, п. 1
кровопі́вця § 67, I, п. 2
кро́в'ю § 95, п. 3, 2
кро́їти § 11, п. 1
кро́ку § 82, III, п. 2, 1, в
Кро́мвель § 121, п. 1, 2; § 139, 2
кро́пу § 82, III, п. 2, 2, б
кросі́вки «Пу́ма» § 58, п. 1
крохма́ле-па́токови́й § 40, п. 2, 2, в
крохма́ль § 26, п. 1, 1
круглолі́цій § 103, прим. 2
круглообертáльний § 40, п. 1, 2, в
круглува́тий § 33, п. 7
кругосві́тний § 102, 1
круї́з § 126
круї́зний лайне́р «Гармо́нія морі́в» § 58, п. 3
кру-кру́ § 35, 6, 4

- круп'є* § 130, п. 1
Крутий § 144, п. 11
Крутиков § 144, п. 7, 3, г
Крутинське § 149, п. 4, 2, прим.
крутіти § 16
Крутіх § 144, п. 8
крутіння § 115, п. 6, 3
круч § 76, 1
круча § 67, I, п. 3; *на кручах* § 80
кручам § 77, 1
кручами § 79, 1
круче § 74, 2
кручений § 115, п. 6, 1
кручено § 72
кручі § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 78, 2
кручу § 71
крюк § 7, 2, прим.; § 14, п. 1
Крюково § 151, п. 1, прим.
крючок § 14, п. 1
крякати § 7, 2, прим.
ксьондз § 53, 6, прим.
к/т § 165, п. 3, а
Кублієм § 85, п. 1
Кубок УЄФА § 52, п. 2
кувати § 115, п. 3, 2, г, прим.
куді-будь § 41, п. 3, 3
куді-небудь § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
кудісь § 44, п. 2, 4
Кужчєнко § 22, 4
Кузнецов § 144, п. 2
Кузнєцьк § 151, п. 2, 2
Кузькó § 22, 4
Кузьма § 32, п. 11
Кузьмич § 32, п. 11
Кузьмівна § 32, п. 11
Кузьмович § 32, п. 11
ку-ку § 35, 6, 4
Кукулевич-Сакцінський § 144, п. 11
Кулінич § 144, п. 7, 3, г
кулінар § 67, II, п. 1
Куліш § 142, п. 1, прим. 2
куліш § 142, п. 1, прим. 2
кулька § 26, п. 1, 3, прим.; § 27, п. 3, прим.
кулькі § 76, прим. 1
кулько- й роликонідшипники § 36, п. 2, 3
кульок § 76, прим. 1
культурно-технічний § 40, п. 2, 2, а
кунтуша § 82, III, п. 1, 2, и
КУнАП (Кодекс України про адміністративні правопорушення) § 61, п. 3, прим. 2
купів § 120, п. 2
купівши § 120, п. 2
купівля-продаж § 35, п. 6, 2, б; § 36, п. 2, 1, А, б
куплений § 115, п. 6, 3, прим. 1, 1
куплю § 115, п. 6, 3, прим. 1
куплять § 115, п. 6, 3, прим. 1
купував § 120, п. 2
купувавши § 120, п. 2
купуй § 116, п. 2, 1
купуймо § 116, п. 2, 1
купуйте § 116, п. 2, 1
купці § 88, п. 2
курєй § 100, п. 4, 3
курєня § 82, III, п. 2, 5
кур'єр § 7, 2
кури § 100, п. 1, 1, прим.; п. 4, 3
куруиво § 32, п. 2
Курільські острові § 149, п. 4, 3, в
курінь § 9, п. 2, 6, прим.
курйоз § 8, п. 1, 2; § 138, п. 2, 1
курка § 100, п. 1, 1, прим.
курлі-курлі § 35, 6, 4
курмі § 100, п. 5, 3

Куронь § 144, п. 13, 2, прим. 1
курсор § 135
Курськ § 151, п. 2, 2
курча́м § 98, п. 4
курча́ (парадигма) § 68, IV; § 98, п. 1
курча́т § 99, п. 2; § 99, п. 4
курча́та § 99, п. 1; § 99, п. 4
курча́там § 99, п. 3
курча́тами § 99, п. 5
курча́тах § 99, п. 6
курча́ти § 98, п. 2
курча́ті § 98, п. 3; п. 5
ку́рям § 100, п. 3, 1
Кусне́вич § 144, п. 13, 2, прим. 1
Кусту́риця § 144, п. 13, 2, прим. 2
ку́тній § 102, 1
ку́тя § 30, п. 1, 5, прим.
Ку́усінен § 137
ку́хар § 67, II, п. 2
ку́хня § 76, прим. 1
ку́хонь § 76, прим. 1
куще́м § 85, п. 1
кюве́т § 138, п. 2, 2
Кюсю́ § 140, 6
Кя́хта § 151, п. 1, прим.

Л

л § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
лаві́рувати § 34, п. 3
ла́вра § 131
лавре́ат § 131
Лавре́нтіївський літо́пис § 55, п. 3, прим. 2
Лаврі́н § 143, п. 2, прим. 1
Лавуазьє́ § 130, п. 1; § 139, 1; § 140, 3
Лага́рп § 146, п. 1, 4, прим. 2
ла́ден § 101, 3
Ла́дога § 153, п. 2, 1
ладо́зький § 153, п. 2, 1

Ла́зар § 32, п. 11, прим.; § 67, II, п. 2; § 143, п. 2, прим. 2
Ла́зарьович § 32, п. 11, прим.
ла́зень § 76, прим. 1
ла́зити § 16
лакóн § 59, п. 1
Ла-Ма́ниш § 50, п. 3; § 121, п. 1, 1; § 154, п. 3, 5
ла-ма́ниський § 154, п. 3, 5
Ламар́к § 121, п. 1, 1; § 128, п. 4
ламáти § 11, п. 1
Ламетрі́ § 146, п. 1, 4, прим. 2; § 147, п. 4, 3
ландта́г § 54, п. 5, прим. 4
Ланка́стер § 134
ланцюжо́к § 27, п. 3
ланч § 121, п. 1, 1
Ла́о § 140, 5
Ла-Пла́та § 154, п. 3, 5
ла-пла́тський § 154, п. 3, 5
ларка́ § 27, п. 1
ларьо́к § 26, п. 1, 2
Лас-Ве́гас § 154, п. 3, 5
латиноамерика́нці § 49, п. 6
латі́ський § 153, п. 2, 3
латі́ш § 49, п. 6; § 153, п. 2, 3
лауре́ат § 131
лауре́ат Держáвної премо́ї України в га́лузі архіте́ктурі § 56, прим. 1
Лафонте́н § 146, п. 1, 4, прим. 2
Лебеді́н § 83, п. 2, 2
Лебеді́не § 87, п. 4
Лебедино́м § 85, п. 3, 2
Лебедину́ § 83, п. 2, 2
Ле́бідь § 142, п. 1
Лев § 143, п. 2, прим. 3
лев § 9, п. 2, 1, прим. 1; § 66, II, б
лева́да § 1
леве́няткові § 86, п. 3, 2
леві́сько § 66, II, б

- лєвові* § 86, п. 3, 2, прим. 2
лєву § 86, п. 3, 2, прим. 2
лєгєнда § 121, п. 2
лєгєнів § 76, 1
лєгєнь § 76, 1
лєгєнький-лєгєнький § 35, п. 6, 1
лєгкий § 19, п. 2
лєгкоатлєтїчний § 40, п. 1, 2, а
лєгкозаймїстий § 40, п. 1, 2, в
лєгше § 19, п. 2
лєгший § 19, п. 2
лєдвє-лєдвє § 35, п. 6, 1; § 41, п. 3, 5
лєдї § 133
лєжачий § 119, п. 1, 1
Лєжєнєво § 149, п. 1, 2
лєйбгвєрдїєць § 35, п. 5, 4
лєйбмєдїк § 35, п. 5, 4
Лєйтцїг § 129, III, п. 3; § 136, п. 1; § 153, п. 2, 1
лєйтцїзький § 153, п. 2, 1
Лє Корбюзьє § 140, 3
Лє-Крєзє § 50, п. 3
лєкцїя § 121, п. 2
Лємбєрт § 134
лємкїня § 32, п. 4
Лєна § 149, п. 1
Лєннєн § 121, п. 2
Лєнєр § 140, 9
Лєонєрдо да Вїнчї § 49, п. 2
Лєонїдовї Мїколєйовичу Куцєнку § 83, п. 1, прим.
лєпєтїський § 153, п. 2, 3
Лєпєтїха § 153, п. 2, 3
Лєрмонтов § 144, п. 2
Лєсєж § 146, п. 1, 4, прим. 2
Лєсиним § 85, п. 3, 1
Лєссїнг § 121, п. 2
лєстоцї § 28
Лєсю § 74, 3
Лєся (парадїгма) § 68, I
Лєся Українка § 49, п. 1; § 146, п. 1, 2
лєтїти § 16; *лєтїти* (парадїгма) § 115, п. 3, 1
лєту § 82, III, п. 2, 1, в
лєтять § 120, п. 1
лєтячї § 120, п. 1
лє Шапєльє § 146, п. 1, 4
лєцїят § 100, п. 2, 3
Лєскєв § 144, п. 3, 4
лєжє- § 35, п. 5, 2
лєжєпрорєк § 35, п. 5, 2
лєжєсвїдєк § 35, п. 5, 2
лємєн § 129, I, п. 6
лємєну § 82, III, п. 2, 5
Лїньєв § 8, 2
Лїпєцьк § 149, п. 4, 3, в
Лїпова Дєлїна § 154, п. 2, 6
лїповодєлїнськїй § 154, п. 2, 6
лїповодєлїнцї § 154, п. 2, 6
Лїсїця § 49, п. 7, 3
Лїсїчка-Сєстрїчка § 36, п. 2, 1, А, в
лїст § 84, п. 2, прим.
лїстє § 82, III, п. 2, 9, прим.; § 84, п. 2, прим.
лїстєнєш § 78, 1
лїстєнєшє § 66, I; § 67, I, п. 3
лїстєнєдє § 82, III, п. 1, 2, д; п. 2, 9, прим.
лїстєнєдєу § 82, III, п. 1, 2, д; п. 2, 9, прим.
лїсту § 82, III, п. 2, 9, прим.
лїстєя § 67, II, п. 2
лїстєям § 85, п. 2
лїти § 30, п. 1, 5; § 115, п. 3, 2, а
лїтїєя § 30, п. 1, 5
Лїхє § 150, п. 1
Лїхєчєв § 144, п. 4, 3
лїхєвї § 83, п. 2, 1
Лїхєслєвлє § 149, п. 4, 3, в

- ліху* § 83, п. 2, 1
ліберальна партія § 54, п. 2
лібрето § 128, п. 1
Ліверпу́лю § 82, III, п. 2, 8
Ліверпу́ля § 82, III, п. 2, 8, прим.
лівоберéжжя § 9, п. 3, 2, в
ліво́руч § 41, п. 1, 8
Лі́га На́цій § 54, п. 5, прим. 2
лід § 9, п. 1, 1, а; *на льо́ду* § 86, п. 1, 1, прим. 1; п. 2, 2
Лі́диці § 149, п. 1, 3, прим.
Лі́сна § 129, I, п. 2
лі́ска § 10, п. 1, прим.
лі́шко § 9, п. 3, 1, б
лі́шкові § 86, п. 2, 1
лі́жку § 86, п. 2, 1
лі́зти § 118
лі́кар § 27, п. 1; § 67, II, п. 2
лі́кар-еко́лог § 36, п. 2, 1, А, а
лі́карі § 88, п. 2; § 93
лі́карі́в § 91, п. 1
лі́каря § 87, п. 2
лі́карюва́ти § 34, п. 1
лі́каря *І́горю* § 87, п. 4, прим. 2
лі́каря́м § 90
лі́каря́ми § 92, п. 1
Лі́на Косте́нко — з *Лі́ною Кос-те́нко* § 142, п. 3, прим. 2
лінгві́стика § 122, п. 1
лінгвостилі́стичні § 40, п. 1, 2, г
Лі́нда § 144, п. 6, 1
лі́нійно-стрі́чковий § 40, п. 2, 2, а
Лі́нкольн § 121, п. 1, 2
лі́піти § 18
лі́плений § 18
лі́рні́зму § 82, III, п. 2, 1, а
лі́рико-епі́чний § 40, п. 2, 2, б
лі́рник § 32, п. 1
лі́с § 154, п. 2, 1, прим.; у *лі́сі*, у *лі́су* § 86, п. 1, 1, прим. 1
Лісабо́н § 129, I, п. 4
лісабо́нський § 129, I, п. 4
лісго́сп § 35, п. 5, 1
лісі́ § 88, п. 1
Лісна́ § 149, п. 1, 3
лісникóві § 86, п. 3, 1
лісові́к § 49, п. 7, 2, прим. 1
Лісові́к § 49, п. 7, 3
лісово́з § 9, п. 3, 5, д
лісопíльно-струга́льний § 40, п. 2, 2, а
лісоспáв § 36, п. 1, 1
лісосте́п § 36, п. 1, 3
лісостепо́вий § 40, п. 1, 1
лісу § 82, III, п. 2, 2, а
літака́ § 82, III, п. 1, 2, б
літа́к «Бо́їнг 777» § 58, п. 2
літа́к «Мрія́» § 58, п. 3
літако́ві § 86, п. 2, 1
літаку́ § 86, п. 2, 1
літачка́ § 82, III, п. 1, 2, б
лі́тера́тура § 129, I, п. 6
Лі́терату́рний музе́й § 54, п. 3
лі́терату́рно-худóбжні́й § 40, п. 2, 2, д
літні́й § 33, п. 1; § 102, 1
Літо́пис Самі́йла Вели́чка § 55, п. 3, прим. 2
літстуді́я § 35, п. 4, 2
-лі́ття — *1030-лі́ття* § 36, п. 1, 6, прим.
літургі́я § 54, п. 8
Лі́фшиц § 144, п. 13, 2, прим. 2
ліцеї́ст § 32, п. 14
ліце́ю § 82, III, п. 2, 3
Лі́ Чжаода́о § 49, п. 3
ллéться § 115, п. 6, 3, прим. 2
Лло́йд § 128, п. 3
ля́ний § 29, п. 4
лм § 155, п. 2, прим., 2, а
лоб § 9, п. 2, 1, прим. 1
лобі́йова́ний § 34, п. 3

- лобіювання* § 34, п. 3
лобіювати § 34, п. 3
ловелас § 49, п. 5
ловець § 9, п. 3, 5, а
ловлю § 115, п. 6, 3, прим. 1
лвлять § 115, п. 6, 3, прим. 1
логарітм § 123
логаріфм § 123
логіко-граматичний § 40, п. 2, 2, б
логічний § 129, I, п. 6
логопед § 5
Лодзь § 153, п. 2, 1
лодзький § 153, п. 2, 1
лodge § 67, II, п. 3
ложечка § 10, п. 1, прим.
лозівський § 153, п. 2
Лозова § 152, п. 3; § 153, п. 2
локатіва § 82, III, п. 1, 2, в
Локетек § 142, п. 3, прим. 1
Ломата § 6, 2; § 13
ломіти § 11, п. 1
ломлю § 115, п. 6, 3, прим. 1
ломлять § 115, п. 6, 3, прим. 1
Ломниця § 151, п. 2, 1
Ломтев § 144, п. 3, 3
Лонгфелло § 133; § 140, 5
Лондон § 121, п. 1, 1
Лондона § 82, III, п. 2, 8, прим.
Лондону § 82, III, п. 2, 8
Лос-Анджелес § 50, п. 3; § 154, п. 3, 5
лосеві § 86, п. 3, 2, прим. 1
лосі § 86, п. 3, 2, прим. 1
Лос-Фрайлес § 50, п. 3
Лось § 144, п. 13, 1, в
лотó § 140, 5
Лохвицький повіт § 50, п. 8
Лохвиця § 152, п. 1, I
лоша § 66, IV, а; § 98, п. 1
лошам § 98, п. 4
лошат § 99, п. 2
лошата § 99, п. 1
лошатам § 99, п. 3
лошатами § 99, п. 5
лошатах § 99, п. 6
лошати § 98, п. 2
лошати § 98, п. 3
лошаткові § 83, п. 1, прим.
лошатку § 83, п. 1, прим.
лояльний § 126
Лубні § 152, п. 2
луб'ям § 85, п. 2
Луб'янцев § 144, п. 12
луг § 14, п. 2
Луганськ § 152, п. 1, II
Луговська § 144, п. 10
Луговський § 144, п. 10; 11
лугу § 82, III, п. 2, 5
лужок § 32, п. 13
Лука § 32, п. 11
Лукич § 32, п. 11
Луківна § 32, п. 11
Лук'яненко § 7, 3
Лук'янець § 7, 3
Лук'янов § 144, п. 12
Лук'янюк § 7, 3
лупа § 121, п. 1, 1
Лу Сін § 146, п. 2, 5, прим.
Луховіці § 149, п. 4, 3, д
Луцька § 82, III, п. 1, 2, к
Лучин § 144, п. 7, 3, а
Лучканином § 85, п. 3, 1, прим.
Львів § 83, п. 2, 2; § 148; § 152, п. 1, II; § 153, п. 2
Львівська площа § 50, п. 11
«Львівська площа» § 50, п. 14
Львівська середня загально-освітня школа № 51 імені Івана Франка § 54, п. 3
Львівське збройне повстання 1848 р. § 52, п. 1
львівський § 153, п. 2

львів'яни § 49, п. 6; § 88, п. 1, прим.

Львóва § 82, III, п. 1, 2, к

Львóве § 87, п. 4

Львóву § 83, п. 2, 2

льóдi § 86, п. 1, 1, прим. 1

льóду § 82, III, п. 2, 6

льон § 8, 2; § 26, п. 1, 2

льон-довгунéць § 37, п. 1, 4

льон-кучерявець § 37, п. 1, 4

льонолавсáн § 36, п. 1, 3

льон-сирéць § 37, п. 1, 4

льóту § 82, III, п. 2, 1, в

льох § 8, 2

Любeк § 121, п. 1, 2

любiтель § 32, п. 3

любiти § 18

люблю́ § 115, п. 6, 3, прим. 1

люблять § 115, п. 6, 3, прим. 1

люблячи § 115, п. 6, 3, прим. 1, 2

Любóв § 66, III; Любóв (парадигма) § 143, п. 3

любóв § 66, III; § 95, п. 1, прим. 1

любóве § 95, п. 5

любóви § 95, п. 1, прим. 1

любóви § 95, п. 1

любóв'ю § 95, п. 3, 2

люд § 19, п. 2

Людвiг ван Бетхóвен § 49, п. 2; § 146, п. 1, 4

Людвiгу § 87, п. 1

людéй § 100, п. 2, 1

люди § 4, 2; § 100, п. 1, 1; прим.

Людiна § 60, п. 3

людiна § 100, п. 1, 1, прим.

людинодéнь § 36, п. 1, 3

лю́дство § 19, п. 2

лю́дський § 19, п. 2

лю́дськiсть § 26, п. 2, 1, а

людьми́ § 100, п. 5, 3

лю́дям § 100, п. 3, 1

Люксембур́г § 122, п. 1; § 153, п. 2, 1

люксембу́рзький § 153, п. 2, 1

люсте́рko § 67, II, п. 1, прим.

Лю́тер § 121, п. 1, 2

лю́тий § 103, прим. 1

Люфтга́нза § 122, п. 4

ля § 140, 2

лягти́ § 115, п. 9, прим. 1; § 116, п. 2, 3, прим. 2

ля́жу § 115, п. 8, 2, б

ляльковóд § 9, п. 3, 5, д; § 36, п. 1, 1

Ляпуно́в § 144, п. 13, 1, прим.

М

м. § 62, п. 1

м § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а

Мáвка § 49, п. 7, 3

мавл § 76, прим. 1

ма́вна § 76, прим. 1

мавпеня́тко § 67, II, п. 1, прим.

ма́впячий § 7, п. 1, прим.

Ма́врита́нiя § 129, III, п. 4; § 131

маврита́нський § 129, III, п. 4

магази́н § 5

магази́н «Яросла́в» § 54, п. 5

магара́дже § 74, 2

МАГАТЕ § 61, п. 2

магістра́ль § 121, п. 1, 2; § 139, 2; § 140

магнітолог-астроно́м § 36, п. 2, 1, А, а

ма́гнію § 82, III, п. 2, 6

Магоме́т § 49, п. 7, 1; § 53, п. 1; § 122, п. 1

Магри́б § 129, III, п. 4

мада́м § 140, 8

мадемуазéль § 140, 8

маде́ра § 50, п. 12

мадо́нн § 76, прим. 2

- мадо́нна § 76, прим. 2; § 128, п. 1
 Мадри́д § 129, III, п. 4
 Мадри́да § 82, III, п. 2, 8, прим.
 Мадри́ду § 82, III, п. 2, 8
 маéстро § 140, 5
 Маéр § 126
 мазь § 30, 1, 3
 маі́с § 129, II
 Ма́йбород § 76, 3
 Ма́йборода § 142, п. 1
 Ма́йбородів § 76, 3
 майбу́тній § 33, п. 1; § 102, 1
 ма́йво § 67, II, п. 1, прим.
 майда́н Незале́жності § 50, п. 11
 майда́ну § 82, III, п. 2, 5
 Ма́йнгоф § 136, п. 1
 ма́йстер § 33, п. 6, а; § 66, II, а;
 § 67, II, п. 1
 ма́йсте́рний § 101, 1
 ма́йстрі́ня § 32, п. 4
 ма́йстрі́в § 33, п. 6, б
 ма́йстрова § 33, п. 6, а; б
 ма́йстрове § 33, п. 6, а
 ма́йстрові § 83, п. 1
 ма́йстром § 85, п. 1
 ма́йстру § 83, п. 1
 Мака́о § 140, 5
 Мака́р § 143, п. 2, прим. 2
 макі́нтош § 49, п. 5; § 134
 макі́яж § 125
 маккарті́зм § 128, п. 4, прим.
 Макка́ртні § 128, п. 4, прим.;
 § 146, п. 1, 4, прим. 1
 Макке́нзі § 128, п. 4, прим.
 Макке́нна § 128, п. 4, прим.
 Маккі́нлі § 128, п. 4, прим.; § 146,
 п. 1, 4, прим. 1
 Мак-Клю́р § 146, п. 1, 4, прим. 1
 Мак-Маго́н § 146, п. 1, 4, прим. 1
 макроеконо́міка § 35, п. 5, 3
 макромоле́кула § 35, п. 5, 3
 ма́ксім § 49, п. 5
 Макси́м 'ю́к § 7, п. 1
 ма́ксімода § 35, п. 5, 3, прим. 1
 ма́ксіодяг § 35, п. 5, 3
 ма́ксісу́кня § 35, п. 5, 3, прим. 1
 Ма́ле́нький Вовк § 146, п. 1, 1
 ма́ле́сенький § 26, п. 2, 1, б
 Ма́лець § 142, п. 3, прим. 1
 ма́лій § 104, п. 1, 3
 ма́ліна «ге́ракл» § 59, п. 2
 Ма́лінін § 144, п. 7, 1; 3, б
 Ма́ліцин § 144, п. 8
 Ма́лишев § 9, п. 3, 5, г
 ма́лишевський § 9, п. 3, 5, г
 Ма́лишкова мета́фора § 49, п. 9, 1
 Малоазі́йське нагі́р'я § 50, п. 1;
 § 154, п. 2, 1, прим.
 ма́ловжи́ваний § 40, п. 1, 2, в
 Ма́лго Куя́льника § 82, III, п. 1, 2, к
 ма́ло-пома́лу § 35, п. 6, 2, г
 ма́лочу́тлівий § 40, п. 1, 2, в
 Ма́лояросла́вець § 154, п. 2, 1
 Ма́льме § 132
 ма́льований § 34, п. 1
 ма́ляр § 67, II, п. 1, прим.
 ма́ляре § 87, п. 3
 ма́м § 76, 3
 ма́ма § 33, п. 3
 Мама́ліга § 142, п. 1
 Ма́мед-заде́ § 146, п. 3, 4;
 у Ма́меда-заде́ § 140, п. 2
 ма́ми § 69, 1
 ма́ми § 76, 3
 ма́ми § 76, 3
 ма́мин § 33, п. 3
 ма́мів § 76, 3
 Ма́монтов § 83, п. 2, 2
 Ма́монтову § 83, п. 2, 2
 ма́ндрова́ти § 118
 ма́нна § 128, п. 1
 ма́нускри́пту § 82, III, п. 2, 7

- Манчестер* § 134
Мао Цзедун § 147, п. 2
маоцзедунівський § 147, п. 2
Маргарет § 140, 9
Маріє § 74, 2
Маріє Васілівно § 74, 3, прим. 1
Марієнбург § 130, п. 1
Марієтта § 130, п. 1
Марієчка § 32, п. 8
Марії-Антуанетти § 140, п. 1
Марійн § 33, п. 3; § 101, 2
Марійн лист § 49, п. 9, 1
Марії Сєник § 142, п. 3, прим. 2
Маріо § 140, 5
Марі-Сесілі § 140, п. 1
Маріуполь § 148, прим.
Марія § 33, п. 3; *Марія* (парадигма) § 68, I
Марія Андріївна (парадигма) § 143, п. 3
Марія-Антуанетта § 146, п. 3, 1
Марія Васілівна (парадигма) § 143, п. 3
Марія Іллівна (парадигма) § 143, п. 3
Мар'їно § 149, п. 4, 2; § 150, п. 2
марка § 9, п. 2, 1, прим. 2
маркетинг § 122, п. 1
маркету § 82, III, п. 2, 3
Марко § 66, II, а
Марко Вовчок § 49, п. 1; § 146, п. 1, 2; § 147, п. 4, 1
Марк Порцій Катон § 146, п. 1, 3
Марк Твен § 147, п. 3
марк-твєнівський § 147, п. 3
маркшєйдер § 136, п. 1
Марло § 133
марокканець § 128, п. 3
Марокко § 128, п. 3
Марс § 51; § 53, п. 1
Марсєль § 125
марсєльєза § 139, 1
Марта § 123
Марусин § 33, п. 3
Марусю § 74, 3
Маруся § 33, п. 3
Марфа § 123
Марціал § 129, I, п. 2
марширувати § 34, п. 3
Марш міру § 52, п. 2
Мар'яна § 7, 2
Мар'яненко § 7, п. 2
Масарик § 144, п. 8
масло § 28
масній § 28
мастільник § 32, п. 1, прим.
Матвєєв § 144, п. 3, 3
математика § 129, III, п. 1
матеріал § 129, I, п. 2
матерія § 129, I, п. 2
матерній § 33, п. 1
Мати § 60, п. 3
мати § 66, III; *мати* (парадигма) § 97
Мати Божя § 53, п. 2
мати-й-мачуха § 36, п. 2, 1, Б, в
матір § 30, п. 1, 3, прим.
матір'ю § 95, п. 3, 2
матуся § 74, 3
маузер § 131
Махачкала § 152, п. 1, I
Мацєєв § 144, п. 3, 3
машін § 76, 1
машина § 66, I; § 67, I, п. 1; *маши-*
на (парадигма) § 68, I
машинам § 77, 1
машинами § 79, 1
машинах § 80
машини § 69, 1; § 75, п. 1; § 78, 2
машині § 70; § 73
машинобудівний § 40, п. 1, 2, б
машиною § 72
машину § 71

- Маякóвський § 144, п. 10
 мегават-година § 36, п. 2, 1, Б, в
 мегаефéкт § 130, п. 1
 медаль «За військову службу
 України» § 57, п. 1, 1
 медаль «За врятоване життя»
 § 57, п. 1, 1
 Медвéдєв § 144, п. 3, 3
 медвяний § 7, п. 1, прим.
 меджліс § 54, п. 5, прим. 4
 Меджліс кримськотатарського
 народу § 54, п. 1
 медзаклад § 35, п. 4, 2
 мéдик § 32, п. 1, прим.
 мéдіко-генетичний § 40, п. 2, 2, б
 Медіна § 129, III, п. 5
 медіалінгвістика § 35, п. 3, 1
 медіастилістика § 35, п. 3, 1
 медіахолдинг § 36, п. 1, 4
 Мéдічі § 129, I, п. 3
 медперсона́л § 35, п. 5, 1
 меду § 82, III, п. 2, 6
 медуніверситет § 61, п. 1, 2
 меж § 76, 1
 межа́ § 67, I, п. 3
 ме́жам § 77, 1
 ме́жами § 79, 1
 ме́жах § 80
 межéю § 72
 ме́жі § 69, 2, прим.; § 75, п. 1;
 § 78, 2
 ме́жі § 69, 2; прим.; § 70; § 73
 ме́жу § 71
 Мéкка § 153, п. 2, 2
 ме́ккський § 153, п. 2, 2
 Мéксика § 129, III, п. 2
 Мелáшка § 22, 4, прим.
 Мелáщин § 22, 4, прим.
 мéлений § 119, п. 2, 2, прим., 2
 мéливо § 32, п. 2
 Меліто́поль § 148, прим.
 Меморіальний будинок-музе́й
 Дмитра́ Яворніцького § 54, п. 3
 Менделєєв § 144, п. 3, 3
 ме́не § 113, прим. 2
 мéнеджер § 134
 мéнтор § 49, п. 5
 мени вередлівий § 104, п. 1, 2
 мéниший § 27, п. 2; § 104, п. 1, 3
 меню́ § 140, 6
 мер § 56, прим. 1
 Мéредіт § 124, п. 2
 мере́жа «Фейсбук» § 54, п. 7
 мере́живо § 32, п. 2
 мереф'янський § 7, п. 1
 мерино́с § 59, п. 1
 Мерсе́дес § 140, 9
 мерсі § 129, I, п. 5; § 140, 4
 Мéрфі § 135
 металоємаль § 130, п. 1
 металопла́ст § 36, п. 1, 3
 металорі́з § 36, п. 1, 1
 металу́ргія § 121, п. 1, 1
 метамбо́ва § 35, п. 5, 2
 метеоста́нція § 35, п. 5, 2
 методі́ка § 129, III, п. 1
 мэ́тра § 82, III, п. 1, 2, г
 мэ́трів § 89, п. 1
 метрó § 140, 5
 метрóвий — 90-метрóвий § 40,
 п. 2, 3, б
 метрополіте́ну § 82, III, п. 2, 5
 механі́к § 32, п. 1, прим.
 механі́ко-математичний § 40,
 п. 2, 2, б
 Мехме́д-бе́й § 146, п. 3, 4; до
 Мехме́да-бе́я § 140, п. 2
 меценáт § 49, п. 5
 меч (парадигма) § 68, II
 Мечисла́в § 144, п. 2; § 146, п. 2, 4
 Местéчкін § 144, п. 3, 4
 Микі́та § 67, I, п. 1

- Микітович* § 32, п. 11
Микóла § 32, п. 11; § 66, I; *Микóла*
 (парадигма) § 143, п. 1; § 144,
 п. 1
Миколáснко § 141
Миколáїв § 148
Миколáївна § 32, п. 11
Миколáйович § 32, п. 11
Микóла Чудотворець § 53, п. 1
Микóлівна § 32, п. 11
Микóлович § 32, п. 11
Мі́лач § 144, п. 6
Милéтич § 144, п. 6
мі́ля § 129, I, п. 6
мимово́лі § 41, п. 1, 8
мимоі́здом § 41, п. 1, 8
мимохі́дь § 41, п. 1, 8
мимохі́ть § 41, п. 1, 8
мину́лий § 1
Миньківський § 9, п. 3, 5, e
Мі́ргород § 35, п. 4, 1
Мі́ргорода § 82, III, п. 1, 2, к
мі́ро § 129, I, п. 6
Миро́нов § 144, п. 7, 3, б
мирт § 129, I, п. 6
мис § 50, п. 1
мис Дежньóва § 149, п. 2, 2
мис Дóброї Надії § 151, п. 2, 2
мис Капі́тана Джéральда § 50,
 п. 2
мискі́ § 76, прим. 1
мисленнéвий § 33, п. 6
мисль § 28
мі́сника § 82, III, п. 1, 2, з
мисóк § 76, прим. 1
мис Рум'я́нцева § 149, п. 1, 2
мис Сі́рий § 149, п. 1, 3
мист. § 62, п. 1
митéць § 67, II, п. 2
мі́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, a
мі́ттий § 119, п. 2, 2
Миті́ци § 149, п. 4, 1, б; § 149,
 п. 4, 3, д
митр. § 62, п. 1
мі́тра § 129, I, п. 6
митрополі́т § 129, I, п. 6
митрополі́т Вінницький і Ба́р-
ський § 53, 6, прим.
Митрофа́нов § 144, п. 7, 3, б
митця́ § 82, III, п. 1, 1
ми́ть § 30, п. 1, 3
Михайлі́шинові § 83, п. 2, 2, прим.
Михайлі́шину § 83, п. 2, 2, прим.
Миха́йлівський Золотове́рхий мо-
насти́р § 53, п. 7
Миха́йлові Бала́єві § 142, п. 3,
 прим. 2
Миха́йловське § 149, п. 4, 3, б
Миха́йло-Коцю́бінське § 152, п. 5;
 § 154, п. 3, 2
миха́йло-коцю́бінський § 154,
 п. 3, 2
Миха́льченко § 27, п. 6
Миха́льчішин § 27, п. 6
Миха́льчу́к § 27, п. 6
мише́й § 76, 2
мі́ші § 75, п. 1
Мі́шкін § 144, п. 7, 3, б
мишу́рино-рі́зький § 154, п. 3, 6
Мишу́рин Ріг § 154, п. 3, 6
мі-бемóль § 36, п. 2, 1, Б, в
мі́грація § 122, п. 1; § 128, п. 2
мі́ддю § 95, п. 3, 1
мі́дімо́да § 35, п. 5, 3, прим. 1
мі́діодо́яг § 35, п. 5, 3
мі́діспі́дніця § 35, п. 5, 3, прим. 1
мі́дь § 26, п. 1, 1
мі́жгір'їв § 89, п. 1
мі́жгір'я § 7, п. 2
мі́жконтинентáльний § 31, п. 2
Мі́жнародна асоціáція укра-
їні́стів § 54, п. 1

- Міжнародний валютний фонд* § 54, п. 1
- Міжнародний рік дитини* § 52, п. 2
- міжпланетний* § 31, п. 2
- мій* § 9, п. 1, 1, а; *мій* (парадигма) § 110
- Мікелону* § 82, III, п. 2, 5
- Міклішич* § 144, п. 6, 2
- мікро-ЕОМ* § 35, п. 5, 3, прим. 3
- мікроорганізми* § 35, п. 5, 3
- мікрохвілі* § 35, п. 5, 3
- мікрочастінка* § 35, п. 5, 3
- мільйон* § 8, п. 1, 2; § 105, п. 11
- мільйона* § 82, III, п. 1, 2, д
- мільйонний* § 33, п. 1; § 106, п. 1; 35-мільйонний § 38, п. 2
- мільйон трьохтисячний* § 38, п. 1, 2, прим. 1
- мільярд* § 105, п. 11; § 139, 1
- мільярда* § 82, III, п. 1, 2, д
- мільярдний* — 4-мільярдний § 38, п. 2
- мільярд чотирьохмільйонний* § 38, п. 1, 2, прим. 1
- мінеральна вода «Моршинська»* § 58, п. 1
- Мінеральні Води* § 152, п. 4, 1
- Мінеральних Вод* § 152, п. 4, 1
- мініблók* § 35, п. 5, 3
- мінідиск* § 35, п. 5, 3
- мінієскалатор* § 130, п. 1
- мінікомп'ютер* § 35, п. 5, 3
- міні-ПК* § 35, п. 5, 3, прим. 3
- міністерства України* § 54, п. 5, прим. 5
- Міністерство освіти і науки України* § 54, п. 1
- міністр* § 56, прим. 1
- Міністр освіти і науки України* § 56, прим. 3
- Мін'юст* § 7, п. 4
- Мірза-хан* § 146, п. 3, 4; *у Мірзі-хана* § 140, п. 2
- міркувати* § 34, п. 1
- мірошник* § 21, п. 2
- мірра* § 128, п. 1
- міс* § 140, 8
- місиво* § 32, п. 2
- місис* § 140, 8
- Міссісіпі* § 128, п. 3, прим.; § 129, I, п. 4
- Міссурі* § 128, п. 3
- міст* § 9, п. 3, 1, в; § 50, п. 11; § 84, п. 2
- міста* § 82, I
- міста́* § 88, п. 3; § 91, п. 2
- міста́м* § 90
- міста́ми* § 92, п. 1
- міста́х* § 93
- містечку* § 86, п. 2, 1
- місті* § 86, п. 1, 2; п. 2, 2, прим. 1
- місто* § 66, II, б; § 67, II, п. 1, прим.; § 84, п. 2
- містові* § 83, п. 2, 1
- місто Івано-Франківськ* § 154, п. 1, 4
- місто Київ* § 37, п. 2, 2
- містом* § 85, п. 1
- містóчок* § 9, п. 3, 1, в
- місту* § 83, п. 2, 1; § 86, п. 2, 2, прим. 1
- місце* § 67, II, п. 2; § 84, п. 2
- місцем* § 85, п. 1
- місць* § 89, п. 2
- міся́м* § 90
- міся́ями* § 92, п. 1
- міськдержадміністрація* § 61, п. 1, 2
- міськкóм* § 29, п. 1, 2
- міськрада* § 35, п. 4, 2
- місяцехід* § 9, п. 3, 5, д
- місяці* § 86, п. 1, 1
- Місяць* § 51, прим.

- місяць* § 21, п. 1; § 51, прим.
місяцю § 87, п. 2
місяця § 82, III, п. 1, 2, д
місячний § 21, п. 1
міт § 123
мітел § 76, прим. 1
мітологія § 123
міф § 123
міфологія § 123
міхонóш § 78, 1
міхонóша § 67, I, п. 3
Мицкєвич § 144, п. 2; п. 6, 1
міццю § 95, п. 3, 1
міць § 30, 1, 3; § 66, III
Мічатек § 144, п. 2; п. 6, 1
Мічиган-авеню § 50, п. 5
Мічурін § 144, п. 7, 1
мішáти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, в
Мішєль § 121, п. 1, 2; § 140, 9,
 прим.
мішєчок § 32, п. 8
мішкú § 86, п. 2, 1
Мйодóвич § 144, п. 5, 1
Мкс § 155, п. 2, прим., 2, а
млиná § 82, III, п. 2, 5
млн § 155, п. 2, прим., 2, б
млрд § 155, п. 2, прим., 2, б
мм § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, а
мóва-джерелó § 37, п. 1, 1
мóва-посерéдниця § 37, п. 1, 1
мóвби § 43, п. 1
мóвно-літературний § 40,
 п. 2, 2, а
мовностильовій § 40, п. 1, 2, а
мовознавець § 32, п. 3
могті § 9, п. 1, 1, е; § 115, п. 4
могутній § 5; § 102, 1
модернізм § 32, п. 14
моджахéd § 122, п. 4
мóдний § 101, 1
мозáйка § 3, 4; § 126; § 129, II
мої § 3, п. 1
молекула § 121, п. 1, 1
молодєцтво § 19, п. 1, 1; § 67, II,
 п. 1, прим.
молодєць § 19, п. 1, 1
молодєцький § 19, п. 1, 1
Молодєчно § 152, п. 3, прим.
молодій § 101, 1
молодіць § 78, 1
мóлодість § 30, п. 1, 3, прим.
мóлодче § 87, п. 3
мóлодь § 30, п. 1, 3
мóлоти § 119, п. 2, 2, прим., 2
мóлотий § 119, п. 2, 2, прим., 2
молотьбá § 26, п. 1, 1
Мóлòх § 49, п. 7, 2
мóлòх війні § 49, п. 7, 2, прим. 2
молочáю § 82, III, п. 2, 2, б
молóчно-білий § 40, п. 2, 2, г
молóчно-м'ясній § 40, п. 2, 2, а
молочнопромисловий § 40,
 п. 1, 2, а
мóлу § 82, III, п. 2, 5
Мольєр § 139, 1
монастíр § 27, п. 1
монгóлка § 26, п. 1, 3, прим.
монгóло-татáри § 36, п. 2, 2
монгóло-татáрський § 40,
 п. 2, 1
Монік § 140, 9
монітóра § 82, III, п. 1, 2, б
моновистáва § 35, п. 5, 2
монокультúрний § 40, п. 1, 1
монтаньяр § 67, II, п. 1
Монтевідео § 129, I, п. 4
Монтеск'є § 138, п. 1, 1
Монтріóл-рóуд § 140, 7
Морáвець § 142, п. 3, прим. 1
моргнути § 116, п. 1, 3

- море* § 50, п. 1; § 66, II, б; § 84, п. 2; § 154, п. 2, 1, прим.
море Лантевих § 149, п. 1, 2
морем § 85, п. 1
морепродукти § 35, п. 3, 2, б
мори § 86, п. 1, 2
морів § 89, п. 1; 2
моріг § 9, п. 2, 3
Мориці § 144, п. 13, 2, прим. 2
морквяний § 7, п. 1, прим.
Мороз § 142, п. 1, прим. 2
мороз § 9, п. 2, 3; § 66, II, б; § 142, п. 1, прим. 2
Мороза § 82, III, п. 1, 1; п. 2, 1, г; § 84, п. 1
морозиво § 32, п. 2
морозіще § 66, II, б
морозу § 82, III, п. 2, 1, г
мору § 82, III, п. 2, 5
морщ § 116, п. 2, 2
морщмо § 116, п. 2, 2
морщите § 116, п. 2, 2
моря § 82, I
моря § 88, п. 3; § 91, п. 2; § 93
морям § 90
Москвіа § 152, п. 1, I
моста § 82, III, п. 2, 5
мосте § 87, п. 3
мостіти § 17
моству § 82, III, п. 2, 5
моток § 9, п. 3, 5, а
Моток § 142, п. 1
мотокрос § 35, п. 5, 2
мотора § 82, III, п. 1, 2, б
«Мотоциклєтний завод» § 50, п. 14
Мотря (парадигма) § 143, п. 1
мотуззя § 30, п. 1, 1
мох § 9, п. 2, 1, прим. 1
моці § 95, п. 1
моцєний § 17
- моя* § 4, п. 1
мріє § 74, 2
мрії § 69, 2; § 78, 2
мрійник § 32, п. 1
мріями § 79, 2
м/с § 62, п. 4
мудрєць (парадигма) § 68, II
мужній § 33, п. 1; § 102, 1
муза § 49, п. 7, 2, прим. 1
Музей мадам Тюссє § 54, п. 3
Музейний провулок § 50, п. 11
музею § 82, III, п. 2, 3
музично-танцювальний § 40, п. 2, 2, а
мулла § 53, 6, прим.; § 128, п. 1
мультимільйонєр § 35, п. 5, 3
мультифільм § 35, п. 5, 1
муляр § 67, II, п. 1
Муравйово § 151, п. 1
муркотати (парадигма) § 115, п. 3, 2, е
муркотіти § 115, п. 3, 1
Муромцев § 144, п. 3, 3
мусі § 73, прим.
Мусієнко § 32, п. 9
Мусоргський § 144, п. 10
мустанг § 59, п. 1
мух § 78, 1, прим.
муха § 14, п. 1; § 73, прим.
Мухаммед § 122, п. 4
мухи § 78, 1, прим.
мучєник § 53, п. 2, прим. 1
мушка § 14, п. 1
Муюн-Кум § 50, п. 4, прим.
Мюллер § 128, п. 3; § 138, п. 2, 2
Мюнхєн § 50, п. 5, прим.
мюрїд § 138, п. 2, 2
м'яза § 82, III, п. 1, 2, е
м'якопіднебінний § 40, п. 1, 2, а
м'яльно-тіпальний § 40, п. 2, 2, а

м'ясо § 7, п. 1
 м'ясо-в'овняний § 40, п. 2, 2, в
 м'ясозаготівельний § 40, п. 1, 1
 м'ясоїд § 36, п. 1, 1
 м'ясо-молочний § 40, п. 2, 2, в
 м'ясо-сільний § 40, п. 2, 2, в
 м'ясо-яєчний § 40, п. 2, 2, в
 м'ята § 4, п. 1
 М'ятлев § 144, п. 3, 3

Н

набагато § 41, п. 1, 1
 на багато § 41, п. 1, 1, прим.
 на бігу § 41, п. 2, 1
 набік § 41, п. 1, 2
 набірниця § 32, п. 4
 на біс § 41, п. 2, 1
 наборові § 83, п. 1
 набріхувати § 11, п. 2
 набряку § 82, III, п. 2, 1, б
 на вагу § 41, п. 2, 1
 наверх § 41, п. 1, 2
 наверху § 41, п. 1, 2
 навесні § 41, п. 1, 2; п. 2, 1
 на весну § 41, п. 2, 1
 навздогін § 41, п. 1, 7; § 42, п. 1, 1
 навізнак § 41, п. 1, 7
 на вибір § 41, п. 2, 1
 навіворот § 41, п. 1, 2
 на видноті § 41, п. 2, 1
 навіліт § 41, п. 1, 3
 навіслий § 119, п. 1, 2
 навідліг § 41, п. 1, 3
 на відмінно § 41, п. 2, 1
 навідріз § 41, п. 1, 3
 на відчай § 41, п. 2, 1
 навіжений § 29, п. 3, 2, прим.
 навік § 41, п. 1, 2
 навіки § 41, п. 1, 2
 на віку § 41, п. 2, 1
 навіч § 41, п. 1, 2

навічно § 41, п. 1, 1
 навіщо § 41, п. 1, 6
 навкідьки § 41, п. 1, 7
 навколо § 41, п. 1, 7; § 42, п. 1, 1
 навкругі § 41, п. 1, 7
 навкулачки § 41, п. 1, 7
 навмання § 30, п. 1, 4
 навмісне § 28; § 41, п. 1, 7
 навпаки § 41, п. 1, 7
 навпереваги § 41, п. 1, 3
 навперейми § 41, п. 1, 7; § 42,
 п. 1, 1
 навпрісядки § 41, п. 1, 7
 навпростець § 41, п. 1, 7
 навряд § 41, п. 1, 7
 навіскіч § 41, п. 1, 7
 навіскіс § 41, п. 1, 7
 навскосі § 41, п. 1, 7
 навсправжски § 41, п. 1, 7
 навістіж § 41, п. 1, 7
 навіткача § 41, п. 1, 7
 навчальний § 40, п. 2, 2, а;
 § 101, 1
 навчально-виховний § 40, п. 2, 2, а
 навчально-науковий § 40, п. 2, 2, а
 навчання — у навчанні § 86, п. 1,
 2; п. 2, 2, прим. 1; по навчанню
 § 86, п. 2, 2, прим. 1
 на гамуз § 41, п. 2, 1
 нагірний § 101, 1
 на голову § 41, п. 2, 1
 на-гора § 41, п. 1, 2
 нагору § 41, п. 1, 2
 нагрудний знак «За безпеку
 народу» § 57, п. 1
 надалі § 41, п. 1, 1
 надвечір § 41, п. 1, 2
 надвоє § 41, п. 1, 5
 надворі § 41, п. 1, 2
 надголодь § 41, п. 1, 2
 Наддніпрянщина § 50, п. 6, прим.

Надзвичайний і Повноважний

Посол § 60, п. 1
надзель § 41, п. 1, 2
на діво § 41, п. 2, 1
надією § 72
надії § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1
Надії Балій § 142, п. 3, прим. 2
надій § 76, 1
надію § 71
Надія § 143
надія § 67, I, п. 2; *надія* (парадигма) § 68, I
надіям § 77, 2
надмір § 41, п. 1, 2
надміру § 41, п. 1, 2
на добраніч § 41, п. 1, 1, прим.
надівго § 41, п. 1, 1
на дозвіллі § 41, п. 2, 1
надпотужний § 31, п. 2
над силу § 41, п. 2, 1
на жаль § 41, п. 2, 1
назавжди § 41, п. 1, 1
на завтра § 41, п. 1, 1, прим.
назад § 41, п. 1, 2
назахват § 41, п. 1, 3
назв § 76, 1
наздогád § 41, п. 1, 3
наздогін § 41, п. 1, 7
на зло § 41, п. 2, 1
назóвсім § 41, п. 1, 1
на зрóк § 41, п. 2, 1
назустріч § 41, п. 1, 3; § 42, п. 1, 1
наївний § 3, п. 1; § 129, П
наївсь § 44, п. 2, 3
наївся § 44, п. 2, 3
найбільш зручний § 104, п. 2, 2
найбільший § 104, п. 2, 1
найбільш стійка § 104, п. 2, 2
найкраща § 104, п. 2, 1
наймення § 9, п. 3, 4
найменше § 104, п. 2, 1

наймені приємне § 104, п. 2, 2
налетів § 120, п. 2
налетівши § 120, п. 2
на льоту § 41, п. 2, 1
Нальчик § 149, п. 4, 3, а
намалювати (парадигма) § 115, п. 3, 2, г
на міть § 41, п. 2, 1
на місях § 93
наморозь § 26, п. 1, 1
наніз § 41, п. 1, 2
нанизу § 41, п. 1, 2
на ніщо § 41, п. 2, 1
нанодіагностика § 36, п. 1, 4
нанокомп'ютер § 35, п. 5, 3
наночастінки § 35, п. 3, 1; п. 5, 3
НАН України § 155, п. 2, прим., 1
на око § 41, п. 2, 1
наобліп § 41, п. 1, 7
наостánку § 41, п. 1, 2
наостáнок § 41, п. 1, 2
напáм'ять § 41, п. 1, 2
напéвне § 41, п. 1, 4
наперербій § 41, п. 1, 3
наперéваги § 41, п. 1, 3
наперéd § 41, п. 1, 2
напередóдні § 42, п. 1, 1
наперекір § 41, п. 1, 3
напереріз § 41, п. 1, 3
напишú § 115, п. 8, 2, а
напівавтомát § 36, п. 1, 7
напів'європéйський § 7, п. 4
напівімлá § 36, п. 1, 7
напівкúц § 36, п. 1, 7
напівлюдíна § 36, п. 1, 7
напівмáвпа § 36, п. 1, 7
напівпíтьмá § 36, п. 1, 7
напівпráвда § 36, п. 1, 7
напівфабрикát § 36, п. 1, 7
напідпíтку § 41, п. 1, 3

- напій «Жівчик»* § 58, п. 1
напоготові § 41, п. 1, 7
напоказ § 41, п. 1, 3
наполовіну § 41, п. 1, 2
на поруки § 41, п. 2, 1
на потім § 41, п. 1, 1, прим.
напохваті § 41, п. 1, 3
напочатку § 41, п. 1, 2
напр. § 62, п. 1
наприкінці § 42, п. 1, 1
наприклад § 41, п. 1, 2
напрóвесні § 41, п. 1, 2
напрólóm § 41, п. 1, 3
напропáле § 41, п. 1, 3
на прощання § 41, п. 2, 1
напруження § 32, п. 5
напускний § 33, п. 1
нар. § 62, п. 1
на радість § 41, п. 2, 1
на радоцях § 41, п. 2, 1
нараз § 41, п. 1, 2
нардéп § 35, п. 5, 1
наректі́ § 11, п. 2
наре́шити § 41, п. 1, 2
Наре́жний § 144, п. 3, 4
на́рівні § 41, п. 1, 2
Нарі́жний § 144, п. 3, 4
на́різно § 41, п. 1, 4
нарі́кати § 11, п. 2
наркобізнес § 35, п. 5, 2
наро́д § 9, п. 3, 5, е; § 84, п. 2
наро́ди Півночі § 50, п. 10
наро́дний § 9, п. 3, 5, е; § 33, п. 1; § 101, 1
наро́дний арти́ст Украї́ни § 56, прим. 1
наро́дно-візво́льний § 40, п. 2, 2, д
наро́днoгocпoдáрський § 40, п. 1, 2, а
наро́днопoeти́чний § 40, п. 1, 2, а
наро́зхвaт § 41, п. 1, 3
на ру́ку § 41, п. 2, 1
Нар'я́н-Ма́р § 154, п. 3, 3
на самоті § 41, п. 2, 1
наса́мперед § 41, п. 1, 8
на світа́нку § 41, п. 2, 1
Насе́дкін § 144, п. 3, 4
наси́лу § 41, п. 1, 2
на скаку́ § 41, п. 2, 1
на́скоком § 41, п. 1, 3
на́скрізь § 41, п. 1, 1
на сла́ву § 41, п. 2, 1
на сло́во § 41, п. 2, 1
на смі́х § 41, п. 2, 1
на со́вість § 41, п. 2, 1
на со́ром § 41, п. 2, 1
наспі́д § 41, п. 1, 2
наспі́х § 41, п. 1, 3
наспoді́ § 41, п. 1, 2
наспра́вді § 41, п. 1, 1
наста́вник § 32, п. 1
настін. календар § 62, п. 1
на́сторг § 41, п. 1, 1
насторóжі § 41, п. 1, 2
Ната́лка § 22, 5; § 26, п. 1, 3, прим.
Ната́лчин § 22, 5; § 26, п. 1, 3, прим.
Ната́ля (парадигма) § 143, п. 1
на́трієвмі́сний § 40, п. 1, 2, г
на́трійоргані́чний § 40, 1, 2, д
на́трoс § 41, п. 1, 5
на́тище́серце § 41, п. 1, 8
наук. § 62, п. 1
науко́во-експериме́нтальний § 40, п. 2, 2, а
науко́во об́грунто́ваний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
науко́во-прикладний § 40, п. 2, 2, а
на ура́ § 41, п. 1, 1, прим.
на ходу́ § 41, п. 2, 1

- нац. § 62, п. 1
 Нацбанк § 35, п. 5, 1
 націє- і державотвірні процеси § 36, п. 2, 3
 націєтворення § 35, п. 2, 4
 націоналізму § 82, III, п. 2, 1, а
 націонал-патріотичний § 40, п. 2, 1
 Національна академія наук України § 54, п. 3
 Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського § 54, п. 3
 Національна премія України імені Тараса Шевченка § 57, п. 3
 Національний банк України § 54, п. 1
 Національний університет «Острозька академія» § 54, п. 3
 Національний художній музей України § 54, п. 3
 національні збори § 54, п. 5, прим. 4
 начеб § 43, п. 1
 начебто § 43, п. 1
 начётверо § 41, п. 1, 5
 наш § 110
 нашвидку § 41, п. 1, 4
 нашвидкуруч § 41, п. 1, 8
 на шкоду § 41, п. 2, 1
 на щастя § 41, п. 2, 1
 нащо § 41, п. 1, 6
 наяву § 41, п. 1, 2
 НВЧ-випромінювання § 61, п. 3
 Нгуєн Зу § 49, п. 4
 Нгуєн Конг Хоан § 146, п. 1, 6
 НДІ електромеханічних приладів § 61, п. 3, прим. 2
 НДІ транспорту газу § 61, п. 3, прим. 2
 НДІхіммаш (Науково-дослідний інститут хімічного машинобудування) § 61, п. 3, прим. 2
 н. е. § 62, п. 1
 неабіхто § 44, п. 2, 7
 неабіякий § 44, п. 2, 7
 небалакучий § 44, п. 2, 7
 не ба́чити § 44, п. 1, 1
 нёбіж — на нёбожеві, у нёбожі, при нёбожу § 86, п. 3, 2, прим. 3
 Небіт-Даг § 153, п. 2, 3, прим. 1
 небіт-дагський § 153, п. 2, 3, прим. 1
 небокряю § 82, III, п. 2, 5
 невблаганный § 29, п. 3, 1
 невблаганно § 29, п. 3, 1
 невважаючи на... § 44, п. 2, 7
 невважаючи на те що § 43, п. 2, 2
 невдалий § 44, п. 2, 7
 невдаха § 66, I
 невдóвзі § 44, п. 2, 5
 невдогад § 44, п. 2, 7
 невеселий § 44, п. 2, 7
 невжé § 44, п. 2, 7
 невінно § 44, п. 2, 5
 не від того § 44, п. 1, 7
 невільник § 44, п. 2, 5
 невміння § 44, п. 2, 7
 невóлити § 44, п. 2, 5
 невóля § 44, п. 2, 7
 невпáм'ятку § 44, п. 2, 7
 невпінний § 44, п. 2, 5
 невпінно § 44, п. 2, 5
 Неврлий § 144, п. 11
 неврожай § 44, п. 2, 7
 невсипу́щий § 44, п. 2, 5
 невтямкі § 44, п. 2, 7
 невчéний § 44, п. 2, 7

- нега́дано* § 44, п. 2, 7
нега́йний § 44, п. 2, 5
нега́тівний § 122, п. 1
неглі́же § 140, 3
него́да § 44, п. 2, 5
Него́ріле § 149, п. 1, 3
неда́вній § 102, 1
недале́ко § 44, п. 2, 7
недарма́ § 44, п. 2, 7
Не́дзвездь § 144, п. 13, 2, прим. 1
Не́дич § 144, п. 2
неді́льник § 52, п. 2
недоба́чати § 44, п. 2, 6
недо́биток § 44, п. 2, 6
недо́брий § 44, п. 2, 7
недо́віконаний § 44, п. 2, 6
недоде́ржаний § 44, п. 2, 6
недозрі́лий § 44, п. 2, 6
недоі́дати § 44, п. 2, 6
недоі́док § 44, п. 2, 6
недока́заний § 44, п. 2, 6
недокрі́в'я § 44, п. 2, 6
недо́літок § 44, п. 2, 6
недолю́блювати § 44, п. 2, 6
недо́ля § 44, п. 2, 7
недооці́нений § 44, п. 2, 6
недопи́саний § 44, п. 2, 6
недо́рід § 44, п. 2, 6
недо́ріка § 67, I, п. 1
не до́сить § 44, п. 1, 7
недо́торка́нний § 29, п. 3, 1
недо́торка́нність § 29, п. 3, 1
недо́бук § 44, п. 2, 6
недо́чува́ти § 44, п. 2, 6
недо́чу́тий § 44, п. 2, 6
недо́уга § 44, п. 2, 5
не ду́же § 44, п. 1, 7
неду́рно § 44, п. 2, 7
не-Євро́па § 44, п. 3, 3
не́жить § 44, п. 2, 5
незаба́ром § 44, п. 2, 5
незабу́ті імена́ § 44, п. 2, 8
незабу́тний § 33, п. 1; § 102, 1
незакі́нчена пра́ця § 44, п. 2, 8
незале́жний § 101, 1
незале́жність § 66, III
незале́жністю § 95, п. 3, 2
незале́жності § 95, п. 1, прим. 1
незале́жності § 95, п. 1
незбагне́нний § 44, п. 2, 7
незважа́ючи на... § 43, п. 2, 2;
 § 44, п. 2, 7
незді́йсне́нний § 29, п. 3, 1
нездо́ланий § 29, п. 3, 2, прим.
нездо́ланий § 29, п. 3, 1; п. 3, 2,
 прим.
нездо́лання́сть § 29, п. 3, 1
нездо́лання́ § 29, п. 3, 1
нездо́ужати § 44, п. 2, 5
не здо́ужати § 44, п. 2, 5
незлі́чений § 29, п. 3, 2, прим.
незлі́чений § 29, п. 3, 1; п. 3, 2,
 прим.; § 44, п. 2, 5
незлі́ченність § 29, п. 3, 1
незнайо́мця § 82, III, п. 1, 1
не зо́всім § 44, п. 1, 7
незрі́вня́нний § 29, п. 3, 1
незрі́вня́нно § 29, п. 3, 1
не з ру́ки § 41, п. 2, 1
незчу́тися § 44, п. 2, 5
нез'ясо́вані пита́ння § 44, п. 2, 8
неі́ндукти́вний § 129, II, прим.
неі́сто́та § 44, п. 3, 3
не́ї § 113, прим. 2
не ї́сти § 44, п. 1, 1
Не́льсон § 139, 2
нелю́діна § 44, п. 3, 3
нема́лий § 44, п. 2, 7
немо́в § 43, п. 1; § 44, п. 2, 7
немо́вби § 43, п. 1
немо́вбито § 43, п. 1
немо́вля § 44, п. 2, 5

- немовляткові* § 83, п. 1, прим.; § 86, п. 3, 2
- немовлятку* § 83, п. 1, прим.
- не може* § 44, п. 1, 1
- не можна* § 44, п. 1, 7
- ненавидіти* § 44, п. 2, 5
- ненависний* § 44, п. 2, 5
- ненависть* § 44, п. 2, 5
- ненастанний* § 44, п. 2, 5
- неначе* § 43, п. 1; § 44, п. 2, 7
- неначебто* § 43, п. 1; § 44, п. 2, 7
- не́нин* § 101, 2
- не́нька Україна* § 37, п. 2, 1
- неоімперіалізм* § 129, II, прим.
- неоліт* § 52, п. 2, прим. 3
- неомодерніст* § 35, п. 5, 2
- неособа* § 44, п. 3, 3
- НЕП* § 155, п. 2, прим., 1
- неп* § 155, п. 2, прим., 1
- Непійвода* § 36, п. 1, 5; § 146, п. 2, 1
- Непійпиво* § 36, п. 1, 5
- неписьмённий* § 44, п. 2, 7
- не пíti* § 44, п. 1, 1
- непокоїтися* § 44, п. 2, 5
- не по-нашому* § 44, п. 1, 7
- непору́шино* § 44, п. 2, 5
- непохiтний* § 44, п. 2, 5
- непохiтно* § 44, п. 2, 5
- непра́вда* § 44, п. 2, 7
- непримирённий* § 29, п. 3, 1
- непримирённо* § 29, п. 3, 1
- непрочiтаний текст* § 44, п. 2, 8
- несамовiто* § 44, п. 2, 5
- несказáнный* § 29, п. 3, 1
- нескiнчённий* § 29, п. 3, 1
- нескiнчённо* § 29, п. 3, 1
- несла́* § 115, п. 9
- несла́вити* § 44, п. 2, 5
- не сла́вити* § 44, п. 2, 5
- неслі́* § 115, п. 9
- несло́* § 115, п. 9
- несмі́ливий* § 44, п. 2, 7
- несподiванка* § 44, п. 2, 7
- неспростованi фáкти* § 44, п. 2, 8
- нести́* § 9, п. 1, 1, е; § 118; *нести́* (парадигма) § 115, п. 3, 2, е
- Не́стiр* § 143, п. 2, прим. 1
- Не́стор Літопи́сець* § 49, п. 1
- нестя́митися* § 44, п. 2, 5
- нестя́мний* § 44, п. 2, 5
- не трéба* § 44, п. 1, 7
- не́тто* § 128, п. 1
- Нетудихáта* § 146, п. 2, 2
- не́ук* § 44, п. 2, 5
- не́хвороц* § 30, п. 1, 3, прим.
- не́хвороці́* § 95, п. 1
- не́хвороцю́* § 95, п. 3, 2
- Нехорóшев* § 144, п. 3, 3
- не́хотя* § 44, п. 2, 7
- не́хтувати* § 44, п. 2, 5
- не ці́лком* § 44, п. 1, 7
- Нечу́й-Левiцький* § 49, п. 1; § 146, п. 3, 2; п. 4
- не́ю* § 108
- Нíжній Нíвгород* § 151, п. 2, 2
- ни́жньоги́рський* § 35, п. 1
- Нижньо́дунáйська низови́на* § 154, п. 2, 1, прим.
- Нижньоки́лімськ* § 154, п. 2, 1
- Нíжня Тунгу́ска* § 150, п. 1
- ни́жче* § 19, п. 2
- ни́жчий* § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
- ни́зови́на* § 154, п. 2, 1, прим.
- ни́зький* § 19, п. 2
- ни́зькоопла́чуваний* § 40, п. 1, 2, в
- ни́зькопродукти́вний* § 40, п. 1, 2, а
- Ники́форов* § 144, п. 7, 3, б
- ним* § 108
- ни́ми* § 108
- ни́нішній* § 102, 2

- нірка* § 129, I, п. 6
ніти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
Ничіпір § 143, п. 2, прим. 1
ніби § 43, п. 1
нібито § 43, п. 1
ніготь § 9, п. 3, 1, а
ніде § 44, п. 2, 9
ніде́ § 44, п. 2, 9
ні до ко́го § 44, п. 1, 9
ні до чо́го § 44, п. 1, 9
ніж § 43, п. 1; § 84, п. 2, прим.
ніженька § 9, п. 3, 1, в; § 10, п. 1;
 § 32, п. 9
ні живий ні ме́ртвий § 44, п. 1, 8
Ніжин § 153, п. 1
ніжинський § 153, п. 1
ніжка § 9, п. 3, 1, б; § 14, п. 1
ні за що́ § 44, п. 1, 9
ні за що́ § 44, п. 1, 9
ніза́що § 44, п. 2, 9
нізвідки § 44, п. 2, 9
нізвідкіля́ § 44, п. 2, 9
Нікара́гуа § 140, 1
ніку́ди § 44, п. 2, 9
Нікі́тін § 144, п. 7, 3, б
Ніко́лаєв § 144, п. 7, 3, б
Ніко́лаєвськ-на-Аму́рі § 149, п. 4, 3, б
ніколи § 44, п. 2, 9
ніко́ли § 44, п. 2, 9
Ніко́ль § 66, III; § 140, 9, прим.
Нікополь § 148, прим.
ні кро́ку да́лі § 44, п. 1, 8
нікуди § 44, п. 2, 9
Ніл § 129, I, п. 4
Нілу § 82, III, п. 2, 5
Німе́цький § 22, 1
Німе́ччина § 22, 1
німфа § 49, п. 7, 2, прим. 1
Ніна Байко — без Ніни Байко
 § 142, п. 3, прим. 2
ні на гріш § 41, п. 2, 1
ні на ма́кове зе́рні § 44, п. 1, 8
ні на́ що § 44, п. 1, 9
ні на що́ § 44, п. 1, 9
ніна́що § 44, п. 2, 9
ні на я́кому § 44, п. 1, 9
ні па́ва ні та́ва § 44, п. 1, 8
ні ри́ба ні м'ясо § 44, п. 1, 8
ніс § 115, п. 9; прим. 1
ні се́ ні те́ § 44, п. 1, 8
ніскі́льки § 44, п. 2, 9
«Ніссáн» § 58, п. 2
«ніссáн» § 58, п. 2
ні сюди́ ні туди́ § 44, п. 1, 8
ні та́к ні ся́к § 44, п. 1, 8
нітро́хи § 44, п. 1, 6; п. 2, 9
ніхто́ § 44, п. 2, 9; § 114
Ні́цца § 128, п. 3; § 153, п. 2, 2
ніцький § 153, п. 2, 2
ніч § 9, п. 1, 1, а; § 21, п. 2; § 30,
 п. 1, 3; § 66, III
нічий § 44, п. 2, 9
нічний § 21, п. 2
ніччю § 95, п. 3, 1
ніша § 129, I, п. 6
ніщо́ § 44, п. 2, 9
нія́к § 44, п. 2, 9
нія́к § 44, п. 2, 9
нія́кий § 44, п. 2, 9; § 114
Но́белівська пре́мія § 49, п. 9, 3;
 § 57, п. 3
Но́ва Зе́ландія § 50, п. 1
но́вація § 128, п. 2
Но́вгород § 35, п. 4, 1; § 154, п. 2, 5
Но́вгород-Сі́верський § 148; § 152,
 п. 4, 2
но́вгородський § 154, п. 2, 5
но́вела § 121, п. 1, 1
Но́ве Ме́сто § 149, п. 1
Но́ве Мі́сто § 154, п. 1, 1; п. 2, 6
но́вий § 101, 1
Но́вий За́віт § 53, п. 4

- Новій рік* § 52, п. 1
Новій Сад § 150, п. 1; § 154, п. 1, 1
Нóвиков § 144, п. 7, 3, г
Нóвиков-Прибо́й § 146, п. 3, 2
новітній § 102, 1
новітний § 104, п. 1, 1
Новово́лінськ § 154, п. 2, 1
Новогра́д-Во́лінський § 152, п. 4, 2
новозасно́ваний § 40, п. 1, 2, в
новоміські́й § 154, п. 2, 6
новоміща́ни § 154, п. 2, 6
Новомлі́нівська сі́льра́да § 50, п. 8
Новоси́бірськ § 154, п. 2, 1
Новоси́бірські́ острові́ § 154, п. 2, 1, прим.
Новосі́лки-на-Дні́прі § 154, п. 3, 5
новосі́лківський-на-Дні́прі § 154, п. 3, 5
Новосьо́лов § 144, п. 4, 2
Нóвотний § 144, п. 11
новоутво́рений § 40, п. 1, 2, в
нога́ § 9, п. 1, 1, б; п. 1, 2; § 14, п. 1; § 66, II, б; § 73, прим.
ножа́ § 82, III, п. 1, 2, з; § 84, п. 2, прим.
ноже́м § 85, п. 1
ножетри́мач § 35, п. 2, 3
но́жці § 100, п. 1, 2; *на но́жцях* § 100, п. 6
но́жці § 100, п. 2, 3
но́жцям § 100, п. 3, 2
но́жцями § 100, п. 5, 2
но́жчик § 32, п. 8
ножі́ще § 66, II, б
ножі́ § 88, п. 2
ножі́вка § 32, п. 12
нозі́ § 73, прим.
Нойба́уер § 136, п. 1
Нойбра́нденбург § 136, п. 1
норд-вє́ст § 36, п. 2, 1, Б, в
норд-о́ст § 36, п. 2, 1, Б, в; § 50, п. 10
норд-о́стовий § 40, п. 2, 1
Нортга́йм § 136, п. 1
но́са § 82, III, п. 1, 2, є
носі́ти § 32, п. 5; § 115, п. 5
носі́ві § 86, п. 3, 2, прим. 3
носі́ї § 86, п. 3, 2, прим. 3
носі́ння § 9, п. 3, 4; § 32, п. 5; § 115, п. 6, 3
носію́ § 86, п. 3, 2, прим. 3
носо́к § 9, п. 3, 5, а
Носорі́г § 9, п. 3, 5, д
носорі́г § 36, п. 1, 3
но́тація § 128, п. 2, прим.
ноча́м § 96, п. 3
ноча́ми § 96, п. 4
ноча́х § 96, п. 5
ночв § 100, п. 2, 3
но́чвам § 100, п. 3, 1
но́чвами § 100, п. 5, 1
но́чви § 100, п. 1, 1; *на но́чвах* § 100, п. 6
но́че § 95, п. 5
но́чєй § 96, п. 2
но́чі § 95, п. 1; § 96, п. 1
но́чов § 100, п. 2, 3
но́шений § 115, п. 6, 1
НТКУ (Націона́льна телеві́зійна компанія́ Украї́ни) § 155, п. 2, прим., 1
нульові́й § 33, п. 6
Нур ад Ді́н § 49, п. 2
Нур е́д Ді́н § 146, п. 1, 4; § 147, п. 3
нуредді́нівський § 147, п. 3
ньо́го § 113, прим. 2
Нью-Йо́рк § 154, п. 3, 4; п. 3, 6, прим. 1
Нью-Йо́рка § 82, III, п. 2, 5, прим.
ньо́йоркі́вці § 154, п. 3, 6, прим. 1

нюю-йоркський § 154, п. 3, 4; п. 3, 6, прим. 1
Нью-Йорку § 82, III, п. 2, 5, прим.
Нью́тон § 139, 1
нянька § 27, п. 2
няньчин § 27, п. 2; § 101, 2
няньчити § 27, п. 2

О

о. § 62, п. 1
Об § 152, п. 1, III
оба § 105, п. 8
обабіч § 41, п. 1, 8
оббіти § 29, п. 1, 1
оберлейтенант § 35, п. 5, 4
обермайстер § 35, п. 5, 4
оберофіцер § 35, п. 5, 4
оберпрокурор § 35, п. 5, 4
Об'єднання співмешканців багатоквартирних будинків «Наш дім» § 54, п. 4
об'єм § 7, п. 4
обідва § 105, п. 9
обідві § 105, п. 9
обіди § 86, п. 2, 2, прим. 1
обідній § 102, 1
обік § 41, п. 1, 2
обіруч § 41, п. 1, 8
обіч § 41, п. 1, 2
об'їхати § 3, п. 3
обл. § 62, п. 1
областей § 96, п. 2
область П'ємонт § 50, п. 9
обліч § 89, п. 2
обліччю § 83, п. 2, 1
обліччя § 67, II, п. 2; § 82, I; § 88, п. 3; § 91, п. 2; *на обліччі* § 86, п. 1, 2; *по обліччі* § 86, п. 2, 2, прим. 1; *на обліччях* § 93
обліччям § 85, п. 2; § 90
обліччями § 92, п. 1

обоє § 105, п. 8
Оболоні § 95, п. 1; п. 4
Оболонню § 95, п. 3, 1
оборіг § 9, п. 2, 3
обпаліти § 31, п. 2
обпікся § 115, п. 9, прим. 3
ображати § 65
образи § 65
образи § 65
образі § 65
обрії § 88, п. 2; § 93
обріїв § 89, п. 1
обріїв (парадигма) § 68, II
обріям § 90
обріях § 93
обробіток землі § 51, прим.
обтрусіти § 31, п. 2
Об'ю § 95, п. 3, 2
овва § 29, п. 4
овес § 9, п. 1, 1, г
овець § 78, 1, прим.
Овідій § 129, I, п. 3
овочевий § 33, п. 6
овоче-картопляний § 40, п. 2, 2, в
овоче-молочний § 40, п. 2, 2, в
овочесховище § 35, п. 2, 3
овруцький § 153, п. 2, 2
Овруч § 153, п. 2, 2
О. Генрі § 146, п. 1, 4, прим. 1
огірок Корольок § 59, п. 3
огненний § 29, п. 3, 2
ого-го-го § 35, п. 6, 4
Одарка § 22, 5; § 143, п. 1, прим. 2
Одарчин § 22, 5
одвіку § 41, п. 1, 2
одвірка § 82, III, п. 1, 2, ж
одержати § 1
Одеса § 148; § 152, п. 1, I; § 153, п. 2, 3

- одеський § 153, п. 2, 3
 Одеський державний літературний музей § 54, п. 3
 одинадцятро § 105, п. 10
 одинадцятий § 106, п. 1
 одинадцять § 38, п. 1, 1; § 105, п. 3
 одін (парадигма) § 105, п. 1
 одін в одін § 41, п. 2, 2
 одін до одного § 105, п. 1, прим.
 одін з одним § 105, п. 1, прим.
 одін одному § 105, п. 1, прим.
 Одинцов § 144, п. 7, 3, 6
 одна друга § 107, п. 1
 одна (парадигма) § 105, п. 1
 одна третя § 107, п. 1
 одна четвѳрта § 107, п. 1
 одне (парадигма) § 105, п. 1
 одним одна § 35, п. 6, 2, г, прим.
 одно (парадигма) § 105, п. 1
 однодѳнний § 35, п. 2, 1
 одуд § 67, II, п. 1
 одягнѳвсь § 44, п. 2, 3; § 115, п. 9, прим. 3
 одягнѳвся § 44, п. 2, 3
 одягу § 82, III, п. 2, 2, в
 оз. § 62, п. 1
 озѳр § 89, п. 2
 озѳрах § 93
 озѳрець § 89, п. 2, прим. озѳрець § 89, п. 2, прим.
 озеро § 154, п. 2, 1, прим.; в озері § 86, п. 1, 2; по озері, по озеру п. 2, 2, прим. 1
 Озеров § 144, п. 2
 озерові § 83, п. 2, 1
 озеро Свѳтязь § 50, п. 1
 озеру § 83, п. 2, 1
 ознайом § 116, п. 2, 2
 ознайомте § 116, п. 2, 2
 ой-ой-ой § 35, п. 6, 4
 Окаймов § 144, п. 4, 1
 окаймний § 29, п. 3, 2
 О'Кейсі § 146, п. 1, 4, прим. 1
 око § 92, п. 2, прим.
 околиця § 21, п. 1
 околичний § 21, п. 1
 О'Коннор § 146, п. 1, 4, прим. 1
 окрілений § 119, п. 2, 1
 окрім § 42, п. 1, 2
 округлояйцеподібний § 40, п. 1, 2, в, прим. 2
 Оксана § 143; Оксана (парадигма) § 68, I
 Оксано Іванівно § 74, 3, прим. 1
 Окуджава § 142, п. 1, прим. 3
 окуляри § 100, п. 1, 1; п. 4, 1
 окулярів § 100, п. 2, 2
 Олдос § 133
 олеандр § 127
 Олег (парадигма) § 143, п. 2
 Олѳгу § 87, п. 3
 Олѳже § 87, п. 3
 Олександр § 144, п. 1
 Олександра § 82, III, п. 1, 1
 Олександрович § 141
 олександро-пащенківський § 154, п. 3, 2
 Олександро-Пащенкове § 154, п. 3, 2
 Олексѳва § 33, п. 6, 6
 Олексѳенко § 32, п. 9; § 141
 Олексѳів § 33, п. 6, 6
 Олексѳіович § 32, п. 11
 Олексѳя § 82, II
 оленів § 91, п. 1
 Оленій § 150, п. 1
 Оленьок § 149, п. 2, 2
 Олѳськова § 82, III, п. 1, 2, к
 Олѳсь (парадигма) § 68, II
 Олѳфір § 143, п. 2, прим. 1

- оли́вець § 9, п. 3, 1, а; § 84, п. 2, прим.
- оли́вці § 91, п. 2
- оли́вця § 84, п. 2, прим.
- оли́стий § 33, п. 5
- Олі́йникова Слобода́ § 154, п. 3, 6
- оли́йниково-слобідський § 154, п. 3, 6
- олі́мпійська меда́ль § 57, п. 2
- Олі́мпійські ігри § 52, п. 2
- Оломоуць § 151, п. 2, 1
- Оло́нець § 151, п. 2, 1
- Ольві́я § 152, п. 1, I
- Ольга § 22, 5; § 143, п. 1, прим. 1
- Ольго́піль § 148, прим.; § 154, п. 2, 5
- ольго́пільський § 154, п. 2, 5
- Ольжин § 22, 5
- Ольстер § 121, п. 1, 2
- о́мів § 89, п. 1
- Оні́ська § 22, 4, прим.
- Оні́сько § 22, 4
- Оні́сьчин § 22, 4, прим.
- Оні́щенко § 22, 4
- Они́цук § 22, 4
- онколіка́рня § 35, п. 5, 2
- ООН § 61, п. 2
- о́бнівський § 61, п. 2
- о́пера «Трави́ата» § 55, п. 3
- о́пік § 9, п. 3, 5, г
- о́піку § 82, III, п. 2, 1, б
- о́пліч § 41, п. 1, 2
- Опо́ле § 149, п. 1
- о́пуху § 82, III, п. 2, 1, б
- Ора́вець § 142, п. 3, прим. 1
- о́ргана § 82, III, п. 2, 9, прим.
- організа́ція § 66, I
- Організа́ція економі́чного співробітництва і розви́тку § 54, п. 1
- Організа́ція Об'є́днаних На́цій § 54, п. 5, прим. 2
- о́ргану § 82, III, п. 2, 9, прим.
- о́рден Держа́ви § 57, п. 1
- о́рден «За до́блесну шахта́рську пра́цю» § 57, п. 1, 1
- о́рден «Золота́ Зірка» § 57, п. 1, 2
- о́рден Княги́ні Ольги I, II, III ступеня § 57, п. 1
- о́рден Кня́зя Яросла́ва Мудро́го § 57, п. 1
- о́рден «Ма́ти-герої́ня» § 57, п. 1, 1
- о́рден Свободи́ § 57, п. 1
- о́рдену § 82, III, п. 2, 2
- Оре́л § 149, п. 2, 2; § 152, п. 1, II; § 153, п. 2
- оре́л § 9, п. 3, 5, а
- Оре́хово-Зу́єво § 149, п. 1, 3; § 150, п. 2; § 152, п. 5; § 154, п. 3, 1
- оре́хово-зу́євський § 154, п. 3, 1
- оригіна́ла § 82, III, п. 2, 9, прим.
- оригіна́лу § 82, III, п. 2, 9, прим.
- оркестр «Вірту́ози Ки́єва» § 54, п. 5
- оркестру́ § 82, III, п. 2, 2
- о́рле § 87, п. 3
- орлі́ний § 33, п. 4
- о́рлій § 102, 3
- Орлов § 150, п. 3
- орло́вський § 153, п. 2
- ортодо́кс § 123
- ортопеді́чний § 33, п. 2
- ортопеді́я § 123
- осві́тний § 33, п. 1; § 102, 1
- осві́тянський § 27, п. 2
- осе́й § 96, п. 2
- Осе́л § 49, п. 7, 3
- о́сени § 95, п. 1, прим. 1
- о́сені § 95, п. 1
- осеті́н § 153, п. 1
- осеті́ни § 88, п. 1, прим.

осетинів § 89, п. 1, прим.
 осетинський § 153, п. 1
 Осиповичі § 149, п. 4, 3, д
 осі § 95, п. 1; 4; § 96, п. 1; на осях
 § 95, п. 5
 осілий § 119, п. 1, 2
 осінній § 29, п. 1, 3; § 102, 1
 осінь § 9, п. 1, 1, а; § 29, п. 1, 3;
 § 95, п. 1, прим. 1
 ослі § 86, п. 3, 2, прим. 1
 Осло § 121, п. 1, 1
 осліві § 86, п. 3, 2, прим. 1
 Осман-паша § 147, п. 4, 2
 основний § 9, п. 3, 5, е
 особа § 9, п. 1, 1, б
 Оссіан § 129, I, п. 2
 останнє § 4, п. 2
 останній § 102, 1
 острів § 50, п. 1; § 83, п. 2, 2;
 § 154, п. 2, 1, прим.
 острові Королєві Шарлотти
 § 50, п. 2
 острові Святій Трійці § 50,
 п. 2
 Острівська § 144, п. 11
 Острівський § 144, п. 10; 11
 острову § 83, п. 2, 2
 Острог § 153, п. 2, 1
 острозький § 153, п. 2, 1
 остюкуватий § 33, п. 7
 ось-ось § 41, п. 3, 5
 осям § 96, п. 3
 осями § 96, п. 4
 отак § 29, п. 1, 1, прим.; § 41,
 п. 1, 1
 отакій-то § 44, п. 3, 1
 отам § 29, п. 1, 1, прим.; § 41,
 п. 1, 1
 отепер § 29, п. 1, 1, прим.
 отже § 43, п. 1, ж; п. 2, 1
 отіту § 82, III, п. 2, 1, б

отоді § 29, п. 1, 1, прим.
 отож § 43, п. 1
 отой § 29, п. 1, 1, прим.; § 111
 отут § 29, п. 1, 1, прим.; § 41,
 п. 1, 1
 Охтірка § 148
 ох-хо-хó § 35, п. 6, 4
 оцєй § 29, п. 1, 1, прим.; § 111
 очевідно § 41, п. 1, 8
 очєй § 89, п. 3
 очерету § 82, III, п. 2, 2, б
 очіма § 92, п. 2, прим.
 очі § 88, п. 2
 очікуваний § 34, п. 1
 очікування § 11, п. 2; § 34,
 п. 1
 очікувати § 11, п. 2; § 34, п. 1
 очі-намистінки § 37, п. 1, 1
 очóлований § 119, п. 2, 1
 оцаджніжка § 35, п. 5, 1

П

п. § 62, п. 1; § 155, п. 2
 па § 140, 2
 Пáвел § 142, п. 3, прим. 1
 пáвза § 131
 Павло § 131
 Пáвлов § 9, п. 3, 5, г; Пáвлов
 (парадигма) § 142, п. 3
 пáвловський § 9, п. 3, 5, г
 павутіння § 32, п. 6
 пагінєць § 5
 Па-де-Калé § 50, п. 2, прим.;
 § 154, п. 3, 5
 пáзури § 88, п. 2
 пазурі § 88, п. 2
 Пáйонк § 144, п. 9, 2
 Пак Вансó § 49, п. 3
 Пакистан § 129, III, п. 6
 Пак Чівон § 146, п. 1, 6
 Палáжека § 143, п. 1, прим. 1

- Палáу* § 140, 6
пала́ці § 27, п. 7; § 67, II, п. 1
палацо́вий § 33, п. 6
пала́цові § 83, п. 1
пала́ці *Пото́цьких* § 55, п. 2, прим.
пала́цу § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 1
Па́лацький § 144, п. 11
палеозо́йська е́ра § 52, п. 2,
 прим. 3
палеолі́т § 52, п. 2, прим. 3
Пале́рмо § 121, п. 2
Палесті́на § 129, III, п. 5
па́лець § 26, п. 1, 1
па́ливо § 32, п. 2
Пали́цин § 144, п. 7, 3, г
па́льм § 76, 1
па́льт § 89, п. 2
па́льтó § 140, 5
па́льці § 26, п. 1, 3
па́льця § 82, III, п. 1, 2, є
па́льчика § 82, III, п. 1, 2, є
Памі́ру § 82, III, п. 2, 5
па́м'ятник *Володи́миру Вели́кому*
 § 55, п. 2, прим.
панамерика́нський § 35, п. 5, 2
Пана́мський переши́йюк § 50, п. 1
Пана́с Мі́рний § 146, п. 1, 2
Пан *Гіму́н* § 49, п. 3
па́ндуса § 82, III, п. 1, 2, ж
па́не § 87, п. 3
па́не Віта́лію § 87, п. 4, прим. 2
па́не Кова́ль § 87, п. 4, прим. 3
па́не Кова́лю § 87, п. 4, прим. 3
па́не лейтена́нте § 87, п. 4,
 прим. 1
пан-Євро́па § 35, п. 5, 2, прим.
пан'європе́йський § 7, п. 4
Пані́будьла́ска § 142, п. 1; § 146,
 п. 2, 2
па́ні *Гарку́ше* § 74, 3, прим. 2
Панкрати́єв § 144, п. 13, 1, а
панн § 76, прим. 2
па́нна § 76, прим. 2
панно́ § 128, п. 1
панóве § 93
па́нові *капіта́ну* § 83, п. 1, прим.
па́нцир § 67, II, п. 1
Па́нченко § 27, п. 6
Па́па Рі́мський § 53, п. 6
папе́ра § 82, III, п. 2, 9, прим.
папе́ру § 82, III, п. 2, 9, прим.
папі́р § 9, п. 2, 6, прим.; § 67, II,
 п. 1
па́пка § 9, п. 2, 1, прим. 2
Па́пуа § 140, 1
паранау́ка § 35, п. 5, 2
паранорма́льний § 35, п. 5, 2
парано́я § 126
парапе́ту § 82, III, п. 2, 5
Пара́ска § 22, 4, прим.; § 143, п. 1,
 прим. 2
Пара́счин § 22, 4, прим.
парашу́т § 130, п. 2
парвеню́ § 140, 6
Па́рдубиці § 149, п. 1, 3, прим.
Пари́ж § 153, п. 2, 1
Пари́жа § 82, III, п. 2, 8, прим.
Пари́жу § 82, III, п. 2, 8
Пари́зька кому́на § 52, п. 1
пари́зький § 153, п. 2, 1
пари́рувати § 34, п. 3
парі́ § 129, I, п. 5; § 140, 4
паркана́ § 82, III, п. 2, 5
парка́ну § 82, III, п. 2, 5
Па́рк-лейн § 140, 7
парла́мент § 54, п. 5, прим. 4
Парна́с § 50, п. 5, прим.
паропла́ва § 82, III, п. 2, 7
парті́йний § 129, I, п. 2
па́ртія *війни́* § 54, п. 2
па́ртія *консерва́торів* § 54, п. 2
па́ртія *мі́ру* § 54, п. 2

- парубіще* § 66, II, б
пáрубок § 19, п. 1, 1; § 66, II, б
парубо́цтво § 19, п. 1, 1
парубо́цький § 19, п. 1, 1
парува́ти § 34, п. 3
парфумéр § 67, II, п. 1
паса́жiр § 67, II, п. 1; *паса́жiр*
 (парадигма) § 68, II
Пáсiка § 51
пáсмо § 27, п. 3, прим.
пáсом § 89, п. 2, прим.
Пастéр § 132
пáсти (парадигма) § 115, п. 3, 2, е
пáстор § 53, п. 6, прим.
пасту́х § 14, п. 2
патр. § 62, п. 1
патріотiзму § 82, III, п. 2, 1, а
патронéса § 32, п. 4
Па́уелл § 133
па́уза § 131
Па́уль § 131
паціéнт § 130, п. 1
пашá § 67, I, п. 3
паяц § 27, п. 7
п/в § 62, п. 4; § 165, п. 3, а
пéвен § 101, 3
пéвність § 9, п. 1, 1, а
педаго́г § 5
педáль § 121, п. 1, 2
педанти́зм § 32, п. 14
педуніверситéт § 35, п. 4, 2
Пежó § 140, 5
пейза́жист § 32, п. 14
пейза́жист-худóжник § 37, п. 1, 3
пекла́ § 115, п. 9
пеклі́ § 115, п. 9
пекло́ § 115, п. 9
пекті́ § 14, п. 3; § 115, п. 4; § 116,
 п. 2, 3, прим. 2; § 118
пекті́ме § 115, п. 8, 1, б
пекті́мем § 115, п. 8, 1, б
пекті́мемо § 115, п. 8, 1, б
пекті́мете § 115, п. 8, 1, б
пекті́меиш § 115, п. 8, 1, б
пекті́му § 115, п. 8, 1, б
пекті́мутъ § 115, п. 8, 1, б
пекті́сь § 118
пекті́ся § 118
Пелé § 121, п. 2
пéлех § 9, п. 2, 3
Пéлл-Мéлл § 134
Пéнза § 149, п. 1
пéнні § 128, п. 1
Пенсiльвáнiя § 128, п. 3, прим.
пенснé § 140, 3
пеньо́к § 32, п. 13
пéра § 88, п. 3
первiснообщи́нний § 40, п. 1, 2, а
Пéребiйни́с § 36, п. 1, 5
перев. § 62, п. 1
перевéришувати § 11, п. 2
пéред § 9, п. 2, 3
пéредній § 102, 1
передньо́боковiй § 35, п. 1
передплати́ти § 31, п. 2
передусíм § 41, п. 1, 6
передчáсний § 31, п. 2
перекóнувати § 11, п. 1
Перекотипóле § 146, п. 4
перекотипóле § 36, п. 1, 5
Перелéсник § 49, п. 7, 3
перелетíти § 11, п. 2
перелiтáти § 11, п. 2
перемальóвуваний § 34, п. 2
перемальóвування § 34, п. 2
перемальóвувати § 34, п. 2
перемóга § 12, п. 1; § 21, 2; § 67, I,
 п. 1
перемóги § 69, 1; § 75, п. 1
перемóго § 74, 1
перемóгою § 72
перемóгу § 71

- переможений* § 115, п. 6, 1
переможець § 32, п. 3
переможний § 21, п. 2
перемозі § 70; § 73
переор § 9, п. 3, 5, г
перістий § 33, п. 5
перістий § 33, п. 5
Персія § 50, п. 8
персня § 28; § 84, п. 2, прим.
перстень § 28; § 84, п. 2, прим.
Перська затока § 50, п. 1; § 151, п. 2, 2
Перун § 53, п. 1
перша § 106, п. 1; *1-ша особа* § 35, п. 6, 7
перше § 106, п. 1; *1-ше звернення* § 35, п. 6, 7; *1 січня 2000 року* § 106, п. 2
перше березня § 106, п. 2
Перше Садове § 154, п. 1, 3
перший § 106, п. 1
пестливий § 28
Пéтер § 142, п. 3, прим. 1
Петра́ й Паве́ла § 53, п. 3
Пéтре § 87, п. 3
Пéтре Кузьмичу́ § 87, п. 4, прим. 4
Пéтрику § 87, п. 1
Петрі́в § 9, п. 1, 1, в
Петрі́вка § 53, п. 3
Петро́ § 33, п. 6, а; § 66, II, а; § 67, II, п. 1; § 143
Петро́в § 144, п. 2
Петро́ва § 33, п. 6, а
Петро́ве § 33, п. 6, а
Петро́вич § 32, п. 11
Петро́ві § 83, п. 1
Петропа́влівка § 154, п. 3, 2
Петру́ § 83, п. 1
Печ § 153, п. 2, 3, прим. 1
пéчений § 14, п. 3; § 29, п. 3, 2, прим.; § 115, п. 6, 1
пéчений § 29, п. 3, 2, прим.
печі́ § 116, п. 1, 1
пéчиво § 32, п. 2
Печі́води § 154, п. 2, 3
печиво́дський § 154, п. 2, 3
печі́м § 116, п. 1, 1
печі́мо § 116, п. 1, 1
печі́ть § 116, п. 1, 1
пéцький § 153, п. 2, 3, прим. 1
печу́ § 14, п. 3
п'едеста́л § 138, п. 1, 1
П'ємо́нт § 138, п. 1, 1
П'є́тро § 130, п. 1
Пешко́вський § 144, п. 3, 4
Пивова́ров § 144, п. 7, 3, б
Пили́півка § 53, п. 3
Піля́єв § 144, п. 7, 3, б
пирі́єм § 85, п. 1
Пиря́тина § 82, III, п. 1, 2, к
Пиря́тином § 85, п. 3, 2
писав-писа́в § 35, п. 6, 1
писа́р § 67, II, п. 2
Пи́сарев § 144, п. 3, 3; п. 7, 3, б
писа́ти § 116, п. 2, 3, прим. 2; *писа́ти* (парадигма) § 115, п. 3, 2, в
Пи́семський § 9, п. 3, 5, е
писк § 28
писну́ти § 28
письме́нник § 29, п. 1, 3
письмі́ § 86, п. 1, 2
письмо́ § 27, п. 3, прим.
пита́нням § 90
пита́нь § 89, п. 2
піти § 115, п. 3, 2, а
пито́мий § 101, 1
пиха́ § 21, п. 2
піи́шний § 21, п. 2
піані́симо § 128, п. 1; § 129, I, п. 6
піані́ст § 32, п. 14
піа́р-а́кція § 36, п. 2, 1, Б, а

- піар-кампанія* § 36, п. 2, 1, Б, а
піваркуш § 36, п. 1, 7, прим.
пів аркуша § 36, п. 1, 7, прим.
піввідірний § 40, п. 1, 2, е
пів відрá § 36, п. 1, 7, прим.
пів години § 36, п. 1, 7, прим.
Південна Америка § 151, п. 2, 2
Південне Полісся § 50, п. 10
південний захід § 50, п. 10
південно-західний § 40, п. 2, 2, г
Південно-Кавказька залізниця
 § 50, п. 13, прим.
південно-східний § 40, п. 2, 2, г
південь § 35, п. 4, 1; § 36, п. 1, 7,
 прим.; § 50, п. 10
півд.-зах. § 62, п. 3
пів Європи § 36, п. 1, 7, прим.
півзахист § 36, п. 1, 7, прим.
пів Кісва § 36, п. 1, 7, прим.
півкілограмовий § 40, п. 1, 2, е
півкілометровий § 40, п. 1, 2, е
півколо § 36, п. 1, 7, прим.
півку́ля § 36, п. 1, 7, прим.
пів літра § 36, п. 1, 7, прим.
півлітра § 36, п. 1, 7, прим.
півлітровий § 40, п. 1, 2, е
пів міста § 36, п. 1, 7, прим.
півмісяць § 36, п. 1, 7, прим.
північ § 50, п. 10
Північна Буковина § 50, п. 10
Північний Льодовитий океан
 § 151, п. 2, 2
Північний морський шлях § 50,
 п. 11
Північний полюс § 50, п. 1; § 151,
 п. 2, 2
північно-західний § 40, п. 2, 2, г
північно-східний § 40, п. 2, 2, г
півн.-сх. § 62, п. 3
півоберт § 36, п. 1, 7, прим.
півовál § 36, п. 1, 7, прим.
пів огірка § 36, п. 1, 7, прим.
півострів § 36, п. 1, 7, прим.
пів острова § 36, п. 1, 7, прим.
півтора § 38, п. 1, 1; § 107, п. 2
півторавідірний § 40, п. 1, 2, е
півтораметровий § 35,
 п. 3, 2, в; п. 5, 5
півтора́ста § 107, п. 2
півтори § 107, п. 2
пів України § 36, п. 1, 7, прим.
пів яблука § 36, п. 1, 7, прим.
пів ями § 36, п. 1, 7, прим.
пів ящика § 36, п. 1, 7, прим.
під бо́ком § 41, п. 2, 1
підборіддя § 9, п. 3, 2, в
підва́лу § 82, III, п. 2, 5
підв'язати § 7, п. 1, прим.
під го́ру § 41, п. 2, 1
підда́ш § 89, п. 2
підда́шка § 82, III, п. 1, 2, ж
підда́шию § 83, п. 2, 1
підда́шиця § 30, п. 1, 1; § 88, п. 3;
 на підда́шиці § 86, п. 1, 2
підда́шиям § 85, п. 2; § 90
піджака́ § 82, III, п. 1, 2, и
підзо́листо-болотний § 40,
 п. 2, 2, д
під 'їзд § 3, п. 3
під 'їхати § 7, п. 4
під кіне́ць § 42, п. 3
підкрéсли § 116, п. 1, 4
підкрéсли́м § 116, п. 1, 4
підкрéсли́мо § 116, п. 1, 4
підкрéсли́ть § 116, п. 1, 4
Підкуймұха § 146, п. 4
підму́рку § 82, III, п. 1, 2, ж
Піднебéсна § 50, п. 6, прим.
Піднебéсна імперія § 50, п. 6,
 прим.
підне́сення § 32, п. 5
підні́жжя § 9, п. 1, 2

- підписів* § 89, п. 1
підпорядкований § 34, п. 1
підрахунку § 86, п. 2, 1
підручник «Історія України» § 55, п. 3
підряд § 41, п. 1, 2
під силу § 41, п. 2, 1
підсінюваний § 34, п. 1
підсінювання § 34, п. 1
підсінювати § 34, п. 1
підтримка § 31, п. 2
під час § 42, п. 3
під'юдити § 7, п. 4
пістёт § 129, I, п. 2
пізнавати § 115, п. 3, 2, г, прим.
пізній § 33, п. 1; § 102, 1
пік § 50, п. 1; § 115, п. 9
Пікассó § 140, 5
пикé § 140, 3
пикірувати § 34, п. 3
пик Шевчénка § 50, п. 1
пілót § 129, I, п. 6
піль § 89, п. 2
пілюля § 121, п. 1, 2
пін-код § 35, п. 6, 8
пír'я § 7, п. 2; § 67, II, п. 2
пír'ям § 85, п. 2
піску́ § 82, III, п. 2, 6
піскуватий § 33, п. 7
після того як § 43, п. 2, 2
пісня § 67, I, п. 2
пісняр § 33, п. 6, б; § 67, II, п. 3
піснярéва § 33, п. 6, б
піснярéве § 33, п. 6, б
пісня «Стоїть горá висóкая» § 55, п. 3
пісók § 22, 2; 3
Піттсбурга § 82, III, п. 1, 2, к
піфагóрова теорéма § 49, п. 9, 3, прим., 2
піцикáто § 128, п. 1
піч § 66, III
пішла б § 44, п. 1, 12
пішохід § 9, п. 3, 5, д
пішохідний § 9, п. 3, 5, д
Піцáне § 149, п. 1, 3
піцáний § 22, 3
піціна § 22, 2
Пйóнтек § 144, п. 9, 2
Пйотрóвський § 144, п. 5, 1
пл. § 62, п. 1
плавчíня § 32, п. 4
плазмíногéну § 82, III, п. 2, 6
плáкса § 66, I
план § 121, п. 1, 1
планéта § 51
пласкíй § 26, п. 2, 1, а, прим.
плáчéві § 83, п. 1
плацá § 82, III, п. 1, 2, и
плацéві § 83, п. 1
плáцика § 82, III, п. 1, 2, и
плéср § 121, п. 2; § 126
племén § 99, п. 2
племенá § 99, п. 1; 4; у *племенáх* § 99, п. 6
племенáм § 99, п. 3
племенáми § 99, п. 5
плéменем § 98, п. 4
плéмені § 98, п. 2; 3; 5
плém'я § 66, IV, б; § 98, п. 1; 2
плém'ям § 98, п. 4
плéну́м § 121, п. 2
плесті́ § 9, п. 1, 1, е
плечá § 82, I
плечé § 67, II, п. 3; § 68, II; § 92, п. 2, прим.; на *плечі* § 86, п. 1, 2
плечéй § 89, п. 3
плечém § 85, п. 1
плечі́ма § 92, п. 2, прим.
плéчі § 88, п. 2
Плецéєв § 144, п. 3, 3
Плецéєво § 149, п. 1, 2

- плеяда* § 126
Пліски § 152, п. 2
плисківатий § 33, п. 7
плімутр'ок § 59, п. 1
плітка § 9, п. 3, 1, 6
пліч § 89, п. 3
пліч-о-пліч § 41, п. 3, 5
пломбір § 32, п. 14
пл'оский § 26, п. 2, 1, а, прим.
плот'а § 82, III, п. 2, 5
пл'оту § 82, III, п. 2, 5
площ § 76, 1
площа § 67, I, п. 3; *площа* (парадигма) § 68, I
площам § 77, 1
площами § 79, 1
площею § 72
площі § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 78, 2
пл'ощу § 71
плуг § 14, п. 1; § 84, п. 2, прим.
пл'уга § 84, п. 2, прим.
плуж'ок § 14, п. 1
плюск § 28
плюснути § 28
пляж § 121, п. 1, 2
пн'еві § 83, п. 1
По § 133; § 140, 5
по-батьківськи § 41, п. 3, 1
по-батьківському § 41, п. 3, 1
по батькові § 41, п. 3, 1, прим. 2
побіч § 41, п. 1, 2
поблизу § 41, п. 1, 4
поб'ійце § 32, п. 10
по-бойовому § 41, п. 3, 1
побороти (парадигма) § 115, п. 3, 2, г
по-брат'ерськи § 41, п. 3, 1
побратіме Іване § 87, п. 4, прим. 2
побратімові § 83, п. 1
по-братньому § 41, п. 3, 1
побутовізм § 32, п. 14
п'обуту § 82, III, п. 2, 9
Пов'ажська Бістриця § 154, п. 1, 1
по-ведме́жи § 41, п. 3, 1
п'овен § 101, 3
Повенець § 151, п. 2, 1
пове́рх § 41, п. 1, 2; *на по́версі* § 86, п. 1, 1; *5-й по́верх* § 106, п. 2
пове́рхня § 76, прим. 1
-поверховий — *20-поверховий* § 40, п. 2, 3, а
пове́рхонь § 76, прим. 1
п'оверху § 82, III, п. 2, 5
повечі́р'я § 54, п. 8
повзд'овж § 42, п. 1, 1
пові́нен § 101, 3
sms-повідомлення § 35, п. 6, 8
повідомляємо Вам... § 60, 2
пові́к § 41, п. 1, 2
пові́к-ві́ки § 35, п. 6, 2, г
пові́р § 116, п. 2, 2
пові́рмо § 116, п. 2, 2
пові́рте § 116, п. 2, 2
п'овість § 30, п. 1, 3, прим.
пові́сь § 116, п. 2, 3
пові́сьмо § 116, п. 2, 3
пові́сьте § 116, п. 2, 3
пові́троду́в § 35, п. 2, 3
пові́трозабі́рник § 35, п. 2, 3
повні́ший § 104, п. 1, 1
повног'ол'осся § 9, п. 3, 2, в
повнолі́цій § 103, прим. 2
повнолі́тній § 102, 1
пово́лі § 41, п. 1, 2
повста́нцю § 87, п. 3
повста́нче § 87, п. 3
повсю́ди § 41, п. 1, 1
повсяк'час § 41, п. 1, 8

- поганий § 104, п. 1, 3
 по-генералгубернаторському § 41,
 п. 3, 1, прим. 1
 погірдний § 9, п. 2, 2
 поглиблення § 115, п. 6, 3,
 прим. 1, 3
 поголів'я § 9, п. 3, 2, в
 погоничу § 87, п. 1
 погорда § 9, п. 2, 2
 по-господарськи § 41, п. 3, 1
 по-господарському § 41, п. 3, 1
 подвір'їв § 89, п. 1
 подвір'я § 9, п. 1, 2
 по двох § 41, п. 2, 4
 подékуди § 41, п. 1, 1
 пóдорож § 9, п. 2, 3; § 30, п. 1, 3;
 пóдорож (парадигма)
 § 68, III
 пóдорожам § 96, п. 3
 пóдорожами § 96, п. 4
 пóдорожей § 96, п. 2
 пóдорожжю § 95, п. 3, 1
 пóдорожі § 95, п. 1; 4; § 96, п. 1; у
 пóдорожах § 96, п. 5
 подорóжній § 102, 1; § 103,
 прим. 1
 по-дрóге § 41, п. 3, 2
 Подьячев § 144, п. 3, 3
 поéма «Енеїда» § 55, п. 3
 поетáпний § 130, п. 1
 поетéса § 32, п. 4
 поётко Забáшто § 74, 3,
 прим. 2
 пóза § 42, п. 1, 2
 позавчóра § 41, п. 1, 1; п. 1, 7
 позáду § 41, п. 1, 2
 по закóну § 41, п. 2, 1
 позáторік § 41, п. 1, 1
 по-зáячи § 41, 3, 1
 поздóвжній § 33, п. 1; § 102, 2
 позіція § 129, III, п. 1
 по змóзі § 41, п. 2, 1
 по знáкy § 41, п. 2, 1
 поінформований § 34, п. 3
 поінформувáти § 34, п. 3; § 129,
 II, прим.
 по-íшому § 41, п. 3, 1
 пбїзд «Чорномóрець» § 58, п. 3
 пб́ки що § 44, п. 1, 10
 покликáнь § 89, п. 2
 покліч § 116, п. 2, 2
 поклічмо § 116, п. 2, 2
 поклічте § 116, п. 2, 2
 по-козáцькому § 41, п. 3, 1
 поколихáти § 14, п. 3
 покосіти § 16
 покóшений § 16
 покóю § 82, III, п. 1, 2, ж
 покриттів § 89, п. 1
 Покрóва § 53, п. 3
 Покрóвське § 150, п. 1
 Покуття § 50, п. 6, прим.
 по-латіні § 41, п. 3, 1
 полудрабок § 36, п. 1, 7
 пб́ле § 66, II, б; § 68, II; на пб́лі
 § 86, п. 2, 2, прим. 1
 Полевій § 144, п. 11
 полів § 89, п. 1; 2
 полівка § 32, п. 12
 поліéдр § 130, п. 1
 поліéлей § 54, п. 8
 полільник § 32, п. 1, прим.
 полімотивáція § 35, п. 5, 3
 по лісáх § 93
 Полісся § 50, п. 6, прим.
 політико-економічний § 40, п. 2,
 2, б
 полицукрїди § 35, п. 5, 3
 полк § 84, п. 2
 пб́жу § 82, III, п. 2, 2
 половина § 107, п. 1
 полóження § 9, п. 2, 4

- Полóзьєв* § 144, п. 13, 1, а
полоскáти § 115, п. 4
полóтен § 89, п. 2
полóти (парадигма) § 115,
п. 3, 2, г
Полта́ва (парадигма) § 68, I;
§ 152, п. 1, I
полта́вський § 22, 2
Полта́вщина § 22, 2
полу́кіпок § 36, п. 1, 7
полу́мисок § 36, п. 1, 7
полум'я § 67, II, п. 2
полю́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
по-лю́дськи § 41, п. 3, 1
по́ля § 82, I
поля́ § 88, п. 3; § 91, п. 2; § 93
поля́м § 90
поля́ми § 92, п. 1
поля́ни § 49, п. 6
поля́рний § 121, п. 1, 2
пома́лу § 41, п. 1, 4
помі́ї § 100, п. 1, 2
помі́ям § 100, п. 3, 2
помі́ями § 100, п. 5, 2
помі́ях § 100, п. 6
помі́ж § 42, п. 1, 2
по́міч § 21, п. 2
помі́чний § 21, п. 2
Пом'я́лівський § 144, п. 12
по́над § 42, п. 1, 2
понадпла́новий § 31, п. 2
по-на́шому § 41, п. 3, 1
понеді́лка § 82, III, п. 1, 2, д
по́ні § 140, 4
по-німе́цьки § 26, п. 2, 1, а
по-німе́цькому § 26, п. 2, 1, а
по́ночі § 41, п. 1, 2
пона́яттєвий § 33, п. 6
пообі́дній § 102, 1
пооди́нці § 41, п. 1, 5
побра́ний § 29, п. 3, 2, прим.
попа́дя § 30, п. 1, 5, прим.
попгу́рт § 35, п. 5, 2
поперéд § 42, п. 1, 2
поперéчний § 101, 1
по-пе́рше § 41, п. 3, 2
попідві́конню § 30, п. 1, 4
попідти́нню § 30, п. 1, 4; § 41,
п. 1, 7
по́пліч § 41, п. 1, 2
попму́зика § 35, п. 5, 2
по пра́вді § 41, п. 2, 1
по́при § 42, п. 1, 2
по́при те що § 43, п. 2, 2
попу́рі § 129, I, п. 5
пор. § 62, п. 1
пора́дниця § 32, п. 4
по́рений § 119, п. 2, 2, прим., 2
по́ріг § 9, п. 2, 3; *на поро́зі* § 86,
п. 1, 1
поро́жній § 33, п. 1; § 102, 1
порося́тка § 91, п. 1, прим.
порося́ткові § 83, п. 1, прим.
порося́тку § 83, п. 1, прим.
порося́ток § 91, п. 1, прим.
поро́ти § 119, п. 2, 2, прим., 2
по́ротий § 119, п. 2, 2, прим., 2
по́рох § 9, п. 2, 3
по́роху § 82, III, п. 2, 6
порскі́й § 26, п. 2, 1, а, прим.
порта́лу § 82, III, п. 2, 5
порт О́львія § 50, п. 13
Порт-о-Прéнс § 50, п. 2, прим.
портре́т Му́соргського робо́ти
Ре́піна § 55, п. 2, прим.
порт'є́ § 130, п. 1
по́руч § 41, п. 1, 2
по́ришня § 82, III, п. 1, 2, б
по́ряд § 41, п. 1, 2
поса́джений § 15
поса́дити § 15
по-сво́єму § 41, п. 3, 1

- посерёд* § 42, п. 1, 2
посередині § 41, п. 1, 2
посередній § 102, 1
посилати (парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
по силі § 41, п. 2, 1
посяний § 119, п. 2, 1
после § 87, п. 3
поспідовно миролюбний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
по совісті § 41, п. 2, 1
Посол Республіки Польща § 56, прим. 3
посохнути § 115, п. 9, прим. 2
посохти § 115, п. 9, прим. 2
по-соціалдемократичному § 41, п. 3, 1, прим. 1
постачальник § 32, п. 1, прим.
постачально-збутовий § 40, п. 2, 2, а
постмодерний § 101, 1
по сусідству § 41, п. 2, 1
по-сусідськи § 41, 3, 1
по-сусідському § 41, 3, 1
по суті § 41, п. 2, 1
посутній § 102, 1
Потєбнянські читання § 49, п. 9, 3
потинський § 153, п. 1
Поті § 153, п. 1
потік § 9, п. 3, 5, г
потоп § 9, п. 3, 5, г; е
поточний § 101, 1
потребувати § 11, п. 2
по-трєте § 41, п. 3, 2
по трєе § 41, п. 2, 4
потрєху § 41, п. 1, 1
Потєдємська угєда § 55, п. 1
потужний § 33, п. 1
потяга § 82, III, п. 1, 2, б; п. 2, 9, прим.
- потягу* § 82, III, п. 2, 9, прим.; у
потягу, на потязі § 86, п. 2, 2, прим. 2
по-українськи § 26, п. 2, 1, а; § 41, п. 3, 1
по-українському § 26, п. 2, 1, а; § 41, п. 3, 1
по-французьки § 26, п. 2, 1, а
по-французькому § 26, п. 2, 1, а
походжати § 115, п. 6, 2
по-християнському § 41, п. 3, 1
поч. § 62, п. 1
Почайївська лєвра § 55, п. 2
почасти § 41, п. 1, 2
початий § 119, п. 2, 2
по черзі § 41, п. 2, 1
по четверо § 41, п. 2, 4
почім § 41, п. 1, 6
почому § 41, п. 1, 6
почорнілий § 119, п. 1, 1, 2
почуттів § 89, п. 1
почуття § 30, п. 1, 1
«Пошто́ва плі́ща» § 50, п. 14
пошитовху § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
пошукова систєма «Гугл» § 54, п. 7
по щирості § 41, п. 2, 1
пояса § 82, III, п. 1, 2, и; п. 2, 9, прим.
пояснення § 9, п. 3, 4
поясу § 82, III, п. 1, 2, д; п. 2, 9, прим.
пп. § 62, п. 1
П-подібний § 35, п. 6, 10
прав § 101, 3
Правдинськ § 149, п. 4, 2, прим.
правоберєжний § 40, п. 1, 2, а
праворуч § 41, п. 1, 8
правцю § 82, III, п. 2, 1, б

- Прага* § 19, п. 1, 2; § 152, п. 1, I; § 153, п. 2, 1
- празький* § 19, п. 1, 2; § 153, п. 2, 1
- прапор* § 9, п. 3, 5, е
- працевдатний* § 35, п. 2, 3
- праці* § 69, 2
- працівник* § 32, п. 1
- працівника́м* § 90
- працівника́ми* § 92, п. 1
- працівнику́* § 88, п. 1; § 93; *на працівника́х* § 93
- працівників* § 91, п. 1
- працівникові* § 83, п. 1
- працівником* § 85, п. 1
- працьовитий* § 101, 1
- праця* § 66, I
- прега́рний* § 31, п. 3
- презавзя́тий* § 31, п. 3
- президе́нт* § 56, прим. 1
- Президе́нт Націона́льної акаде́мії нау́к Украї́ни* § 56, прим. 3
- Президе́нт Сполуче́них Шта́тів Аме́рики* § 56
- Президе́нт Украї́ни* § 56
- президі́я* § 54, п. 6
- презі́рливий* § 31, п. 3
- презі́рство* § 31, п. 3
- прекра́сний* § 31, п. 3
- прем'є́р* § 138, п. 1, 1
- прем'є́р-міні́стр* § 36, п. 2, 1, Б, в; § 56, прим. 1; *на прем'є́р-міні́стрі* § 86, п. 3, 2, прим. 3
- Прем'є́р-міні́стр Кана́ди* § 56
- прем'є́р-міні́строві* § 86, п. 3, 2, прим. 3
- прем'є́р-міні́стру* § 86, п. 3, 2, прим. 3
- преміу́мкла́с* § 35, п. 5, 3
- прему́дрий* § 31, п. 3
- преосвя́щенний* § 31, п. 3
- препога́но* § 31, п. 3
- преподо́бний* § 31, п. 3; § 53, п. 2, прим. 1
- преподо́бний Серафі́м Саро́вський* § 53, п. 2, прим. 1
- пресві́т.* § 62, п. 1
- Пресвята́ Богоро́диця* § 53, п. 2, прим. 1
- пресконфе́ренція* § 35, п. 5, 2
- престо́л* § 31, п. 3
- префекту́ра То́яма* § 50, п. 9
- префі́кса* § 82, III, п. 1, 2, в
- Пречи́ста Ді́ва* § 53, п. 2
- пречудо́во* § 31, п. 3
- Приазо́в'я* § 50, п. 6, прим.
- приамуда́р ї́нський* § 154, п. 3, 3
- при берега́х* § 93
- прибере́жний* § 31, п. 3, б
- Прибі́лкін* § 144, п. 7, 3, в
- прибі́гти* § 31, п. 3, а; § 115, п. 5, прим.
- прибо́рканий* § 31, п. 3, а
- прибо́ркати* § 31, п. 3, а
- прибудова́ний* § 31, п. 3, а
- прибудова́ти* § 31, п. 3, а
- прибу́тку* § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
- прива́бити* § 31, п. 3, а
- прива́бливий* § 31, п. 3, а
- Прива́лов* § 144, п. 7, 3, в
- приві́лейова́ний* § 8, п. 1, 1
- Приво́лжя* § 149, п. 4, 3, г
- привсе́людно* § 41, п. 1, 8
- пригі́рок* § 31, п. 3, б
- прида́тка* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- прида́тку* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- Придні́провська залі́зниця* § 50, п. 11
- приісси́ккульський* § 154, п. 3, 6, прим. 2
- приісси́ккульці* § 154, п. 3, 6, прим. 2

- приїзду* § 82, III, п. 2, 1, в
прийдешній § 33, п. 1; § 102, 2
прикладу § 82, III, п. 2, 9
прикметника § 82, III, п. 1, 2, г
прикордонний § 31, п. 3, б
прикрутити § 31, п. 3, а
прикручений § 31, п. 3, а
Прикумськ § 149, п. 4, 3, г
приладдя § 27, п. 5
Прилуки § 152, п. 2; § 153, п. 2, 2
прилуцький § 153, п. 2, 2
Приміський вокзал § 50, п. 13
Примор'я § 149, п. 4, 3, г
примула § 121, п. 1, 1
принаджувати § 115, п. 6, 2
принадний § 33, п. 1
принесений § 1
приніс § 120, п. 2
принісиши § 120, п. 2
принцеса § 56, прим. 2
припусті § 116, п. 1, 1
припустім § 116, п. 1, 1
припустімо § 116, п. 1, 1
припустіть § 116, п. 1, 1
прип'ятський § 27, п. 3
Прип'ять § 27, п. 3; § 148
природний § 33, п. 1
прислів'їв § 89, п. 1
прислівника § 82, III, п. 1, 2, г
прислів'я § 88, п. 3
пристань Ржизіців § 50, п. 13
пристаркуватий § 31, п. 3, в
присутній § 102, 1
притулку § 82, III, п. 2, 5
причепити § 11, п. 2
причілка § 82, III, п. 1, 2, ж
причіпляти § 11, п. 2
причому § 43, п. 1
пришвидшення § 31, п. 3, а
пришвидшити § 31, п. 3, а
Прішивін § 144, п. 7, 3, в
прішивінська проза § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
прищеплювати § 11, п. 2
пріязні § 95, п. 1
пріязнь § 30, п. 1, 3, прим.
пріязню § 95, п. 3, 2
пріярок § 31, п. 3, б
прізвисько § 31, п. 3, в
прізвищ § 89, п. 2
прізвища § 82, I; § 88, п. 3
прізвищам § 90
прізвищами § 92, п. 1
прізвище § 31, п. 3, в; § 66, II, б;
 § 67, II, п. 3; у *прізвищі* § 86,
 п. 1, 2
прізвищем § 85, п. 1
прізвищу § 83, п. 2, 1
прірва § 31, п. 3, в
пров. § 62, п. 1
повітри § 116, п. 1, 4
повітрім § 116, п. 1, 4
повітрімо § 116, п. 1, 4
повітрить § 116, п. 1, 4
проводір § 67, II, п. 2
проводу § 82, III, п. 2, 9
*програма «Партнерство заради
 миру»* § 55, п. 3
прогресу § 82, III, п. 2, 1, в
прогавити § 6, п. 1
продавчinya § 32, п. 4
продажний § 101, 1
проєкт § 126
проєкція § 126
прозаїк § 3, п. 4; § 32, п. 1, прим.
прозаїчний § 33, п. 2
проїзд § 28
проїзний § 28
пройдісвіт § 36, п. 1, 5
Прокіп § 9, п. 2, 6, прим.; § 143,
 п. 2, прим. 1
Прокіпа § 9, п. 2, б, прим.

- Прóкопів* (парадигма) § 142, п. 3
Прокóф'єв § 144, п. 12
прокру́стове ло́же § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
Прокурату́ра міста Киє́ва § 54, п. 1
промені́стий § 33, п. 5
про́меня § 82, III, п. 1, 2, г
Прометéй § 123
промисло́вий § 40, п. 2, 2, а
про́між § 42, п. 1, 2
промі́нчик § 27, п. 2
промо́вця § 82, III, п. 1, 1
пропаганді́ст § 19, п. 2
пропаганді́стський § 19, п. 2
пропорці́йний § 33, п. 1
прор. § 62, п. 1
проро́к § 9, п. 3, 5, е
проскомі́дія § 54, п. 8
просмо́лой § 116, п. 2, 3, прим. 3
Прóстейов § 150, п. 3
прости́ти § 11, п. 1; § 17
протé § 43, п. 1
прото́ка Лаперу́за § 50, п. 1
проф. § 62, п. 1; § 155, п. 2
професі́йно орієнто́ваний § 40,
 п. 1, 2, в, прим. 1
профéсор § 67, II, п. 1; *на профé-*
сорі, при профéсорові § 86, п. 3,
 2, прим. 3
профéсору § 86, п. 3, 2, прим. 3
профспі́лка § 35, п. 5, 1
профспі́лковий § 35, п. 5, 1
проща́ти § 11, п. 1
прóщений § 17
Пру́ссія § 50, п. 8
Прише́ров § 150, п. 3
пряди́во § 32, п. 2
Пря́шів § 150, п. 3
Псалти́р § 53, п. 4
псевдогромадя́нський § 35, п. 5, 2
псевдоефе́кт § 130, п. 1
псевдоісторичний § 129, II,
 прим.
псевдонау́ка § 35, п. 5, 2
псе́вдо-Фа́уст § 35, п. 5, 2, прим.
псе́вдо-ФОП § 35, п. 5, 2, прим.
Псков § 152, п. 1, П
Псла § 82, III, п. 1, 2, к
Пташи́нський § 144, п. 8
Публі́чне акціо́нерне това́риство
«Вінницький універма́г» § 54,
 п. 4
Пугачо́в § 144, п. 4, 3
ту́жално § 27, п. 4
ту́жальце § 27, п. 4
пусті́ти § 16
ту́тній § 102, 1
пухі́р § 67, II, п. 2
Пу́шкін § 144, п. 7, 1
Пу́шкіно § 150, п. 2
ту́ща-води́цький § 40, п. 2, 1;
 § 154, п. 3, 1
Ту́ща-Води́ця § 152, п. 5; § 154,
 п. 3, 1
ту́щений § 16; § 115, п. 6, 1
туцу́ § 115, п. 8, 2, б
тшені́ця § 10, п. 1; § 21, п. 1
тшені́ця «золотоко́лоса» § 59,
 п. 2
тшені́чний § 21, п. 1
тшонó § 10, п. 1
тюпі́тр § 138, п. 2, 2
тюре́ § 138, п. 2, 2
Пясе́цький § 144, п. 12, прим.
П'я́ста § 7, п. 1
п'ятдеся́т § 38, п. 1, 1; *п'ятдеся́т*
(парадигма) § 105, п. 4
п'ятдеся́тий § 106, п. 1
п'ятдеся́тимільйо́нний § 38,
 п. 1, 2
п'ятдеся́тито́нний § 40,
 п. 1, 2, е

п'ятеро § 105, п. 10
П'ятигórськ § 149, п. 4, 3, г;
 § 154, п. 2, 2
п'ятий § 106, п. 1
п'ятимільйонний § 106, п. 1
п'ятисóтий § 106, п. 1
п'ятитісячний § 106, п. 1
П'ятихátки § 154, п. 2, 2
п'ятихátський § 154, п. 2, 2
п'ятна́дцять § 105, п. 3
Пятру́сь Брóвка § 144, п. 1
п'ятсóт § 105, п. 5
п'ятсотдвадцятип'ятиріччя
 § 35, п. 5, 5
п'ятсоттридцятитісячний § 38,
 п. 1, 2
п'ять § 4, п. 1; § 7, п. 1; *п'ять*
 (парадигма) § 105, п. 2
п'ять дру́гих § 107, п. 1
П'ячénца § 138, п. 1, 1

Р

р. § 62, п. 1
Р § 155, п. 2, прим., 2, а
Рáва-Ру́ська § 152, п. 4, 2; § 154,
 п. 3, 1
ра́ва-ру́ський § 154, п. 3, 1
рагу́ § 140, 6
рад § 101, 3
ра́да § 54, п. 6
Ра́да Євро́пи § 54, п. 1
Ра́да націо́нальної безпе́ки та
оборо́ни Украї́ни § 54, п. 1
ра́дже § 74, 2
ра́джі § 75, п. 1
ра́дій-радісі́нський § 35, п. 6, 2, г
ра́дити § 15
Ра́дич § 144, п. 6
Ради́щев § 144, п. 7, 3, г
ра́дій § 129, I, п. 2
ра́діо § 140, 5
ра́діо- й телеапа́рату́ра § 36,
 п. 2, 3
радіоко́мітét § 35, п. 3, 1; § 36,
 п. 1, 4
радіоспектрогеліографі́я § 36,
 п. 1, 8
радіофі́зичний § 40, п. 1, 1
ра́дість § 9, п. 1, 1, а; § 27, п. 3
ра́дістю § 95, п. 3, 2
ра́діус § 129, I, п. 2
ра́дію § 82, III, п. 2, 6
Радо́мськo § 150, п. 2
ра́досте § 95, п. 5
ра́дости § 95, п. 1, прим. 1
ра́дості § 95, п. 4
ра́доцям § 100, п. 3, 1
ра́доцями § 100, п. 5, 1
ра́доці § 100, п. 1, 2
Радо́чук § 27, п. 6
раз § 89, п. 1, прим.
раз у ра́з § 41, п. 2, 2
разі́в § 89, п. 1, прим.
-разо́вий — 7-разо́вий § 40,
 п. 2, 3, а
Ра́йч § 144, п. 6
ра́йон § 8, п. 1, 1
Рамбу́є § 126; § 130, п. 1; § 140, 3
рандеву́ § 140, 6
ранéту § 82, III, п. 2, 2, г
ра́нішній § 33, п. 1; § 102, 2
ра́нній § 33, п. 1; § 102, 1
ранньо́стіглий § 35, п. 1
Рафа́єлева «Мадо́нна» § 49, п. 9, 1
Рафа́єль § 121, п. 1, 2; § 139, 2;
 § 140, II
раху́нка § 82, III, п. 2, 9, прим.
раху́нку § 82, III, п. 2, 9, прим.
раціо́н § 129, I, п. 2
раціо́нальний § 128, п. 2
реалі́зм § 32, п. 14; § 128, п. 2
реа́льний § 128, п. 2

- ре́бер* § 89, п. 2, прим.
реві́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, ж
революціо́нер § 129, I, п. 2
револю́ція § 121, п. 1, 2; § 128, п. 2
ревті́ (парадигма) § 115, п. 3, 2,
 ж; § 118
регрéсу § 82, III, п. 2, 1, в
регулюва́льник § 32, п. 1
регуля́тор § 121, п. 1, 2
ред. § 62, п. 1
редáкторка § 32, п. 4
редька § 27, п. 3, прим.
реéстр § 130, п. 1
режím § 129, III, п. 1
Рéзерфорд § 124, п. 2
Рéймське Євáнгеліє § 55, п. 3,
 прим. 2
Рейн § 136, п. 1
Рéйну § 82, III, п. 2, 5
рékвієм Мо́царта § 55, п. 2, прим.
рékрутський § 22, 1
рекру́тчина § 22, 1
рékтор § 56, прим. 1
реля́ція § 128, п. 2, прим.
реманéнту § 82, III, п. 2, 2, в
ремесло́ § 28
ремига́ти § 6, п. 1
ремине́ць § 9, п. 3, 1, а
ремісник § 28
ремóнту § 82, III, п. 2, 1, в
Ренесáнс § 52, п. 1
ренкло́ду § 82, III, п. 2, 2, г
Ренó § 140, 5
Рентгéн § 132
рентгéн § 49, п. 5
Реньé § 139, п. 1
репеті́рувати § 34, п. 3
репетува́ти § 34, п. 3
респондéнт § 128, п. 2, прим.
республіка § 129, I, п. 6
Республіка Болга́рія § 50, п. 6
Республіка Корéя § 50, п. 6
Республіканська партія США
 § 54, п. 2
рестора́н «Лібі́дь» § 54, п. 5
ре́тро § 140, 5
реформа́ція § 128, п. 2
Рéчиця § 149, п. 1, 3; § 151, п. 2, 1;
 § 152, п. 1, I
речі́ § 95, п. 1
речовий § 33, п. 6
речові́зм § 32, п. 14
Рéпін § 144, п. 3, 4
Репні́н § 7, п. 2, прим.
Ржев § 149, п. 1, 2
Рибакóв § 144, п. 8
риба́лка § 26, п. 1, 3, прим.
риба́лчин § 26, п. 1, 3, прим.
риба́льство § 26, п. 1, 3
рибокомбіна́т § 35, п. 2, 1
Рив'є́ра § 129, III, п. 4; § 138,
 п. 1, 1
ривка́ § 82, III, п. 2, 1, в
Рі́га § 129, III, п. 4; § 153, п. 2, 1
Рі́гор Боро́дúлін § 144, п. 1
Рі́джент-стрі́т § 129, III, п. 4,
 прим. 1; § 140, 7
різький § 129, III, п. 4; § 153,
 п. 2, 1
Рі́ма § 82, III, п. 2, 5, прим.
Рі́мський-Кóрсаков § 146, п. 3, 2
Рі́мсько-католицька це́рква § 53,
 п. 5
Рі́му § 82, III, п. 2, 5, прим.
рі́нгу § 82, III, п. 2, 5
Рись § 142, п. 1, прим. 2
рись § 142, п. 1, прим. 2
риф § 129, III, п. 1
риштований § 34, п. 1
риштовання § 34, п. 1
рив § 83, п. 2, 2

- рівень* § 9, п. 3, 1, а
Рівне § 148; § 152, п. 3, прим.
рідний § 101, 1
Рієка § 149, п. 4, 1, в
рієлтор § 129, I, п. 2; § 130, п. 1
ріж § 116, п. 2, 2
ріжмо § 116, п. 2, 2
ріжсте § 116, п. 2, 2
Різдовó § 53, п. 3
різдвяний § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
Різдвяний ніст § 53, п. 3
різкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
різко § 26, п. 2, 1, а, прим.
різноспрямований § 40, п. 1, 2, в
різьбáр § 27, п. 3
різьбяр § 27, п. 3
різьбярство § 27, п. 3
рік § 21, 1
ріка Дніпрó § 37, п. 2, 2
рік у рік § 41, п. 2, 2
рілля § 30, п. 1, 2
Ріо-де-Жанейро § 50, п. 2, прим.; § 154, п. 3, 5
Ріо-Негро § 50, п. 4, прим.; § 154, п. 3, 3
ріс § 115, п. 9, прим. 1
річ § 66, III
Річард § 129, I, п. 3
Річард Лéовоє Сёрце § 49, п. 9, 2; § 146, п. 1, 1; п. 5; § 147, п. 4, 1
річечка § 32, п. 8
-річний — 125-річний § 40, п. 2, 3, а; *90-річний* § 40, п. 2, 3, б
річний § 21, п. 1
-річчя — 750-річчя § 36, п. 1, 6, прим.
Рішельé § 132
р. н. § 62, п. 1
р-н § 62, п. 2
робів-робів § 35, п. 6, 1
робінзón § 49, п. 5
робітнік § 9, п. 1, 2
робітнікiй § 91, п. 1
робітнікiв § 89, п. 1
робітнікy § 87, п. 1
робітніць § 76, 1
робітніче § 87, п. 1
роблю (парадигма) § 115, п. 1, II
роблячи § 115, п. 6, 3, прим. 1, 2
робóта § 9, п. 1, 2
рбву § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 2, 2
рогáлика § 82, III, п. 1, 2, i
Рогачóво § 149, п. 2, 3
родзiнка § 129, III, п. 1
родiни § 69, 1
рóдi § 86, п. 1, 1, прим. 1
родовóду § 82, III, п. 2, 7
Рóдосу § 82, III, п. 2, 5
рóду § 82, III, п. 1, 2, г
родy § 86, п. 1, 1, прим. 1
рбэм § 85, п. 1
Рожiщенський район § 50, п. 8
розвiнений § 119, п. 2, 2, прим., 1
розвiнути § 119, п. 2, 2, прим., 1
розвiнутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
розгiн § 9, п. 3, 5, г
розгiждження § 115, п. 6, 3
розграфiти § 18
розграфлений § 18; § 115, п. 6, 3, прим. 1, 1
роздорiж § 89, п. 2
роздорiжжю § 83, п. 2, 1
роздорiжжя § 9, п. 3, 2, в; § 88, п. 3; *на роздорiжжi* § 86, п. 1, 2; *на роздорiжжях* § 93
роздорiжжям § 85, п. 2; § 90
роздорiжжями § 92, п. 1
роззбрóити § 29, п. 1, 1
роззява § 29, п. 1, 1
розiдрáти § 9, п. 2, 1
розкáзуї § 116, п. 2, 3, прим. 3

- ро́зкіш* § 30, п. 1, 3; § 66, III
розку́шувати § 115, п. 6, 2
розма́ю § 87, п. 2
розм'я́кнути § 7, п. 1, прим.
ро́зпачу § 82, III, п. 2, 1, б
розповідати § 116, п. 2, 3, прим. 1
розпові́сті § 115, п. 7
розр'я́в-трава́ § 36, п. 2, 1, Б, а
розтягну́ти § 31, п. 2
ро́зтяг-стиск § 36, п. 2, 1, А, б
розумі́ти § 118
розхита́ти § 31, п. 2
розхо́дження § 115, п. 6, 3
ро́зчин § 31, п. 2
роз'ю́шити § 7, 4
рокі́ — *40-ві ро́кі ХХ ст., 90-ті ро́кі ХХ ст.* § 35, п. 6, 7
ро́ку § 82, III, п. 1, 2, д
Романі́шин § 87, п. 4; § 142, п. 3, прим. 3; *Романі́шин* (парадигма) § 142, п. 3
Романі́шине § 87, п. 4
Ромáнів § 87, п. 4
романі́ст § 32, п. 14
Ромáнове § 87, п. 4
ромáн «Сто ро́ків самотності» § 55, п. 3
романти́зм § 32, п. 14
ромáнтик § 32, п. 1, прим.
Ромні́ § 152, п. 2
Россі́ні § 129, I, п. 3; § 140, 4
рості́ § 9, п. 1, 1, е
Ростóв-на-Донú § 152, п. 6; § 154, п. 3, 5
ростóвський-на-Донú § 154, п. 3, 5
Рось § 148
рот § 9, п. 2, 1, прим. 1
ро́та § 82, III, п. 1, 2, є
Ро́цино § 150, п. 2
ро́ю § 82, III, п. 2, 2
ро́ля § 126
рр. § 62, п. 1; § 155, п. 2
р/р § 62, п. 4; § 165, п. 3, а
Рті́щеве § 149, п. 4, 3, д
Рúдбек § 128, п. 4
Рúдольштадт § 154, п. 2, 5
рудольшта́дтський § 154, п. 2, 5
Руж'я́ § 138, п. 1, 1
ру́йна § 3, п. 1; § 129, II
рука́ § 14, п. 1; *на рука́х* § 80; *у руці́* § 73
рука́ва § 88, п. 3
рукаві́ § 88, п. 3
руко́пису § 82, III, п. 2, 7
Руму́нія § 50, п. 6
рум'я́ний § 7, п. 1
Рум'я́нцев § 144, п. 12
русáлка § 49, п. 7, 2, прим. 1
Ру́сі § 95, п. 1, прим. 1
Ру́сін § 142, п. 3, прим. 3
русі́ни § 88, п. 1, прим.
Ру́сином § 85, п. 3, 1, прим.
Ру́сі § 95, п. 1; 4
Руссо́ § 128, п. 3
Ру́ссю § 95, п. 3, 1
Русь § 95, п. 1, прим. 1; § 153, п. 2, 3
«Ру́ська пра́вда» § 55, п. 3, прим. 2
ру́ський § 153, п. 2, 3
Руф § 140, 9, прим.
ру́ху § 82, III, п. 2, 1, в
руча́ю § 82, III, п. 2, 5
ру́ченька § 26, п. 2, 1, б
ру́чка § 14, п. 1
руш § 116, п. 2, 2
ру́шмо § 116, п. 2, 2
руши́ник § 21, п. 2
руши́ниця § 21, п. 2
ру́ште § 116, п. 2, 2
Р. Х. § 62, п. 1

рюкзák § 4, п. 2; § 138, п. 2, 2
Рю́мін § 144, п. 12, прим.
рю́мсаги § 7, п. 2, прим.
рюш § 4, п. 2; § 138, п. 2, 2
рябій § 7, п. 2, прим.
ряд § 4, п. 2; 2-й ряд § 35, п. 6, 7;
 7-й ряд § 35, п. 6, 7
рядóк — 3-й рядóк § 35, п. 6, 7
Рязáнь § 151, п. 1. прим.
рясно § 4, п. 2

С

с. § 62, п. 1
с § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
Саарбрю́кен § 137
Са́ва § 32, п. 11; § 66, I; § 67, I,
 п. 1
Савао́ф § 53, п. 1
Са́вич § 32, п. 11
Са́вівна § 32, п. 11
Са́вович § 32, п. 11
Саво́я § 126
саджáти § 115, п. 6, 2
сади́ти § 15
садка́ § 82, III, п. 2, 2, а
*Садóве товари́ство «Лисова́
 поля́на»* § 54, п. 4
са́ду § 82, III, п. 2, 2, а
сажа́ § 82, III, п. 2, 5
Са́зерленд § 124, п. 2
Саї́д § 129, II
сакво́яж § 126
Сала́сьєв § 144, п. 13, 1, а
Салги́ра § 82, III, п. 1, 2, к
Салбо́ники § 152, п. 2
са́мий, са́мий § 113, прим. 1
са́мітний § 102, 1
сам на са́м § 41, п. 2, 2
самобу́тний § 33, п. 1; § 102, 1
самовихо́вання § 35, п. 2, 1
самовчи́тель § 35, п. 2, 1

самості́йність § 66, III
само́тний § 102, 1
самохід § 9, п. 3, 5, д; § 36, п. 1, 1
самохі́дний § 9, п. 3, 5, д; § 40,
 п. 1, 1
самохіть § 41, п. 1, 8
сам (сама́, самі) § 113, прим. 1
Сан- § 50, п. 4
сане́й § 100, п. 2, 1
са́ни § 100, п. 1, 1; п. 4, 1
саніта́рний день § 52, п. 2
Санкт- § 50, п. 4
Санкт-Га́ллен § 154, п. 3, 4
Санкт-Пе́тербу́рг § 50, п. 4
Сан-Ма́рті́н § 146, п. 1, 4, прим. 1
Сан-Сальвадо́р § 154, п. 3, 4
Санта- § 50, п. 4
Са́нта-Ба́рбара § 50, п. 4
Са́нта-Кла́ра § 154, п. 3, 4
санті́ма § 82, III, п. 1, 2, е
Сан-Франці́ско § 50, п. 4
саньмі́ § 100, п. 5, 3
са́ням § 100, п. 3, 1
саня́ми § 100, п. 5, 3
Сапу́н-гора́ § 37, п. 1, 2
Сара́єво § 150, п. 2; § 152, п. 3,
 прим.
сара́ю § 82, III, п. 2, 5
Сарди́нія § 129, III, п. 5
Сату́рн § 51
Са́ути § 124, п. 2
сая́ни § 50, п. 12
св. § 62, п. 1
сва́тівський § 153, п. 2
Сва́тове § 85, п. 3, 2; § 152, п. 3,
 прим.; § 153, п. 2
сва́то́ве § 93
Сва́товим § 85, п. 3, 2
Сва́ха § 22, 5
сва́ха § 12, п. 1
сва́шин § 22, 5

- Свѣкор* § 142, п. 1
свекруха § 33, п. 3; § 66, II, б
свекрушин § 33, п. 3
свекрушисько § 66, II, б
свекрушище § 68, II, прим.
Свенціцький § 144, п. 9, 2
свердлільно-довбальний § 40, п. 2, 2, а
свердлільно-шліфувальний § 40, п. 2, 2, а
свѣтра § 82, III, п. 1, 2, и
свиней § 76, 2; § 78, 1, прим.
свіні § 78, 1, прим.
свиноматка § 35, п. 2, 3
свинопас § 35, п. 2, 3
свинцево-мідний § 40, п. 2, 2, а
свиньмі § 79, 3
свиня § 30, п. 1, 5, прим.
свінями § 79, 3
свистати § 115, п. 4
Свідзінський § 144, п. 13, 2, прим. 1
свідомості § 95, п. 4
Свіжа § 82, III, п. 1, 2, к
свіжий § 101, 1
свіжісінський § 26, п. 2, 1, б
свіжість § 32, п. 3
свіжозрубаний § 40, п. 1, 2, в
свіжоскопаний § 40, п. 1, 2, в
свій § 110
Свір § 152, п. 1, III
світ § 27, п. 3
Світлана § 143; § 144, п. 1
світловодолікування § 36, п. 1, 8
світлопоглинальний § 40, п. 1, 2, б
світлофór § 67, II, п. 1
Світовій конгрес українців § 52, п. 2
Світозар § 143, п. 2, прим. 2
світу § 82, III, п. 2, 5
Світязь § 152, п. 1, II
Світязю § 82, III, п. 2, 5
свобод § 76, 1
сво́лока § 82, III, п. 1, 2, ж
Свьóнтек § 144, п. 9, 2
Свядек § 144, п. 11; п. 13, 2, прим. 1
святá великомучениця Варвара § 53, п. 2, прим. 1
Святá Трійця § 53, п. 2; прим. 1
Святвѣчír § 35, п. 5, 1
Святé Письмо́ § 53, п. 4
святій § 53, п. 2, прим. 1
святій Пантелеймóн § 53, п. 2, прим. 1
Святійший Патріáрх Кійвський і всієї Русі-України § 53, п. 6
святковий § 33, п. 6
святó § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
Святóго Духа § 82, III, п. 2, 1, г
Святóшина § 82, III, п. 1, 2, к
Святóшином § 85, п. 3, 2
святý § 83, п. 2, 1
святцѣнный § 29, п. 3, 2
святцѣнник § 29, п. 3, 2
святцѣнника § 82, III, п. 1, 1
с.-г. § 62, п. 3
с.-д. § 62, п. 3
себе § 113, прим. 2
себе (до себе) (парадигма) § 109
се́бто § 43, п. 1
Севастóполь § 148, прим.; § 154, п. 2, 5
севастóпольський § 154, п. 2, 5
Севі́лья § 129, I, п. 4; § 139, 1
Седáн § 50, п. 5, прим.
Сѣдлачек § 144, п. 2
сей § 111
сейл § 121, п. 1, 1
сейм § 54, п. 5, прим. 4

- Сéйму* § 82, III, п. 2, 5
секво́я § 126
секретáр § 27, п. 1; § 56, прим. 1;
§ 67, II, п. 2
секретарéві § 83, п. 1
секретарéм § 85, п. 1
секретарі § 88, п. 2
сел. § 62, п. 1
села́ § 82, I
сéла § 93; у *сéлах* § 93
сéлам § 90
сéлами § 92, п. 1
сéлиця § 91, п. 2
сéлицях § 93
Селігéр § 149, п. 4, 1, в
Селінджер § 134
село́ § 1; 9, п. 1, 1, б; п. 1, 2; § 67,
II, п. 1, прим.; § 84, п. 2; § 86,
п. 2, 2, прим. 1; на *селі* § 86,
п. 1, 2; п. 2, 2, прим. 1
село́ Іва́на Франка́ § 154, п. 1, 4
селом § 85, п. 1
село́ Миха́йло-Коцю́бінське § 154,
п. 1, 4
село́ Мо́ринці § 37, п. 2, 2
селу́ § 83, п. 2, 1
селян. § 62, п. 1
селя́н § 89, п. 1, прим.
селя́ни § 88, п. 1, прим.
селянськ. § 62, п. 1
селя́нський § 27, п. 2; § 62, п. 1
Сем § 134
семафо́р § 67, II, п. 1
Семéн § 143; § 144, п. 1
Семені́шин § 83, п. 2, 2, прим.
Семені́шинові § 83, п. 2, 2, прим.
Семені́шину § 83, п. 2, 2, прим.
Семéнов § 144, п. 4, 2
Семéново § 149, п. 2, 2
сéмеро § 105, п. 10
семéстр § 127
семигі́рський § 154, п. 2, 2
Семигóри § 154, п. 2, 2
семидéнний § 35, п. 3, 2, а
семимі́льярдний § 38, п. 1, 2
Семипала́тинськ § 149, п. 4, 3, г
Семипі́лки § 154, п. 2, 2
семипі́лківський § 154, п. 2, 2
семиразо́вий § 40, п. 1, 2, е
Семирі́чна війна́ § 52, п. 1
семирі́чний § 101, 1
Семьо́ркін § 144, п. 4, 2
Сен- § 50, 4
сенáт § 54, п. 5, прим. 4
сенберна́р § 50, п. 12
Сен-Гота́рд § 154, п. 3, 4
Сенке́вич § 144, п. 2; п. 6, 2
Сен-Ло́ § 50, п. 4
Сен-П'є́ру § 82, III, п. 2, 5
Сен-Сімо́н § 146, п. 1, 4, прим. 1
Сент- § 50, п. 4
Сент-Бéв § 146, п. 3, 2
Сент-Дже́ймс-стріт § 140, 7
Сент-Джонс § 50, п. 4
Сент-Луїс § 154, п. 3, 4
сеньйо́р § 139, п. 1
сер § 87, п. 4, прим. 5
Серако́вський § 144, п. 2
серва́нта § 82, III, п. 1, 2, з
Сергі́єві § 83, п. 1
Сергі́ївна § 32, п. 11
Сергі́й (парадигма) § 143, п. 2
Сергі́я § 82, III, п. 1, 1
сéрдéнько § 32, п. 9
сeрдéць § 89, п. 2
сéред § 9, п. 2, 3
сeредні́ вікі § 52, п. 2, прим. 3
сeредні́й § 102, 1
сeредньовeрхньоніме́цька § 40,
п. 1, 2, г
сeредньові́ччя § 35, п. 1; § 52, п. 2,
прим. 3

- середньодобовій* § 35, п. 1
середньонижньонімецька § 40,
 п. 1, 2, г
серйозний § 138, п. 2, 1
сёрфінг § 122, п. 1; § 135
сёрфінга § 82, III, п. 2, 4
сёрфінгу § 82, III, п. 2, 4
сёрцеві § 83, п. 2, 1
серць § 89, п. 2
сёрцю § 83, п. 2, 1
Сесіль § 140, 9, прим.
сесія § 54, п. 6
сесія Хмельницької міськради
 § 54, п. 6
сестрі — *сестри* § 69, 2, прим.
сестро § 74, 1
Сибіру § 82, III, п. 2, 5
сиваський § 153, п. 2, 3
Сиваш § 153, п. 2, 3
Сивокінь § 146, п. 4
Сідір § 143, п. 2, прим. 1
сидіти (парадигма) § 115, п. 3, 1
сидять § 120, п. 1
сидячі § 120, п. 1
сізій § 101, 1
Сізрань § 149, п. 5; § 152, п. 1, III
Сикстинська капела § 55, п. 2
Сиктивкар § 149, п. 5
сіла-силенна § 35, п. 6, 2, г
силенний § 29, п. 3, 1
силуёт § 129, I, п. 3; III, п. 1
сильнодійний § 40, п. 1, 2, в
сименталка § 50, п. 12
Симеон § 144, п. 6
Симоненко § 142, п. 1
Симоненкові Олесью Андрійовичу
 § 83, п. 1, прим.
симпозіум § 54, п. 6
симфонічний § 33, п. 2
синагога § 122, п. 1
Синельникове § 152, п. 3, прим.
сіній § 102, 3; *сіній* (парадигма)
 § 103
сініти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, б
сініший § 104, п. 1, 1
сінку § 87, п. 1
сінові § 83, п. 1
сінтаксису § 82, III, п. 1, 2, в
сінтаксичний § 33, п. 2
сінтезу § 82, III, п. 2, 1, в
сіну § 87, п. 1
сінього § 26, п. 1, 2
сіньообкий § 35, п. 1
сіньо-сіньо § 35, п. 6, 1
сіньоцвіт § 36, п. 1, 2
сінюватий § 33, п. 7
сіп § 116, п. 2, 2
сіпмо § 116, п. 2, 2
сіпте § 116, п. 2, 2
сір § 67, II, п. 1; § 82, III, п. 2, 9,
 прим.
Сиракузі § 129, III, п. 6; § 153,
 п. 2, 1
сіракузький § 153, п. 2, 1
Сирдар'я § 50, п. 4, прим.; § 154,
 п. 3, 3
«Сирець» § 50, п. 14
сірісць § 129, III, п. 6
сірітство § 19, п. 2
сірітський § 19, п. 2
Сірія § 129, III, п. 6
сірка § 82, III, п. 2, 9, прим.
сір «Королівський» § 58, п. 1
сірку § 82, III, п. 2, 9, прим.
сіровар § 35, п. 2, 1
сіро-ковбасний § 40, п. 2, 2, в
сіротá § 19, п. 2; § 66, I; § 67, I,
 п. 1
система § 129, III, п. 1
системи обміну повідомленнями
«Вайбер», «Телеграм») § 54, п. 7

- ситро* § 140, 5
ситцевий § 33, п. 6
Сицилія § 129, III, п. 6
Сіам § 129, I, п. 2
сі-бемоль § 36, п. 2, I, Б, В
сі-бемольний § 40, п. 2, 1
сімба § 67, I, п. 1
Сідней § 129, I, п. 4
сієста § 130, п. 1
сік — у *соку* § 86, п. 2, 2
сіл § 89, п. 2
Сілітоу § 133
сіллю § 95, п. 3, 1
сіль § 30, п. 1, 3; § 66, III; § 95,
 п. 1, прим. 1
сілярда § 61, п. 1, 2
сільський § 9, п. 1, 2; § 26,
 п. 1, 3
сільськогосподарський § 40, п. 1,
 2, а
сім § 9, п. 1, 1, а
сімдесят § 105, п. 4
сімдесятий § 106, п. 1
сімдесятиріччя § 35, п. 5, 5
сімей § 76, 2
сіменем § 98, п. 4
сімені § 98, п. 2; 3; 5
сім'єю § 72
сім'ї § 69, 2; § 70; § 73
сім'ї § 69, 2, прим.
сім'ї § 75, п. 1; § 76, 2; § 78, 2;
 § 98, п. 5
сім'їв § 99, п. 2
сімнадцять § 105, п. 3
сім (парадигма) § 105, п. 2
сімсот § 105, п. 5
сімсотсорокаріччя § 35, п. 5, 5
Сімферополь § 148, прим.
сім'ю § 71
сім'ю § 98, п. 3; 5
сім'я § 67, I, п. 2
сім'я § 98, п. 1; 2; 5; § 99,
 п. 1; 4
сім'ядоля § 35, п. 3, 2, в
сім'ям § 77, 2; § 98, п. 4; § 99,
 п. 3
сім'ями § 79, 2; § 99, п. 5
сім'япровід § 35, п. 3, 2, в
сім'ях § 80; § 99, п. 6
Сіндо Абе § 49, п. 4
сіней § 100, п. 2, 1
сінешній § 33, п. 1; § 102, 2
сіни § 100, п. 1, 1
сінокіс § 36, п. 1, 1
сіньми § 100, п. 5, 3
сіням § 100, п. 3, 1
сір § 87, п. 4, прим. 5
сірий § 101, 1
сірководневий § 40, п. 1, 1
сіро-голубий § 40, п. 2, 2, г
Сі Цзіньпін § 49, п. 3
січня § 82, III, п. 1, 2, д
«СіЧ» («Слово і Час») § 61, п. 3,
 прим. 3
сіяний § 119, п. 2, 1
сіяти (парадигма) § 115, п. 3, 2, в
Скадівськ § 153, п. 2
скадівський § 153, п. 2
скаженний § 29, п. 3, 2, прим.
сказаний § 29, п. 3, 2, прим.
сказати § 31, п. 1
скакати § 11, п. 1
Скандинавія § 129, III, п. 5
скандинавський § 129, III, п. 5
Скандинавський півострів § 154,
 п. 1, 2
Скандинавські країни § 50, п. 7
скелелаз § 35, п. 2, 3
скелета § 82, III, п. 1, 2, е
Скиталець § 144, п. 13, 2
скільки § 114, прим.
складу § 82, III, п. 1, 2, г

- скла́сти* § 31, п. 1
скля́р § 67, II, п. 3
Ско́п'є § 149, п. 1, 1; § 151, п. 1
скопійо́ваний § 119, п. 2, 1
Скори́на § 144, п. 8
Скорохо́д § 146, п. 2, 3
ско́чити § 11, п. 1
скра́ю § 41, п. 1, 2
скрипа́лева § 33, п. 6, б
скрипа́леве § 33, п. 6, б
скрипа́ль § 32, п. 3; § 33, п. 6, б
скрі́пити § 31, п. 1
скульпту́ра «Мислі́тель» § 55, п. 3
скупо́вуваний § 34, п. 2
скупо́вування § 34, п. 2
скупо́вувати § 34, п. 2
слабкона́тягну́тий § 40, п. 1, 2, в
сла́бнути § 115, п. 9, прим. 2
сла́ва Бо́жа § 53, п. 2
Славу́тич § 50, п. 6, прим.
сла́ти § 28; *сла́ти* (парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
сла́ва За́річна ра́ння § 59, п. 3
слів § 89, п. 2
слівце́ § 9, п. 3, 1, в
слід § 27, п. 3
слізьмі́ § 79, 3
сліпий § 101, 1
сліпоглухоні́мий § 40, п. 1, 2, г
слі́учо-бі́лий § 40, п. 2, 2, г
«слобожа́нець» § 58, п. 2
Слобожа́нщина § 50, п. 6, прим.
слова́к § 153, п. 2, 2
слова́цький § 153, п. 2, 2
словече́к § 9, п. 3, 1, в; § 32, п. 8
сло́ві § 86, п. 1, 2
словни́к § 9, п. 3, 5, е
сло́во § 9, п. 1, 1, б
«Сло́во о полку́ Ігоре́вім» § 55, п. 3, прим. 2
службо́вий § 33, п. 6
слуха́ч § 67, II, п. 3
слухача́м § 90
слухаче́м § 85, п. 1
слухачі́ § 88, п. 2
слуха́чу § 87, п. 1
сльоза́ми § 79, 3
см § 62, п. 1
сма́ртгоди́нник § 35, п. 5, 2
сма́ртка́рта § 35, п. 5, 2
сме́рте § 95, п. 5
сме́рти § 95, п. 1, прим. 1
сме́рть § 9, п. 2, 2
сме́рчу § 82, III, п. 2, 1, г
Сми́рне́ський § 144, п. 11
Сми́рно́в § 144, п. 7, 3, б
сме́ється § 115, п. 6, 3, прим. 2
Смі́ла § 152, п. 3, прим.
смі́ттезби́ральний § 35, п. 2, 4
смі́ттеочи́сний § 40, п. 1, 2, б
смі́х § 27, п. 3
смію́чісь § 120, п. 2, прим.
смію́чіся § 120, п. 2, прим.
смо́кінг § 133
Смо́ллетт § 128, п. 3
смоля́р § 67, II, п. 3
сморі́д § 9, п. 2, 3
сморо́дина Софі́ївська § 59, п. 3
Смо́трича § 82, III, п. 1, 2, к
смс-повідо́млення § 35, п. 6, 8
сму́тку § 82, III, п. 2, 1, в
сму́ток § 9, п. 2, 1
сні́г § 27, п. 3; *на сні́гу* § 86, п. 2, 2
Сні́гір § 142, п. 1
Сні́гу́р § 142, п. 1
сні́гу́р § 67, II, п. 1
сні́гури́ § 67, II, п. 1
сні́п § 27, п. 3
Сно́у § 133; § 140, 6
сно́уборд § 133
сну § 82, III, п. 2, 1, б

- Снятина* § 82, III, п. 1, 2, к
Соболь § 144, п. 13, 1, в
соборність § 66, III
собор Сан-Марко § 55, п. 2, прим.
собор Святого Петра § 53, п. 2,
 прим. 1; § 55, п. 2, прим.
совеня § 32, п. 7
Сóер § 126
со́коле § 87, п. 3
соко́лика § 82, III, п. 1, 1
соколо́нько § 26, п. 2, 1, б
солда́тів § 89, п. 1
солда́тський § 22, 1
солда́тчина § 22, 1
солева́р § 36, п. 1, 1
Солжени́цин § 144, п. 7, 3, г
со́ли § 95, п. 1, прим. 1
со́лі § 95, п. 1; 4
солі́рувати § 34, п. 3
со́ло § 121, п. 1, 1
Солов́ей § 142, п. 1
солов'є́ві § 83, п. 1
солов'є́м § 85, п. 1
солов'ї́ § 7, п. 1; § 88, п. 2
солов'ї́в § 89, п. 1
солов'ї́ний § 33, п. 4
Соловйо́в § 8, п. 1, 2; § 144, п. 4, 1;
 п. 12
Соловйо́во § 149, п. 2, 1
Соловйо́в-Седі́й § 144, п. 11
солов'ю́ § 83, п. 1
со́лод § 9, п. 2, 3
солоді́ший § 104, п. 1, 1
Соломі́е § 74, 2
Соломі́їн § 33, п. 3
Соломі́я § 33, п. 3; *Соломі́я* (пара-
 дигма) § 143, п. 1
соломоподрі́бнювальний § 40, п. 1,
 2, б
Солóха § 143, п. 1, прим. 1
соль-ді́єз § 36, п. 2, 1, Б, в
- Соль-Гле́цьк* § 154, п. 3, 4
соль-іле́цький § 154, п. 3, 4
сом § 66, II, б
Сомалі́ § 129, I, п. 4
сомалі́йський § 129, I, п. 4
сомельє́ § 140, 3
Сóми § 100, п. 1, 1
сомі́сько § 66, II, б
Сомко́ва Доли́на § 154, п. 1, 1
сон § 9, п. 2, 1; § 84, п. 2
сон-трава́ § 36, п. 2, 1, Б, в
Сóнце § 51, прим.
со́нце § 21, 1; § 51, прим.
сонцестоя́ння § 35, п. 3, 2, б
со́нцю § 83, п. 2, 1
со́нячний § 21, п. 1
со́няшник § 21, п. 2
со́няшника § 82, III, п. 2, 9, прим.
со́няшнику § 82, III, п. 2, 9, прим.
со́рок § 105, п. 7
сорока́ § 105, п. 7
сорокагоди́нний § 40, п. 1, 2, е
сорокаде́нний § 40, п. 1, 2, е;
40-де́нний § 40, п. 2, 3, в
сорокарі́чний § 35, п. 3, 2, в; § 35,
 п. 5, 5
сороко́вий § 106, п. 1
Сорокодуби́ § 154, п. 2, 2
сорокодубс́ький § 154, п. 2, 2
со́рому § 82, III, п. 2, 1, б
со́рту § 82, III, п. 2, 1, г
со́сен § 76, прим. 1
со́сна § 76, прим. 1
со́сон § 76, прим. 1
Сóтбі́ § 124, п. 2
со́тий § 106, п. 1
со́тня § 9, п. 2, 1
Софі́їн § 33, п. 3
Софі́я § 33, п. 3
Со́хо-сквер § 154, п. 3, 4
соцзабезпéчення § 35, п. 5, 1

Соціал-демократична партія

України § 54, п. 2

соціал-демократичний § 40,

п. 2, 1

соціалізм § 129, I, п. 2

Соціалістична Республіка

В'єтнам § 50, п. 6

соціал-патріотичний § 40, п. 2, 1

соціал-паціфістський § 40, п. 2, 1

соціально активний § 40, п. 1, 2, в,
прим. 1

соціально небезпечний § 40, п. 1,
2, в, прим. 1

соціально свідомий § 40, п. 1, 2, в,
прим. 1

соціологія § 121, п. 1, 1; § 129, I,
п. 2

соціосфєра § 35, п. 5, 2

соцстрах § 9, п. 2, 5; § 35, п. 5, 1

соцстрахівський § 9, п. 2, 5; § 35,
п. 5, 1

сочинський § 153, п. 1

Сочі § 153, п. 1

союзу § 82, III, п. 2, 3

спа § 140, 2

спалахнути § 31, п. 1

спам § 134

спанієль § 59, п. 1

спасєнний § 29, п. 3, 2

Спасітель § 53, п. 2

Спасівка § 53, п. 3

Спас-Клєпики § 154, п. 3, 4

спати § 115, п. 3, 1

спекті § 14, п. 3

спєреду § 41, п. 1, 2

Супер-Шмідт § 35, п. 5, 3, прим. 3

спєршу § 41, п. 1, 5

спец. § 62, п. 1

спецвипуск § 9, п. 2, 5; § 35, п. 5, 1

спецзавдання § 35, п. 5, 1

спецкór § 9, п. 2, 5

спецодяг § 9, п. 2, 5

спєчений § 14, п. 3; § 29, п. 3, 2,
прим.

спінно-черевний § 40, п. 2, 2, а

спирт § 129, I, п. 6

спиртівка § 32, п. 12

спірту § 82, III, п. 2, 6

співавт. § 62, п. 1

співака § 82, III, п. 1, 1

співали б § 44, п. 1, 12

співачка § 32, п. 4

співерóтниківі § 86, п. 3, 2,
прим. 1

співерóтнику § 86, п. 3, 2,
прим. 1

спідлóба § 41, п. 1, 7

спідній § 102, 1

спік § 120, п. 2

спікши § 120, п. 2

спілка § 26, п. 1, 3, прим.

спілчáнський § 26, п. 1, 3, прим.

спільник § 26, п. 1, 3

сплять § 120, п. 1

сплячі § 120, п. 1

спóвна § 41, п. 1, 4

спóкою § 82, III, п. 2, 1, в

Сполучєні Штáти Амєрики § 50,
п. 6

спортівний клуб «Сóкіл» § 54,
п. 5

спортмайдáнчик § 35, п. 5, 1

спóсoбу § 82, III, п. 1, 2, г; п. 2, 1, г

спостерегти § 11, п. 2

спостерігáти § 11, п. 2

спочáтку § 41, п. 1, 2

спрáвжній § 33, п. 1; § 102, 2

сприйнять § 89, п. 2

сприяння § 32, п. 5

сприяти § 32, п. 5

спросóння § 30, п. 1, 4

спрóста § 41, п. 1, 4

- спрощення § 115, п. 6, 3
 сп'яніти § 7, п. 1, прим.
 сп'яну § 41, п. 1, 4
 сп'ястися § 31, п. 1
 ссаці § 29, п. 4
 ссати § 29, п. 4
 ст. § 62, п. 1; § 155, п. 2
 ста § 105, п. 7
 став § 116, п. 2, 2; § 120, п. 2; на
 ста́ві, на ставу́ § 86, п. 1, 1,
 прим. 1
 ставку́ § 86, п. 2, 1
 ста́вмо § 116, п. 2, 2
 ста́вте § 116, п. 2, 2
 ста́вши § 120, п. 2
 ста́снь § 10, п. 1
 стака́то § 128, п. 1
 сталебетон § 36, п. 1, 3
 сталерозливний § 40, п. 1, 2, б
 ста́лі § 95, п. 1
 ста́на § 82, III, п. 2, 9, прим.
 Становий § 150, п. 1
 ста́ну § 82, III, п. 2, 9, прим.
 ста́нція Устінівка § 50, п. 13
 стань § 116, п. 2, 3
 ста́ньмо § 116, п. 2, 3
 ста́ньте § 116, п. 2, 3
 Станюкович § 144, п. 7, 3, г
 Ста́ра́ Плани́на § 154, п. 1, 1
 Ста́рий За́віт § 53, п. 4
 Старокостянтинів § 154,
 п. 2, 1
 ста́рост § 76, 3
 Ста́рост § 76, 3
 ста́рости, старості́ § 76, 3
 старості́в § 76, 3
 Ста́рості́в § 76, 3
 ста́рший § 101, 1
 статей́ § 76, 2
 ста́ти § 11, п. 1
 статтею́ § 72
 статті́ § 70; § 73; § 75, п. 1;
 § 76, 2
 статтю́ § 71
 стаття́ § 30, п. 1, 2
 стаття́м § 77, 2
 стаття́ми § 79, 2
 стаття́х § 80
 ста́тус-кво § 35, п. 6, 11
 Стату́т ООН § 55, п. 1
 створений § 119, п. 2, 1
 стежка́х § 80
 сте́жці́ § 73
 стелі́ти § 28; стелі́ти (парадиг-
 ма) § 115, п. 3, 2, ж
 Стенда́ль § 142, п. 1, прим. 3
 Степа́не § 87, п. 3
 Степані́шин § 87, п. 4
 Степані́шине § 87, п. 4
 Степані́шинові́ § 83, п. 2, 2,
 прим.
 Степані́шину § 83, п. 2, 2, прим.
 Степа́нов § 144, п. 2
 Степа́н Ті́греча Смерть § 146,
 п. 1, 1; п. 5
 Степанчу́к § 27, п. 6
 степі́в § 89, п. 1
 степ — сте́пу § 82, III, п. 2, 5;
 у сте́пу § 86, п. 2, 2
 стерегті́ § 9, п. 3, 3
 стереоапарату́ра § 35, п. 3, 1
 стереоекра́н § 36, п. 1, 4
 стері́г § 115, п. 9, прим. 1
 стері́гся § 115, п. 9, прим. 3
 Стеф'ю́к § 7, п. 1
 стида́ § 82, III, п. 2, 1, б
 сти́ду § 82, III, п. 2, 1, б
 стиль § 84, п. 2
 стиль ба́ро́ко § 52, п. 1
 стильовий § 33, п. 6
 сти́мул § 129, III, п. 1
 сти́рати § 11, п. 2

- Стіру* § 82, III, п. 2, 5
стіжок § 9, п. 3, 1, а
стій § 116, п. 2, 1
стіймо § 116, п. 2, 1
стійте § 116, п. 2, 1
стіл § 84, п. 2; *на столах* § 93; *при столі* § 86, п. 1, 1
стілки § 114, прим.
стілки-то § 44, п. 3, 1
стільця § 82, III, п. 1, 2, з
стільчика § 82, III, п. 1, 2, з
сто § 105, п. 7
стовбóватий § 33, п. 7
стовбур § 67, II, п. 1
стовкті § 31, п. 1
стóгону § 82, III, п. 2, 1, в
стодвадцятип'ятирічний § 40, п. 1, 2, е
стóйк § 129, II
Стóйч § 144, п. 6
Стокго́льм § 128, п. 4
столá § 82, III, п. 2, 5
Стóлаць § 151, п. 2, 1
Столétов § 144, п. 3, 4
столітровий § 40, п. 1, 2, е
XXI століття § 106, п. 2
стóлу § 82, III, п. 2, 5
стóляр § 67, II, п. 1
столярно-теслярський § 40, п. 2, а
стометровий § 35, п. 3, 2, г
стоміти § 18
стóмлений § 18
стоп'ятдесятиріччя § 36, п. 1, 6
сторінка § 9, п. 3, 2, а; § 27, п. 3, прим.; *120 сторінка* § 106, п. 2
сторіччя § 30, п. 1, 1; § 35, п. 3, 2, г; п. 5, 5; § 36, п. 1, 6
стóрож § 9, п. 2, 3; § 33, п. 6, б; § 67, II, п. 3
стóроже § 87, п. 3
стóрожева § 33, п. 6, б
стóрожеве § 33, п. 6, б
сторонá § 9, п. 3, 2, а
сторонній § 102, 1
стóртинг § 54, п. 5, прим. 4
Стохід § 148
стояти § 9, п. 1, 1, д; § 11, п. 1; § 115, п. 3, 1; § 118
стоячий § 119, п. 1, 1
стравохід § 9, п. 3, 5, д
стравоходу § 82, III, п. 1, 2, е
Стрáсбург § 153, п. 2, 1
стрáсбурзький § 153, п. 2, 1
Страсна́ п'ятниця § 53, п. 3
Страсний тижде́нь § 53, п. 3
Страхолі́сся § 154, п. 2, 4
страхолі́ський § 154, п. 2, 4
стра́ху § 82, III, п. 2, 1, б
страше́нний § 29, п. 3, 1
страше́нно § 29, п. 3, 1
стремéна § 88, п. 3
стрибкá § 82, III, п. 2, 1, в
Стрийський парк § 50, п. 11
стрімувати § 1
Стрію § 82, III, п. 2, 5
стріле́ць § 19, п. 1, 1
стріле́цький § 19, п. 1, 1
стрімго́лов § 41, п. 1, 8
стрічкорі́з § 36, п. 1, 1
струмовимірювальний § 40, п. 1, 2, б
стручо́к § 32, п. 13
ст.-сл. § 62, п. 3
студéнт § 9, п. 2, 6; § 19, п. 2; *на студéнті* § 86, п. 3, 2, прим. 3; *при студéнтові* § 86, п. 3, 2, прим. 3; *по студéнту* § 86, п. 3, 2, прим. 3
студéнтка § 32, п. 4
студéнтство § 19, п. 2
студéнтський § 19, п. 2

- стўкну* § 115, п. 8, 2, б
стўкнути § 116, п. 1, 3
стусана́ § 82, III, п. 2, 1, в
Су-53 § 35, п. 6, 5
суб'э́кт § 126
субо́тник § 52, п. 2
субо́тний § 33, п. 1
сувені́р § 67, II, п. 1
суво́ю § 82, III, п. 2, 2, в;
 п. 2, 9
сугло́ба § 82, III, п. 1, 2, е
судди́ § 75, п. 1
судди́в § 76, 3
суддя́ § 30, п. 1, 2; § 67, I, п. 2
суді́нно-капіля́рний § 40,
 п. 2, 2, а
Су́ец § 27, п. 7; § 153, п. 2, 2
су́ецький § 153, п. 2, 2
сузі́р'я § 51
сузі́р'я Вели́кого Пса § 51
сукня́ § 76, прим. 1
суконь § 76, прим. 1; § 89, п. 2,
 прим.
Сум § 100, п. 2, 3
су́ма § 128, п. 1
Су́мам § 100, п. 3, 1
Су́мама § 100, п. 5, 1
Су́ми — у *Су́мах* § 100, п. 6
су́мішам § 96, п. 3
су́мішамі § 96, п. 4
су́мішей § 96, п. 2
су́міші § 95, п. 1; § 96, п. 1; у *су́мі-*
шах § 96, п. 5
су́мішішо § 95, п. 3, 1
су́мніву § 82, III, п. 2, 1, в
Сунь Ятсе́н § 146, п. 2, 5
суперма́ркет § 35, п. 5, 3
супермо́дель § 35, п. 5, 3
супермо́дний § 35, п. 5, 3
сусі́д § 33, п. 6, а
сусі́дній § 102, 1
сусі́дова § 33, п. 6, а
сусі́дове § 33, п. 6, а
сусі́льно корі́сний § 40, п. 1, 2, в,
 прим. 1
сусі́льно необхі́дний § 40, п. 1, 2,
 в, прим. 1
сусі́льно-полі́тичний § 40,
 п. 2, 2, а
суттє́вий § 33, п. 6
суть § 26, п. 1, 1; § 115, п. 7
су́фікса § 82, III, п. 1, 2, в
суфле́ § 140, 3
суха́р § 67, II, п. 2
сухі́й § 22, 5
суходо́бу § 82, III, п. 2, 7
Су́хрoб § 122, п. 4
суча́сні геркулéси § 49, п. 7, 2,
 прим. 2
суші́льно-сортува́льний § 40, п. 2,
 2, а
суші́ти § 22, 5
су́ші § 129, I, п. 5
сформульова́ний § 119, п. 2, 1
сфотографува́ти § 31, п. 1
схилі́ти § 31, п. 1
схі́д § 50, п. 10
схі́дний § 101, п. 1
схі́днослов'янський § 40, п. 1, 2, а
схі́д со́нця § 51, прим.
схо́дам § 100, п. 3, 1
схо́дами § 100, п. 5, 1
схо́ди § 100, п. 1, 1
схо́дити § 15
схо́дів § 100, п. 2, 2
схо́піти § 11, п. 1
су́ші-бар § 36, п. 2, 1, Б, г
Сьє́рра-Лео́не § 130, п. 1
сього́дні § 8, п. 2; § 27, п. 3
сього́дні-за́втра § 35, 6, 3
сього́днішній § 33, п. 1; § 102, 2
сьо́бма — *7-ма вистава* § 35, п. 6, 7

сьоме — 7-ме завдання § 35,
п. 6, 7
сьомий § 8, 2; § 26, п. 1, 2; § 106,
п. 1
Сю § 140, 6
сюді § 4, п. 2
сюрреалізм § 128, п. 2
сядь § 116, п. 2, 3
сядьмо § 116, п. 2, 3
сядьте § 116, п. 2, 3
сяк-так § 41, п. 3, 4
Сян § 148

Т

т. § 62, п. 1
т § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
табелъ § 121, п. 1, 2
таблৌд § 121, п. 1, 1
табунá § 82, III, п. 2, 2
таджік § 153, п. 2, 2
таджіцький § 153, п. 2, 2
Тажібáсєв § 144, п. 7, 3, а
та ін. § 62, п. 1
Таїр § 129, II
Таїсія § 123
та й § 43, п. 2, 2
Тайвáню § 82, III, п. 2, 5
Тáймс-сквер § 140, 7
так-óт § 44, п. 3, 1
таксіст § 129, III, п. 1
таксі § 129, I, п. 5; § 140, 4
тáк-то § 41, п. 3, 3
так цо § 43, п. 2, 2
талановіттий § 33, п. 7
тáлію § 82, III, п. 2, 6
Тамбóв § 153, п. 2
тамбóвський § 153, п. 2
тáмбура § 82, III, п. 1, 2, ж
тамплієр § 129, I, п. 2
танкá § 82, III, п. 2, 4
тáнку § 82, III, п. 2, 4

тáнцю § 82, III, п. 2, 4
танцювáти § 27, п. 3
Тáо Юáньмíнь § 146, п. 2, 5
Тарáса § 82, III, п. 1, 1
Тáссо § 140, 5
татáр § 89, п. 1, прим.
татáри § 88, п. 1, прим.
таті § 89, п. 1
тáти § 89, п. 1
Татіщєв § 144, п. 7, 3, г
татів § 89, п. 1
тáтів § 89, п. 1
тáтові § 83, п. 1
тáту § 87, п. 1
татуньó § 66, II, а; § 67, II, п. 2
татуся § 82, III, п. 1, 1
Тбілісі § 140, 4; § 153, п. 2, 3
тбіліський § 153, п. 2, 3
твєрдження § 9, п. 2, 4
Твердохлєбов § 144, п. 3, 4
твій § 110
твіттер § 54, п. 7
т-во § 62, п. 1
твої § 3, п. 1
твóрений § 119, п. 2, 1
твóрення § 9, п. 2, 4
Творєць § 53, п. 2
творєць § 9, п. 3, 5, а
твóрчий § 101, 1
твóрчо § 10, п. 2, 4, прим.
т. д. § 62, п. 1
теáтр § 123; § 127
тєбе § 113, прим. 2
теїн § 129, II
Тєкерей § 128, п. 4
Тєкля § 123
телегрáму § 82, III, п. 2, 1, д
телегрáф § 121, п. 2
телефóн — телефóна § 82, III,
п. 2, 9, прим.; у телефóні § 86,
п. 1, 1

- телефону* § 82, III, п. 2, 9, прим.
телехроніка § 35, п. 5, 2
теля § 66, IV, а
телят § 99, п. 2
телята § 99, п. 1
телятам § 99, п. 3
теляткові § 83, п. 1, прим.; § 86,
 п. 3, 2; § 86, п. 3, 2, прим. 1
телятку § 83, п. 1, прим.; § 86,
 п. 3, 2, прим. 1
телячий § 101, 1
тёмно-зелений § 40, п. 2, 2, г
тёмної ночі § 41, п. 2, 3
темнуватий § 33, п. 7
темп § 67, II, п. 1
Теннессі § 128, п. 3
Теодор § 123
теорія § 123
тепер § 27, п. 1
теперішній § 102, 2
теповоз § 9, п. 3, 5, д; § 36,
 п. 1, 1
тепло- й гідроелектростанції
 § 36, п. 2, 3
теплообмінний § 40, п. 1, 1
Терёбля (парадигма) § 68, I
Терень (парадигма) § 143, п. 2
Тер-Казарян § 146, п. 3, 5
терміна § 82, III, п. 2, 9, прим.
терміну § 82, III, п. 2, 9, прим.
термогідродинаміка § 36,
 п. 1, 8
термометр § 127
Тернопіль § 148, прим.; § 152,
 п. 1, II
Тернополя § 82, III, п. 1, 2, к
Тер-Ованесян § 146, п. 3, 5
тероризм § 32, п. 14
Тер-Петросян § 146, п. 3, 5
терпять § 118, прим. 1
терпуз § 12, п. 2
тёрти (парадигма) § 115, п. 3, 2,
 е; п. 3, 2, ж, прим.
тёртий § 119, п. 2, 2
Теруель § 152, п. 1, II
тесати § 11, п. 2
Тесленка § 82, II
тєслів § 76, 3
тєсля § 67, I, п. 2
тєслярá § 82, III, п. 1, 1
тєсляре § 87, п. 3
тєслярí § 88, п. 2
Тессалія § 123
Тетерева § 82, III, п. 1, 2, к
Тетерів § 148; § 153, п. 2
тєтерівський § 153, п. 2
Тэтчер § 134
течія Куросіо § 50, п. 11
тєща § 67, I, п. 3
т. зв. § 62, п. 1
ти (парадигма) § 108
Тибет § 129, III, п. 5
тигр (парадигма) § 68, II; *на тїгрі,*
на тїгрові § 86, п. 3, 2, прим. 1
тїждень § 28
тижневий § 28
тїжня § 82, III, п. 1, 2, д
Тиміш (парадигма) § 68, II; § 143,
 п. 2; п. 2, прим. 1
Тимофєєв § 144, п. 7, 3, б
тим разом § 41, п. 2, 3
тїм-то § 44, п. 3, 1
Тимчасовий уряд § 54, п. 1
тимчасово § 41, п. 1, 8
тим часом § 41, п. 2, 3
тимчасом як § 43, п. 2, 2
тїну § 82, III, п. 2, 5
тип § 129, III, п. 1
тис. § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, б
Тїса § 148
тїсяча § 105, п. 11

- тісяча дев'ятсот вісімдесят*
восьмий § 38, п. 1, 2, прим. 1
тісяча дев'ятсот дев'яносто
першого § 106, п. 2
тісяча п'ятсот § 38, п. 1, 2,
 прим. 1
тісяча сімсот вісімдесят
дев'ятому § 106, п. 2
тисячний § 106, п. 1; *3-тисячний*
 § 38, п. 2
тисячоліття — *1 тисячоліття*
 § 106, п. 2
титан § 49, п. 7, 2, прим. 1
Титов § 144, п. 7, 3, б
тіфу § 82, III, п. 2, 1, б
тихий-тихесенький § 35, п. 6, 2, г
Тихоміров § 144, п. 7, 3, б
Тихорецьк § 149, п. 4, 3, в
тихо-тихо § 35, п. 6, 1; § 41,
 п. 3, 5
Тиціан § 144, п. 7, 3, а
Тичинине слово § 49, п. 9, 1
тішею § 72
тіші § 69, 2; § 70; § 73
тішком-нішком § 35, п. 6, 2, а
тішу § 71
тільки-но § 44, п. 3, 1
тільки що § 44, п. 1, 10
тіменем § 98, п. 4
тімені § 98, п. 2; 3; 5
тім'їв § 99, п. 2
тім'ю § 98, п. 3; п. 5
тім'я § 66, IV, б; § 98, п. 1; 2;
 п. 5; § 99, п. 1; 4; *на тім'ї*
 § 98, п. 5
тім'ям § 98, п. 4; § 99, п. 3
тім'ями § 99, п. 5
тім'я (парадигма) § 68, IV; *на*
тім'ях § 99, п. 6
т. ін. § 62, п. 1
тіней § 96, п. 2
тіні § 95, п. 1; 4; § 96, п. 1; *на*
тінях § 96, п. 5
тінно § 95, п. 3, 1
тінь (парадигма) § 68, III; § 30, п. 1,
 3; § 66, III; § 142, п. 1, прим. 2
тіням § 96, п. 3
тітка § 33, п. 3
тітусю § 74, 3
тітчин § 33, п. 3
т/к § 62, п. 4; § 165, п. 3, а
ткацтво § 19, п. 1, 1
ткацький § 19, п. 1, 1
ткач § 19, п. 1, 1; § 67, II, п. 3
тобто § 43, п. 1
товариство § 19, п. 1, 3
Товариство винахідників та раці-
оналізаторів України § 54, п. 1
товариський § 19, п. 1, 3
товариш § 19, п. 1, 3; § 33, п. 6, б;
 § 66, II, а; § 67, II, п. 3; *на това-*
риші § 86, п. 3, 2, прим. 3
товаришами § 92, п. 1
товаришева § 33, п. 6, б
товаришеве § 33, п. 6, б
товаришеві § 83, п. 1; § 86, п. 3, 1;
 п. 3, 2, прим. 3
товариші § 88, п. 2; § 93
товаришу § 86, п. 3, 2, прим. 3;
 § 87, п. 1
товару § 82, III, п. 2, 2, в
товстіший § 104, п. 1, 1
товщию § 104, п. 1, 1
того § 113, прим. 2
тогобічний § 101, 1
тоді як § 43, п. 2, 2
той (парадигма) § 111
токай § 50, п. 12
Токмак § 152, п. 1, II
току § 82, III, п. 2, 5
Толéдо § 121, п. 2
Толста § 144, п. 11

- Толсто́е* § 150, п. 1, прим.
Толсто́й § 144, п. 11
том § 9, п. 2, 6
Томашув-Мазовецький § 150, п. 3
то́му § 113, прим. 2
тому́ що § 43, п. 2, 2
тонкомéлений § 40, п. 1, 2, в
тонкомі́рний § 40, п. 1, 2, в
тонкорозпо́ришений § 40,
 п. 1, 2, в
то́нна § 128, п. 1
то́ннокіломе́тр § 36, п. 1, 3
то́нний § 27, п. 2
тоні́сінський § 26, п. 2, 1, б
То́омінг § 137
топме́неджер § 35, п. 5, 3
топмоде́ль § 35, п. 5, 3
топо́ленька § 32, п. 9
То́ра § 53, п. 4
торг § 9, п. 2, 2; *на торго́, на*
торзі́ § 86, п. 1, 1, прим. 1
торгіве́ць § 9, п. 3, 1, а
торгфлòт § 9, п. 2, 5
торі́шній § 21, 2; § 102, 2
Торквáто § 140, 5
торфогні́й § 36, п. 1, 3
торфорі́з § 35, п. 2, 1
торф'яни́й § 7, п. 1, прим.
Торця́ § 82, III, п. 1, 2, к
тотóжний § 101, 1
То Хоа́й § 49, п. 4
Т-поді́бний § 35, п. 6, 10
трава́ звіробі́й § 37, п. 2, 2
тра́вень § 9, п. 2, 1; *1 Травня* § 52,
 п. 1
траві́чка § 32, п. 8
традиці́йний § 33, п. 1
тракто́рія § 126; § 130, п. 1
тра́ктора § 82, III, п. 1, 2, б
тракторáм § 90
тракторáми § 92, п. 1
тракторі́ § 91, п. 2
тра́ктор «Слобожа́нець» § 58,
 п. 2
транснаціо́нальна корпора́ція
«Jysk» § 54, п. 5, прим. 1
трать § 116, п. 2, 3
тра́тьмо § 116, п. 2, 3
тра́тьте § 116, п. 2, 3
тре́те § 30, п. 1, 5, прим.; § 106,
 п. 1; *3-те завда́ння* § 35, п. 6, 7
тре́тина § 107, п. 1
тре́тирувати § 34, п. 3
тре́тій § 106, п. 1
Третьяко́в § 144, п. 13, 1, а
тре́тя § 30, п. 1, 5, прим.; § 106,
 п. 1; *3-тя особá* § 35, п. 6, 7
три (парадигма) § 105, п. 2; 8
триáтомний § 35, п. 3, 2, а
триві́дсотковий § 35, п. 5, 5
три́дцятий § 106, п. 1
три́дцять § 105, п. 3
три́дцять ві́сім § 38, п. 1, 2,
 прим. 1; ; *на 36-му кіломе́трі*
 § 106, п. 2
трикіломе́тровий § 35, п. 3, 2, а
трику́тник § 35, п. 5, 5
трику́тника § 82, III, п. 1, 2, г
три́лер § 124, п. 2
трима́ти § 1
трина́дцять § 105, п. 3
трині́жок § 35, п. 3, 2, а
триоксі́д § 35, п. 3, 2, а
Трипíлля § 148; § 154, п. 2, 2
трипíльська культу́ра § 52, п. 2,
 прим. 3
трипудóвий § 40, п. 1, 2, е
три н'я́тих § 107, п. 1
три робі́тників § 88, п. 2, прим. 1
три́ста § 38, п. 1, 1; § 105, п. 5
три четве́ртих § 107, п. 1
три-чоти́ри § 35, п. 6, 3

- триярусний* § 35, п. 5, 5
Трієст § 129, III, п. 4, прим. 2;
 § 130, п. 1
трієстський § 129, III, п. 4,
 прим. 2
Трійця § 53, п. 2
тріск § 28
тріснути § 28
тріумф § 129, I, п. 2
Тріш § 140, 9
трое § 105, п. 8
троїстий § 33, п. 5
Троїстий союз § 50, п. 7
Троїцьк § 149, п. 4, 2; § 151,
 п. 2, 2
троюрідний § 35, п. 3, 2, г
Троянда § 49, п. 7, 3
троянда «глорія-дей» § 59, п. 2
Трубцеька́ § 144, п. 10
Трубцеький § 144, п. 10; 11
Трубіж § 148
трубокляд § 36, п. 1, 1
трубопровід § 9, п. 3, 5, д
Трускавця § 82, III, п. 1, 2, к
трьомастами § 38, п. 1, 1
трьомстам § 38, п. 1, 1
трьох § 8, 2; § 26, п. 1, 2
трьохмільйонний § 106, п. 1
трьохмільярдний § 38, п. 1, 2
трьохсот § 38, п. 1, 1
трьохсотий § 38, п. 1, 2; § 106,
 п. 1
трьохсотп'ятдесятиріччя § 36,
 п. 1, 6
трьохсотріччя § 35, п. 4, 1
трьохста́х § 38, п. 1, 1
трьохтисячний § 35, п. 4, 1;
 § 106, п. 1
Ту-154 § 35, п. 6, 5; § 61, 3,
 прим. 4
Туапсе́ § 140, 3
туберкульоз § 121, п. 1, 2
тугий § 101, 1
тугоплавкий § 40, п. 1, 2, в
тук-тук § 35, 6, 4
тулію § 82, III, п. 2, 6
Тулуза § 121, п. 1, 1
Тулчін § 153, п. 1
тульчінський § 153, п. 1
туман § 29, п. 1, 3
туманний § 29, п. 1, 3
Туманний Альбіон § 50, п. 6, прим.
туманність § 29, п. 1, 3
туманно § 29, п. 1, 3
туману § 82, III, п. 2, 1, г
тунгус § 153, п. 2, 3
тунгуский § 153, п. 2, 3
Туніса § 82, III, п. 2, 5, прим.
Тунісу § 82, III, п. 2, 5, прим.
Тупій Ніж § 146, п. 1, 1
Тупік § 149, п. 4, 3, д
Тургенев § 144, п. 2
Турецький § 22, 1
турецький § 153, п. 2, 2
Туреччина § 22, 1
турне́ § 140, 3
ту́рок § 153, п. 2, 2
Турсунзаде́ § 146, п. 3, 4, прим.
Турчином § 85, п. 3, 1, прим.
Турянином § 85, п. 3, 1, прим.
тутешній § 33, п. 1; § 102, 2
Тушино § 149, п. 4, 3, а; § 153, п. 1
тушинський § 153, п. 1
тьмянний § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
тьмянність § 27, п. 3
Тьоркін § 144, п. 4, 2
тьо́хкати § 8, п. 2; § 26, п. 1, 2
тьо́х-тьо́х § 35, п. 6, 4
ТЮГ — до ТЮГу, перед ТЮГом
 § 61, п. 2
тію́гівець § 61, п. 2
тольпа́н Рембрандта § 59, п. 3

Тюме́нєв § 144, п. 13, 1, прим.
 тю́рки § 153, п. 2, 2
 тю́ркський § 153, п. 2, 2
 тю́рма § 27, п. 1
 Тягні́бік § 36, п. 1, 5
 тягну́ти § 115, п. 9, прим. 2
 тягті́ § 115, п. 9, прим. 2
 тя́жчий § 104, п. 1, 1
 тяму́щий § 101, 1

У

уа́йт-спі́рит § 124, п. 1
 убі́вця § 67, I, п. 2
 Убі́йво́вк § 36, п. 1, 5; § 146, п. 2, 1
 убі́к § 41, п. 1, 2
 убо́гий § 19, п. 1, 2
 убо́зтво § 19, п. 1, 2
 убо́ліва́льник § 32, п. 1; прим.
 ува́га § 23, п. 3
 уверту́юра § 23, п. 3
 увече́рі § 10, п. 1; § 41, п. 1, 2
 уві́сні § 41, п. 2, 1
 уво́лю § 41, п. 1, 2
 УВЧ-терапі́я § 61, п. 3
 У́глич § 149, п. 4, 3, д
 угóлос § 41, п. 1, 2
 угорі́ § 41, п. 1, 2
 угóру § 41, п. 1, 2
 Уго́рщина § 23, п. 3; § 50, п. 6
 у́гро-фі́ни § 36, п. 2, 2
 у́гро-фі́нський § 40, п. 2, 1
 У́гля § 6, 2
 уда́рник § 23, п. 3
 уда́ча § 23, п. 3
 удово́є § 41, п. 1, 5
 удово́х § 41, п. 1, 5
 уде́нь § 41, п. 1, 2
 уде́сятеро § 41, п. 1, 5
 удо́ій § 9, п. 3, 5, г; § 67, II, п. 2
 Удовиче́нко § 23, п. 3
 удо́світа § 41, п. 1, 7

удо́скона́лення § 32, п. 5
 удо́ру́ге § 41, п. 1, 5
 Уе́льс § 124, п. 1
 У́жгород § 152, п. 1, II
 ужі́но́к § 67, II, п. 1
 ужі́ттий § 119, п. 2, 2
 уза́тишкy § 41, п. 2, 1
 узбе́к § 153, п. 2, 2
 узбе́ре́жжя § 9, п. 3, 2, в; § 23,
 п. 3
 узбе́цький § 153, п. 2, 2
 узбі́ччя § 82, I; на узбі́ччі § 86,
 п. 1, 2
 узві́ши́я § 91, п. 2; на узві́ши́ях
 § 93
 узві́ши́ям § 90
 узві́ши́ями § 92, п. 1
 узі́мку § 41, п. 1, 2
 уза́накі́ § 41, п. 1, 2
 узя́вшись § 120, п. 2, прим.
 узя́вшись § 120, п. 2, прим.
 узя́ттий § 119, п. 2, 2
 узя́тись § 115, п. 9, прим. 3
 ука́з § 23, п. 3
 укла́д § 23, п. 3
 укр. § 62, п. 1
 Украї́на § 50, п. 6
 Украї́на-не́нька § 37, п. 1, 1
 украї́нка § 49, п. 6
 украї́но́к § 78, 1
 Украї́нська гре́ко-като́лицька
 це́рква § 53, п. 5
 Украї́нська люте́ра́нська це́рква
 § 53, п. 5
 Украї́нська правосла́вна це́рква
 § 53, п. 5
 Украї́нський музе́й § 54, п. 3
 украї́нцю § 87, п. 3
 укра́й § 41, п. 1, 2
 Укрза́лізни́ця § 61, п. 1, 1
 Укрпрофра́да § 61, п. 1, 1

- укúні § 41, п. 1, 2
 улáд § 41, п. 1, 2
 Улáн-Удé § 154, п. 3, 3
 улéсливий § 28
 улiтку § 41, п. 1, 2
 ультимáтум § 23, п. 3
 ультраерóзiя § 130, п. 1
 ультразвúк § 35, п. 5, 3
 ультрамóдний § 35, п. 5, 3
 Умане § 95, п. 5
 Уманi § 95, п. 1; п. 4
 Уманню § 95, п. 3, 1
 Уманщина § 27, п. 2
 умiсний § 28
 умiльцю § 87, п. 3
 умiльче § 87, п. 3
 умiнню § 83, п. 2, 1
 умiння § 66, II, б; § 68, II; § 82, I;
 § 88, п. 3
 умiнням § 85, п. 2
 умiнь § 89, п. 2
 умóва § 23, п. 3
 у нагорóду § 41, п. 2, 1
 унáслідок § 42, п. 1, 1
 унiз § 41, п. 1, 2
 унизú § 41, п. 1, 2
 унiвермáгу § 82, III, п. 2, 5
 «Унiверситét» § 50, п. 14
 унiверситétу § 82, III, п. 2, 3
 унiчию § 41, п. 1, 6
 у нóгу § 41, п. 2, 1
 уночi § 41, п. 1, 2
 ун-т § 62, п. 2
 Унтер-ден-Лiнден-штрáсе § 50,
 п. 5
 унтерофiцёр § 35, п. 5, 4
 У Ну Мунг § 146, п. 1, 6
 упакóваний § 34, п. 1
 упакóвання § 34, п. 1
 упáм 'ятку § 41, п. 1, 3
 упéнь § 41, п. 1, 2
 уперéd § 41, п. 1, 2
 уперéмиш § 41, п. 1, 3
 уперти § 115, п. 3, 2, ж, прим.
 уперше § 41, п. 1, 5
 уподóвж § 41, п. 1, 7; § 42,
 п. 1, 1
 у пóзику § 41, п. 2, 1
 у пóмiч § 41, п. 2, 1
 упóперек § 41, п. 1, 2
 упóру § 41, п. 1, 2
 упрáва § 23, п. 3
 Управлiння освiти Шевчénкiв-
 ськоi в мiстi Киéвi держáвної
 адмiнiстрацiї § 54, п. 1
 упродóвж § 42, п. 1, 1
 урагáну § 82, III, п. 2, 1, г
 урáз § 41, п. 1, 2
 у рáзi § 42, п. 3
 Урáл § 23, п. 3
 Урáлу § 82, III, п. 2, 5
 урáнци § 41, п. 1, 2
 Урбáна § 135
 Урбáнчик § 144, п. 13, 2, прим. 1
 урвища § 88, п. 3
 урéшти § 41, п. 1, 2
 урiвку § 82, III, п. 2, 5
 урiвень § 41, п. 1, 2
 урiвнi § 41, п. 1, 2
 урожáсм § 85, п. 1
 урóзкид § 41, п. 1, 3
 урóзлит § 41, п. 1, 3
 урóзсип § 41, п. 1, 3
 урóзтич § 41, п. 1, 3
 уручнú § 41, п. 1, 4
 урýд § 41, п. 1, 2
 урýду § 82, III, п. 2, 3
 Усвúтцев § 144, п. 3, 3
 усерéдинi § 41, п. 1, 2
 усé-такi § 44, п. 3, 1
 усмáк § 41, п. 1, 2
 усмiхнúвсь § 115, п. 9, прим. 3

у́смiху § 82, III, п. 2, 9
у́спiх § 67, II, п. 1
у́спiху § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
у́стáлення § 23, п. 3
у́станóва § 23, п. 3
у́станóвлювати § 11, п. 1
у стокрáт § 41, п. 2, 1
у́стрiй § 9, п. 1, 1, а
у́стун § 23, п. 3
Усть-Каменогóрськ § 154,
 п. 3, 4
усть-каменогóрський § 154,
 п. 3, 4
у́су́нений § 119, п. 2, 2, прим., 1
у́су́нути § 119, п. 2, 2, прим., 1
у́су́нутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
у́сьóго § 113, прим. 2
у́сьóму § 113, прим. 2
у́тiм § 41, п. 1, 6
у́тóпiя § 23, п. 3
у́тренья § 54, п. 8
у́трéтe § 41, п. 1, 5
у́трiчi § 41, п. 1, 1
у́трóe § 41, п. 1, 5
у́трьóх § 41, п. 1, 5
у цiлостi § 41, п. 2, 1
ученiця § 32, п. 4
учень § 10, п. 1; § 32, п. 3
учéтвeро § 41, п. 1, 5
учетвёрте § 41, п. 1, 5
учителевi § 86, п. 3, 2, прим. 3
учителi § 86, п. 3, 2, прим. 3
учителi § 93; *на учителях* § 93
учитель § 67, II, п. 2
учитель-фiзик § 37, п. 1, 3
учителю § 86, п. 3, 2, прим. 3
учителювати § 34, п. 1
учителя § 82, III, п. 1, 1
учня § 82, III, п. 1, 1
учотирьóх § 41, п. 1, 5
ушéй § 89, п. 3

у́ши § 89, п. 3
у́щéрть § 41, п. 1, 2
уява § 23, п. 3

Ф

фа § 140, 2
фа́брик § 76, 1
фа́брика § 67, I, п. 1; § 129, III, п. 1;
на фа́брицi § 70; § 73
фа́брикам § 77, 1
фа́бриками § 79, 1
фа́брики § 69, 1; § 75, п. 1; § 78, п. 2
фа́брикою § 72
фа́брику § 71
фавн § 49, п. 7, 2, прим. 1
фа́вна § 131
фа́йл § 121, п. 1, 1
фа́ктора § 82, III, п. 2, 9, прим.
фа́ктору § 82, III, п. 2, 9, прим.
фа́льши § 95, п. 1
фан-клуб § 36, п. 2, 1, Б, а
Фарах § 140, 9
фармпрепарáт § 35, п. 5, 1
фасáду § 82, III, п. 2, 5
Фáстiв § 9, п. 1, 1, г
Фáтiма Гасáн-кизи́ — з *Фатiмóю*
Гасáн-кизи́ § 140, п. 2, прим.
Фатьянов § 144, п. 13, 1, а
фа́уна § 131
Фа́уст § 131
фахiвeць § 9, п. 3, 1, а
фахiвця § 82, III, п. 1, 1
фаянс § 126
*Федерáция незалéжних проф-
 спiлóк Украiни* § 54, п. 1
Фéдiн § 144, п. 2
Фéдiр § 32, п. 11, прим.; § 143,
 п. 2, прим. 1
Фéдорiвна § 32, п. 11, прим.
Фéдоров § 144, п. 4, 2
Фéдорович § 32, п. 11, прим.

- Федченко* § 27, п. 6
Федчішин § 27, п. 6
Фесрбáх § 126
фесрвѣрк § 126; § 130, п. 1
фѣйсбўку § 82, III, п. 2, 1, д
фенóмeна § 82, III, п. 1, 1; III, п. 2, 9, прим.
фенóмeну § 82, III, п. 2, 1, г; п. 2, 9, прим.
фѣрмер § 67, II, п. 1
Фессáлія § 123
фѣя § 49, п. 7, 2, прим. 1
Ф'ѣзоле § 138, п. 1, 1
Филіп § 144, п. 6
фіáлка § 129, I, п. 2
фібриногѣну § 82, III, п. 2, 6
фігуристка § 32, п. 4
фізик § 32, п. 1, прим.
фізика § 140, I
фізик-учітeль § 37, п. 1, 3
фізічний § 129, III, п. 1
Фікрет-кизі § 146, п. 3, 4
філѣ § 130, п. 1
Філіппіні § 152, п. 2; § 153, п. 1
філіппінський § 153, п. 1
фільвáрку § 82, III, п. 2, 5
фільм § 139, 2
фін § 128, п. 1
фінáнсам § 100, п. 3, 1
фінáнсами § 100, п. 5, 1
фінáнси § 100, п. 1, 1; п. 4, 1; § 129, I, п. 6; у *фінáнсах* § 100, п. 6
фінáнсів § 100, п. 2, 2
фіні § 128, п. 1
Фінляндія § 121, п. 1, 2
Фінська затóка § 154, п. 1, 2
фіолѣтовий § 129, I, п. 2
Фірдоусі § 140, 4
фірма § 67, I, п. 1
фірма «Імідж» § 54, п. 5
фітнес-клуб § 36, п. 2, 1, Б, а
фітотерапія § 35, п. 5, 2
Фіўме § 129, I, п. 2
ф-ка § 62, п. 2
флáсер § 126
фланелі § 95, п. 1
флеш-ВІОS § 35, 5, 3, прим. 3
флешінтерв'ю § 35, п. 5, 3
флігеля § 82, III, п. 1, 2, ж
Фліт-стріт § 129, III, п. 4, прим. 1
Флобѣр § 121, п. 1, 1
Флоріда § 129, III, п. 2
флот § 121, п. 1, 1
Фляйшер § 136, п. 1
Ф/м § 165, п. 3, 6
фоѣ § 126; § 130, п. 1
фолкгўрт § 35, п. 5, 2
Фолл-Рівер § 140, 7; § 154, п. 3, 4
фолл-ривѣрський § 154, п. 3, 4
фолькмўзика § 35, п. 5, 2
«фольксвáген» § 58, п. 2
«Фольксвáген» § 58, п. 2; § 122, п. 1
фон Бісмарк § 147, п. 3
Фонвізін § 146, п. 1, 4, прим. 2
фон дер Гольц § 146, п. 1, 4
фонозáпис § 35, п. 5, 2
Фонтѣн-сюр-Рон § 50, п. 2, прим.
фóрмула § 121, п. 1, 1
форпóст § 28, прим.
форпóстний § 28, прим.
фотографія § 5
фотоспráва § 36, п. 1, 4
фразеологізму § 82, III, п. 1, 2, в
Франкá § 82, II
фрáнка § 82, III, п. 1, 2, е
Франківська кімнáта § 49, п. 9, 3
франківські сонѣти § 49, п. 9, 3, прим., 1
франкознáвець § 49, п. 5

Франкфурта § 82, III, п. 1, 2, к
Франкфурт-на-Майні § 50, п. 2,
 прим.; § 152, п. 6; § 154, п. 3, 5
франкфуртський-на-Майні § 154,
 п. 3, 5
француз § 49, п. 6; § 153, п. 2, 1
Французька Республіка § 50, п. 6
французький § 153, п. 2, 1
фрау § 140, 6
фрейдізму § 82, III, п. 2, 1, г
фрекен § 140, 8
Фрідріх-Вільгельм § 146, п. 3, 1
Фрідріху § 87, п. 1
фрöйляйн § 136, п. 1; § 140, 8
фундамент — *на фундаменти*
 § 86, п. 1, 1
фунта § 82, III, п. 1, 2, г
фунтика § 82, III, п. 1, 2, г
Фур'є § 138, п. 1, 1
футбóл § 121, п. 1, 1
футбóлу § 82, III, п. 2, 4
футляр § 67, II, п. 1
футляри § 88, п. 1
Фучик § 144, п. 6, 2
фюзеляж § 138, п. 2, 2

Х

хабáр § 67, II, п. 2
хабародавець § 67, II, п. 2, прим.
хабаромісткість § 67, II, п. 2,
 прим.
хабароодérжувач § 67, II, п. 2,
 прим.
хазяї § 88, п. 1, прим.
хазяїні § 88, п. 1, прим.
Хаїм § 129, II
хакер § 134
Хакім § 122, п. 4
халва § 121, п. 1, 1
Хаммурáні § 122, п. 4
ханум § 122, п. 4; § 140, 8

хaпáти § 11, п. 1
харакірі § 122, п. 4; § 129, I, п. 5
харáктері § 86, п. 1, 1
Хáра-Нур § 50, п. 4, прим.
Хáрків § 9, п. 1, 1, г; § 27, п. 1;
 § 83, п. 2, 2; § 148
Хáрківський тракторний завод
 § 54, п. 4
Хáрків-Товáрний § 154, п. 3, 1
хáрків-товáрний § 154, п. 3, 1
Хáркова § 82, III, п. 1, 2, к
Хáрковом § 85, п. 3, 2
Хáркову § 83, п. 2, 2
хáтний § 33, п. 1; § 102, 1
Хаям § 126
хв § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
хвастлівий § 28
хвастну́ти § 28
Хеєрдáл § 126
хіжо § 10, п. 2, 4, прим.
химéра § 129, I, п. 6
хісту § 82, III, п. 2, 1, г
хітроці § 100, п. 1, 2
хітроців § 100, п. 2, 2
хібá цо § 44, п. 1, 10
хіджáб § 122, п. 4
хімієтерапія § 35, п. 2, 4
хімік § 32, п. 1, прим.
хіміко-бактеріологічний § 40, п. 2,
 2, б
хімічно стійкий § 40, п. 1, 2, в,
 прим. 1
хімія § 129, I, п. 6
хіру́рг § 129, I, п. 6
х/к § 165, п. 3, а
Хліб § 49, п. 7, 3
хліба § 82, III, п. 2, 6
хліба́ § 88, п. 3
хліби́ § 88, п. 3
хлібодáр § 36, п. 1, 1
хлібозaготівéльний § 40, п. 1, 1

- хліборіз § 36, п. 1, 1
хлібороб § 9, п. 3, 5, д
хліборобство § 9, п. 3, 5, д
хліб-сі́ль § 35, п. 6, 2, в
хліва́ § 82, III, п. 2, 5
хлопець § 66, II, б
хло́пця § 84, п. 1
хло́пче § 87, п. 3
хло́пчика § 82, III, п. 1, 1
хло́пчик-мізінчик § 37, п. 1, 1
хлопчісько § 32, п. 10; § 66, II, б
хлоп'ят § 99, п. 4
хлоп'яткові § 86, п. 3, 2
хлорбензо́л § 35, п. 4, 1
хлорвіні́л § 35, п. 4, 1
хлорфено́льний § 40, п. 1, 2, д
Хме́леве § 153, п. 2
хме́лівський § 153, п. 2
хо́бі § 122, п. 4
ходи́в був § 115, п. 9
ходи́в-ходи́в § 35, п. 6, 1
ходи́ла бу́ла § 115, п. 9
ходи́ли бу́ли § 115, п. 9
ходи́ло б § 44, п. 1, 12
ходи́ти § 32, п. 5; § 118
ходи́ть § 118, прим. 1
ході́ння § 9, п. 3, 4; § 32, п. 5
Хо́дорова § 82, III, п. 1, 2, к
хо́ду § 82, III, п. 2, 1, в
хоке́й § 122, п. 4
хоке́ю § 82, III, п. 2, 4
хол § 122, п. 4
хо́лдинг § 122, п. 4
холо́дний § 33, п. 1
Хо́лодний Я́р § 154, п. 1, 1
хо́лоду § 82, III, п. 2, 1, г
Хома́ § 32, п. 11
Хомі́ч § 32, п. 11
Хо́мівна § 32, п. 11
Хо́мович § 32, п. 11
хори́ст § 32, п. 14
хорóбрий § 101, 1
хорóбрости § 95, п. 1, прим. 1
хорóбрості § 95, п. 1
хорт § 9, п. 2, 2
хо́ру § 82, III, п. 2, 2
Хоті́нський за́мок § 55, п. 2
хоті́ти § 115, п. 4; § 118; хоті́ти
(парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
хо́ча б § 43, п. 2, 1
хо́ч би § 43, п. 2, 1
хоч-не-хóч § 41, п. 3, 5
Хо́ Ші́ Мін § 146, п. 1, 6; прим.
храм Васи́лія Блаже́нного § 55,
п. 2, прим.
храм Хри́ста Спа́сителя § 53, п. 7
хребéт § 50, п. 1; § 154, п. 2, 1,
прим.
хребта́ § 82, III, п. 1, 2, є
хрeсний хід § 54, п. 8
Хрест Іва́на Мазе́пи § 57, п. 1
хресто́ві походи § 52, п. 2, прим. 3
Хри́сте § 87, п. 4, прим. 6
Хри́сте § 87, п. 4, прим. 6
христия́нство § 67, II, п. 1, прим.;
§ 129, I, п. 6
Христия́нсько-демократичний
сою́з Німе́ччини § 54, п. 2
Хри́стов § 144, п. 6
Хри́тос § 87, п. 4, прим. 6
Хри́тосе § 87, п. 4, прим. 6
хруци́в § 91, п. 1
Хруци́в § 144, п. 4, 3
хто (парадигма) § 112
хто-бу́дь § 39, п. 2
хто́зна-де § 41, п. 3, 3
хто́зна-коли́ § 44, п. 3, 2
хто́зна при ко́му § 39, п. 2
хто́зна-як § 41, п. 3, 3
хто́зна-які́й § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
хто-не́будь § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2;
§ 114

хтось § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4; § 114
Хуана Карлоса Альфонсо Віктора Марії де Бурбона § 140, п. 1
худ. § 62, п. 1
худобжник-пейзажист § 37, п. 1, 3
худобниця-карикуристка § 36, п. 2, 1, А, а
худобний § 33, п. 1; § 102, 1
худобньо-реставраційний § 40, п. 2, 2, а
Хусайнов § 129, II
Хустця § 82, III, п. 1, 2, к
хўтер § 89, п. 2
хўтора § 82, III, п. 2, 5
Хярма § 151, п. 1, прим.

Ц

ц § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
Цап-Відбувайло § 36, п. 2, 1, А, в
цар § 56, прим. 2
Царіця Небесна § 53, п. 2
царка § 27, п. 1
царьок § 26, п. 1, 2; § 27, п. 1
Цвік § 144, п. 11
цвях § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
це́бето § 43, п. 1
цей (парадигма) § 111
целулоїд § 3, п. 4
цементобетонний § 40, п. 1, 1
цементовоз § 35, п. 2, 1
Цєнкий § 144, п. 2
цєнта § 82, III, п. 1, 2, е
центр § 127
Центральний автовокзал § 54, п. 4
церк. § 62, п. 1
цєрква § 76, прим. 1
церков § 76, прим. 1
Цецілін § 144, п. 7, 3, а
Циганков § 144, п. 8

цикло́ну § 82, III, п. 2, 1, г
циліндр § 127
циліндра § 82, III, п. 1, 2, в
Цимлянськ § 149, п. 4, 3, а
Циндао § 129, III, п. 3
Ці́рлиць § 144, п. 13, 2, прим. 1
цисте́рна § 129, III, п. 1
ци́фра § 129, III, п. 1
Цице́рон § 144, п. 7, 3, а
ціанід § 129, I, п. 2
Ціолко́вський § 144, п. 7, 3, а
ціпі́лно § 27, п. 4
цокотіти § 115, п. 3, 1
цукєрки «Асорті» § 58, п. 1
цўкро-протеїновий § 40, п. 2, 2, в
ЦУМ § 61, п. 2; з ЦУМу, у ЦУМі § 61, п. 2
цього́ § 8, 2; § 26, п. 1, 2
цього́ § 113, прим. 2
цьогорічний § 102, 2
цьому́ § 113, прим. 2
Цюй Юа́нь § 146, п. 2, 5, прим.
Цю́рих § 19, п. 1, 3
цю́рихський § 19, п. 1, 3
Цюру́пинськ § 153, п. 1
цюру́пинський § 153, п. 1
Цявло́вський § 144, п. 13, 1, прим.

Ч

чагарнику́ § 82, III, п. 2, 2, а
чаєня́ § 32, п. 7
ча́йника § 82, III, п. 1, 2, з
Чан Кайші́ § 146, п. 1, 6, прим.; п. 2, 5, прим.
Ча́пек § 144, п. 2
Ча́плін § 134
Ча́пліном § 85, п. 3, 1
чар-зілля́ § 36, п. 2, 1, Б, а
Ча́рльз § 139, 2
час від часу́ § 41, п. 2, 2

- Часового Яру* § 82, III, п. 1, 2, к, прим.
частівка § 32, п. 12
ча́сто-зу́сто § 35, п. 6, 2, а
чат § 134
чв. § 62, п. 1
чверть § 107, п. 1
Чебокса́ри § 149, п. 5; § 152, п. 2
чекáння § 11, п. 2
чекáти § 11, п. 2
Челя́бінськ § 149, п. 4, 1, в
Чемберлен § 133
Ченстохова́ § 149, п. 6
черві́нця § 82, III, п. 1, 2, е
черві́нчика § 82, III, п. 1, 2, е
Черво́на Ша́почка § 49, п. 7, 3
«Черво́ний Ху́тір» § 50, п. 14
Черво́ніє́м § 85, п. 1
червонога́р'ячий § 40, п. 2, 2, г
черво́но-зе́ле́но-си́ній § 40, п. 2, 2, г
червононі́жка § 36, п. 1, 2
червонопі́рка § 36, п. 1, 2
черв'я́к § 7, п. 1, прим.
черві́ка § 82, III, п. 1, 2, и
черві́чка § 82, III, п. 1, 2, и
че́редá § 9, п. 3, 2, а
че́рез § 9, п. 2, 3
черезплі́чник § 31, п. 2
че́рез си́лу § 41, п. 2, 1
че́рез те що § 43, п. 2, 2
Черепове́ць § 151, п. 2, 1; § 153, п. 2, 2
черепове́цький § 153, п. 2, 2
че́рідка § 9, п. 3, 2, а
Черка́си § 153, п. 2, 3
Черка́ське ста́ро́ство § 50, п. 8
черка́ський § 153, п. 2, 3
черке́с § 153, п. 2, 3
черке́ський § 153, п. 2, 3
черне́тка § 10, п. 1
Черне́ць § 142, п. 1
Чернишо́в § 144, п. 8
Черні́вці § 100, п. 1, 2; § 148; § 152, п. 2; у *Черні́вця́х* § 100, п. 6
Черні́вців § 100, п. 2, 2
Черні́вця́м § 100, п. 3, 2
Черні́вця́ми § 100, п. 5, 2
Черні́гі́в § 9, п. 1, 1, г; § 148; § 153, п. 2
черні́гі́вський § 153, п. 2
черпака́ § 82, III, п. 1, 2, з
Че́рчилль § 135
чесáти § 115, п. 4
че́сний § 28
че́сти § 95, п. 1, прим. 1
че́сть § 28
Че́сть § 60, п. 3
че́сть че́стю § 35, п. 6, 2, г, прим.
че́ський § 19, п. 1, 3; § 153, п. 2, 3
че́тверо § 105, п. 10
че́тве́ртий § 10, п. 1; § 106, п. 1
чех § 19, п. 1, 3; § 153, п. 2, 3
Чиги́рін § 153, п. 1
чиги́рінський § 153, п. 1
чий-бу́дь § 39, п. 2
чий-не́будь § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
чийо́го § 8, п. 1, 1
чий (парадигма) § 112
чийсь § 114
Чи́каго § 122, п. 1; § 129, III, п. 3
Чи́ковáні § 144, п. 7, 3, а
Чи́лі § 129, III, п. 3
чи́лійський § 129, III, п. 3
чимале́нький § 44, п. 2, 1
чимáло § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
чимду́ж § 41, п. 1, 8
чимра́з § 41, п. 1, 8
Чингі́сха́н § 144, п. 7, 3, а; § 146, п. 3, 4

- чин *чіном* § 35, п. 6, 2, г, прим.
чисельника § 82, III, п. 1, 2, г
числénний § 29, п. 3, 1
числénність § 29, п. 3, 1
числénно § 29, п. 3, 1
числівника § 82, III, п. 1, 2, г
чістий § 101, 1
Чистовóдне § 154, п. 2, 1
чистовóднівський § 154, п. 2, 1
чисть § 116, п. 2, 3
чістьмо § 116, п. 2, 3
чістьте § 116, п. 2, 3
Читá § 153, п. 1
читачéві § 86, п. 3, 2, прим. 3
читачі § 86, п. 3, 2, прим. 3
читачу́ § 86, п. 3, 2, прим. 3
читінський § 153, п. 1
чи то § 44, п. 1, 11
чичерóне § 129, III, п. 1
Чічиков § 144, п. 7, 3, а
чаба́та § 129, I, п. 2
чітко окреслений § 40, п. 1, 2, в,
 прим. 1
член-кореспондéнт § 36, п. 2, 1, А,
 а; § 56, прим. 1
чл.-кор. § 62, п. 1
чобі́т § 89, п. 1, прим.
чобітьмі́ § 92, п. 2
чóбота § 82, III, п. 1, 2, и
чóботами § 92, п. 2
чóботах § 93
чóботів § 89, п. 1, прим.
чобóтями § 92, п. 2
чобóтях § 93
чóго § 113, прим. 2; *до чóго* § 41,
 п. 1, 6
чóгось § 113, прим. 2
чоловік § 10, п. 1; § 89, п. 1, прим.
чоловіків § 89, п. 1, прим.
чóму § 113, прим. 2
чому́сь § 10, п. 1
чóмусь § 113, прим. 2
Чóрне мо́ре § 154, п. 1, 2
чóрний § 10, п. 1; п. 2, 4
чорні́ло § 10, п. 2, 4
чорні́ти § 10, п. 2, 4
чорні́ці § 10, п. 2, 4
чорні́ти § 10, п. 2, 4
Чорно́білю § 82, III, п. 2, 8
Чорно́біля § 82, III, п. 2, 8, прим.
чорно́зем § 35, п. 1; § 36, п. 1, 2
чорнозéмний § 40, п. 1, 1
чорно́ліс § 36, п. 1, 2
чорнорóб § 9, п. 3, 5, д
чорно́слив § 36, п. 1, 2
Чорноті́нь § 142, п. 1, прим. 2
чоті́ри § 10, п. 1; *чоті́ри* (пара-
 дигма) § 105, п. 2
чотириáктний § 35, п. 5, 5
чотириба́льний § 35, п. 3, 2, а
чотирико́лісний § 40, п. 1, 2, е
чотирику́тник § 35, п. 3, 2, а
чотирику́тний § 101, 1
чотиримі́сячний § 35, п. 5, 5
чотириосьові́й § 35, п. 3, 2, а
чотири слухачі́ § 88, п. 2, прим. 1
чоті́риста § 105, п. 5
чоті́ри трéтіх § 107, п. 1
чотирна́дцять § 105, п. 3
чотирьохмі́льйо́нний § 35, п. 4, 1;
 § 38, п. 1, 2; § 106, п. 1
чотирьохмі́льярдний § 35, п. 4, 1
чотирьохсо́тий § 106, п. 1
чотирьохсо́трі́ччя § 35, п. 4, 1
чотирьохсо́т сі́мдеся́ті восьмі́
ті́сяч шестисо́т п'ятдеся́ті
де́в'я́ті § 105, п. 6
чотирьохті́сячний § 106, п. 1
чува́ський § 153, п. 2, 3
чува́ш § 153, п. 2, 3
Чугу́єве § 87, п. 4
Чугу́їв § 87, п. 4

чудовий § 101, 1
чумакові § 86, п. 3, 2, прим. 1
чумаку § 86, п. 3, 2, прим. 1
Чумацький Шлях § 51
чумаче § 87, п. 3
чуму § 82, III, п. 2, 5
Чупрінків § 76, 3
Чусова § 152, п. 3
чути (парадигма) § 115, п. 1, 1;
 п. 3, 2, а
Чхе Чхвіон § 49, п. 3

Ш

шабэль § 76, прим. 1
шаблон § 82, III, п. 2, 9, прим.
шаблону § 82, III, п. 2, 9, прим.
шайб § 76, 1
шалé § 140, 3
шалéний § 29, п. 3, 2, прим.
шалівка § 32, п. 12
Шампань § 139, 2
шампунь «Олівковий» § 58, п. 1
Шантії § 125; § 129, I, п. 2;
 § 140, 4
Шаргорода § 82, III, п. 1, 2, к
шардонé § 130, п. 1
шарудіння § 32, п. 5
шарудіти § 32, п. 5
шасі § 128, п. 1; § 129, I, п. 5
шах § 19, п. 1, 3; § 56, прим. 2
шахід § 122, п. 4
шахський § 19, п. 1, 3
шахт § 76, прим. 1
шахта § 76, прим. 1
шахтар § 67, II, п. 2; *на шахтарях*
 § 93
шахтарéві § 83, п. 1
шахтарям § 90
шахтарями § 92, п. 1
Шахти § 149, п. 5; § 153, п. 1
шахтинський § 153, п. 1

Швейцарія § 136, п. 1
Швець § 141; § 142, п. 1
швидкохід § 9, п. 3, 5, д
швидкохідний § 9, п. 3, 5, д
шевролé § 130, п. 1
шевців § 9, п. 1, 1, в; § 101, 2
шевче § 87, п. 3
Шевченка § 82, II
Шевченки § 49, п. 5
шевченкіана § 49, п. 5
Шевченківська премія § 49, п. 9, 3
шевченківський стиль § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
Шевченко § 33, п. 6, а
Шевченкова § 33, п. 6, а
Шевченкове § 33, п. 6, а
Шевченкові поезії § 49, п. 9, 1
Шекспір § 133; § 142, п. 1, прим. 3
шелест § 9, п. 2, 3
Шеллі § 140, 4
Шепетівка § 148; § 152, п. 1, I
шепіт § 1
шепотіти § 1
Шереметьєво § 152, п. 3, прим.
Шерлі § 135
Шерлок § 128, п. 4
шестеро § 105, п. 10
шестидénка § 10, п. 1; § 36, п. 1, 6
ший § 116, п. 2, 1
шіймо § 116, п. 2, 1
шійте § 116, п. 2, 1
Шімчак § 144, п. 6, 2
шінку § 82, III, п. 2, 5
шірма § 129, III, п. 1
ширóкий § 1
Ширóкий Яр § 154, п. 1, 1
широко § 1
Ширóкого Лáну § 82, III, п. 1, 2, к,
 прим.
широчина § 95, п. 1, прим. 2
широчінь § 95, п. 1, прим. 2

ші́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
ші́фер § 67, II, п. 1
ши́фр § 129, III, п. 1
шихті́вка § 32, п. 12
Ші́шкін § 144, п. 7, 3, а
Ші́офок § 129, III, п. 3
ші́стдесят § 105, п. 4
ші́стдеся́тий § 106, п. 1
ші́стдеся́тип'ятимі́льйо́нний
 § 38, п. 1, 2
ші́стна́дцять § 28; § 105, п. 3
ші́стсо́т § 105, п. 5
ші́сть (парадигма) § 105, п. 2
шкі́ва § 82, III, п. 1, 2, г
шкі́л § 76, 1
 «Шкі́ола» § 50, п. 14
школя́р § 27, п. 1; § 67, II, п. 3
школя́ре § 87, п. 3
школя́рі § 88, п. 2
школя́рів § 89, п. 1
шлакобло́к § 36, п. 1, 3
шлу́нка § 82, III, п. 1, 2, є; § 82, III,
 п. 2, 9, прим.
шлу́нку § 82, III, п. 2, 9, прим.
шля́х § 50, п. 11
шля́хетний § 101, 1
шля́ху́ § 86, п. 2, 2
Шмельо́в § 144, п. 2
шовк § 9, п. 2, 2
шокола́д «Сві́точ» § 58, п. 1
шосе́ § 140, 3
шо́стий § 10, п. 1; § 106, п. 1
шо́стий по́верх § 106, п. 2
шо́у § 133; § 140, 6
шоу́му § 82, III, п. 2, 1, в
шофе́р § 67, II, п. 1
шпі́лька § 26, п. 1, 3, прим.
шпри́ц § 27, п. 7
штабскапі́тан § 35, п. 5, 4
шта́бу § 82, III, п. 2, 5
штана́м § 100, п. 3, 1

штана́ми § 100, п. 5, 3
штані́ § 100, п. 1, 1; *у штана́х, у*
штаня́х § 100, п. 6
штаньмі́ § 100, п. 5, 3
штаня́м § 100, п. 3, 1
штаня́ми § 100, п. 5, 3
штат Теха́с § 50, п. 9
Што́кманн § 128, п. 4
штрейкбрéхер § 136, п. 1
штрихко́д § 35, п. 5, 1

Щ

щавлю́ § 82, III, п. 2, 2, б
щаслі́вий § 28; § 101, 1
ща́стя § 27, п. 3; § 28
ща́стям § 85, п. 2
щемі́ти § 10, п. 1
щети́на § 10, п. 1
Ще́цин § 149, п. 1
Щигло́в § 144, п. 7, 3, а
Щигри́ § 149, п. 4, 3, а
Щипачо́в § 144, п. 4, 3
щоб § 43, п. 1
що-бу́дь § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2;
 § 114
щове́чора § 41, п. 1, 9; § 44,
 п. 2, 1
щогоди́ни § 41, п. 1, 9; § 44,
 п. 2, 1
Що́голеве § 87, п. 4
Що́голів § 87, п. 4
щода́лі § 41, п. 1, 9
щодéнник § 44, п. 2, 1
щодéнно § 41, п. 1, 9
щодня́ § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
щодобі́ § 44, п. 2, 1
щоду́ху § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
що́ ж до § 44, п. 1, 10
щока́ § 10, п. 1
Що́кіно § 149, п. 2, 3
щомі́сяця § 41, п. 1, 9

щомога § 41, п. 1, 9
 щонайбільше § 41, п. 1, 9
 щонайдобше § 41, п. 1, 9
 щонайдужче § 41, п. 1, 9
 щонайкраще § 41, п. 1, 9
 щонайкращий § 44, п. 2, 1
 щонаймєнше § 41, п. 1, 9
 щонайсильнїший § 104, п. 2, 2
 щонайшїрше § 41, п. 1, 9
 що-небудь § 39, п. 2; § 114
 щоночї § 41, п. 1, 9
 що (парадигма) § 112
 щоправда § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
 щораз § 41, п. 1, 9
 щоразу § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
 щорóку § 41, п. 1, 9
 щосїли § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
 щось § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4;
 § 114
 що то § 44, п. 1, 11
 що то за § 44, п. 1, 11
 щохвилїни § 41, п. 1, 9
 Щука § 49, п. 7, 3
 щур § 67, II, п. 1
 щурї § 67, II, п. 1

Ю

ювіляр § 67, II, п. 1
 юдинї срібнякі § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
 юнак § 14, п. 2
 ЮНЕСКО § 61, п. 2
 Юнона § 126
 Юпітер § 51
 Юр'єв § 144, п. 12
 Юрїївна § 32, п. 11
 Юрїй Клен § 49, п. 1
 Юрїйович § 32, п. 11
 Юрїя § 82, III, п. 1, 1
 юродївий § 4, п. 1
 ютубу § 82, III, п. 2, 1, д

Я

я (парадигма) § 108
 Яблóньський § 144, п. 11
 явищами § 92, п. 1
 явище § 67, II, п. 3
 явір § 67, II, п. 1
 явора § 82, III, п. 1, 2, а
 яворóнька § 82, III, п. 1, 2, а
 Ягич § 144, п. 6
 ягнят § 99, п. 4
 ягнята § 99, п. 4; на ягнятах § 99,
 п. 6
 ягнятами § 99, п. 5
 ягнятковї § 83, п. 1, прим.
 ягнятку § 83, п. 1, прим.
 Яготинóм § 85, п. 3, 2
 яєць § 89, п. 2
 яєчко § 32, п. 8
 яєчку § 86, п. 2, 1
 яєчня § 21, 1
 язїк — на язїці § 86, п. 1, 1
 яйце § 21, 1
 Як-42 § 35, п. 6, 5
 якась § 44, п. 2, 4
 якби § 43, п. 1
 якесь § 44, п. 2, 4
 який § 112
 який-будь § 39, п. 2
 який-небудь § 39, п. 2
 якийсь § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4
 Яків § 32, п. 11
 Яківна § 32, п. 11
 якісний § 28
 якість § 4, п. 1; § 28
 якістю § 95, п. 3, 2
 якнайбільше § 41, п. 1, 9
 якнайбільший § 104, п. 2, 2
 якнайдобше § 41, п. 1, 9
 якнайду́жче § 41, п. 1, 9
 якнайшвидше § 44, п. 2, 1
 якнайшвидший § 104, п. 2, 2

- як-небудь* § 41, п. 3, 3
як-не-як § 41, п. 3, 5
Якоб-Кайзер-плац § 50, п. 5
Якович § 32, п. 11
Яковішин § 83, п. 2, 2, прим.
Яковішинові § 83, п. 2, 2, прим.
Яковішину § 83, п. 2, 2, прим.
якомóга § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
якось § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 4
якось § 41, п. 1, 9
якось-то § 44, п. 3, 1
як-óт § 44, п. 3, 1
якрáз § 41, п. 1, 9
як трéба § 41, п. 2, 1
якщó § 43, п. 1
Ямпіль § 148
Ямпoля § 82, III, п. 1, 2, к
Яндекс § 54, п. 7
яр § 50, п. 11
Яропóлк § 146, п. 2, 4
Ярослáв § 66, II, а; § 143
Ярослáва § 82, III, п. 1, 2, к
Ярослáв Васильович (парадигма)
§ 143, п. 3
Ярослáве Андрійовичу § 87, п. 4,
прим. 4
Ярослáвiв Вал § 50, п. 11
Ярослáв Їгорьович (парадигма)
§ 143, п. 3
Ярослáв Мудрий § 49, п. 9, 2
Ярослáв Олексійович (парадигма)
§ 143, п. 3
Яр-пiд-Зáйчиком § 154, п. 3, 5
ярський-пiд-зáйчиком § 154,
п. 3, 5
яру § 82, III, п. 2, 5
яру́ § 86, п. 2, 2
ясел § 100, п. 2, 3
ясен § 100, п. 2, 3; § 101, 3
ясенóчка § 82, III, п. 1, 2, а
ясеню § 87, п. 2
ясеня § 82, III, п. 1, 2, а
ясла § 100, п. 1, 3; п. 4, 1; у *яслах*
§ 100, п. 6
яслам § 100, п. 3, 1
ясна § 100, п. 1, 3
Ясна Поляна § 154, п. 2, 6
Ясногорóдка § 154, п. 2, 1
яснозóрий § 35, п. 1
яснополя́нський § 154, п. 2, 6
яснополя́нці § 154, п. 2, 6
Ясси § 52, п. 2, прим. 2
Ясьско-Кишинівська опера́ція
§ 52, п. 2, прим. 2
яструб'ятковi § 86, п. 3, 2
Яффа § 128, п. 3
Ях'я § 138, п. 1, 1
ячме́ню § 82, III, п. 2, 2, б
ячмінь § 84, п. 2
ящуру § 82, III, п. 2, 1, б

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ПРАВОПИС ЧАСТИН ОСНОВИ СЛОВА	
БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	11
§ 1. Е, И	11
§ 2. І, И	11
§ 3. Ї	12
§ 4. Я, Ю, Є	12
БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	12
§ 5. Г	12
§ 6. Ґ	12
§ 7. Апостроф	13
§ 8. ЙО, БО	14
ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ	14
§ 9. Чергування О—І, Е—І	14
О, Е, що не переходять в І	15
Відхилення в чергуванні О—І, Е—І	16
§ 10. Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, ШЧ (букви Щ), ДЖ, Й	18
Чергування голосних у дієслівних коренях	19
§ 11. Чергування О—А	19
Чергування не випадного Е з І	20
Чергування випадного Е з И	20
ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ	20
Чергування приголосних під час словозміни	21
§ 12. Чергування Г, К, Х із м'якими З, Ц, С	21
§ 13. Чергування Ґ із м'яким З	21
§ 14. Чергування Г, К, Х із Ж, Ч, Ш	21
§ 15. Чергування Д із ДЖ	22

§ 16. Чергування Т—Ч, З—Ж, С—Ш, ЗД—ЖДЖ, СТ—ШЧ (буква Ш)	22
§ 17. Чергування СТ—ШЧ (буква Ш)	22
§ 18. Чергування Б—БЛ, П—ПЛ, В—ВЛ, М—МЛ, Ф—ФЛ	22
Зміни приголосних перед наступним приголосним під час слово- творення	23
§ 19. Зміни приголосних перед -СЬК(-ИЙ), -СТВ(-О)	23
§ 20. Зміни приголосних у прикметниках і прислівниках вищого ступеня порівняння	24
§ 21. Зміни приголосних перед суфіксом -Н	24
§ 22. Зміни приголосних перед суфіксальним голосним під час словотворення	24
§ 23. Уживання прийменників У, В і початкових У-, В-	25
§ 24. Уживання сполучників, часток І, Й та початкових І-, Й-	28
§ 25. Уживання прийменника З і його варіантів ІЗ, ЗІ (ЗО)	29
УЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА (Ь)	31
§ 26. Пишемо Ъ	31
§ 27. Не пишемо Ъ	32
Спрощення в буквосполученнях	33
§ 28. -ЖДН-, -ЗДН-, -СТН-, -СТЛ-	33
-ЗКН-, -СКН-	34
-СЛН-	34
Подвоєння букв	34
§ 29. Подвоєння букв як наслідок їх збігу	34
§ 30. Подвоєння букв як наслідок подовження приголосних	36
ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	37
§ 31. З-, ІЗ-, ЗІ-, ЗО-	37
БЕЗ-, ВІД-, МІЖ- НАД-, ОБ-, ПЕРЕД-, ПІД-, ПОНАД-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ-	37
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	38
АРХІ-	38
АНТИ-, КВАЗІ-	38
ПРАВОПИС СУФІКСІВ	39
§ 32. Іменникові суфікси	39
-ИК-, -НИК / -ІВНИК, -ЛЬНИК	39
-ИВ(-О)	39
-АЛЬ-, -ЕНЬ-, -ЕЦЬ (-ЄЦЬ), -ІСТЬ-, -ТЕЛЬ	39
-К(-А), -ИЦ(-Я), -ИН(-Я), -ЕС(-А)	39

-НН(-Я), -ІНН(-Я), -ЕНН(-Я)	40
-ІНН(-Я)	40
-ЕН(-Я) [-ЄН(-Я)]	40
-ЕЧОК (-ЄЧОК), -ЕЧК(-А) [-ЄЧК(-А)], -ЕЧК(-О) [-ЄЧК(-О)]	40
-ЕНК(-О) [-ЄНК(-О)], -ЕНЬК(-О, -А) [ЄНЬК(-О)]	40
-ИСЬК(-О) [-ЇСЬК(-О)], -ИЩ(-Е) [-ЇЩ(-Е)]	41
-ОВИЧ, -ІВН(-А) [-ЇВН(-А)]	41
-ІВК(-А), -ОВК(-А)	41
-ОК-	41
-ІР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	42
§ 33. Прикметникові та дієприкметникові суфікси	42
-Н(-ИЙ), -Н(-ІЙ)	42
-ИЧН(-ИЙ), -ІЧН(-ИЙ) [-ЇЧН(-ИЙ)]	43
-ИН-, -ІН	43
-ИН(-ИЙ), -ІН(-ИЙ)	43
-ИСТ(-ИЙ), -ІСТ(-ИЙ)	43
-ЕВ(-ИЙ), -ЄВ(-ИЙ), -ОВ(-ИЙ)	43
-УВАТ(-ИЙ), -ЮВАТ(-ИЙ), -ОВАТ(-ИЙ), -ОВИТ(-ИЙ)	44
§ 34. Дієслівні суфікси	45
-УВА- (-ЮВА-), -ОВА- (-ЬОВА-)	45
-ОВУВА- (-ЬОВУВА-)	45
-ІР-, -ИР-	45
ПРАВОПИС СЛІВ РАЗОМ, ІЗ ДЕФІСОМ, ОКРЕМО	46
§ 35. Загальні правила правопису складних слів	46
Складні слова зі сполучними голосними	
О, Е (графічно — Е та Є)	46
Складні слова без сполучного голосного	47
Правопис слів разом і з дефісом	48
§ 36. Складні іменники	51
§ 37. Прикладка	54
§ 38. Складні числівники	55
§ 39. Складні займенники	55
§ 40. Складні прикметники	56
§ 41. Прислівники	60
§ 42. Прийменники	65
§ 43. Сполучники	65
§ 44. Частки	66

УЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ БУКВИ	70
§ 45. Велика буква на початку речення	70
§ 46. Велика буква у звертаннях і ремарках	71
§ 47. Велика та мала букви в рубриках	72
§ 48. Велика буква після двокрапки, на початку прямої мови, цитати	73
§ 49. Власні імена людей, міфологічних осіб, клички тварин	74
§ 50. Географічні та адміністративно-територіальні назви	77
§ 51. Астрономічні назви	80
§ 52. Назви історичних подій, епох, календарних періодів і свят, суспільних заходів	81
§ 53. Назви, пов'язані з релігією	81
§ 54. Назви органів влади, установ, організацій, товариств, партій, об'єднань, підприємств, фірм, агентств	83
§ 55. Назви документів, пам'яток історії та культури, творів літератури та мистецтва, друкованих органів	86
§ 56. Назви посад, звань, титулів	87
§ 57. Назви орденів, медалей, відзнак, премій	88
§ 58. Назви товарних знаків, марок виробів	88
§ 59. Назви порід тварин, видів і сортів рослин	89
§ 60. Велика буква в особливому стилістичному вживанні	89
§ 61. Велика буква у складноскорочених назвах	90
§ 62. Графічні скорочення	91
ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ	93
§ 63. Орфографічні правила переносу	93
§ 64. Технічні правила переносу	95
ЗНАК НАГОЛОСУ (´)	95
§ 65.	95
II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ	
ІМЕННИК	96
§ 66. Поділ на відміни	96
§ 67. Поділ на групи	97
§ 68. Зразки відмінювання іменників	100
Уваги до правопису відмінкових форм	107
І відміна	107

А. Однина	107
§ 69. Родовий відмінок	107
§ 70. Давальний відмінок	108
§ 71. Знахідний відмінок	108
§ 72. Орудний відмінок	108
§ 73. Місцевий відмінок	108
§ 74. Кличний відмінок	109
Б. Множина	109
§ 75. Називний відмінок	109
§ 76. Родовий відмінок	110
§ 77. Давальний відмінок	111
§ 78. Знахідний відмінок	111
§ 79. Орудний відмінок	111
§ 80. Місцевий відмінок	112
§ 81. Кличний відмінок	112
II відміна	112
А. Однина	112
§ 82. Родовий відмінок	112
§ 83. Давальний відмінок	118
§ 84. Знахідний відмінок	119
§ 85. Орудний відмінок	120
§ 86. Місцевий відмінок	121
§ 87. Кличний відмінок	123
Б. Множина	124
§ 88. Називний відмінок	124
§ 89. Родовий відмінок	125
§ 90. Давальний відмінок	126
§ 91. Знахідний відмінок	126
§ 92. Орудний відмінок	127
§ 93. Місцевий відмінок	127
§ 94. Кличний відмінок	128
III відміна	128
§ 95. Однина	128
§ 96. Множина	129
§ 97. Відмінювання слова МА́ТИ	130
IV відміна	130
§ 98. Однина	130
§ 99. Множина	131
§ 100. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	132

ПРИКМЕТНИК	133
§ 101. Тверда група прикметників	133
§ 102. М'яка група прикметників	134
§ 103. Зразки відмінювання прикметників	135
§ 104. Ступенювання прикметників	136
Вищий ступінь порівняння прикметників	136
Найвищий ступінь порівняння прикметників	137
ЧИСЛІВНИК	137
КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ	137
§ 105. Відмінювання кількісних числівників	137
ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ	139
§ 106. Відмінювання порядкових числівників	139
ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ	140
§ 107. Відмінювання дробових числівників	140
ЗАЙМЕННИК	141
§ 108. Особові займенники	141
Відмінювання особових займенників	141
§ 109. Зворотний займенник	141
Відмінювання зворотного займенника	141
§ 110. Присвійні займенники	142
Відмінювання присвійних займенників	142
§ 111. Вказівні займенники	142
Відмінювання вказівних займенників	142
§ 112. Питальні займенники	143
Відмінювання питальних займенників	143
§ 113. Означальні займенники	143
Відмінювання означальних займенників	143
§ 114. Складні займенники (неозначені й заперечні)	144
Відмінювання складних займенників	144
ДІЄСЛОВО	145
§ 115. Дійсний спосіб	145
Теперішній час	145
Поділ дієслів на дієвідміни	145
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	148

Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІДПОВІСТІ (та інших з компонентом -ВІСТИ), БУТИ	150
Майбутній час	150
Минулий і давноминулий час	151
§ 116. Наказовий спосіб	151
§ 117. Умовний спосіб	153
§ 118. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	153
§ 119. Дієприкметник	153
§ 120. Дієприслівник	154
 ІІІ. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	
ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ	
ПРИГОЛОСНИХ	155
§ 121. L	155
§ 122. G, H	155
§ 123. TH у словах грецького походження	156
§ 124. W, TH у словах англійського походження	156
§ 125. LL та ILL у словах французького походження	157
§ 126. J	157
§ 127. Кінцеві -TR, -DR	157
§ 128. Неподвоєні й подвоєні букви на позначення приголосних	157
СК	158
 ГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОСНИХ	
§ 129. I	159
§ 130. E, U	161
§ 131. AU, OU	162
§ 132. Ö, Ø, EU, OE	162
§ 133. AU, EI, OU у словах англійського походження	162
§ 134. Звук [æ] у словах англійського походження	162
§ 135. Звук [ə:] у словах англійського походження	163
§ 136. Буквосполучення EI, EU у словах німецького походжен- ня. Буквосполучення IJ та буква Y у словах нідерландського походження	163
§ 137. Подвоєння букв на позначення голосних	163
§ 138. Апостроф	164
§ 139. М'який знак (ь)	164

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	164
§ 140	164
Невідміювані іменники іншомовного походження	165
Особливості відмінювання власних назв іншомовного походження ...	166

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 141. Українські прізвища та імена	167
§ 142. Відмінювання прізвищ	167
§ 143. Відмінювання імен	170
§ 144. Слов'янські прізвища та імена	175
Прізвища із прикметниковими суфіксами й закінченнями	178
§ 145. Неслов'янські прізвища та імена	179

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

.....	179
§ 146. Імена та прізвища (прізвиська)	179
§ 147. Похідні прикметники	182

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

.....	183
§ 148. Українські географічні назви	183
§ 149. Географічні назви інших країн	183
§ 150. Географічні назви з прикметниковими закінченнями	186
§ 151. Апостроф, м'який знак	187
§ 152. Відмінювання географічних назв	188
§ 153. Правопис прикметникових форм від географічних назв і від назв народів	190
Суфікси -ИНСЬК(-ИЙ), -ІНСЬК(-ИЙ)	190
Суфікси -ОВСЬК(-ИЙ) [-ЬОВСЬК(-ИЙ)], -ЕВСЬК(-ИЙ) [-ЄВСЬК(-ИЙ)], -ІВСЬК(-ИЙ) [-ЇВСЬК(-ИЙ)]	190
§ 154. Правопис складних і складених географічних назв	192

V. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

.....	197
§ 155. Крапка (.)	197
§ 156. Знак питання (?)	199
§ 157. Знак оклику (!)	201
§ 158. Кома (,)	203
I. Кома в простому реченні	203
II. Кома у складному реченні	221
§ 159. Крапка з комою (;)	226

I. Крапка з комою у простому реченні	226
II. Крапка з комою у складному реченні	227
§ 160. Двокрапка (:)	228
I. У простому реченні	228
II. У складному реченні	229
§ 161. Тире (—)	230
I. У простому реченні	230
II. У складному реченні	237
III. У простому і складному реченнях (у деяких стилістичних фігурах)	240
§ 162. Три крапки, або крапки (...)	241
§ 163. Дужки (), [], < >	243
§ 164. Лапки (« », “ ”, „ „, рідше „ ”)	246
§ 165. Скісна риска (/)	248
§ 166. Комбіноване вживання розділових знаків	249
§ 167. Розділові знаки для оформлення прямої мови та цитат	249
§ 168. Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку	255
ПОКАЖЧИК	257

Довідкове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019

Художній редактор *М. А. Панасюк*
Технічний редактор *Т. С. Березяк*
Оператор *В. Г. Каменькович*
Комп’ютерна верстка *О. І. Фуженко*

Укладачі покажчика *І. В. Остапова, А. В. Дорожнинська*

Підп. до друку 19.11.2019. Формат 84×108/32. Папір офс. № 1.
Гарн. Таймс Нью Роман. Друк офс. Ум. друк. арк. 20,58.
Ум. фарбо-відб. 21,0. Обл.-вид. арк. 22,06.
Тираж прим. Зам. №

Оригінал-макет виготовлено
у НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3